

EXH 77 . II. 1055
M. TULLII CICERONIS 5702

OPERA OMNIA - BIBLIOTHECA PROFESORILOR

ADIECTIS

INDICIBUS ET ADNOTATIONE

ITERUM EDIDIT

CAR. FRID. AUG. NOBBE

PROF. LIPS. ET GYMNASII NICOL. RECTOR.

NOVA EDITIO STEREOTYPA.

TOMUS VI.

EPISTOLAE AD DIVERSOS ET
FRATREM.

M. k. áll.

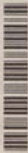
Nagy-Szeben.

LIPSIAE

SUNTIBUS ET TYPIS CAROLI TAUCHNITII.

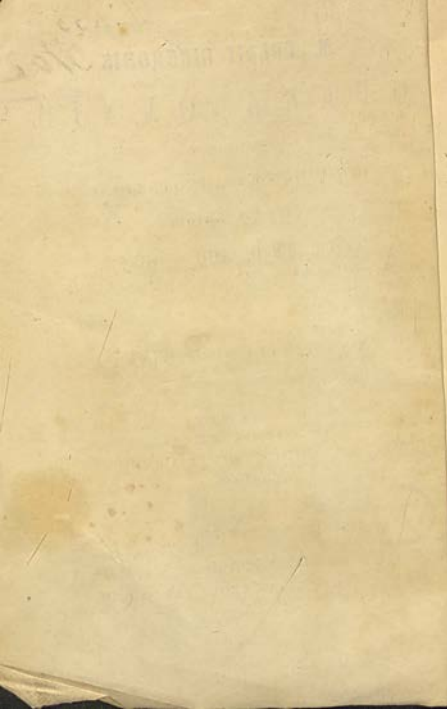
1849.

Biblioteca Judeana ASTRA

5030CVS

8284 5030

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBRI XVI.

74.

LIBER PRIMUS.

I. ARG. Quum Ptolemaeus Aegypti rex, a suis electus, largitionibus laboraret, ut a Romanis restitueretur: vetante carmine Sibyllino, Aegyptium exercitu iuvare, alii censuerunt, ut P. Lentulus, Ciliciae procos., sine exercitu reduceret: alii, ut Pompeius. De quibus quid actum in senatu sit, Cicero per-
scribit. (Romae, Co. Lentulo, Philippo coss. 698. U. Mibus Ianuaria.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

4. Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris satisfacio omnibus, mihi ipsi numquam satisfacio. Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, quoniam tu, nisi perfecta re, de me non conquiesti, ego non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse

acerbam putem. In caussa haec sunt. Ammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, quum tu aderas, agebatur. Regis caussa, si qui sunt, qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt. Senatus religionis calumniam non religione, sed malevolentia et illius regiae largitionis invidia comprobat. 2. Pompeium et hortari et orare et iam liberius accusare et monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed plane nec precibus nostris, nec admonitionibus reliquit locum. Nam quum in sermone quotidiano, tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam, neque gravitate, nec studio, nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum et amoris erga te sui. Marcellinum regi* esse iratum scis. Is, hac regia caussa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione et saepe iam retulit, ab eo deduci non potest. 3. Res ante Idus acta sic est. (Nam haec Idibus mane scripsi.) Hortensii et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu, (teneri enim res aliter non potest,) sed ex illo senatusconsulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas: quod commodum facere possis: ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium: censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint: M. Bibulus tres legatos decernit ex iis, qui privati sint. Huic assentiuntur reliqui consulares praeter Servilium, qui omnino reduci negat oportere, et Volcatium, qui, Lupo referente, Pompeio decernit, et Afranium, qui assentitur

Volcatio: quae res auget suspicionem Pompeii voluntatis: nam adverteba[n]tur Pompeii familiares assentire Volcatio. Laboratur vehementer: inclinata res est. Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio, omniumque Pompeii familiarium studium in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, quod cum ornasti, non sunt amici. 4. Nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege et ab intimis ac domesticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis et in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem omnes, amorem tui absentis praesentes tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus. Vale.

II. ARG. Significat, quid deinceps actum a senatu sit in causa regia Id. Ian., quae sententiae dictae, quo Pompeius, quo eius familiares animo, et quae tribuni frustra moliti sint.

(Romae, Ca. Lentulo, Philippo cos. 698.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

4. Idibus Ianuariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis et Caninii tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus, maximeque visi sumus senatum commemoratione tuae voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus: videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatus [esse]: quod tum dicendo, tum singulis appellandis rogandisque

perspexeram. Itaque quum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret: postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cui rei iam obsisti non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. 2. Proxima erat Hortensii sententia; quum Lupus, tribunus plebis, quod ipse de Pompeio retulisset, intendere coepit, ante se oportere discessionem facere, quam consules. Eius orationi vehementer ab omnibus reclamatum est: erat enim et iniqua et nova. Consules neque concedebant, neque valde repugnabant: diem consumi volebant; id quod est factum. Perspiciebant enim, in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros: quamquam aperte Volcatio assentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis: nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt. 3. Hac controversia usque ad noctem ducta, senatus dimissus: et ego eo die casu apud Pompeium caenavi, nactusque tempus hoc magis idoneum, quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere. Quem ego ipsum quum audio, prorsus eum libero omni suspitione cupiditatis: quum autem eius familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod iam omnibus est apertum, totam rem istam iam pridem a certis hominibus, non invito rege ipso consiliariisque eius, esse corruptam. 4. Haec scripsi a. d. xvi. Kal. Febr. ante lucem. Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram,

ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis, aut salvis legibus, aut denique sine vi possit. De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit: cui quum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus quidquid erit actum, scribam ad te: utque quam rectissime agantur, omni mea cura, opera, diligentia, gratia providebo. Vale.

III. ARG. A. Trebonii in Cilicia res procos. Lentulo commendat. (Romae, Cn. Lentulo, Philippo cons. 698.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Aulo Trebonio, qui in tua provincia magna negotia et ampla et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is quum antea semper et suo splendore, et nostra ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit, tum hoc tempore propter tuum in me amorem nostramque necessitudinem vehementer confidit, his meis litteris se apud te gratiosum fore. 2. Quae ne spes eum fallat, vehementer rogo te; commendoque tibi eius omnia negotia, liberos, procuratores, familiam, in primisque, ut, quae T. Ampius de eius re decrevit, ea comprobis, omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat, meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

IV. ARG. Lentuli causam de Ptolemaeo reducendo calumniis impeditam queritur, sed nisi vis interverterit, senatus populiue studio posse sustentari iudicat. (Scr. Romae eodem anno.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. A. d. xvi. Kal. Febr. quum in senatu pulcherrime starem, quod iam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie eius diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii: res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis. Causam enim frequenti senatu, in magna varietate magnaue invidia eorum, qui a te causam regiam alio transferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem, Bibulum multo iustior, paene etiam amicum. Caninius et Cato negarunt, se legem ullam ante comitia esse laturus. Senatus haberi ante Kalendas Febr. per legem Pupiam, id quod scis, non potest, neque mense Febr. toto, nisi perfectis aut reiectis legationibus. 2. Haec tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tuae, nemo est, quin existimet, habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret, per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi nomine, re autem vera sceleratissimo latrocinio, si quae conabuntur agere, satis mihi provisum est, ut ne quid salvis auspiciis aut legibus, aut etiam sine vi agere possint. 3. Ego neque de meo studio, neque de nonnullorum iniuria scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem, qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum assecutus: aut de aliorum iniuriis querar, quod sine summo dolore facere non possum? Ego tibi a vi, hac praesertim imbecillitate magistratum, praestare nihil possum: vi excepta,

possum confirmare, te et senatus et populi Romani summo studio amplitudinem tuam retenturum. Vale.

V a. ARG. Subita Catonis promulgatio. Veretur, ne causa regia, Lentulo erepta, destituatur.

(Romae, Cn. Lentulo, Philippo cos. m. Febr. 698.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

4. Tametsi mihi nihil fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a ceteris omnibus quam gratissimus erga te esse cognoscerer: tamen afflictor summo dolore, eiusmodi tempora post tuam protectionem consecuta esse, ut et meam et ceterorum erga te fidem et benevolentiam absens experirere. Te videre et sentire, eandem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. 2. Nos quum maxime consilio, studio, labore, gratia de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quae nostra studia impediret, et animos a minore cura ad summum timorem traduceret. Sed tamen, in huiusmodi perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis, quam perfidiam timemus: et Catoni quidem (quoquo modo se res habet) profecto resistemus. 3. De Alexandrina re caussaue regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti tuisque praesentibus cumulate satisfacturum. Sed vereor, ne aut eripiat nobis, aut deseratur: quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat: ut neque iacere rem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope iam delata* existimatur. A nobis agentur omnia di-

liger: ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus, nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. 4. Tuæ sapientiae magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute atque in rebus gestis tuis atque in tua gravitate positam existimare: si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id maiori illis fraudi, quam tibi futurum. A me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi: utorque ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide maiore esse iudico, neque amantiorem tui.

V b. ARG. Causa regia a Pompeio iam paene derelicta, futurum sibi videri scribit, ut rex ad Lentulum restituendi sui causa se conferat.

(Eiusdem anni mense Februario.) (Haec ep. a superiore, quæcum vulgo iungitur, Mss. auctoritate a Mart. Lag. et Schützio disiuncta.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

4. Hic quæ agantur, quæque acta sint, ea te et literis multorum et nuntiis cognoscere arbitror: quæ autem posita sunt in coniectura, quæque mihi videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere.

Posteaquam Pompeius et apud populum a. d. viii. Idus Febr., quum pro Milone diceret, clamore convicioque iactatus est, in senatuque a Catone aspere et acerbe nimium magno silentio est accusatus: visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quæ nobis adhuc integra est, (nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest,) videtur ab illo plane esse deposita. 2. Nunc id speramus, idque molimur, ut rex, quum intelligat, sese id, quod cogitabat,

ut a Pompeio reducat, assequi non posse et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abiectum fore, proficiscatur ad te: quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paullum modo ostenderit sibi placere, faciet. Sed nosti hominis tarditatem et taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, praetermittimus. Ceteris iniuriis, quae propositae sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video, praeter Hortensium et Lucullum: ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis, speresque, fore ut, fracto impetu levissimi hominis, tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare.

VI. ARG. Solatur Lentulum in tarso speratae rei progressu, et magno esse animo iubet.

(Romae, Cu. Lentulo, Philippo cons. 698.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Quae gerantur, accipies ex Pollione, qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed praefuit. Me in summo dolore, quem ex tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor, fore, ut infringatur hominum improbitas et consiliis tuorum amicorum, et ipsa die: quae debilitat cogitationes et inimicorum et proditorum. 2. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum: quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua dignitas, quam mea salus afflicta sit: tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quae ne tu quidem umquam timenda duxisti. Sed praesta te eum, qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus. Illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum iniuria.

A me omnia summa in te studia officiaque exspecta.
Non fallam opinionem tuam. Vale.

VII. ARG. De litterarum ad Lentulum crebritate, de amicorum fide, de caussa regia, de suis consiliis, de constantia tenenda, de suo et reip. statu, de Tulliae nuptiis, de Lentuli filio.

(Eod., quo sexta, aut sequente, ut videtur, anno scr.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Legi tuas litteras, quibus ad me scribis gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, et meam erga te benevolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti: alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum et temporum disiuncti sumus, per litteras tecum quam saepissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu exspectabis, id erit caussae, quod non eius generis meae litterae sunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non praetermittam. 2. Quod scire vis, qua quisque in te fide sit et voluntate, difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi saepe significavi, nunc quoque, re perspecta et cognita, scribere: vehementer quosdam homines, et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum iuvare potuerunt, invidisse dignitati tuae, simillimamque in re dissimili tui temporis nunc, et nostri quondam fuisse rationem: ut, quos tu reipublicae caussa laeseras, palam te oppugnarent; quorum auctoritatem, dignitatem voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuae, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucillum, ex

magistratibus autem L. Racilius et fide et animo singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuae, propter magnitudinem beneficii tui, fortasse plerisque officii maiorem auctoritatem habere videatur, quam sententiae. 3. Praeterea quidem de consularibus nemini possum aut studii ergate, aut officii aut amici animi esse testis. Etenim Pompeius, qui mecum saepissime, non solum a me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis, temporibus illis non saepe in senatu fuisse. Cui quidem litterae tuae, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, periucundae fuerunt. Mihi quidem humanitas tua vel summa potius sapientia non iucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem et tibi tua praestanti in eum liberalitate devinctum, nonnihil suspicantem, propter aliquorum opinionem suae cupiditatis, te ab se abalienatum, illa epistola retinuisti. Qui mihi quum semper tuae laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caninianum: tum vero, lectis tuis litteris, perspectus est a me, toto animo de te ac de tuis ornamentis et commodis cogitare. 4. Quare ea, quae scribam, sic habeto, me, cum illo re saepe communicata, de illius ad te sententia atque auctoritate scribere: quoniam senatusconsultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit: eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus consilium esse videatur: te perspicere posse, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere et quid consequi possis: et, si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam atque Aegyptum tenere possis; esse et tuae

et nostri imperii dignitatis, Ptolemaide aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe atque exercitu proficisci Alexandriam: ut, quum eam pace praesidiisque firmaris, Ptolemaeus redeat in regnum: ita fore, ut per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit, et sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi Sibyllae placere dixerunt. 5. Sed haec sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimatuos videremus: si cecidisset, ut volumus et optamus, omnes te et sapienter et fortiter, sin aliquid esset offensum, eosdem illos, et cupide et temere fecisse, dicturos. Quare quid assequi possis, non tam facile est nobis, quam tibi, cuius prope in conspectu Aegyptus est, iudicare. Nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri, non esse cunctandum: si dubium sit, non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore, ut absens a multis, quum redieris, ab omnibus collaudere. Offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem religionemque video. Sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo: redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo, quam ex eventu homines esse facturos. 6. Quod si haec ratio rei gerendae periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam atque imperii tui provincias ei credidissent, fidem suam praestitisset, et auxiliis eum tuis et copiis adiuvares; eam esse naturam et regionem provinciae tuae, ut illius redditum vel adiuvando confirmares vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid caussa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perspicies: quid nobis placuisset,

ex me potissimum putavi te scire oportere. 7. Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii gratularis; minime miramur, te tuis, ut egregium artificem, praeclaris operibus laetari; quamquam est incredibilis hominum perversitas, (graviori enim verbo uti non libet,) qui nos, quos favendo in communi caussa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt; quorum malevolentissimis obtreactionibus nos scito de vetere illa nostra diuturnaue sententia prope iam esse depulsos, non nos quidem ut nostrae dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque praeclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus: sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in republica nostra delectet, quam splendor offendat. 8. Quod eo liberius ad te scribo, qui non solum temporibus iis, quae per te sum adeptus, sed iam olim nascenti prope nostrae laudi dignitatieque favisti: simul quod video, non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meae: in te enim, homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi: quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam: multum enim interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur. Me meae tamen ne nimis poeniteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam demptum de fortuna videretur. 9. Te vero emoneo, quum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatu fuisti, omni cura atque industria consequare, magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus semperque amavi, ne umquam

inflectas cuiusquam iniuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Haec profecto vides quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, quum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quae per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut haec multo ante meditare, huc te pares, haec cogites, ad haec te exerceas, sentiasque id, (quod, quia semper sperasti, non dubito, quin, adeptus, intelligas,) te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quae quidem mea cohortatio ne tibi inanis aut sine caussa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares, in omni reliqua vita, quibus crederes, quos caveres. 40. Quod scribis te velle scire, qui sit reipublicae status: summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum mihi videntur stultitia et inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate iam plus valerent. Itaque, perpaucis adversantibus, omnia, quae ne per populum quidem sine seditione se assequi posse arbitrabantur, per senatum consecuti sunt: nam et stipendium Caesari decretum est, et decem legati, et, ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Quod ego ad te brevius scribo, quia me status hic reipublicae non delectat: scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse, litteris omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam discendo cognovi, tu, tuis rebus integris, discas, neque salutis nostrae rationem habendam nobis esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute. 41. Quod mihi de filia et de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam: speroque et

opto, nobis hanc coniunctionem voluptati fore. 12. Lentulum nostrum eximia spe, summae virtutis adolescentem, quum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias: nulla enim erit hac praestantior disciplina: quem nos, et quia tuus, et quia te dignus est filius, et quia nos diligit semperque dilexit, in primis amamus carumque habemus.

VIII. ARG. De re publica questus, Lentulum solatur spe minuta causae regiae aut paene fracta: ob res bene gestas honorum spe erigit. (Romae, Pompeio II. Crasso II. cons. 699.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. De omnibus rebus, quae ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex M. Plaetorio cognosces, qui non solum interfuit his rebus, sed etiam praefuit: neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces, quae quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum aetate habitura res esse videatur. 2. Ego quidem, ut debeo, et ut tute mihi praecepisti, et ut me dignitas utilitasque cogit, me ad eius rationes adiungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adiungendum putasti. Sed te non praeterit, quam sit difficile, sensum in republica, praesertim rectum et confirmatum, deponere. Verumtamen ipse me conformo ad eius voluntatem, a quo honeste dissentire non possum: neque id facio, ut forsitan quibusdam videar, simulatione: tantum enim animi inductio et mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut,

quae illi utilia sunt, et quae ille vult, ea mihi omnia iam et recta et vera videantur. Neque, ut ego arbitror, errarent, ne adversarii quidem eius, si, quum pares esse non possent, pugnare desisterent. 3. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quae Pompeius velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra me studia referam litterarum: quod profecto faciam, si mihi per eiusdem amicitiam licebit. Quae enim proposita fuerant nobis, quum et honoribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in republica capessenda, ea sublata tota, sed nec mihi magis, quam omnibus. Nam aut assentiendum est nulla cum gravitate paucis, aut frustra dissentiendum. 4. Haec ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut iam de tua quoque ratione meditare. Commutata tota ratio est senatus, iudiciorum, rei totius publicae. Otium nobis exoptandum est: quod ii, qui potiuntur rerum, praestaturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis senatoris, nihil est quod cogitemus. Amissa culpa est eorum, qui a senatu et ordinem coniunctissimum et hominem clarissimum abalienarunt. 5. Sed, ut ad ea, quae coniunctiora rebus tuis sunt, revertar; Pompeium tibi valde amicum esse cognovi: eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia, quae voles, obtinebis: quibus in rebus me sibi ille affixum habebit: neque a me ulla res, quae ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor, ne sim ei molestus, cui iucundum erit, etiam propter id ipsum, quod me esse gratum videbit. 6. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam

rem esse minimam, quae ad te pertineat, quae mihi non carior sit, quam meae res omnes. Idque quum sentiam, sedulitate mihimet ipse satisfacere possum, re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. 7. Rem te valde bene gessisse rumor erat. Expectabantur litterae tuae, de quibus eramus iam cum Pompeio locuti: quae si erunt allatae, nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus et senatoribus. Cetera, quae ad te pertinebunt, quum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

IX. ARG. Exponit, cur in gratiam cum Caesare, Vatinius et Crasso redierit, de scriptis suis, de Lentuli rebus domesticis, de Q. fratris negotio, de suo in Lentulum studio, de Appii successionem, de publicanis non offendendis.

(Romae, Domitio, Appio cons. 700.)

M. T. C. S. D. P. LENTULO IMPERATORI.

1. Periuncundae mihi fuerunt litterae tuae; quibus intellexi, te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, quum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo disiuncti fuimus, et una et Romae fuisset. 2. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum, quodque et in primis potes, et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senato-

riis et in omni actione atque administratione reipublicae floruissemus. De qua ostendam equidem paullo post, qui sit meus sensus et status, et rescribam tibi ad ea, quae quaeris: sed certe et ego te auctore amicissimo ac sapientissimo, et tu me consiliario fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benevolo certe, usus esses: quamquam tua quidem caussa, te esse imperatorem provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, laetor: sed certe, qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et praesentiores praesens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meae, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam, mirificum me tibi comitem praebuissem: quamquam ille peremnis inimicus amicorum suorum, qui, tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. Ea est enim conatus, quibus patefactis, nullam sibi in posterum non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. 3. Te autem etsi mallet in meis rebus expertum, quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo, eam fidem cognosse hominum, non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota iam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris. 4. Certiorem te per litteras scribis esse factum, me cum Caesare et cum Appio esse in gratia: teque id non reprehendere ascribis. Vatinius autem, scire te velle ostendis, quibus rebus adductus defenderim et laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paullo rationem consiliorum meorum repetam, necesse est.

Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tua-

rum, non solum meis, sed etiam reipublicae restitutum putabam, et, quoniam tibi incredibilem quemdam amorem et omnia in te ipsum summa ac singularia studia deberem, reipublicae, quae te in me restituendo multum adiuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non alicui erga me singulari beneficio debitum praestitissem. Hac me mente fuisse, et senatus ex me, te consule, audivit, et tu in nostris sermonibus colloctionibusque ipse vidisti. 5. Etsi iam primis temporibus illis, multis rebus meus offendebatur animus, quum, te agente de reliqua nostra dignitate, aut occulta nonnullorum odia aut obscura in me studia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adiutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quae, quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putabantur in meis damnis, ex auctoritate senatus sarcieendis, eam voluntatem, quam exspectaram, praestiterunt. Quae quum viderem (neque enim erant obscura), non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata, quae fecerant. 6. Itaque quamquam et Pompeio plurimum, te quidem ipso praedicatore ac teste, debebam, et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam iudicio meo diligebam: tamen non reputans, quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de republica pristinis permanebam. 7. Ego sedente Cn. Pompeio, quum, ut laudaret P. Sextium, introisset in Urbem dixissetque testis Vatinius, me, fortuna et felicitate C. Caesaris commotum, illi amicum esse coepisse, dixi, me M. Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium

triumphis victoriisque anteferre; dixique eodem teste, alio loco, eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, et qui me coegissent. Tota vero interrogatio mea nihil habuit, nisi reprehensionem illius tribunatus: in quo omnia dicta sunt libertate animoque maximo, de vi, de auspiciis, de donatione regnorum. 8. Neque vero hac in caussa modo, sed constanter ac * saepe in senatu. Quin etiam, Marcellino et Philippo consulibus, Nonis April. mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu, Idibus Maiis referretur. Num potui magis in arcem illius caussae invadere, aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta, magnus animorum factus est motus, quum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. 9. Nam hoc senatusconsulto in meam sententiam facto, Pompeius, quum mihi nihil ostendisset se esse offensus, in Sardiniam et in Africam profectus est, eoque itinere Lucam ad Caesarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompeium id ferre constabat, quod ego, quum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi. Quem quum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca discesserat, convenisset: Te, inquit, ipsum cupio: nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti. Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: quid egisset saepissime de actis Caesaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit: seque, quae de mea salute egisset, voluntate Caesaris egisse, ipsum meum

fratrem testatus est; cuius caussam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnam, si nollem aut non possem tueri. 40. Haec quum ad me frater pertulisset, et quum ante tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de caussa Campana ad suum reditum reservarem: collegi ipse me, et cum ipsa quasi republica collocutus sum, ut mihi, tam multa pro se perperesso atque perfuncto, concederet, ut officium meum memoremque in bene meritos animum fidemque fratris mei praestarem, eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus sententiisque omnibus, quae Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos iam debes suspicari, sermones referebantur ad me; qui quum illa sentirent in republica, quae ego agebam, semperque sensissent; me tamen non satisfacere Pompeio Caesaremque inimicissimum mihi futurum, gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum: sed multo illud magis, quod inimicum meum (meum autem? immo vero legum, iudiciorum, otii, patriae, bonorum omnium,) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me praesente osculabantur, non illi quidem ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidici, sed certe, ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantam humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium, quam tibi, si potero, breviter exponam.

41. Ego si ab improbis et perditis civibus rempublicam teneri viderem, sicut et meis temporibus scimus, et nonnullis aliis accidisse accepimus, non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne pe-

riculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adiungerem, ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Quum autem in republica Cn. Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rempublicam meritis praestantissimisque rebus gestis esset consecutus, cuiusque ego dignitatis ab adolescentia fautor, in praetura autem et in consulatu adiutor etiam exstissem: quumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum me adiuvisset meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum: non putavi famam inconstantiae mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paullum me immutassem meamque voluntatem ad summi viri de meque optime meriti dignitatem aggregassem. 42. In hac sententia complectendus erat mihi Caesar, ut vides, in coniuncta et causa et dignitate. Hic multum valuit quum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Q. fratri cum Caesare fuisse, tum humanitas eius ac liberalitas, brevi tempore et litteris et officiis perspecta nobis et cognita. Vehementer etiam res ipsa publica me movit, quae mihi videbatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis viris nolle fieri et, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me in hanc mentem impulit et Pompeii fides, quam de me Caesari dederat, et fratris mei, quam Pompeio. Erant praeterea haec animadvertenda in civitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoria, nobis consulibus, ea fundamenta iacta ex Kalendis Ianuariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret, Nonis Decembribus tantum vel animi fuisse in

illo ordine vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis usque ad Caesarem et Bibulum consules, quum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. 43. Postea, quum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque respublica consules haberet, sed mercatores provinciarum et seditionum servos ac ministros, iecit quidam casus caput meum, quasi certaminis caussa, in mediam contentionem dissensionemque civilem. Quo in discrimine quum mirifica senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo exstitisset: non dicam, quid acciderit: (multorum est enim et varia culpa): tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo, ut iam sit in iis culpa, qui me non defenderunt; non minor est in iis, qui reliquerunt: et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos cives, et a me conservatos et me servare cupientes, spoliatos ducibus, servis armatis obici noluerim declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, quum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solum, quum de me ageres, sed etiam confirmasti atque tenuisti. 44. Qua in caussa (non modo non negabo, sed etiam semper et meminero et praedicabo libenter,) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo: qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo, et constantissi-

mis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio praesertim ad caussam adiuncto: quum etiam Caesar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus et novis honoribus ac iudiciis senatus, ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur; nulli improbo civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset. 45. Sed attende, quaeso, quae sint consecuta. Primum ille fur muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam Deam, quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus, qui (quum tribunus plebis poenas a seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet) exemplum praeclarissimum in posterum vindicandae seditionis de republica sustulerunt: iidemque postea, non meum monumentum, (non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat,) monumentum vero senatus hostili nomine et cruentis inustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meae, quemadmodum medici, sed, ut aliptae, etiam virium et coloris rationem habere voluissent: nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. 46. In quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum: qui de uno acerrimo et fortissimo viro meoque iudicio omnium magnitudine animi et constantia praestantissimo, Q. Metello, Lucii filio, quondam falsam opinionem acceperant; quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse. Est vero probandum, qui et summa voluntate cesserit, et egregia animi alacritate abfuerit, neque sane redire curarit, eum ob

id ipsum fractum fuisse, in quo quum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem virum, constantia et gravitate superasset. Sed, quod de illo acceperant aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abiectiore animo me futurum, quum respublica maiorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret; quae declarasset, se non potuisse me uno civi carere: quumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus recipere visset. 47. Neque vero ego mihi postea quidquam assumpsi, neque hodie assumo, quod quemquam malevolentissimum iure possit offendere: tantum enitor, ut neque amicis neque etiam alienioribus opera, consilio, labore desim. Hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur, in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, quasi desciscere me a pristina causa. Ego autem quum illa sequor, quae paullo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, nonnumquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est, nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam sententia saepe iam tabellaque docuerunt. 48. Itaque tota iam sapientium civium, qualem me et esse

et numerari volo, et sententia et voluntas mutata esse debet. Id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor: tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti neque patriae afferri oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendae reipublicae fuisse: quod, quum offendisset populum Atheniensem prope iam desipientem senectute, quumque eum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset, quum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod, neque desipiente populo, neque integra re mihi ad consulendum, capesseremne rempublicam, implicatus tenebar. Sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa et mihi utilia et cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quaedam et divina Caesaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quasculumque res gereret, tuendus esset: nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiamsi in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim; quum a vobis, meae salutis auctoribus, discessem, neminem esse, cuius officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam.

19. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quae a me de Vatinius et de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis, sicuti de Caesare, te non reprehendere: gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinius autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille praetor est factus, quum quidem ego eius petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius laedendi causa, quam defendendi atque ornandi Catonis: post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira

contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo, neve in aliis requiras: ne tibi ego idem reponam, quum veneris: tametsi possum vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. Nec hoc pertimueris; nam a me ipso laudantur et laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, quum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunuchio parasitus suaderet militi:

*Ubi nómínabit Phaédriam, tu Pámphilam
cónínuo. Si quando illa dicet: Phaédriam
intrómíttamus cómissatum: Pámphilam
cantátum provocémus: si laudábit haec
íllius formam; tu húius contra. Dénique
tu pár pari reférto, quod eam mórdeat.*

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines et de me optime meriti nimis amarent inimicum meum, meque inspectante saepe eum in senatu modo severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur; quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos mediocriter lacesitus leviter repungere. Neque solum dixi, sed etiam saepe facio, diis hominibusque approbantibus. 20. Habes de Vatinio, cognosce de Crasso. Ego, quum mihi cum illo magna iam gratia esset, quod eius omnes gravissimas iniurias communis concordiae caussa voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam eius defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem: sed, quum me disputantem, non lacescentem laesisset, exarsi, non solum

praesenti, credo, iracundia, (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset,) sed quum inclusum illud odium multarum eius in me iniuriarum, quod ego me effudisse omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset; omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso quidam homines, et iidem illi, quos saepe nutu significationeque appello, quum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meque tum denique sibi esse visum reipublicae, qualis fuisset, restitutum, quumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset: gaudere se dicebant, mihi et illum inimicum et eos, qui in eadem caussa essent, numquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones quum ad me per homines honestissimos perferrentur, quumque Pompeius ita contendisset, ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione affectum ostenderet: habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae, Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, paene a meis laribus in provinciam est profectus. Nam quum mihi condixisset, caenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem eius caussam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam defendi in senatu, sicut mea fides postulabat.

24. Accepisti, quibus rebus adductus, quamque rem caussamque defenderim: quique meus in republica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me haec eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes, neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum, neque permanendum in una sententia, conver-

sis rebus ac bonorum voluntatibus immutatis, sed temporibus assentiendum. Numquam enim praestantibus in republica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio: sed, ut in navigando tempestatu obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas: quum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam, eo commutato, quo velis, tandem pervenire: sic, quum omnibus nobis in administranda republica propositum esse debeat id, quod a me saepissime dictum est, cum dignitate otium, non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quamobrem, ut paullo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in republica non alius essem, atque nunc sum. Quum vero in hunc sensum et alliciar beneficiis hominum, et compellar iniuriis: facile patior, ea me de republica sentire ac dicere, quae maxime quum mihi, tum etiam reipublicae rationibus putem conducere. Apertius autem haec ago ac saepius, quod et Quintus, frater meus, legatus est Caesaris, et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Caesare intercessit, quod ille non ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque eius omni et gratia, quae summa est, et opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidiis iis, quae semper habui, nunc etiam potentium benevolentiam coniunxissem. 22. His ego consiliis, si te praesentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. Novi enim temperantiam et moderationem naturae tuae; novi animum, quum mihi amicissimum, tum nulla in ceteros malevolentia

suffusum, contraque quum magnum et excelsum, tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. Quae me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum: tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis: neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse laetere.

23. Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim: sunt *orationes* quaedam, quas Menocrito dabo: neque ita multae; ne per timescas. Scripsi etiam (nam ab orationibus diiungo me fere, referoque ad mansuetiores Musas, quae me maxime, sicut iam a prima adolescentia, delectant:) scripsi igitur Aristoteleo more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo *de Oratore*, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus praeceptis, atque omnem antiquorum et Aristoteleam et Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros *de temporibus meis*, quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem: sunt enim testes, et erunt, sempiterni meritorum erga me tuorum meaeque pietatis: sed verebar, non eos, qui se laesos arbitrarentur, (etenim id feci parce et molli-ter,) sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem,

cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitae consuetudinisque nostrae totam ad te defero. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui haec semper amasti, libentissime conferemus. 24. Quae ad me de tuis rebus domesticis scribis, quaeque mihi commendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri: rogari vero sine magno dolore vix possum. Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore aetate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse; nunc autem omnia facturum, ut conficias: id scito esse eiusmodi, ut frater meus vere existimet, adiuncto isto fundo, patrimonium foresuum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationibus velim quam familiarissime certiore et quam saepissime facias, existimesque neminem cuiquam neque cariorem neque iucundiorum umquam fuisse, quam te mihi: idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. 25. Appius in sermonibus antea dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam: sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam: si curiata lex non esset, se paraturum cum collega tibi que successurum: legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex senatusconsulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in Urbem introisset. Ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio: varias esse opiniones intelligo. Sunt, qui putent, posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam, qui, si

decedas, a te relinqui posse, qui provinciae praesit. Mihi non tam de iure certum est, (quamquam ne id quidem valde dubium est:) quam, illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, liberalitatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere, praesertim quum sine suspitione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, et, quid sentiam, ostendere, et, quod feceris, defendere.

26. Scripta iam epistola superiore, accepi tuas litteras de publicanis: quibus aequitatem tuam non potui non probare. Facilitate quidem, vellem, consequi potuisses, ne eius ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere: sed nosti consuetudinem hominum. Scis, quam graviter inimici ipsi illi Q. Scaevolae fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiae. [Vale.]

X. ARG. Valerium, cuius se nomine P. Lentulo gratias egisse scribit, ad postliminium hortatur. (Romae, Domitio, Appio cons. 700.)

M. T. C. S. D. L. VALERIO ICRO.

Cur enim tibi hoc non gratificer, nescio: praesertim quum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas iam nostris litteris uti, et nos aliquando revisas, et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videre. Quamquam, qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas: par-

tim contumeliosum, quod male respondeas. Sed iam cupio tecum coram iocari. Quare fac, utquam primum venias, neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. Nam illo si veneris, tamquam Ulixes, cognosces tuorum neminem. [Vale.]

72.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER SECUNDUS.

I. ARG. Curioni litterarum intercapedinem excusat et, quod absens summam laudem consecutus sit, gratulatus, curandum significat, ut expectationem sui concitatem tueatur.

(Romae, sub interregno 701.)

M. T. C. S. D. C. CURIONI.

4. Quamquam me nomine negligentiae suspectum tibi esse doleo: tamen non tam mihi molestum fuit, accusari abs te officium meum, quam iucundum, requiri; praesertim quum, in quo accusabar, culpa vacarem; in quo autem desiderare te significabas meas litteras, prae te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. Equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te perventurum

putarem, cui litteras non dederim. Etenim quis est tam in scribendo impiger, quam ego? A te vero bis terve summum, et eas perbreves accepi. Quare, si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis. Sed de litteris hactenus. Non enim vereor, ne non scribendo te expleam, praesertim si in eo genere studium meum non aspernabere. 2. Ego te abfuisse tamdiu a nobis, et dolui, quod carui fructuiucundissimae consuetudinis, et laetor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus, quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondit. Breve est, quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est exspectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut, quam expectionem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla umquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantaecumque tibi accessiones fient et fortunae et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruis- ses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut aetas nostra iam ingravescens in amore atque in adolescentia tua conquiescat. Vale.

II. ARG. Curioni, patre mortuo, tutum vult patrimonium.

(Romae, sub interregno 701.)

M. T. C. S. D. C. CURIONI.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui quum suis laudibus, tum vero te filio, superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam a vita disce-

deret. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii fortunent. Me certe habebis, cui et carus aequae sis et iucundus, ac fuisti patri.

III. ARG. Curioni Rupam libertum excusat, quod in patris funere ludos populo non promiserit, et iis de muneribus quid sentiat aperit. (Romae, sub interregno 704.)

M. T. C. S. D. C. CURIONI.

4. Rupae studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine: sed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum, quidquam te absente fieri, quod tibi, quum venisses, non esset integrum. Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus, aut, ne ad ea meditare, imparatum te offendam, coramque contra istam rationem, meam dicam: ut aut te in meam sententiam adducam, aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim; ut, si quando (quod nolim) displicere tibi consilium tuum coeperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quae tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quae sunt amplissima in republica, consequi possis, quam muneribus: quorum neque facultatem quisquam admiratur: (est enim copiarum, non virtutis:) neque quisquam est, quin satietate iam defessus sit. 2. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiae meae. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summam scito tui expectationem esse, eaque a te expectari, quae a summa virtute summoque ingenio expectanda sunt: ad quae si es, ut debes, paratus, (quod ita esse confido,) plurimis maximisque

muneribus et nos amicos et cives tuos universos et rempublicam afficies. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorum neque iucundiorum esse quemquam.

IV. ARG. Cicero Curionem ad laudis studium excitat.

(Romae, sub interregno 701.)

M. T. C. S. D. C. CURIONI.

1. Epistolarum genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra aut ipsorum interesset. Huius generis litteras a me profecto non expectas. Tuarum enim rerum domesticos habes et scriptores et nuntios. In meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magno opere delectant, unum familiare et iocosum, alterum severum et grave. Utrum me minus deceat uti, non intelligo. Iocerne tecum per litteras? civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? quid est, quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de republica? Atque in hoc genere haec mea causa est, ut neque ea, quae sentio, nec quae non sentio, velim scribere. 2. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summae laudis cohortabor. Est enim tibi gravis adversaria constituta et parata incredibilis quaedam expectatio; quam tu una re facillime vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in iis esse elaborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse considerem: et hoc, quidquid attingi, non feci

inflammandi tui caussa, sed testificandi amoris mei.
[Vale.]

V. ARG. Questus de publicis malis Curioni gratulatur, quod ea non videat. Partam in provincia laudem tuendam, et vel nunc rempublicam capeSSendam censet.

(Romae, sub interregno 701.)

M. T. C. S. P. D. C. CURIONI.

4. Haec negotia quomodo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo. Tibi, etsi, ubicumque es, ut scripsi ad te antea, in eadem es navi, tamen, quod abes, gratulor, vel quia non vides ea, quae nos, vel quod excelso et illustri loco sita est laus tua, in plurimorum et sociorum et civium conspectu: quae ad nos nec obscuro nec vario sermone, sed et clarissima et una omnium voce perfertur. 2. Unum illud nescio, gratulor tibi, an timeam, quod mirabilis est exspectatio redditus tui: non, quod verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat; sed mehercule, ne, quum veneris, non habeas iam, quod cures: ita sunt omnia debilitata et iam prope extincta. Sed haec ipsa, nescio, rectene sint litteris commissa: quare cetera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de republica, sive desperas, ea para, meditare, cogita, quae esse in eo civi ac viro debent, qui sit rempublicam, afflictam et oppressam miseris temporibus ac perditis moribus, in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus.

VI. ARG. Curioni ex Asia adventanti Milonis caussam, consulatum petentis, commendat.

(Romae, Domitio, Valerio cons. 701.)

M. T. C. S. P. D. C. CURIONI.

4. Nondum erat auditum, te ad Italiam adventare,

quum Sex. Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. Sed tamen quum appropinquare tuus adventus putaretur et te iam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis cito mitteremus, quum has quam primum ad te perferri litteras magno opere velle-
mus. Ego, si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso praedicari, quam a me ponderari solent, verecundius a te, si quae magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet, ne id, quod petat, exigere magis, quam rogare et in mercedis potius, quam beneficii loco numerare videatur. 2. Sed quia tua in me vel nota omnibus vel ipsa novitate meorum temporum clarissima et maxima beneficia exstiterunt, estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere: non dubitavi, id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me merita vel innumerabilia non possem: quum praesertim considerem, nullam esse gratiam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando cumulare atque illustrare posset. 3. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatione fixi et locavi: statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quaerere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantae curae fuisse umquam puto, quantae mihi sit honos eius, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adiumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit praeterea nobis requirendum. Habe-

mus haec omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu propter nostram, ut spero te intelligere, causam, vulgi ac multitudinis propter magnificentiam munerum liberalitatemque naturae, iuventutis et gratiosorum in suffragiis studia propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam, nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen et iustam et debitam et propterea fortasse etiam gratiosam. 4. Dux nobis et auctor opus est et eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam et quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum, vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes; si dignum denique tuis beneficiis iudicas: hoc a te peto, ut subvenias huic meae sollicitudini, et huic meae laudi, vel (ut verius dicam) prope saluti tuum studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te maioris animi, gravitatis, constantiae benevolentiaeque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. 5. Ego, ni te videre scirem, quum ad te haec scriberem, quantum officii sustinerem, quanto opere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem atque causam meque totum commendo atque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi, quam ipsi Miloni debitum: non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua praecipue sum ab illo adiutus, quam pietas erit in referenda gratia iucunda.

Eam autem tuo unius studio me assequi posse confido.
[Vale.]

VII. ARG. Curioni tribunatum gratulatur, hortaturque, ne cuius consilium sequatur, sed, quod rectum sit, constanter faciat, neve sibi provinciam prorogari patiatur.

(In castris ad Pindemissum, Sulpicio, Marcello coss. 703.)

M. T. C. PROCOS. S. D. C. CURIONI TRIB. PL.

1. Sera gratulatio reprehendi non solet, praesertim si nulla negligentia praetermissa est. Longe enim absum: audio sero. Sed tibi et gratulor, et, ut sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto, teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia. Nemo est, qui tibi sapientius suadere possit te ipso; numquam labere, si te audies. Non scribo hoc temere: cui scribam, video: novi animum, novi consilium tuum; non vereor, ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quae ipse recta esse senties. 2. Quod in id reipublicae tempus non incideris, sed veneris, (iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum,) profecto vides, quanta vis in republica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates; quid insidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito, quin cogites. Sed, amabo te, cura et cogita nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere: te adhibe in consilium: te audi: tibi obtempera; alteri qui melius consilium dare possit, quam tu, non facile inveniri potest: tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adsum, vel spectator laudum tuarum, vel particeps, vel socius, vel minister

consiliorum! tametsi hoc minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo et vis amoris mei, consilio te ut possem iuvare. 3. Scribam ad te plura alias: paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios: ut, quoniam sane feliciter et ex mea sententia rem gessimus, unis litteris totius aestatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamquam difficili in re atque caussa, cognosces ex iis litteris, quas Thrasoni, liberto tuo, dedi. 4. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia meaque item in te singulari, rogo atque oro, ne patiare, quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Praesens tecum egi, quum te tribunum plebis isto anno fore non putarem, itemque petivi saepius per litteras: sed tum quasi a senatore nobilissimo, tum ab adolescente gratiosissimo; nunc a tribuno plebis, et a Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi, (quod solet esse difficilius:) sed ut ne quid novi decernatur: et ut senatusconsultum et leges defendas, eaque mihi conditio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. [Vale.]

VIII. ARG. Cicero Caecilium monet, ut severiores res ad se perscribat. Idem se cum Pompeio, cui Caelium operam dare cupit, et cum Caninio Athenis fuisse scribit. Denique res suas commendat. (Athenis, Sulpicio, Marcello const. 703.)

M. T. C. PROCONSUL S. D. M. CAELIO.

1. Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata et Chresti compilationem mitteres, et ea, quae nobis, quum Romae sumus, narrare nemo audeat? Vide, quantum tibi meo iudicio tribuam: (nec mehercule in-

iuria: πολιτικώτερον enim te adhuc neminem cognovi :) ne illa quidem curo mihi scribas, quae maximis in rebus reipublicae geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit. Scribent alii; multi nuntiabunt. Perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec praeterita nec praesentia abs te, sed, ut ab homine longe in posterum prospiciente, futura exspecto, ut ex tuis litteris, quum formam reipublicae viderim, quale aedificium futurum sit, scire possim. 2. Neque tamen adhuc habeo, quod te accusem. Neque enim fuit, quod tu plus providere posses, quam quivis nostrum, in primisque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis, nisi de republica, sermonibus versatus sum: quae nec possunt scribi nec scribenda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompeium, et ad omnia, quae providenda sunt in republica, et animo et consilio paratum.

„Quare da te homini; complectetur, mihi crede.“

Iam iidem illi et boni et mali cives videntur, qui nobis videri solent. 3. Ego quum Athenis decem ipsos dies fuisset, multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie Nonas Quintiles, quum hoc ad te litterarum dedi. Tibi quum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quam ne tempus nobis provinciae prorogetur. In eo mihi sunt omnia. Quod quando, et quomodo, et per quos agendum sit, tu optime constitues. [Vale.]

IX. ARG. Gratulatur aedilitatem, Hirro competitore deiecto, quem veteris poetae verbis eludit.

(In vicinia Tauri, Sulpicio, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. CAELIO RUFO AED. CUR. DES.

1. Primum tibi, ut debeo, gratulor laetorque quum

praesenti, tum etiam sperata tua dignitate, serius, non negligentia mea, sed ignoratione rerum omnium. In his enim sum locis, quo et propter longinquitatem et propter latrocinia tardissime omnia perferuntur. Et quum gratulor, tum vero, quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quae semper ridere possemus. Itaque quum primum audiui, ego ille ipse factus sum, scis quem dicam; egique omnes illos adolescentes, quos ille actitat. 2. Difficile est loqui. Te autem contemplanis absentem, et quasi tecum coram loquerer,

*Non édepol, quantam rem égeris, neque quántum
facinus féceris.*

Quod quia praeter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud:

Incrédibile hoc factu óbiicitur.

Repente vero inCESSI omnibus laetitiis... In quo quum obiurgarer, quod nimio gaudio paene desiperem, ita me defendebam:

Égo voluptatem ánimi nimiam.

Quid quaeris? dum illum rideo, paene sum factus ille. 3. Sed haec pluribus, multaque alia et de te et ad te, quum primum ero aliquid nactus otii. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum: ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum poeniteret. [Vale.]

X. ARG. Querens de tabellariis, occulte Caelium negligentiae litterarum accusat: res suas in Amiano gestas narrat et, ne provincia prorogetur, rogat: de rep. cupit certior fieri.

(In castris ad Pindenissum, Salpicio, Marcello com. 703.)

M. T. C. IMP. S. D. M. CAELIO RUFO
AEDILI CURULI DES.

1. Tu vide, quam ad me litterae non perferantur. Non enim possum adduci, ut abs te, posteaquam aedilis es factus, nullas putem datas; praesertim quum esset tanta res, tantae gratulationis; de te, quia quod sperabam: de Hillo*, (balbus enim sum,) quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt: ex quo vereor, ne idem eveniat in meas litteras. Equidem numquam domum nisi unam epistolam, quin esset ad te altera; nec mihi est te iucundius quidquam nec carius. Sed (balbi non sumus) ad rem redeamus. 2. Ut optasti, ita est. Velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis. Parthos times, quia diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit. Nam Parthico bello nuntiato, locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus, ad Amanum exercitum adduxi, satis probe ornatum auxiliis, et quadam etiam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: *Hiccinē est ille, qui Urbem? quem senatus?* nosti cetera. Quum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divortiis, Cassius noster, quod mihi magnae voluptati fuit, feliciter ab Antiochia hostem reiecerat. Bibulus provinciam acceperat. 3. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses, hostes sempiternos. Multi occisi, capti: reliqui dissipati: castella munita improviso adventu capta et incensa. Ita victoria iusta imperator appellatus apud Issum, (quo in loco saepe, ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit, Darium ab Alexandro esse superatum,) adduxi exercitum

ad infestissimam Ciliciae partem. Ibi quintum et vicesimum iam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, tantis opibus tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi: quod si, ut spero, cepero, tum vero litteras publice mittam. 4. Haec ad te in praesenti scripsi, ut sperares, te assequi id, quod optasses. Sed, ut redeam ad Parthos, haec aestas habuit hunc exitum satis felicem; ea, quae sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila: primum, ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis et ut ego arbitror, spissius; illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De republica ex tuis, ut antea tibi scripsi, quum praesentia, tum etiam futura magis exspecto. Quare ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo. [Vale.]

XI. ARG. Prorogationem provinciae metuit: Caelio pantheras promittit: de rep. sibi perscribi vult.

(Laudicene, Paulo, Marcello coss. 704.)

M. T. C. IMP. S. D. M. CAELIO AED. CUR.

4. Putaresne umquam accidere posse, ut mihi verba deessent, neque solum ista vestra oratoria, sed haec etiam levia nostratia? Desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet Urbis, incredibile meorum atque in primis tui, satietas autem provinciae; vel, quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quaerenda, quam fortuna metuenda sit; vel, quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera in republica sustinere et possim et soleam; vel, quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad consti-

tutam diem decedemus. 2. De pantheris, per eos, qui venari solent, agitur mandato meo diligenter; sed mira paucitas est, et eas, quae sunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia, nisi sibi, fiat: itaque constituisse dicuntur, in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit et in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit; sed quid esset, plane nesciebamus. Mihi, mehercule, magnae curae est aedilitas tua. Ipse dies me admonebat. Scripsi enim haec ipsis Megalensibus. 3. Tu velim ad me de omni reipublicae statu quam diligentissime perscribas. Ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro. [Vale.]

XII. ARG. Urbem repetiturus laudat, provinciam vituperat, litteras sibi obviam missas vult.

(In Cilicia, Paulo, Marcello coss. 704.)

M. T. C. IMP. S. D. M. CAELIO AED. CUR.

1. Sollicitus equidem eram de rebus urbanis: ita tumultuosae conciones, ita molestae Quinquatrus afferebantur. Nam citeriora nondum audiebamus: sed tamen nihil me magis sollicitabat, quam in his molestiis non me, si quae ridenda essent, ridere tecum. Sunt enim multa; sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Quare, etsi, quum tu haec leges, ego iam annum munus confecero, tamen obviae mihi velim sint litterae tuae, quae me erudiant de omni reipublica, ne hospes plane veniam. Hoc melius, quam tu, facere nemo potest. 2. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit. Iter habebant ad Adiatorigem: quamquam omnia nec benigna, nec copiosa cognorant. Urbem, Urbem, mi

Rufe, cole, et in ista luce vive. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentia iudicavi) obscura et sordida est iis, quorum industria Romae potest illustris esse. Quodquum probe scirem, utinam in sententia permanissem! Cum una mehercule ambulatiuncula atque uno sermone nostro omnes fructus provinciae non confero. 3. Spero me integritatis laudem consecutum: non erat minor ex contemnenda, quam ex conservata provincia. Spem triumphi? inquis. Satis gloriose triumpharem: [si] non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed (ut spero) propediem te videbo. Tu mihi obviam mitte epistolas te dignas. [Vale.]

XIII. ARG. Respondet ad ep. Caelii (VIII, 6.). Appium laudat. Otio reip. gaudet. Curionis inconstantiam se praevidissee, et iurisdictione Laodiceae confecta in Ciliciam proficisci scribit. (Laodiceae, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. IMP. S. D. M. CAELIO AED. CUR.

1. Raras tuas quidem, (fortasse enim non perferuntur:) sed suaves accipio litteras: vel quas proxime acceperam, quam prudentes! quam multi et officii et consilii! Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas, tamen confirmantur nostra consilia, quum sentimus, prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. 2. Ego Appium (ut saepe tecum locutus sum) valde diligo, meque ab eo diligi statim coeptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi. Nam et honorificus in me consul fuit et suavis amicus et studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse, tu es testis, cui iam *καυχῶς μάγνως* (ut opinor) occidit Phania; et mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. Iam me Pompeii totum

esse scis; Brutum a me amari intelligis. Quid est caussae, cur mihi non in optatis sit complecti hominem, florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis, collegam meum praesertim et in ipsa collegii laude et scientia studiosum mei? Haec eo pluribus scripsi, quod nonnihil significabant tuae litterae, subdubitare te, qua essem erga illum voluntate. Credo, te audisse aliquid. Falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum et rationum mearum dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciae. Ex eo quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci umquam neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem et temeritatem nostri Dolabellae deprecatores me pro illius periculo praebeo. 3. Erat in eadem epistola veternus civitatis. Gaudebam sane, et congelasse nostrum amicum laetabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me? Nam, ita vivam, putavi. Dii immortales! quam ego risum nostrum desidero! 4. Mihi erat in animo, quoniam iurisdictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustris reliqua, sine sociorum ulla querela, conservaram, privatis, summis, infimis fueram iucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Maiis et, quum prima aestiva attigissem militemque collocassem, decedere ex senatusconsulto. Cupio te aedilem videre, miroque desiderio me Urbs afficit et omnes mei tuque in primis. Vale.

XIV. ARG. M. Fadii de fundo Herculanensi negotium commendat (cf. IX, 25.): Caelii litteras de Urbe exspectat.

(Laodiceae, Paullo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CURULI.

Marco Fadio, viro optimo et homine doctissimo, familiarissime utor, mirificeque eum diligo quum propter summum ingenium eius summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. Eius negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit; sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, quum tua opera Fadius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto et desidero: in primisque, quid agas, scire cupio; nam iamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

XV. ARG. Rescribit ad aliquot Caelii epp. ut VIII, 11. et 13. de supplicatione, de filiae et Dolabellae nuptiis: de quaestore Caelio provinciae praefecto: de Ocella.

((Sidae? Paullo, Marcello cons. 704.))

M. T. C. IMP. S. P. D. M. CAELIO AED. CUR.

1. Non potuit accuratius agi nec prudentius, quam est actum a te cum Curione de supplicatione: et, hercule, confecta res ex sententia mea est, quum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus et idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea, quae sequuntur: ad quae tu te para. 2. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quae speras Tulliae meae prudentia temperari posse, scio, cui tuae epistolae respondeant. Quid, si meam

legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? Sed quid agas? Sic vivitur. Quod actum est, dii approbent. Spero fore iucundum generum nobis; multumque in eo tua nos humanitas adiuvabit. 3. Respublica me valde sollicitat. Faveo Curioni; Caesarem honestum esse cupio: pro Pompeio emori possum. Sed tamen ipsa república nihil mihi est carius; in qua tu non valde te iactas: districtus enim mihi videris esse, quod et bonus civis et bonus amicus es. 4. Ego de provincia decedens quaestorem Caelium praeposui provinciae. Puerum? inquires. At quaestorem; at nobilem adolescentem; at omnium fere exemplo; neque erat superiore honore usus, quem praeficerem. Pomptinius multo ante discesserat; a Quinto fratre impetrari non poterat; quem tamen si reliquissem, dicerent iniqui, non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse, quoniam alterum me reliquissem. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciis praeesse, qui antea non praefuissent; fratrem meum triennium Asiae praefuisse. Denique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquissem, omnia timerem. Postremo non tam mea sponte, quam potentissimorum duorum exemplo, qui omnes Cassios Antoniosque complexi sunt, nobilem adolescentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est: mutari enim non potest. 5. De Ocella parum ad me plane scripseras, et in actis non erat. Tuae res gestae ita notae sunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiae morabuntur, celeriter (ut spero) vos videbo. [Vale.]

XVI. ARG. Cicero a Caelio (VIII, 16.) admonitus, ne pulsum Pompeium sequeretur, pacem se velle, nec quidquam temere commissurum scribit. (In Camano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

M. T. C. IMP. S. P. D. M. CAELIO AED. CUR.

1. Magno dolore me affecissent tuae litterae, nisi iam et ratio ipsa depulisset omnes molestias, et diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicārere, quod scribis, nescio. Quid enim fuit in illis, praeter querelam temporum, quae non animum meum magis sollicitum haberet, quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut me existimares aut tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam et prope iacentem desciscerem, aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem, a meque ipse deficerem et, quod initio semperque fugi, civili bello interesssem. 2. Quod est igitur meum triste consilium? Ut discederem fortasse in aliquas solitudines? Nosti enim non modo stomachi mei, cuius tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem. Sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed iam etiam in vuculas malevolorum. Quod quum ita esset, nil tamen umquam de profectione, nisi vobis approbantibus, cogitavi. Sed mea praediola tibi nota sunt; in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis sum facillime, moveo non-

nullis suspicionem, velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium. Nam ad bellum quidem qui convenit? praesertim contra eum, cui spero me satisfacisse, ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest? 3. Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti iam ab illo tempore, quum in Cumanum mihi obviam venisti. Non enim te celavi sermonem T. Ampii; vidisti, quam abhorrerem ab Urbe relinquenda. Quod quum audissem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpessurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? Nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud quae-rere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem: ea desperata, nihil tam fugisse, quam arma civilia. Huius me constantiae puto fore ut numquam poeniteat. Etenim memini in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum, Q. Hortensium, quod numquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur ignaviae, de nobis id existimari posse non arbitror. 4. Nec me ista terrent, quae mihi a te ad timorem fidelissime atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quae non omnibus hac orbis terrarum perturbatione impendere videatur: quam quidem ego a republica meis privatis et domesticis incommodis libentissime, vel istis ipsis, quae tu me mones ut caveam, redemissem. 5. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla respublica, satis amplum patrimonium relinquam memoriam nominis mei: sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum

adolentem optimum mihique carissimum, an dubitas, quum scias, quanti quum illum, tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet? et eo magis, quod in communibus miseriis hac tamen oblectabar specula, Dolabellam meum, vel potius nostrum, fore ab iis molestiis, quas liberalitate sua contraxerat, liberum. Velim quaeras, quos ille dies sustinuerit, in Urbe dum fuit, quam acerbos sibi, quam mihi ipsi socero non honestos. 6. Itaque neque ego hunc Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis, nec quidquam astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus: sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse (ut arbitror) venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor: et haec omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant, adolescente me: eos ego fortasse nunc imitor, et utor aetatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen! . . . 7. Togam praetextam texi Oppio, puto te audisse. Nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hoc aspersi, ut scires me tamen in stomacho solere ridere. Dolabellae, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra et tua fides postulabit. [Vale].

XVII. ARG. Sallustii, qui Bibuli procos. Syriae quaestor erat, binis litteris respondet: alteris ad singula eo ordine, quo rogaverat: alteris, cur illum Bibulo commendare nequeat, cui tamen morem gerit.

(Tarsi, Paullo, Marcellis cons. 704.)

M. T. C. IMP. S. D. CANINIO SALLUSTIO
PROQUAESTORI.

4. Binas litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d. xvi. Kalend. Sextiles. His ego ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audiui nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla caussa est, praesertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam sane arbitror; Rhodum Ciceronum caussa puerorum accessurum puto; neque id tamen certum. Ud Urbem volo quam primum venire; sed tamen iter meum reipublicae et rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. 2. De rationibus referendis, non erat incommodum te nullas referre: quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem: sed id vix mihi videris per legem Iuliam facere posse: quam Bibulus certa quadam ratione non servat, tibi magno opere servandam censeo. 3. Quod scribis, Apamea praesidium deduci non oportuisse, videbam idem ceteros existimare, molesteque ferebam de ea re minus commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi transierint, necne, praeter te video dubitare neminem. Itaque omnia praesidia, quae magna et firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone, dimisi. 4. Rationes mei quaestoris nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectae. Eas nos Apameae deponere cogitabamus. De praeda mea, praeter quaestores urbanos, id est populum Romanum, teruncium nec attigit nec tacturus est quisquam. Laodiceae me praedes accepturum arbitror omnis pecuniae publicae, ut et mihi et populo cautum sit de vecturae periculo. Quod scribis ad me de drachmis cccccc, nihil est, quod in

isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda, a praefectis; quae autem mihi attributa est, a quaestore curatur. 5. Quod quaeris, quid existimem de legionibus, quae decretae sunt in Syriam, antea dubitabam, venturaene essent: nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit, otium esse in Syria, venturae non sint. Marium quidem successorem tarde video esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolae respondi: venio ad alteram. 6. Petis, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest; sed locus esse videtur tecum ex postulandi: solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certior me numquam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, quum magnus Antiochiae metus esset et magna spes in me atque in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quam videri eguisse auxilio meo: quod ego, officio quaestorio te adductum reticere de praetore tuo, non moleste ferebam; quamquam, quemadmodum tractare, audiebam. Ille autem, quum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram numquam misit; ad quem intelligebat eius belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me; in quo ego misericordia commotus, et quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem. 7. Ille si omnibus est malevolus, (quod numquam existimavi,) minus offendor in me: sin autem a me est alienior, nihil tibi meae litterae proderunt. Nam, ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse, ut cum quaestu populi pecunia

permutaretur: quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit: quod vero illius erat solius, id mecum communicat; *Equitibus auxiliariis*, inquit, *quum amplius frumenti postularem*. Illud vero pusilli animi et ipsa malevolentia ieiuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit, mihiq; commendavit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzani filium appellat.

Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati.

Sed tibi morem gessi: litteras ad eum scripsi, quas quum acceperis, facies quod voles. [Vale.]

XVIII. ARG. Asiae propraetori suadet, ut decedens quaestorem provinciae praeficiat.

(Laodiceae, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. IMP. S. D. Q. THERMO PROPR.

1. Officium meum erga Rhodonem ceteraque mea studia, quae tibi ac tuis praestiti, tibi, homini gratissimo, grata esse vehementer gaudeo, mihiq; scito in dies maiori curae esse dignitatem tuam: quae quidem a te ipso integritate et clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. 2. Sed mihi magis magisque quotidie de rationibus tuis cogitanti placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi; graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens et nobilis a te ignominia affectus esset: et hercle sine dubio erit ignominia; habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quaestor est, et quaestor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio: sed tamen tris fratres, summo

loco natos, promptos, non indisertos, te nolo habere iratos, iure praesertim; quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. 3. Tempora autem reipublicae qualia futura sint, quis scit? Mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios, praesertim quum sine cuiusquam reprehensione quaestoriis legatis quaestorem possis anteferre? Qui si dignum se maioribus suis praebuerit, (ut spero et opto,) tua laus ex aliqua parte fuerit. Sin quid offenderit: sibi totum, nihil tibi offenderit. Quae mihi veniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere. Tu, quod egeris, id velim dii approbent. Sed, si me audies, vitabis inimicitias et posteritatis otio consules. [Vale.]

XIX. ARG. C. Caelium quaestorem nactus hortatur, ut ad se veniat, antequam ipse decedat.

(In Cilicia in castris, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. IMP. S. D. C. CAELIO, L. F. CALDO
QUAESTORI DES.

4. Quum optatissimum nuntium accepissem, te mihi quaestorem obtigisse, eo iucundior mihi eam sortem sperabam fore, quod diutius in provincia mecum fuisses. Magni enim videbatur interesse ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Postea quum mihi nihil neque a te ipso, neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur: verebar, ne ita caderet, quod etiam nunc vereor, ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas litteras in Cilicia, quum essem in castris, a. d. x. Kal. Quinti-

les, scriptas humanissime: quibus facile et officium et ingenium tuum perspicere posset. Sed neque unde, neque quo die datae essent, aut quo tempore te exspectarem, significabant: nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco aut quo tempore essent datae. 2. Quae quum essent incerta, existimavi tamen esse faciendum, ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem: quas sisatis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris. Nam quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi (ut scis) maxime necessarius; quod item C. Virgilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit: valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio: sed tuae litterae, de tua praesertim dignitate et de nostra conjunctione, maximi sunt apud me ponderis. Mihi quaestor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem quaecumque a me ornamenta ad te proficiscentur; . . . ut omnes intelligant a me habitam esse rationem tuae maiorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris: quod ego et mea et reipublicae et maxime tua interesse arbitror. [Vale.]

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER TERTIUS.

I. ARG. Appio, Ciliciae procos., scribit Phanium de se et de rep. narraturum. Appium collaudat. Cilicem et utrumque eius libertum, Phanium et Valerium Ictum, commendat.

(Romae, Pompeio III. et iude a Kal. Sextil. Metello cos. 702.)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO IMP.

1. Si ipsa respublica tibi narrare posset, quomodo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania: ita est homo non modo prudens, verum etiam (quod iuvat) curiosus. Quapropter ille tibi omnia explanabit. Id et ad brevitatem est aptius, et ad reliquas res providentius. De mea autem benevolentia erga te etsi potes ex eodem Phania cognoscere: tamen videntur etiam aliquae meae partes. Sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse quum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuae, tum quod ex tuis litteris et ex multorum sermonibus intelligo, omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Quod quum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus, intermissa nostra consuetudine et gratia, et

crebritate et magnitudine officiorum meorum sarciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto non invita Minerva esse facturum: quam quidem ego, si forte de tuis sumpsero, non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo. 2. Cilix, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus: sed ut mihi reddidit a te litteras, plenas et amoris et officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. Iucunda mihi eius oratio fuit, quum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quaeris? Biduo factus est mihi familiaris: ita tamen, ut Phanium valde sim desideraturus: quem quum Romam remittes, quod (ut putabamus) celeriter eras factururus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. 3. L. Valerium, iureconsultum, valde tibi commendo: sed ita etiam, si non est iureconsultus. Melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo: est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. [Vale.]

II. ARG. Appium e Cilicia decessurum successor rogat, ut bene ordinatam sibi tradat provinciam.

(*Roma, Rufo, Marcello cons. 703.*)

M. T. C. S. D. PROCOS. APPIO PULCHRO IMP.

1. Quum et contra voluntatem meam et praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis cogitationibusque meis haec una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere, neque ego ab ullo provinciam

accipere, qui mallet eam mihi quam maxime aptam explicatamque tradere. Quod si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto numquam fallit. A te maximo opere, pro nostra summa coniunctione tuaque singulari humanitate, etiam atque etiam quaeso et peto, ut, quibuscumque rebus poteris, (poteris autem plurimis,) prospicias et consulas rationibus meis. 2. Vides ex senatusconsulto provinciam esse habendam. Si eam (quoad eius facere potueris) quam expeditissimam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est. Ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem expectaret, aut id fieri nostra amicitia pateretur, aut res verba desideraret ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis a te provisum esse intellexero, magnam te ex eo et perpetuam voluptatem esse capturum. Vale.

III. ARG. Brundisii invento Appii legato suum exspectat. Rogat, ne, quum impediante Sulpicio eos. nulla sibi scripta sint supplementa, Appius suos milites dimittat.

(Brundisii, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

4. A. D. XI. Kalendas lunias Brundisium quum venissem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi praesto fuit, caque me ex tuis mandatis monuit, quae non modo mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, praesidio firmiori opus esse ad istam provinciam. Censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. Id quum Sulpicius consul passurum se negaret, multa

nos quidem questi sumus : sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit: itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romae tabellariis tuis dedi, velim tibi curae sit, ut, quae successori coniunctissimo et amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ea, pro nostra consociatissima voluntate, cura ac diligentia tua complectare; ut omnes intelligant, nec me benevolentiori cuiquam succedere, nec te amicali potuisse provinciam tradere. 2. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos: sed mihi Fabius idem demonstravit, id te cogitasse facere: sed quum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime imminueris: qua de re senatusconsulta, quae facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo, quanti te facio, quidquid feceris, approbabo: sed te quoque confido ea facturum, quae mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pomptinium, legatum meum, Brundisii expectabam: eumque ante Kalendas Iun. Brundisium venturum arbitrabar. Qui quum venerit, quae primum navigandi nobis facultas data erit, utemur. [Vale.]

IV. ARG. Expectat L. Clodium cum mandatis. Suum studium pollicetur, cuius causas exponit.

(Brundisii, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

1. Pridie Nonas Iun. quum essem Brundisii, litteras tuas accepi: quibus erat scriptum, te L. Clodium mandasse, quae illum mecum loqui velles. Eum sane ex-

spectabam, ut ea, quae a te afferret, quam primum cognoscerem. 2. Meum studium erga te et officium tametsi multis iam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potero, tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse. Mihi et Q. Fabius Virgilianus et C. Flaccus, Lucii filius, et diligentissime M. Octavius, Cnaei filius, demonstravit, me a te plurimi fieri: quod egomet multis argumentis iam antea iudicaram, maximeque illo *libro augurali*, quem ad me amantissime scriptum, suavissimum misisti. 2. Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Nam quum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere coepisti, quotidie pluris feci, tum accesserunt etiam coniunctiones necessariorum tuorum. Duo enim duarum aetatum plurimi facio, Ca. Pompeium, filiae tuae socerum, et M. Brutum, generum tuum: collegiique coniunctio, praesertim tam honorifice a te approbata, non mediocriter vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed et si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura: et ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis tibi manendi caussam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, est gratum. [Vale.]

V. ARG. Appio gratias agit, danti operam, ut expeditam provinciam traderet: et viam describit, ut Appio conveniendi sui potestatem faciat. (Tralibus, Rafo, Marceilo cons. 703.)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

4. Tralles veni a. d. vi. Kalend. Sextiles. Ibi mihi praesto fuit L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis: quo quidem homine neminem potuisti nec mihi amiciorum, nec (ut arbitror) ad ea cognoscenda, quae

scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem et tuas litteras legi libenter et audiui Lucilium diligenter. Nunc, quoniam et tu ita sentis, (scribis enim, quae de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi iucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse;) et re vera, confirmata amicitia et perspecta fide, commemoratio officiorum supervacanea est; eam partem orationis praetermittam: tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim et didici ex tuis litteris, te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres praestitueresque et praeparares quodammodo omnia, quo mea ratio faciliior et solutior esse posset.

2. Hoc tuum officium quum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim, mihi magnae curae fore atque esse iam, primum ut ipse tu tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis, nos hoc animo esse, quam non intelligere videntur. Sed profecto intelligent; neque enim obscuris personis nec parvis in caussis res agetur. Sed haec fieri melius, quam dici aut scribi volo.

3. Quod itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia; ea res sic se habet. Brundisii quum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem, libenter me ad eam partem provinciae primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer. Tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, si ad Sidam, *[maritimam partem provinciae] navibus accessissem. Dixi me esse facturum: itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Coreyrae dixisset, minime

id esse faciendum: te Laodiceae fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius multoque commodius, quum praesertim te ita malle arbitrarer. 4. Tua ratio postea est commutata. Nunc, quid fieri possit, tu facillime statues. Ego tibi meum consilium exponam. Pridie Kal. Sextil. puto me Laodiceae fore: ibi per paucos dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextil. putem me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo, (procul enim aberam ab re ipsa et a locis,) simul ac progredi coepero, quam celerrime potero, et quam creberrimis litteris faciam, ut tibi notasit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam nec debeo. Sed, quod tuo commodo fieri possit, utriusque nostrum magni interest, ut te videam ante, quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere posse. 5. Quod te a Scaevola petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciae praeesset; eum ego Ephesi vidi, fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Ac sane vellem potuisset obsequi voluntati tuae: non enim arbitror noluisse. [Vale.]

VI. ARG. Iterum rogat Appium, ut locum constituat, ubi convenient. (In itinere per Cappadociam, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

4. Quum meum factum cum tuo comparo, etsi

non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda, quam tibi: tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Brundisii quaesivi ex Phania, cuius mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse et nosse locum, quem apud te is teneret, quam in partem provinciae maxime putaret te velle ut in succedendo primum venirem. Quum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam navigassem: etsi minus dignitatis habebat ille adventus, et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi facturum. 2. Idem ego quum L. Clodium Coreyrae convenissem, hominem ita tibi coniunctum, ut mihi, cum illo quum loquerer, tecum loqui viderer: dixi ei, me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille, mihi quum gratias egisset, magno opere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem: te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes: quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romae acceperam; ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere. Respondi Clodio, me ita esse facturum, ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae. Itaque et consilium mutavi, et ad te statim mea manu scriptas litteras misi: quas quidem ex tuis litteris intellexi satis mature ad te esse perlatas. 3. Hoc ego meo facto valde delector. Nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege (ut opinor) Cornelia con-

stituti essent: ut tuum factum iis, qui, quo animo inter nos simus, ignorent, alieni hominis (ut lenissime dicam) et fugientis congressum, meum vero coniunctissimi et amicissimi esse videatur. 4. Ac mihi tamen ante, quam in provinciam venirem, redditae sunt a te litterae: quibus etsi te Tarsum proficisci demonstra-
bas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi afferebas: quum interea, credo equidem, malevoli homines, (late enim patet hoc vitium,) sed tamen probabilem materiam nacti sermonis, ignari meae constantiae, conabantur alienare a te voluntatem meam: qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, iudicare dicerent, quum posses iam suspicari, tibi esse successum: quae ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent. 5. Horum ego sermone non movebar: quin etiam, (credas mihi velim,) si quid tu ageres, levare me putabam molestia; et ex annua provincia, quae mihi longa videretur, prope iam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset. Illud (vere dicam) me movet, in tanta militum paucitate abesse tres cohortes, quae sint plenissimae: nec me scire, ubi sint. Molestissime autem fero, quod, te ubi visurus sim, nescio: eoque ad te tardius scripsi, quod quotidie te ipsum exspectabam; quum interea ne litteras quidem ullas accepi, quae me docerent, quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem mihiq; in primis probatum, Antonium, praefectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes: ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, et amicitia nostra et litterae tuae fecerant: quod ne nunc

quidem despero. Sed plane, quando aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. 6. Ego, ut, me tibi amicissimum esse, et aequi et iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo iniquis secus existimandi videris nonnihil loci dedisse. Id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et, ut habere rationem possis, quo loco me salva lege Cornelia convenias, ego in provinciam veni pridie Kal. Sext.; iter in Ciliciam facio per Cappadociam; castra movi ab Iconio pridie Kalendas Sept. Nunc tu et ex diebus, et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit, et quo die. [Vale.]

VII. ARG. Querelam Appii et dubitationem refellit, seque amicissimum fore confirmat. (*Laodiceae, Paullo, Marcello cons. 704.*)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

1. Pluribus verbis ad te scribam, quum plus otii nactus ero. Haec scripsi subito, quum Bruti pueri Laodiceae me convenissent et se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis, praeterquam ad te et ad Brutum, dedi litteras. 2. Legati Appiani mihi volumen a te plenum querelae iniquissimae reddiderunt, quod eorum aedificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem aedificandi liberarem; et simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem prius, quam ego re cognita permissem: genus enim quoddam fuisse impediendi, quum ego cognoscere non possem, nisi quum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. 3. Ad omnia accipe et cognosce aequitatem expostulationis tuae. Primum, quum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent a se in-

tolerabilia tributa exigere, quid habuit iniquitatis me scribere, ne facerent ante, quam ego rem caussamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem: sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis. Quid? quum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hiemem aedificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule. Quas enim litteras afferebant, ut opus aestate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito, et multo plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigere velint; et me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus. 4. A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, audiui, quum diceret te secum esse questum, quod tibi obviam non prodisssem. Scilicet contempsisti te, nec potest fieri me quidquam superbius! Quum puer tuus ad me secunda fere vigilia venisset, isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiasset, incertum[que], utra via, quum essent duae: altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam, praefectum fabrum meum, tibi obviam misi: mandavi utrique eorum, ut ante ad me excurrerent, ut tibi obviam prodire possem. Currrens Lepta venit mihi nuntiavit te iam castra praetergressum esse. Confestim Iconium veni. Cetera iam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem? primum Appio Claudio? deinde imperatori? deinde more maiorum? deinde, quod caput est, amico? praesertim quum in isto genere multo etiam ambitiosius facere soleam, quam honos meus et dignitas postulat. Sed haec hactenus. 5. Illud idem Pausanias dicebat te dixisse: Quidni? Appius Lentulo, Lentulus Appio

processit obviam: Cicero Appio noluit? Quaeso, etiamne tu has ineptias, homo (mea sententia) summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitatem, quae est virtus, ut Stoici rectissime putant, ullam Appietatem aut Lentulitatem valere apud me plus, quam ornamenta virtutis, existimas? Quum ea consecutus nondum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima: tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus: viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero, quam ita et cepi et gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem neque ad gloriam deesse putarem, superiorem quidem numquam, sed parem vobis desperavi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono. Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paullo diligentius, (ut, quid sit *εὐγένεια*, quid *ἔξοχή*, intelligas,) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. 6. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim. Profecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita esse vere possis iudicare. Tu autem si id agis, ut minus mea caussa, dum ego absim, debere videaris, quam ego tua laborarim: libero te ista cura.

— Παρ' ἑμοί γε καὶ ἄλλοι,

οἱ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Si autem natura es *φιλαίτιος*, illud non perficies, quo minus tua caussa velim: hoc assequere, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem. Haec ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei benevolentiaeque, quam a me certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo. [Vale.]

VIII. ARG. Appium docet non debere malignis aliorum sermonibus credere, nec temere suis indulgere suspicionibus. Deinde eius de urbanis rebus litteras sibi gratas fuisse et promissas de suis acceptas fore ostendit. Tum rogat, ne provinciam sibi prorogari patiatur. Postremo de Paribis scribit et crebras poscit litteras.

(In castris ad Mopuhestiam, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. PROCOS. S. D. APPIO PULCHRO IMP.

1. Etsi, quantum ex tuis litteris intelligere potui, videbam, te hanc epistolam, quum ad Urbem esses, esse lecturum, refrigerato iam levissimo sermone hominum provincialium: tamen, quum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris brevi responderem. 2. Sed prima duo capita epistolae tuae tacita mihi quodammodo relinquenda sunt. Nihil enim habent, quod aut definitum sit aut certum, nisi me vultu et taciturnitate significasse, tibi non esse amicum; idque pro tribunali, quum aliquid ageretur, et nonnullis in conviviis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse, possum intelligere: sed quum sit nihil, ne quid dicatur quidem, intelligo. Illud quidem scio, meos multos et illustres, et ex superiore, et ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude et cum magna sollicitudine significationis nostrae familiaritatis ad te vere potuisse deferri. Nam, quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius aut iustius, quam ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem, sine ulla imminutione dignitatis tuae, praesertim ipsis civitatibus postulantis? Nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apameae quum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt, sumptus decerni legatis nimis ma-

gnos, quum solvendo civitates non essent. 3. Hic ego multa simul cogitavi. Primum te, hominem non solum sapientem, verum etiam (ut nunc loquimur) urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari: idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Midaeensium testimonio, (in ea enim civitate mentio facta est,) sed sua sponte, esse laudatum: deinde me ista vidisse accidere multis, ut eorum caussa legationes Romam venirent, sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi aut locum dari: studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent: consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumptu functus esset officio: concessurum, si legitimo: non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis, visum esse quibusdam edictum meum quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Iam non tam mihi videntur iniuriam facere, si qui haec disputant, quam si cuius aures ad hanc disputationem patent. 4. Romae composui edictum: nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, quum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus civitatum: quo in capite sunt quaedam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magno opere delector. Hoc vero, ex quo suspicio nata est, me exquisisse aliquid, in quo te offenderem, tralaticium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatae rei caussa legari putarem, qui et tibi non privato, et pro re non privata sua, sed publica, non privato, sed in publico orbis

terrae consilio, id est in senatu, ut gratias agerent, mittebantur: neque, quum edixi, ne quis iniussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra, et qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis litteris ridendum. Quid enim erat, quod me persequerentur in castra, Taurumve transirent, quum ego Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum dioecesium, quae cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? 5. Nisi forte postea coeperunt legare, quam ego Taurum transgressus sum: quod certe non ita est. Quum enim Laodiceae, quum Apameae, quum Synnadis, quum Philomelii, quum Iconii essem: quibus in oppidis omnibus commoratus sum: omnes iam istius generis legationes erant constitutae. Atque hoc tamen te scire volo, me de isto sumptu legationum aut minuendo aut remittendo decrevisse nihil, nisi quod principes civitatum a me postulassent: ne in venditionem tributorum et illam acerbissimam exactionem (quam tu non ignoras) capitum atque ostiorum inducerentur sumptus minime necessarii. Ego autem quum hoc suscepissem, non solum iustitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario negligens esse. Tu, si istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut, quae tibi in mentem veniant, aliis attribuas: genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego si in provincia detrahere de tua fama umquam cogitassem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brundisii, neque ad praefectum fabrum Corcyrae, quem in locum

me venire velles, retulissem. Quare potes, doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda praeclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: *disputabant; ego contra disserebam: dicebant; ego negabam.* 6. An mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod, quum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? quod iisdem diebus meus conventus erat Apameae, Synnadis, Philomelii: tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te obiurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam, ut sentio: si ista, quae alios loqui dicis, ipse sentis; tua summa culpa est: sin autem alii tecum haec loquuntur; tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans et gravis reperietur. Quod si qui me astutiores fingit: quid potest esse callidius, quam, quum te absentem semper defenderim, quum praesertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque absens a te defendendus essem, nunc committere, ut tu iure optimo me absentem deserere posses? 7. Unum genus excipio sermonis, in quo persaepe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici: si aut legatorum tuorum cuipiam, aut praefectorum aut tribunorum militum male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur, aut impurius, quam mecum Corcyrae Clodius est locutus; quum in eo genere maxime quereretur, te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod et multi sunt, et tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, laccessivi numquam; sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse: non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam; simulque non de me

is peius, quam de te existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant, et quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum laedi se putat, quum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit: hunc ego amicum habere non curo. 8. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit: nostra si angustior, (etsi de tua proluxa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus, propter quamdam tristitiam temporum,) non debent mirari homines, quum et natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, et temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear:

me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi.

9. De rebus urbanis quod me certiore fecisti, quum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti, tibi omnia mea mandata curae fore. In quibus unum illud te praecipue rogo, ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat aut temporis: Hortensiumque, nostrum collegam et familiarem, roges, ut, si umquam mea caussa quidquam aut sensit, aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat: quia mihi nihil potest esse inimicius. 10. De nostris rebus quod scire vis: Tarso Nonis Octobr. Amanum versus profecti sumus. Haec scripsi postridie eius diei, quum castra haberem in agro Mopsuestiae. Si quid egero, scribam ad te: neque domum umquam ad meos litteras mittam, quin adiungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admixto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu vellem ad me quam saepissime et de tuis rebus scribas et de meis et de omni reipublicae statu: de quo

sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi Pompeium nostrum in Hispaniam iturum. [Vale.]

IX. ARG. Appii litteras ex Urbe scriptas laudat, spem triumphi ei gratulatur: hortatur eundem, ut absolvat libros augurales, et rogat, ut supplicationem sibi decernendam curet.

(In Cilicia, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

1. Vix tandem legi litteras dignas Appio Clodio, plenas humanitatis, officii, diligentiae. Aspectus videlicet Urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam, quas ex itinere ante, quam ex Asia egressus esses, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinventus. Itaque conscientia meae constantis erga te voluntatis rescripsi tibi subiratus. Iis vero litteris lectis, quas Philotimo liberto meo dedisti, cognovi intellexique in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nolent; ad Urbem vero ut accesseris, vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuisset. Itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum: si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu vero facile facies. Nihil est enim, quod studio et benevolentia, vel amore potius, effici non possit. 2. Ego, etsi et ipse ita iudicabam, et fiebam crebro a meis per litteras certior; tamen maximam laetitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia et plane explorata triumphi tui: neque vero ob eam caussam, quo ipse facilius consequerer; nam id qui-

dem *ἐπιχοίρειον* est: sed, mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes, quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis: gratissimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris, quod et tu confidis et ego opto, litteras miseris. Longi subsellii (ut noster Pompeius appellat) iudicatio et mora si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit: (quid enim potest amplius?) tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me litteras, ut quam primum laetitia afficiar, mittito. 3. Et velim, reliquum quod est promissi ac muneris tui, mihi persolvas. Quum ipsam cognitionem iuris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriae ponam, committere, ut in scribendo negligens fuisse videar: praesertim quum id non modo negligentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum haec videbimus. 4. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque et pro nostra, non instituta, sed iam inveterata amicitia cures, enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime quam primumque decernatur. Omnino serius misi litteras, quam vellem: in quo quum difficultas navigandi fuit odiosa, tum in ipsum discessum senatus incidisse credo litteras meas. Sed id feci adductus auctoritate et consilio tuo: idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis aestivisque confectis litteras mi-

serim. Haec igitur tibi erunt curae, quemadmodum ostendis, meque totum et mea et meos commendatos habebis. [Vale.]

X. ARG. Appium a Dolabella se insciente accusatum neque a se impeditam esse legationem docet. Quae de rebus in provincia a se gestis addiderat, interciderunt, aut ab ipso Cicerone fortasse sunt detracta. Denique auguratur, censuram ei delatum iri. (Laodiceae, Paulo, Marcello cons. 70+.)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

1. Quum est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facessero, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit: tamen, ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem, et in tuis magnam habebam multaue mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tuli, quod certissimum et iustissimum triumphum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicavi faciendum esse, facies sapienter, et ages victor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum. Ego enim plane video fore, nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos poeniteat intemperantiae suae. De me tibi, contestans omnes deos, promitto atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim sic * dicere, quam pro salute,) in hac provincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis (ut spero) apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me et postules et exspectes: vincam meis officiis cogitationes tuas. 2. Q. Servilius perbreves mihi a te

litteras reddidit, quae mihi tamen nimis longae visae sunt: iniuriam enim mihi fieri putabam, quum rogarbar. Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem: quamquam in consuetudine quotidiana perspexisses, sicut perspicies: sed, quoniam accidit, si quid a me praetermissum erit, commissum facinus et admissum dedecus confitebor. 3. Pomptinius, qui a te tractatus est praestanti ac singulari fide, cuius tui beneficii sum ego testis, praestat tibi memoriam benevolentiamque, quam debet: qui, quum maximis rebus suis coactus a me invitissimo decessisset, tamen, ut vidit interesse tua, conscendens iam navem, Epheso Laodiceam revertit. Talia te quum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare non possum, quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. Si vero effeceris *, ut censores creentur, et si ita gesseris censuram, ut et debes et potes: non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te praesidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur: ut, quum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus. 4. Quae de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda et maxime iucunda acciderunt: eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, quum tibi, cuius mihi amicitia non solum ampla, sed etiam iucunda est, ea tribui, quae debeantur; tum vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia, prope omnium consensu, erga fortes et industrios viros: quae mihi ipsi una semper tributa merces est laborum et vigiliarum mearum. 5. Illud

vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cuius ego salutem duobus capitibus iudiciis summa contentione defendi, ut, tuis inimicitias suscipiendis, oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum: praesertim quum tu omnibus vel ornamentis vel praesidiis redundares, illi (ut levissimedicam) multa deessent; cuius sermo stultus et puerilis erat iam antea ad me a M. Caelio, familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem coniunctionem diremissem, quam novam conciliassem: neque enim de meo erga te studio dubitare debes, neque id est obscurum cuiquam in provincia, nec Romae fuit. 6. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quaedam et dubitatio tua: de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi, purgandi autem mei necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus, quod tibi obesset, facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quod si essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos haec conferunt: tamen ea stultitia certe non fuisset, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, nimirum ex Epicteto, qui dicerent, nimis magnos sumptus legatis decerni: quibus ego non tam imperavi, quam censui, sumptus legatis quam maxime ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse, testes sunt rationes civitatum, in quibus, quantum quaeque voluit, legatis tuis datum induxit. 7. Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerarunt! non mo-

do sublato sumptus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui iam profecti essent, repetitos et ablato: eamque causam multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum atque expostularem, ni, ut supra scripsi, purgare me tibi hoc tuo tempore, quam accusare te mallem, idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris, de me, quamobrem non debueris credere, pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum iis studiis eaque doctrina, cui me a pueritia dedi, si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes; nihil in me, non modo perfidiosum et insidiosum et fallax in amicitia, sed ne humile quidem aut ieunum debes agnoscere. 8. Sin autem me astutum et occultum iuvat fingere: quid est, quod minus cadere in eiusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis aspernari benevolentiam, aut eius existimationem oppugnare in provincia, cuius laudem domi defenderis? aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis? aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, quum te ex fratre meo ne tunc quidem, quum tibi prope necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Quum vero reditum nostrum in gratiam uterque expetisset: quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere aut sentire voluisses? Quid mihi mandasti, quum te Puteolis prosequerer, in quo non expectationem tuam diligentia mea vicerim? 9. Quod si id est maxime astuti, omnia ad suam utilitatem referre: quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque honoratissimi coniunctio:

cuius opes, ingenium, liberi, affines, propinqui mihi magno vel ornamento vel praesidio esse possent? Quae tamen ego omnia in expetenda amicitia tua, non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia, secutus sum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime astringor, quanta sunt! studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitae atque victus, sermonis societas, litterae interiores. Atque haec domestica. Quid illa tandem popularia? Reditus illustris in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari potest sine suspitione perfidiae. Amplissimi sacerdotii collegium? in quo non modo amicitiam violari apud maiores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. 40. Quae ut omittam tam multa atque tanta: quis umquam tanti quemquam fecit aut facere potuit aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuae filiae? Etenim si merita valent: patriam, liberos, salutem, dignitatem, memetipsum mihi per illum restitutum puto; si consuetudinis iucunditas: quae fuit umquam amicitia consularium in nostra civitate coniunctior? si illa amoris atque officii signa: quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in senatu, quum ipse abesset, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum esse voluit amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone, adversante interdum actionibus suis! quo studio providit, ne quae me illius temporis invidia attingeret, quum me consilio, quum auctoritate, quum armis denique texit suis! Quibus quidem temporibus haec in eo gravitas, haec animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti,

sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Huius igitur filius quum sit gener tuus, quumque, praeter hanc coniunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus quamque iucundus, intelligam: quo tandem animo in te esse debeo? quum praesertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen totumque me ad eius viri ita de me meriti voluntatem nutumque converterem. 11. Sed haec hactenus. Pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quae a me perfecta quaeque instituta sunt, cognosce: * * * Atque haec agimus et agemus magis pro dignitate, quam pro periculo tuo. Te enim (ut spero) propediem censorem audiemus: cuius magistratus officia, quae sunt maximi animi summique consilii, tibi diligentius et accuratius, quam haec, quae nos de te agimus, cogitanda esse censeo. [Vale.]

XI. ARG. Appio gratulatur maiestatis absoluto: gratias agit pro litteris de rep. scriptis. Tullium ab Appio ad se venisse, et se superiore epistola stomachatum esse negat.

(In castris ad Pyramum, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO (UT
SPERO) CENSORI.

1. Quum essem in castris ad fluvium Pyramum, redditae mihi sunt uno tempore a te epistolae duae, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat ascripta Nonarum Aprilium: in altera, quae mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione maiestatis. De qua etsi permultum ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique

ipsa; (nihil enim fuit clarius: non quo quisquam aliter putasset; sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet:) tamen eadem illa laetiora fecerunt mihi tuae litterae: non solum quia planius loquebantur et uberius, quam vulgi sermo, sed etiam, quia magis videbar tibi gratulari, quum de te ex te ipso audiebam. 2. Complexus igitur sum cogitatione te absentem: epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Quae enim a cuncto populo, a senatu, a iudicibus ingenio, industriae, virtuti tribuuntur: (mihi ipse assentor fortasse, quum ea esse in me fingo:) mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui iudicii exstitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu vero quid interest, inquires, an de maiestate? Ad rem nihil. Alterum enim non attigisti: alteram auxisti. Verumtamen est maiestas, (etsi Sulla voluit,) ne in quemvis impune declamare liceret: ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbe aut defendatur. Qui enim facta aut non facta largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus cui suspectus umquam fuit? Me miserum, qui non adfuerim! quos ego risus excitassem! 3. Sed de maiestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris iucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa republica defensum scribis; quae quidem, etiam in summa bonorum et fortium civium copia, tueri tales viros deberet, nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris vel aetatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeii et Bruti fidem benevolentiamque mirifice laudas. Laetor virtute et officio, quum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius, omnium sae-

culorum et gentium principis, alterius, iampridem iuventutis, celeriter (ut spero) civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi iam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, quum per Asiam decedam. 4. Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi formam communium temporum et totius reipublicae misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim et pericula leviora, quam timebam, et maiora praesidia, si quidem (ut scribis) *omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt*, tuumque simul promptum animum et alacrem perspexi ad defendendam rempublicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod, in summis tuis occupationibus, mihi tamen reipublicae statum per te notum esse voluisti. Nam *augurales libros* ad commune utriusque nostrum otium serva: ego enim, a te quum tua promissa per litteras flagitabam, ad Urbem te otiosissimum esse arbitrabar. Nunc tamen, ut ipse polliceris, pro *auguratibus libris, orationes* tuas confectas omnes exspectabo. 5. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me: nec erat iam quisquam mecum tuorum praeter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo. Bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leniter accusans in eo, quod de me cito credidisses: quod genus querelae mihi quidem videbatur esse amici; sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, eae litterae non fuerunt disertae, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat: sic tu, (libet enim mihi iocari,) quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, et in censura, si iam es censor, ut spero, de proavo multum cogitato tuo.

XII. ARG. Gratulatur Appio ambitus absoluto: excusat nuptias Tulliae: Appio se iam plane reconciliatum scribit.

(Sidae, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

1. Gratulabor tibi prius: ita enim rerum ordo postulat: deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de iudicio ambitus: neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te; sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis et industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis, nullam ne in tabellae quidem latebra fuisse absconditam malevolentiam, quae te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum atque morum negotium! nihil iam sum pridem admiratus magis. 2. De me autem, suscipe paullisper meas partes, et eum te esse finge, qui sum ego: si facile inveneris, quid dicas, noli ignorare haesitationi meae. Ego vero velim mihi Tulliaeque meae, sicut tu amicissime et suavissime optas, prospere evenire ea, quae me insciente facta sunt a meis: sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, (spero omnino cum aliqua felicitate, et opto) verumtamen plus me in hac spe tua sapientia et humanitas consolatur, quam opportunitas temporis. Itaque, quemadmodum expediam exitum huius institutae orationis, non reperio. Neque enim tristius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipse ominibus optimis prosequeris: neque non me tamen mordet aliquid: in quo unum non vereor, ne tu parum perspicias, ea, quae gesta sunt, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, quum tam longe abfuturus essem, ad me ne referrent, agerent, quod probassent. 3. In hoc autem mihi illud occurrit: Quid tu igitur, si adfuisses? Rem

probassem: de tempore, nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me, iamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quae mihi tuenda sunt, et te non offendam. Leva me igitur hoc onere. Numquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorum. Sic habeto tamen: nisi iam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse: tamen, hac mihi affinitate nuntiata, non maiore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem. 4. Decedenti mihi, et iam imperio annuo terminato, ante diem III. Nonas Sextiles, quum ad Sidam navi accederem, et mecum Q. Servilius esset, litterae a meis sunt redditae. Dixi statim Servilio, (etenim videbatur esse commotus,) ut omnia a me maiora expectaret. Quid multa? benevolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus, diligentior ad declarandam benevolentiam multo. Nam, ut vetus nostra similtas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem fide reconciliatae gratiae darem: sic affinitas nova curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. [Vale.]

XIII. ARG. Appio gratias agit de supplicatione eius officio decreta: officia sua pollicetur: Dolabellae eum reconciliatum iri, et censorem futurum sperat.

(In Asia, Paulo, Marcello coss. 704.)

M. T. C. S. P. D. APPIO PULCHRO.

4. Quasi divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, quum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. Di-

cam tamen vere: plus, quam acceperas, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit, te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, domum veniendo, conveniendis meis, nullum munus officii cuiquam reliquum fecisse! Haec mihi ampliora multo sunt, quam illa ipsa, propter quae haec laborantur. Insignia enim virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt: talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. 2. Itaque mihi propono fructum amicitiae nostrae ipsam amicitiam: qua nihil est uberius, praesertim in iis studiis, quibus uterque nostrum devinctus est. Nam tibi me profiteor et in republica socium, de qua idem sentimus, et in quotidiana vita coniunctum iis artibus studiisque, quae colimus. Vellem ita fortuna tulisset, ut, quanti ego omnes tuos facio, tanti tu meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio qua permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te: nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelliges, hac re novata, additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quam quidquam esse detractum. Quum haec scribebam, censorem te iam esse sperabam. Eo brevior est haec epistola et, ut adversus magistrum morum, modestior. Vale.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER Q U A R T U S.

I. ARG. Sulpicio de republica agere cupienti consilii interpretem mittendum putat.

(In villa quadam, Marcello, Lentulo cons. 705.)

M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

1. Caius Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quaesisse, quibus in locis essem: molesteque te ferre, quod me propter valetudinem tuam, quum ad Urbem accessissem, non vidisses; et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrum communicare. Utinam, Servi, salvis rebus, (sic enim est dicendum,) colloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid opis occidenti reipublicae tulissemus. Cognoram enim iam absente, haec mala multo ante providentem, defensorem pacis et in consulatu tuo et post consulatum fuisse. Ego autem, quum consilium tuum probarem et idem ipse sentirem, nihil proficiebam. Sero enim veneram; solus eram; rudis esse videbar in caussa; incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil iam videmur opitulari posse rei-

publicae, si quid est, in quo nobismetipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus: nemo est omnium, quicum potius mihi, quam tecum, communicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla neque doctissimorum, quos semper coluisti, praecepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem, te frustra in senatum sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni veritus essem, ne eius animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me quum rogaret, ut adessem in senatu, eadem omnia, quae a te de pace et de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. 2. Res vides quo modo se habeant; orbem terrarum, imperiis distributis, ardere bello; Urbem sine legibus, sine iudiciis, sine iure, sine fide relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest, non modo quid sperem, sed vix iam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse, nos colloqui; quamquam longius etiam cogitabam ab Urbe discedere, cuius iam etiam nomen invitus audio: tamen propius accedam. Trebatioque mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret; idque ut facias, velim; aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas; ne aut tibi exire ex Urbe necesse sit, aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse arrogo: ut exploratum habeam, quidquid nos de communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. [Vale.]

II. ARG. Sulpicio, Pompeii an Caesaris partes sequatur, dubitanti, plus alteras honestatis, firmitatis alteras habere scri-

lit: Longius ergo discedendum ab Urbe, in qua quae fiant, turpe sit probare, non probare periculosum. Sed quo sit eundem, quam primum, rogat, deliberatum veniat.

(In Cumano, Marcello, Lentulo cont. 705.)

M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

1. A. d. iii. Kal. Maias quum essem in Cumano, accepi tuas litteras: quibus lectis cognovi, non satis prudenter fecisse Philotimum, qui, quum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset; quas intellexi breviores fuisse, quod cum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam litteras tuas legi, Postumia tua me convenit et Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum venires: quod etiam mecum, ut ad te scriberem, egerunt. 2. Quod meum consilium exquiris: id est tale, ut capere facilius ipse possim, quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate summaque prudentia? Si, quid rectissimum sit, quaerimus, perspicuum est; si, quid maxime expediat, obscurum; sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit, non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. 3. Quod existimas meam causam coniunctam esse cum tua, certe similis in utroque nostrum, quum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt; qua quum ipsi Caesari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo defendenda pace arbitrabamur. Quantum nos fefellerit et quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perspicis, quae geruntur, quaeque iam gesta sunt, sed etiam, qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quae fiunt, aut interesse, etiamsi

non probes: quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. 4. Restat, ut discedendum putem. In quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. Omnino quum miserior res numquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. Nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes iam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit coniunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris: sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiae placere. Vale.

III. ARG. Solatur Sulpicium, post pugnam Pharsalicam a Caesare Achaiae praefectum, dolentem de calamitate reipublicae. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

4. Vehementer te esse sollicitum et in communibus miseriis praecipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. Quod quamquam minime miror et meum quodammodo agnosco, doleo tamen, te, sapientia praeditum prope singulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui maiorem ex perniciie et peste reipublicae molestiam traxerit, tamen multa iam consolantur, maximeque conscientia consiliorum meorum. Multo enim ante, tamquam ex aliqua specula, prospexi tempestatem futuram: neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis, monente et denuntiante te. Etsi enim abfui magnam partem consulatus tui, tamen et absens cognoscebam, quae

esset tua in hoc pestifero bello cavendo et praedicendo sententia, et ipse adfui primis temporibus tui consulatus, quum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quae meminissent, et scirent, quum superiores, nullo tali exemplo antea in republica cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea rempublicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant; sed aliquid, atque adeo multa addunt et afferunt de suo. 2. Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sint secuti, sua stultitia occidisse, quum tua prudentia salvi esse potuissent. Dices: Quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis reipublicae? Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio et desperatio recuperandi. Sed tamen et Caesar ipse ita de te iudicat, et omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod extinctis ceteris elucere sanctitatem et prudentiam et dignitatem tuam. Haec tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes; quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quae quia non vides, mihi videris meliore esse conditione, quam nos, qui videmus. 3. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levare possent molestiae tuae. Reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota nec minima solatia; ut quidem ego sentio, multo maxima: quae ego, experiens quotidie, sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio aetatis memoria teneo summe omnium

doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quae a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse. Quae quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse possent: his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter: neque te, tali vel scientia vel natura praeditum, hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus aetatis studium tuum dedisti. 4. Tantum dicam, quod te spero approbaturum, me, posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia neque in foro viderim, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuae scientiae excellenti ac singulari non multo plus, quam nostrae, relictum est loci. Quare non equidem te moneo; sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quae, etiamsi minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primisque hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat: a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini; mihiq; ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, quum me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. [Vale.]

IV. ARG. Sulpicii excusatione accepta scribendi laudat elegantiam, probat consilium de Achaiae administratione non recusanda initum. Narrat de senatus in Marcelli restitutione officio, de studiis Servii filii et aliis rebus.

(Romae, Caesare dict. 707.)

M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

1. Accipio excusationem tuam, qua usus es, cur saepius ad me litteras uno exemplo dedisses: sed ac-

cipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur: illam partem excusationis, qua te scribis *orationis paupertate* (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas saepius mittere, nec nosco nec probo. Et ego ipse, quem tu per iocum (sic enim accipio) *divitias orationis* habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco; *εἰσπρέσθαι* enim non necesse est: sed tamen idem (nec hoc *εἰσπρέσθαι*;) facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiae. 2. Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusavisse, quum semper probavissem, tum multo magis probavi, lectis tuis proximis litteris. Omnes enim caussae, quas commemoras, iustissimae sunt tuaque et auctoritate et prudentia dignissimae. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis, id tibi nullo modo assentior. Sed quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita percussa et prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, et sibi quisque miserrimus esse videatur, propterea et tui te consilii poenitet, et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur: at contra nobis, non tu quidem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua, quam nostra, conditio, quod tu, quid doleat, scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus: nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriae, quae civilibus bellis semper est insolens. 3. Uno te vicimus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paulo ante, quam tu, cognovimus; etiam mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes: post has miserias, id est, postquam armis disceptari coeptum sit de iure publico, nihil esse

actum aliud cum dignitate. Nam et ipse Caesar, accusata acerbitate Marcelli, (sic enim appellabat,) laudataque honorificentissime et aequitate tua et prudentia, repente praeter spem dixit, *se senatui roganti de Marcello ne hominis quidem caussa negaturum*. Fecerat autem hoc senatus, ut, quum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, et quum C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus consurgeret et ad Caesarem supplex accederet. Noli quaerere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis reipublicae. 4. Itaque quum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent praeter Volcatium: is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse: ego rogatus mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Caesari gratias: meque, metuo, ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim, quod erat unum solatium in malis. Sed tamen, quoniam effugi eius offensio-nem, qui fortasse arbitraretur, me hanc rempublicam non putare, si perpetuo tacerem: modice hoc faciam, aut etiam intra modum, ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam etsi a prima aetate me omnis ars et doctrina liberalis, et maxime philosophia delectavit; tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo et aetatis maturitate ad prudentiam, et his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. 5. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid iam noctes te adiuva-bunt. Servius tuus, vel potius noster, summa me observantia colit: cuius ego quum omni probitate sum-

maque virtute, tum studiis doctrinaque delector. Is mecum saepe de tua mansione aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt eiusmodi, ut, si Romae sis, nihil praeter tuos delectare te possit. De reliquis, nihil melius ipso est; ceteri et cetera eiusmodi, ut, si alterutrum necesse sit, audire ea malis, quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime iucundum est, qui te videre cupimus; sed consulimus tibi. Vale.

V. ARG. Sulpicius Achaiae praefectus Ciceronem consolatur afflictum obitu filiae ex partu mense Febr. mortuae.

(Athenis, Caesare IV. cos. sine collega, 709.)

SER. SULPICIUS S. D. M. T. CICERONI.

1. Posteaquam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, filiae tuae, sane quam pro eo, ac debui, graviter molestaeque tui, communemque eam calamitatem existimavi; qui, si istic adfuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est: propterea quia, per quos ea confieri debet, propinquos ac familiares, ipsi pari molestia afficiuntur, neque sine lacrimis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quam aliis posse suum officium praestare; tamen, quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere: non quo ea te fugere existimem, sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias.

2. Quid est, quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? Cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quae homini-

bus non minus, quam liberi, cara esse debent; patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus calere iam debet, atque omnia minoris aestimare? 3. An illius vicem (credo) doles? Quoties in eam cogitationem necesse est et tu veneris, et nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae res? quae spes? quod animi solatium? Ut cum aliquo adolescente primario coniuncta aetatem gereret? Licitum est tibi, credo, pro tua dignitate ex hac iuventute generum deligere, cuius fidei liberos tuos te tuto committere putares! An ut ea liberos ex sese pareret, quos quum florentes videret, laetaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent? honores ordinatim petituri essent in republica? in amicorum negotiis libertate sua uterentur? Quid horum fuit, quod non prius, quam datum esset, ademptum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum: nisi peius sit, haec sufferre et perpeti. 4. Quae res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens quum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Aegina, ante Megara, dextra Piraeus, sinistra Corinthus; quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos iacent. Coepi egomet mecum sic cogitare: Hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, quum

*uno loco tot oppidum cadavera
proiecta iaceant? — — —*

Visne tu te, Servi, cohibere, et meminisse, hominem te esse natum? Crede mihi: cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt; de imperio populi Romani tanta deminutio facta est: omnes provinciae conquassatae sunt: in unius mulierculae animula si iactura facta est, tanto opere commoveris? quae si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit: quoniam homo nata fuerat. 5. Etiam tu ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca, atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse; una cum republica fuisse; te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem vidisse; adolescentibus primariis nuptam fuisse; omnibus bonis prope perfunctam esse; quum respublica occideret, vita excessisse. Quid est, quod tu aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, et eum, qui aliis consueris praecipere et dare consilium; neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt; sed potius, quae aliis praecipere soles, ea tute tibi subiice, atque apud animum propone. 6. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te expectare tempus, ac non ei rei sapientia tua te occurrere, tibi turpe est. Quod si quis etiam inferis sensus est: qui illius in te amor fuit pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuae: da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo

dolore maerent: da patriae; ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit: noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam, quam reipublicae tempora et aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiae tuae diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem apisci: fac aliquando intelligamus, adversam quoque te aequae ferre posse, neque id maius, quam debeat, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus haec una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, quum te tranquillorem animo esse cognoro, de iis rebus, quae hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. [Vale.]

VI. ARG. Sulpicii epistolam magno sibi solatio fuisse, sed iustiores ob causas dolenti redditum eius et consuetudinem etiam maiori levamento fore affirmat.

(Asturæ, Caesare IV. cos. sine coll. 709.)

M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

4. Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu adfuisses. Quantum enim praesens me adiuvare potueris et consolando, et prope aequae dolendo, facile ex eo intelligo, quod, litteris lectis, aliquantum acquievi. Nam et ea scripsisti, quae levare luctum possent, et in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quae illi tempori tribui potuerunt, declaravit, et quanti ipse me faceret, et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cu-

ius officia iucundiora licet saepe mihi fuerint, numquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solum et societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo, me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia praeditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum et vix resisto dolori, quod ea me solatia deficiunt, quae ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam et Q. Maximus, qui filium consulare, clarum virum, et magnis rebus gestis, amisit, et L. Paullus, qui duo septem diebus, et vester Gallus et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex republica consequerentur. 2. Mihi autem, amissis ornamentis iis, quae ipse commemoras, quaeque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non reipublicae procuratore impediabantur cogitationes meae: nihil in foro agere licebat: aspicere curiam non poteram; existimabam, id quod erat, omnes me et industriae meae fructus et fortunae perdidisse. Sed quum cogitarem, haec mihi tecum et cum quibusdam esse communia, et quum frangerem iam ipse me cogereque illa ferre toleranter: habebam, quo confugerem, ubi conquiescerem, cuius in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem, hoc tam gravi vulnere, etiam illa, quae consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a republica maestum domus excipiebat, quae levaret, sic nunc domo maerens ad rempublicam confugere possum, ut in eius bonis acquiescam. Itaque et domo absum, et foro, quod nec eum dolorem, quem e repu-

blica capio, domus iam consolari potest, nec domesticum respublica. 3. Quo magis te exspecto teque videre quam primum cupio. Maior mihi levatio afferri nulla potest, quam coniunctio consuetudinis sermonumque nostrorum: et iamiam* sperabam tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem quum multis decaussis te exopto quam primum videre, tum etiam, ut ante commentemur internos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum, et prudentis, et liberalis, et (ut perspexisse videor) nec a me alieni, et tibi amicissimi. Quod quum ita sit, magnae est tamen deliberationis, quae ratio sit in-eunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi. [Vale.]

VII. ARG. Laudat Marcellum, qui perpetuo a patria abesse constituerit, sed hortatur tamen, ut redeat, quod et veniam redeundi a Caesare impetrare facile possit et domi melius, quam alias, vivere. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

1. Etsi eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse iudicem, ut meum consilium non anteponam tuo: tamen et amicitiae nostrae vetustas, et tua summa erga me benevolentia, quae mihi iam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae et saluti tuae conducere arbitrarer, et non aliena esse ducerem a dignitate. 2. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, praeclare memini: sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita ge-

rendi, neque copias Cn. Pompeii nec genus exercitus probare semperque summe diffidere. Qua in sententia me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis, et ego id semper egi, ne interessem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, caussa, quae erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur, aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abiecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abiecisti certandi etiam cupiditatem, ostendistisque sapientem et bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi. 3. Qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim renovare bellum conati sunt, hique se in Africam contulerunt: aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a plebisque, vel dicam ab omnibus, sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi iudicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quemdam modum: praesertim quum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas praeter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam, nihil attinet dicere: quum appareat, ipse quid fecerim. 4. Sed tamen* iam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles, quam ea, quae nolles, videre: tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in eius ipsius, quem

fugeres, potestate. Qui si facile passurus esset te, carentem patria et fortunis tuis, quiete et libere vivere: cogitandum tibi tamen esset, Romaene et domi tuae, cuiusmodi res esset, an Mitylenis aut Rhodi malles vivere. Sed quum ita late pateat eius potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit: nonne mavis sine periculo tuae domi esse, quam cum periculo alienae? Equidem, etiamsi oppetenda mors esset, domi atque in patria malle, quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt: quorum est magna pro tuis maximis clarissimisque virtutibus multitudo. 5. Habemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere iniuriam, quae futura perpetua sit: propterea, quod neque is, qui tenet rempublicam, patietur, neque ipsa respublica; tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. 6. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multae et assiduae lacrimae C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura et dolore proximi sumus: precibus tardiores, quod ius adeundi, quum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia tantum possumus, quantum victi: sed tamen consilio, studio Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur; ad omnia parati sumus. [Vale.]

VIII. ARG. Marcello iterum ut redeat admonito pollicetur officia sua. (Romae, Caesare III. Lepido coas. 708.)

M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

4. Neque monere te audeo, praestanti prudentia virum, nec confirmare maximi animi hominem unumque fortissimum, consolari vero nullo modo. Nam

si ea, quae acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo, quam consolari dolorem tuum. Sin te tanta mala reipublicae frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, quum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum praebeam praestemque, et ad omnia, quae tui velint, ita adsim praesto, ut me non solum omnia debere tua causa, sed ea quoque, etiam quae non possim, putem. 2. Illud tamen vel tu me monuisse vel censuisse puta, vel propter benevolentiam tacere non potuisse, ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua respublica, in ea te esse oportere, iudicio hominum reque principem, necessitate cedentem temporis: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim libertatem sequimur, qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quae est domestica sede iucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse, fore cum tuis, si modo erunt tui: si minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae conjunctioni amorique facturum. Vale, atque etiam vale nostri memor.

IX. ARG. Reditum Marcello suadet, refutatis dubitationibus. (Romae, Caesare III. Lepido com. 708.)

M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

1. Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere, et quid tibi faciendum arbitrarer: tamen, quum Theo-

philus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea republica, quaecumque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse, quae nolis; non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tuum, uno sensu solum oculorum moveri: quum idem illud auribus percipias, quod etiam maius videri solet, minus laborare. 2. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est necessitati parere, semper sapientis est habitum. Deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse, quae sentias, non licet; tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is rempublicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, quum omnium nostrum coniunctum esset periculum, suo et certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis in rebus fuisset? et, qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec, fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem nostras sententias desideraturum censes fuisse? 3. Omnia sunt misera in bellis civilibus; quae maiores nostri ne semel quidem, nostra aetas saepe iam sensit: sed miserius nihil, quam ipsa victoria: quae etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit; ut, etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur. Multa enim victori eorum arbitrio,

per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? Igitur tunc quoque patria careres, ne, quae nolles, videres? Non, inquires: ego enim ipse tene rem opes et dignitatem meam. At erat tuae virtutis in minimis tuas res ponere, de republica vehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilii est? Nam adhuc et factum tuum probatur, et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod et initium belli necessario secutus sis et extrema sapienter persequi nolueris; fortuna, quod honesto otio tenueris et statum et famam dignitatis tuae. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria: nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius, ne eam, multis claris viris orbatam, privare etiam aspectu tuo. 4. Denique, si fuit magni animi, non isse supplicem victori, vide ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem, et, si sapientis est, carere patria, duri non desiderare: et, si re publica non possis frui, stultum est, nolle privata. Caput est illud, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit. Magna gladiatorum est licentia: sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello, fratri tuo, aut par aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus et incolumitati et vitae et fortunis tuis. [Vale.]

X. ARG. Hortatur Marcellum, ut suas ob res maturet reditum, a Caesare iam inpetratum. (Romae, Caesare IV. eos. s. coll. 709.)

M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

4. Etsi nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque litteras tuas iam expectare incipiebam vel te

potius ipsum: tamen, quum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias: venies enim, mihi crede, expectatus, neque solum nobis, id est tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem, subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. 2. Quod si nullum haberes sensum, nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre: sed quum leviora non multo essent, quae audirentur, quam quae viderentur, suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuae, te quam primum venire, idque in omnes partes valeret: putavi, ea de re te esse admonendum. Sed quoniam, quid mihi placeret, ostendi: reliqua tu pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te expectemus, certiorrem facias. [Vale.]

XI. ARG. Marcellus se Ciceronis maxime hortatu redeundi consilium cepisse, et multis iam benevolentiae documentis auctum profitetur. (Mitylenis, Caesare III. Lepido cos. 708.)

M. MARCELLUS S. D. M. CICERONI.

1. Plurimum valuisse apud me tuam semper auctoritatem quum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare. Quum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret: non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum literis, ut uterer vestro potissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, vestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo: tamen hoc mihi multo iucundius est et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meae saluti fave-

rent, te cupidissimum mei singularemque mihi benevolentiam praestitisse cognovi. 2. Reliqua sunt eiusmodi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile et aequo animo carebam: hoc vero eiusmodi esse statuo, ut sine talium virorum et amicorum benevolentia neque in adversa neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo. [Vale.]

XII. ARG. De M. Marcelli caede copiose exponit.

(Athenis, Caesar IV. 2, coll. 709.)

SER. SULPICIUS S. D. M. CICERONI.

1. Etsi scio non iucundissimum nuntium me vobis allaturum, tamen, quoniam casus et natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. A. d. x. Kal. Iun. quum ab Epidauro Piraeum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni, eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die quum ab eo digressus essem eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem, reliquamque iurisdictionem absolverem, ille, ut aiebat, ἐπὶ Μαλέας in Italiam versus navigaturus erat. 2. Post diem tertium eius diei, quum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris eius, ad me venit et mihi nuntiavit M. Marcellum, collegam nostrum, post coenae tempus a P. Magio Chilone, familiare eius, pugione percutsum esse et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperare tamen se, eum vivere posse; Magium se ipsum interfecisse, postea se a Marcello ad me missum esse, qui haec nuntiaret et rogaret, uti

medicos cogerem. Coegi et e vestigio eo sum profectus prima luce. Quum von longe a Piraeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum paullo ante lucem Marcellum diem suum obiisse. Ita vir clarissimus ab homine taeterrimo acerbissima morte est affectus; et, cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui mortem afferret. 3. Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi. Inveni duos liberos et pauculos servos; reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in Urbem eum referre; ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturae intra Urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent; neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti, in quo vellemus gymnasio, eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiae locum delegimus, ibique eum combussimus, posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quae nostra officia fuerunt, pro collegio et propinquitate, et vivo et mortuo omnia ei praestitimus. Vale. D. pr. Kal. Iun. Athenis.

XIII. ARG. Exsulantem Nigidium suapte exemplo et reditus spe consolatur. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. P. NIGIDIO FIGULO.

1. Quaerenti mihi iamdiu, quid ad te potissimum scriberem, non modo certa res nulla, sed ne genus

quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus — secundis rebus — uti solebamus, tempus eripuerat; perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam et miserum, et his temporibus consentaneum genus litterarum: id quoque deficiebat me: in quo debebat esse aut promissio auxilii alicuius, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat. Ipse enim, pari fortuna abiectus, aliorum opibus casus meos sustentabam, saepiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. 2. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis iniuria, nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Caesar detulerit: tamen nihilominus eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem. Careo enim quum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam, te socio, defensa respublica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus; nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium exstinximus; et, in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtenemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem. Sed ea plus non potest, quam vis et mutatio omnium rerum atque temporum. 3. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me et voluntas et consuetudo assuefecerat, quum ceteris, ut quidem videor,

tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: et, qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo, et maxima quondam gratia, et mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus.

4. Reliquum est, ut consoler et afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui vel alterius consolandi in te summa est, si umquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam; tibi totam relinquam. Quid sit forti et sapienti homine dignum; quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego, quod intelligere et sentire, quia sum Romae et quia curo attendoque, possum, id tibi affirmo: te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum; in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore.

5. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiares vero eius, et ii quidem, qui illi iucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur et sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas vel potius consensus omnium. Etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, respublica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, quibus tene-

tur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. 6. Redeo igitur ad id, ut iam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram. Nam et complectar eius familiarissimos, qui me admodum diligunt multumque mecum sunt, et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo et certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo; cetera, quae tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissima; nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse, quam tuum. Hac de re et de hoc genere toto hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo, te esse usurum tuis. 7. Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, animo ut maximo sis, nec ea solum memineras, quae ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quae ipse ingenio studioque peperisti. Quae si colliges, et sperabis omnia optime, et, quae accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed haec tu melius vel optime omnium. Ego, quae pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo. [Vale.]

XIV. ARG. Respondet Plancio gratulanti ad binas litteras: primum pristinam dignitatem restituto sibi non redditam videri: deinde de causis novi matrimonii ineundi. Denique eundem solatur exultantem, promissis officiis suis.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

4. Binas a te accepi litteras, Corcyra datas; quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses, me meam pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas

te velle, quae egissem, bene et feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est, bene de republica sentire et bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam; sin autem in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis, agiturque praeclare, si nosmetipsos regere possumus, ut ea, quae partim iam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in eiusmodi bello, cuius exitus ex altera parte caedem ostentat, ex altera servitutem. 2. Quo in periculo nonnihil me consolatur, quum recordor, haec me tum vidisse, quum secundas etiam res nostras, non modo adversas pertimescebam videbamque, quanto periculo de iure publico disceptaretur armis. Quibus si vicissent ii, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram, tamen intelligebam, et iratorum hominum et cupidorum et insolentium quam crudelis esset futura victoria; sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim amplissimorum, partim etiam optimorum, qui me, haec praedicentem atque optime consulentem saluti suae, malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. 3. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis; te ita velle certo scio; sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam rempublicam offendissem. Quibus enim pro meis immortalibus beneficiis carissima mea salus et meae fortunae esse debebant, quum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de no-

stris rebus satis, vel etiam nimium multa. 4. De tuis, velim, ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi praecipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore: nam alteros tibi iam placatos esse intelligo, alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam: quamquam videam, qui sim hoc tempore et quid possim; opera tamen et consilio, studio quidem certe, rei, famae, salutis tuae praesto futurum. Tu velim, et quid agas, et quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiore. Vale.

XV. ARG. Hortatur, ut communem fortunam fortiter ferat, et animo in se benevolo esse pergat.

(Romae, Consare III. Lepido cos. 708.)

M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

1. Acepi perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui: cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. Nam, quam fortiter ferres communes misérias, non intellexi; quam me amares, facile perspexi: sed hoc sciebam. Illud si seissem, ad id meas litteras accommodavissem. 2. Sed tamen etsi antea scripsi, quae existimavi scribi oportere: tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse; in magno omnes, sed tamen in communi sumus. Quare non debes aut propriam fortunam ac praecipuam postulare aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me praestare possum. [Vale.]

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER QUINTUS.

I. ARG. Metellus Celer, procos. Galliae, Metellum Nepotem fratrem a Cicerone in senatu oppugnatum esse queritur.

(E Gallia citeriore, Silano, Murena cons. 692.)

Q. METELLUS, Q. F. CELER, PROCOS.
S. D. M. T. CICERONI.

1. Si vales, bene est. Existimaram, pro mutuo inter nos animo et pro reconciliata gratia, nec me absentem ludibrio laesum iri, nec Metellum fratrem ob dictum capite ac fortunis per te oppugnatum iri. Quem si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiae nostrae dignitas vel meum studium erga vos remque publicam satis sublevare. Nunc video illum circumventum, me desertum, a quibus minime conveniebat. 2. Itaque in luctu et squalore sum, qui provinciae, qui exercitui praesum, qui bellum gero. Quae quoniam nec ratione nec maiorum nostrorum clementia administrastis, non erit mirandum, si vos poenitebit. Te tam mobili in me meosque esse animo non sperabam. Me interea nec domesticus dolor, nec cuiusquam iniuria a republica abducet. [Vale.]

II. ARG. Metello querenti respondet, se nec fratrem eius oppugnasse et oppugnantem restituisse. Laudat eius pietatem et suam fidem spondet. (Romae, Silano, Murena cons. 692.)

M. T. C. M. F. S. D. Q. METELLO Q. F.
CELERI PROCOS.

1. Si tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me, *te existimasse, pro mutuo inter nos animo et pro reconciliata gratia, numquam te a me ludibrio laesum iri.* Quod cuiusmodi sit, satis intelligere non possum: sed tamen suspicor, ad te esse allatum, me in senatu, quum disputarem, permultos esse, qui rempublicam a me conservatam dolerent, dixisse, a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quae statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. Quod quum dicerem, illud adiunxi: mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in reipublicae salute retinenda, ut ego Urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occulta coniuratione defenderes; atque hanc nostram tanti et tam praeclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam; qui, quum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne quae mihi pars abs te voluntatis mutuae tribueretur. 2. Hoc in sermone quum a me exponeretur, quae mea expectatio fuisset orationis tuae quantoque in errore versatus essem? visa est oratio non iniucunda, et mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum, et quod me abs te cupisse laudari aperte atque ingenue confitebar. Iam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium tuae voluntatis atque vocis habere voluis-

se. 3. Quod autem ita scribis, *pro mutuo inter nos animo*: quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio: equidem hoc arbitror, quum par voluntas accipitur et redditur. Ego, si hoc dicam, me tua caussa praetermisisse provinciam: tibi ipse levior videar esse: meae enim rationes ita tulerunt atque eius mei consilii maiorem in dies singulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in concione provinciam deposuerim, statim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare coepisse. Nihil dico de sortitione vestra: tantum te suspicari volo, nihil in ea re per collegam meum, me insciente, esse factum. Recordare cetera: quam cito senatum illo die, facta sortitione, coegerim; quam multa de te verba fecerim, quum tu ipse mihi dixisti, orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam fuisse. 4. Iam illud senatus consultum, quod eo die factum est, ea praescriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obscurum esse non possit. Postea vero, quam profectus es, velim recordere, quae ego de te in senatu egerim; quae in concionibus dixerim; quas ad te litteras miserim. Quae quum omnia collegeris, tu ipse velim iudices, satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, quum proxime Romam venisti, mutue respondisse. 5. Quod scribis de *reconciliata nostra gratia*; non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quae numquam imminuta est. 6. Quod scribis, *non oportuisse Metellum fratrem tuum ob dictum a me oppugnari*: primum, hoc velim existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari et fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem; deinde, si qua ego in re fratri tuo reipublicae caussa restiterim, ut mihi ignoscas. Tam enim sum amicus

reipublicae, quam qui maxime. Si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim: satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris iniuria conqueri. Quem ego quum comperissem, omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem parare atque meditari: egi cum Claudia, uxore tua, et cum vestra sorore Mucia, cuius erga me studium, pro Cn. Pompeii necessitudine, multis in rebus perspexeram, ut cum ab illa iniuria deterrerent. 7. Atque ille, quod te audisse certe, credo, scio, pridie Kal. Ianuar., qua iniuria nemo umquam in aliquo magistratu improbissimus civis affectus est, ea me consulem affecit, quum rempublicam conservassem, atque abeuntem magistratu concionis habendae potestate privavit: cuius iniuria mihi tamen honori summo fuit. Nam quum ille mihi nihil, nisi ut iurarem, permetteret: magna voce iuravi verissimum pulcherri-
 mumque iusiurandum; quod populus idem magna voce me vere iurasse iuravit. 8. Hac accepta tam insigni iniuria, tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret. Quibus ille respondit sibi non esse integrum. Etenim paullo ante in concione dixerat, ei, qui in alios animadvertisset indicta caussa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem et civem egregium! qui, qua poena senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui Urbem incendere, et magistratus ac senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eadem dignum iudicaret eum, qui curiam caedere, Urbem incendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello, fratri tuo, praesenti restiti. Nam in senatu Kal. Ian. sic cum eo de republica disputavi, ut sentiret, sibi cum viro forti et

constanti esse pugnandum. A. d. tertium Non. Ianuar. quum agere coepisset, tertio quoque verbo orationis suae me appellabat, mihi minabatur; neque illi quidquam deliberatius fuit, quam me, quacumque ratione posset, non iudicio, neque disceptatione, sed vi atque impressione evertere. Huius ego temeritati si virtute atque animo non restitissem: quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret, quam consilio fortem fuisse? 9. Haec si tu Metellum cogitare de me nescisti, debes existimare, te maximis de rebus a fratre esse celatum: sin autem aliquid imperavit tibi sui consilii, lenis a te et facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. Et, si intelligis non me dicto Metelli, ut scribis, sed consilio eius animoque in me inimicissimo esse commotum: cognosce nunc humanitatem meam; si humanitas appellanda est in acerbissima iniuria remissio animi ac dissolutio. Nulla est a me umquam sententia dicta in fratrem tuum: quotiescumque aliquid est actum, sedens iis assensi, qui mihi lenissime sentire visi sunt. Addam illud etiam, quod iam ego curare non debui, sed tamen fieri non moleste tuli, atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adiuvi, ut senatus consulto meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur. 10. Quare non ego *oppugnavi* fratrem tuum, sed fratri tuo *repugnavi*: nec in te, ut scribis, *animo fui mobili*, sed ita stabili, ut in mea erga te voluntate, etiam desertus ab officiis tuis, permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi paene minitanti nobis per litteras hoc rescribo atque respondeo: Ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo. Meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet. A te peto, ut tu quoque aequum te iudicem

dolori meo praebeas: si acerbe, si crudeliter, si sine caussa sum a tuis oppugnatus, ut statuas, mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo atque exercitus tui auxilio, in eiusmodi caussa, utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui; me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi. Maneo in voluntate et, quoad voles tu, permanebo, citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quidquam de nostra benevolentia detraham. [Vale.]

III. ARG. Queritur de contumeliis necessarij cuiusdam, ut videtur, P. Clodij. (In Hispania, Lentulo, Philippo cons. 698.)

Q. METELLUS NEP. S. D. M. T. C.

1. Hominis importunissimi contumeliae, quibus crebris concionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur et, ut sunt leves ab eiusmodi homine, a me despiciuntur; libenterque commutata persona te mihi fratris loco esse duco. 2. De illo ne meminisse quidem volo, tametsi bis eum invitum servavi. De meis rebus, ne vobis multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi, de rationibus provinciae quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves. [Vale.]

IV. ARG. Exsul opem implorat consulis.

(Lentulo, Metello cons. 697.)

M. C. S. D. Q. METELLO NEPOTI COS.

1. Litterae Quinti fratris et T. Pomponii, necessarij mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilij, quam in tuo collega mihi constitutum fuerit. Itaque litteras ad te statim misi, per quas, ut fortuna

postulabat, et gratias tibi egi et de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litterarum, quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum immutatum significabant: quae res fecit, ut tibi litteris obstrepere non auderem. 2. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit, qua inductus, ad te scribere sum conatus et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quaesoque, ut tuos mecum serves potius, quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. Tu tuas inimicitias ut reipublicae donares, te vicisti; alienas ut contra rempublicam confirmes, adduceres? Quod si mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate, tibi confirmo: sin mihi neque magistratum neque senatum neque populum auxiliari propter eam vim, quae me cum republica vicit, licuerit: vide, ne, quum velis revocare tempus omnium servandorum, quum, qui servetur, non erit, non possis. [Vale.]

V. ARG. Desiderat C. Antonii officia mutua, et Attici negotium commendat. (Romae, Pisone, Messalla cons. 693.)

M. C. S. D. C. ANTONIO, M. F. IMP.

1. Etsi statueram nullas ad te litteras mittere, nisi commendatitias; (non quo eas intelligerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra coniunctione imminutum esse ostenderem:) tamen, quum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi; praesertim quum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. 2. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini vi-

deri debeat. Omnia enim a me in te profecta sunt, quae ad tuum commodum, quae ad honorem, quae ad dignitatem pertinerent. Pro iis rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis: contra etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audivi. Nam *comperisse* me, non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt *falsum* in me solere conferri. Sed ea, quae ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris cognoscere. Meus in te animus quam singulari officio fuerit, vet senatus et populus Romanus testis est; tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes; quantum mihi debeas, ceteri existimant. *3.* Ego quae tua caussa antea feci, voluntate sum adductus posteaque constantia. Sed reliqua, mihi crede, multo maius meum studium maioremque gravitatem et laborem desiderant. Quae ego si non profundere ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo; sin autem ingrata esse sentiam, non committam, ut tibi ipsi *insanire* videar. Ea quae sint et cuiusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius caussa confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes. [Vale].

VI. ARG. Narrat, quam dederit operam, ne Sextio proquestori Antonii in Macedonia succederetur: de domo a se emptâ, de Sextii aedificatione, et de Antonio a se defenso.

(Silano, Marcia cons. 692.)

M. C. S. D. P. SEXTIO, L. F. PROQUAEST.

1. Quum ad me Decius, libertus tuus, venisset, egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur: quamquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam, cuiusmodi ad me litteras antea misisses, non satis credidi homini prudenti, tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed posteaquam et Cornelia tua Terentiam convenit et ego cum Q. Cornelio locutus sum, adhibui diligentiam, quotiescumque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium, tribunum plebis, et ceteros, ad quos tu scripseras, cogerem potius mihi credere, quam tuis litteris. Omnino res tota in mensem Ianuarium reiecta erat, sed facile obtinebatur. 2. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras, velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem: emi eam ipsam domum H-S xxxv, aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere aeris alieni, ut cupiam coniurare, si qui recipiat; sed partim odio inducti, me excludunt, et aperte vindicem coniurationis oderunt, partim non credunt, et a me insidias metuunt, nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione foeneratores exemerit. Omnino semissibus magna copia est. Ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, ut bonum nomen existimer. 3. Domum tuam atque aedificationem omnem perspexi, et vehementer probavi. 4. Antonium, etsi eius in me officia omnes desiderant, tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi, senatumque vehementer oratione mea atque auctoritate commovi. 5. Tu ad me velim litteras crebrius mittas. [Vale.]

VII. ARG. Pompeio de victo Mithridate gratulatur, sibi illum de coniuratione disiecta non gratulari exprobat.

(Romae, Silano, Murena cons. 692.)

M. T. M. F. CICERO S. D. CN. POMPEIO, CN. F. MAGNO, IMPERATORI.

1. S. T. E. Q. V. B. E. E. V. Ex litteris tuis, quas publice misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem. Tantam enim spem otii ostendisti, quantum ego semper omnibus te uno fretus pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos, vehementer litteris percussos atque ex magna spe deturbatos iacere. 2. Ad me autem litteras quas misisti, quamquam exiguam significationem tuae erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito iucundas fuisse: nulla enim re tam laetari soleo, quam meorum officiorum conscientia, quibus si quando non mutuo respondetur, apud me plus officii residere facillime patior. Illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adiunxerint, respublica nos inter nos conciliatura coniuncturaque sit. ¶ 3. Ac, ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim: scribam aperte, sicut et mea natura et nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris et nostrae necessitudinis et reipublicae caussa gratulationem expectavi: quam ego abs te praetermissam esse arbitror, quod vererere, ne cuius animum offenderes. Sed scito, ea, quae nos pro salute patriae gessimus, orbis terrae iudicio ac testimonio comprobari. Quae, quum veneris, tanto consilio tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi, multo maiori, quam Africanus fuit, me, non multo minorem, quam Laelium, facile et in republica et in amicitia adiunctum esse patiari. [Vale.]

VIII. ARG. Crassi, in Syriam profecti, dignitatem se defendisse scribit: excusat superioris temporis simultatem, sua in posterum officia pollicetur. (Romae, Domitio, Claudio cons. 700.)

M. T. C. S. D. M. LICINIO P. F. CRASSO.

1. Quantum meum studium exstiterit dignitatis tuae vel tuendae, vel etiam augendae, non dubito, quin ad te omnes tui scripserint. Non enim fuit aut mediocre aut obscurum aut eiusmodi, quod silentio posset praeteriri. Nam et cum consulibus, et cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta numquam antea ulla in caussa, suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis, veterique nostrae necessitudini iamdiu debitum, sed multa varietate temporum interruptum officium cumulate reddidi. 2. Neque mehercule umquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit; sed quaedam pestes hominum, laude aliena dolentium, et te nonnumquam a me alienarunt et me aliquando immutarunt tibi. Sed exstitit tempus, optatum mihi magis, quam speratum, ut, florentissimis tuis rebus, mea perspicui posset et memoria nostrae voluntatis et amicitiae fides. Sum enim consecutus, non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque et praestantissima omnium feminarum, uxor tua, et eximia pietate, virtute, gratia, tui Crassi, meis consiliis, monitis, studiis actionibusque nituntur: et senatus populusque Romanus intelligit, tibi absenti nihil esse tam promptum aut tam paratum, quam in omnibus rebus, quae ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. 3. Quae sint acta quaeque agantur, domesticorum tibi litteris declarari puto. De me sic existimes ac tibi persuadeas vehementer velim, non me re-

pentina aliqua voluntate, aut fortuito, ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse, sed, ut primum forum attigerim, spectasse semper, ut tibi possem quam maxime esse coniunctus. Quo quidem ex tempore, memoria teneo, neque meam tibi observantiam, neque mihi tuam summam benevolentiam ac liberalitatem defuisse. Si quae inciderunt, non tam re, quam suspicione violata: ea, quum fuerint et falsa et inania, sint evulsa ex omni memoria vitaeque nostra. Is enim tu vir es, et eum me esse cupio, ut, quoniam in eadem reipublicae tempora incidimus, coniunctionem amicitiamque nostram utrique nostrum laudi sperem fore. 4. Quamobrem tu, quantum tuo iudiciotribuendum esse nobis putes, statues ipse; et, ut spero, statues ex nostra dignitate; ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium et singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem et gloriam tuam spectet. In quo, etiamsi multi mecum contendunt, tamen, quum reliquis omnibus, tum Crassius tuis iudicibus, omnes facile superabo: quos quidem ego ambo unice diligo, sed in Marco benevolentia impari. Hoc magis sum Publio deditus, quod me, quamquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore maxime, sicut alterum parentem, et observat et diligit. 5. Has litteras velim existimes foederis habituras esse vim, non epistolae, meque ea, quae tibi promitto ac recipio, sanctissime esse observaturum diligentissimeque facturum. Quae a me suscepta defensio est, te absente, dignitatis tuae: in ea iam ego non solum amicitiae nostrae, sed etiam constantiae meae causa permanebo. Quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus sum, hoc ad te scribere; me, si quid ipse intelli gerem aut ad voluntatem aut ad commodum

aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum; sin autem quippiam aut a te essem admonitus aut a tuis, effecturum, ut intelligeres, nihil neque te scripsisse neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. Quamobrem velim ita et ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis mediocribusque rebus, ut ad hominem amicissimum; et tuis praeicipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus publicis, privatis, forensibus, domesticis, tuis, amicorum, hospitum, clientium tuorum negotiis, ut, quoad eius fieri possit, praesentiae tuae desiderium meo labore minuatur. [Vale.]

IX. ARG. P. Vatinus, ex consulatu Illyrico a Caesare praefectus, Ciceroni dignitatem suam defendendam commendat.

(Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

VATINIUS IMP. S. D. CICERONI SUO.

4. S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinus cliens advenit, qui pro se causam dicere vult. Non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. Ego autem, quem potius adoptem aut invocem, quam illum, quo defendente vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo pusillorum ac malevolorum obrectationes et invidias non prosternat atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe me totum atque hoc, quidquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis, meam fortunam, nescio quomodo, facile obrectatores invenire, non meo quidem, mehercules, merito; sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? Si qui forte fuerit, qui nostrae dignitati obes-

se velit, peto a te, ut tuam consuetudinem et liberalitatem in me absente defendendo mihi praestes. Litteras ad senatum de rebus nostris gestis, quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi. 2. Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardaeis esse; de quo tu mihi nihil mandasti, ego tamen, terra marique ut conquireretur, praemandavi: et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. V. Idus Quintiles, ex castris, Naronæ.

X a. ARG. De Dionysio servo fugitivo; de C. Attilio (vel Catilio) pirata captivo; de rebus a se gestis, et de decernendis supplicationibus. (Caesare IV. eos. sine collega 709.)

P. VATINIUS S. D. CICERONI SUO.

1. S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico: et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc eiecit, etiam hic refrigeravit. Sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam. Sed tu omnia mihi dura imperas. De C. Attilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimæ. Apage te cum nostro Sexto Servilio. Nam mehercule ego illum quoque amo. Sed huiusmodi vos clientes, huiusmodi causas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matres familias, cives Romanos occidit, arripuit, disperdidit, regiones vastavit? Simius, non semissis homo, contra me arma tulit, et eum bello cepi. 2. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia, mehercule, cupio, quæ tu mi imperas. Meam animadversionem et supplicium, quo usurus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi et condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fra-

tres, liberos, parentes occisos, actiones postulant? Si mehercules Appii os haberem, in cuius locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? faciam omnia sedulo, quae te sciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo; si forte ea res poterit adversarios fugare: in eo maxima spes est. 3. Nos, si quid erit istic opus, defendes. Caesar adhuc mihi iniuriam facit; de meis supplicationibus et rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert: quasi vero non iustissimi triumphi in Dalmatia res gesserim. Nam si hoc expectandum est, dum totum bellum conficiam: viginti oppida sunt Dalmatiae antiqua; quae ipsa sibi asciverunt amplius sexaginta. Haec nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia conditione ego sum, ac ceteri imperatores.

X b. (Fragmentum epistolae post superiorem scriptae.)

Ego post supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus sum: sex oppida vi oppugnando cepi. *** Unum hoc, quod erat maximum, quater a me iam captum. Quattuor enim turres et quattuor muros cepi, et arcem eorum totam: ex qua me nives, frigora, imbres detruserunt: indigneque, mi Cicero, oppidum captum et bellum iam confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo et oro, si opus erit, ad Caesarem meam causam agas, meque tibi in omnis partes defendendum putes; hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Data Non. Decembribus, Narona.

XI. ARG. Vatinio roganti promittit, eius uxori se adfuturum. Addit de Dionysio fugitivo. et de spe triumphi Dalmatici.

(Romae, Caesare IV. cos. 2. coll. 709.)

M. T. C. S. D. P. VATINIO, IMPERATORI.

1. Grata tibi mea esse officia non miror. Cognovi enim te gratissimum omnium; idque numquam destiti praedicare. Nec enim tu mihi habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime retulisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te et eadem voluntate cognosces. 2. Quod mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam, commendas, cum Sura nostro statim tuis litteris lectis locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret: me omnia, quae ea vellet, summo studio curaque facturum; itaque faciam, eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem neque tam magnam, neque tam parvam putet, quae mihi aut difficilis aut parum me digna videatur. Omnia, quae in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi et honesta videbuntur. De Dionysio, si me amas, confice: quamcumque ei fidem dederis, praestabo. Si vero improbus fuerit, ut est, duces eum captum in triumpho. Dalmatis dii male faciant, qui tibi molesti sunt. Sed, ut scribis, brevi capientur et illustrabunt res tuas gestas. Semper enim habiti sunt bellicosi. [Vale.]

XII. ARG. Luceium hac epistola artificiose composita et, ut ipse (ad Att. IV. 6.) ait, valde bella rogat, ut de rebus a se consule gestis et de exilio relinque commentarios componat.

(*Marcellino, Philippo* coss. 698.)

M. C. S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1. Coram me tecum eadem haec agere saepe conantem deterruit pudor quidam paene subrusticus; quae nunc expromam absens audacius. Epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque,

ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur et celebretur tuis. Quod etsi mihi saepe ostendis te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meae. Genus enim scriptorum tuorum, etsi erat semper a me vehementer expectatum, tamen vicit opinionem meam, meque ita vel cepit vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis. Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quamdam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui, vel iudicio benevolentiae, vel suavitate ingenii, vivi perfruamur. 2. Neque tamen, haec quum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum et iam institutarum; sed quia videbam, *Italici belli et civilis historiam* iam a te paene esse perfectam: dixeras autem mihi, te reliquas res ordiri: deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, coniunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere, an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes Troicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, (qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quae dixi, bella separaverunt,) tu quoque item civilem coniurationem ab hostilibus externisque bellis seiungeres. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse; sed ad proparationem meam quiddam interest, non te exspectare, dum ad locum venias, ac statim caussam illam totam et tempus arripere. Et simul, si uno in argumento unaque in persona mens tua tota versabitur: cerno iam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam, (potest enim mihi denegare occupatio tua,) deinde

etiam, ut ornes mea, postulem. Quid, si illa tibi non tanto opere videntur ornanda? 3. Sed tamen, qui semel verecundiae fines transierit, eum bene et naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam rogo, ut et ornes ea vehementius etiam, quam fortasse sentis, et in eo leges historiae negligas gratiamque illam, de qua suavissime quodam in prooemio scripsisti, a qua te flecti non magis potuisse demonstras, quam Herculem Xenophontium illum a voluptate, si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere, amorique nostro plusculum etiam, quam concedat veritas, largiare. Quod si te adducemus, ut hoc suscipias, erit, ut mihi persuadeo, materies digna facultate et copia tua. 4. A principio enim coniurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse: in quo et illa poteris uti civilium commutationum scientia vel in explicandis causis rerum novarum vel in remediis incommodorum, quum et reprehendes ea, quae vituperanda duces, et, quae placebunt, exponendis rationibus comprobabis, et, si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditorem notabis. Multam etiam casus nostri tibi varietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cuiusdam voluptatis, quae vehementer animos hominum in legendo tenere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates fortunaeque vicissitudines: quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt iucundae. Habet enim praeteriti doloris secunda recordatio delectationem. 5. Ceteris vero, nulla perfunctis propria molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa miserricordia est iucunda. Quem enim nostrum ille mo-

riens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli iubet spiculum, posteaquam ei percontanti dictum est, clypeum esse salvum: ut etiam in vulneris dolore aequo animo cum laude moreretur. Cuius studium in legendo non erectum Themistocli fuga redituque tenetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet, quasi enumeratione fastorum. At viri saepe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, exspectationem, laetitiam, molestiam, spem, timorem: si vero exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundissima lectionis voluptate. 6. Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum: habet enim varios actus multasque actiones et consiliorum et temporum. Ac non vereor, ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, quum hoc demonstrarem, me a te potissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, qui, qui sis, nescias, et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quam eos, qui laudent, assentatores arbitrere: neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. 7. Neque enim Alexander ille gratiae caussa ab Apelle potissimum pingi et a Lysippo fingi volebat; sed quod illorum artem quum ipsis, tum etiam sibi gloriae fore putabat. Atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant: quae vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui

neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere elaborarunt. Unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit. Atque hoc praestantius mihi fuerit et ad laetitiam animi et ad memoriae dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timaeo, aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri, et in republica maximis gravissimisque caussis cogniti atque in primis probati: ut mihi non solum praeconium, quod, quum in Sigaeum venisset Alexander, ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim Hector ille mihi Naevianus, qui non tantum *laudari* se laetatur, sed addit etiam, *a laudato viro*. 8. Quod si a te non impetro, hoc est, si quae te res impedierit, (neque enim fas esse arbitror, quidquam me rogantem abs te non impetrare,) cogar fortasse facere, quod nonnulli saepe reprehenderunt: scribam ipse de me: multorum tamen exemplo et clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, haec sunt in hoc genere vitia. Et verecundius ipsi de sese scribant necesse est, si quid est laudandum, et praeter-eant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas, multi denique reprehendant et dicant, verecundiores esse praecones ludorum gymnycorum, qui, quum ceteris coronas imposuerint victoribus eorumque nomina magna voce pronuntiarint, quum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium praeconem adhibeant, ne sua voce ipsi se victores esse praedicent. 9. Haec nos vitare

cupimus et, si recipis caussam nostram, vitabimus; idque ut facias, rogamus. Ac ne forte mirere, cur, quum mihi saepe ostenderis, te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus: illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus; ut et ceteri, viventibus nobis, ex libris tuis nos cognoscant, et nosmetipsi vivi gloriola nostra perfruamur. 10. His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium: sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis, et ea, quae habes instituta, perpolies nosque diliges. [Vale.]

XIII. ARG. Luccii consolatione se admodum confirmatum esse fatetur, etsi de rep. desperet.

(Asturae, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

M. C. S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1. Quamquam ipsa consolatio litterarum tuarum mihi gratissima est: (declarat enim summam benevolentiam, coniunctam pari prudentia:) tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quod te praeclare res humanas contemnentem et optime contra fortunam paratum armatumque cognovi: quam equidem laudem sapientiae statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. 2. Quae cogitatio, quum mihi non omnino excidisset, (etenim penitus insederat,) vi tamen tempestatum et concursu calamitatum erat aliquantum labefactata atque convulsa; cui te opitulari et video, et id fecisse etiam proximis

litteris multumque profecisse sentio. Itaque hoc saepius dicendum tibi non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. 3. Ad consolandum autem quum illa valent, quae eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus, quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi: quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiozem me puto, quam teipsum, praeceptorem fortitudinis, quod tu mihi videre spem nonnullam habere, haec aliquando futura meliora. Casus enim gladiatorii similitudinesque eae, tum rationes in ea disputatione a te collectae, vebant me reipublicae penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiozem te esse, quum aliquid speres, alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum extinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra reipublicae, quae notissima sunt tibi: nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. Quae persequeretur, si aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore: quamquam tuis monitis praeceptisque omnis est abiiciendus dolor. 4. Ergo et domestica feremus, ut censes, et publica paullo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui praecipis. Te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem erimus etiam in omnium desperatione fortes, ut tu tamen idem et hortaris et praecipis. Das enim mihi iucundas recordationes conscientiae nostrae rerumque earum, quas te in primis auctore gessimus. Praestitimus enim patriae non minus certe, quam debuimus: plus profecto, quam est ab animo cuiusquam aut consilio hominis postulatum. 5. Ignosces mihi de meipso aliquid praedicanti: quarum enim tu rerum

cogitatione nos levare aegritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis et angoribus abducam transferamque animum ad ea, quibus secundae res ornantur, adversae adiuvantur: tecumque et ero tantum, quantum patietur utriusque aetas et valetudo, et, si esse una minus poterimus, quam volumus, animorum tamen coniunctione iisdem studiis ita fruemur, ut numquam non una esse videamur.

XIV. ARG. Quaerit, cur tamdiu absit ab Urbe Cicero: si litterarum causa, laudat; non probat, si propter maerorem ex morte filiae. Quem ut compescat, rationibus et precibus efficere studet. (Romae, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

L. LUCCEIUS Q. F. S. D. M. T. C. M. F.

1. Si vales, bene est: ego valeo, sicut soleo: paululo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisivi saepius, ut viderem. Romae quia postea non fuisti, quam a me discesseras, miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quae te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, quum scribas et aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo neque reprehendo tuum consilium: nam nihil isto potest esse iucundius, non modo miseris his temporibus et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis, praesertim vel animo defatigato tuo, qui nunc quietem quaerat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, te ipsum laudibus illustret. 2. Sin autem, sicut hinc discesseras, lacrimis ac tristitiae te tradidisti: doleo, quia doles et angere: non possum te non, si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen oc-

cultissima perspicis? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges, duplicari sollicitudines, quas levare te, tua prudentia postulat? 3. Quod si non possumus aliquid proficere suadendo: gratia contendimus et rogando, si quid nostra caussa vis, ut istis te molestiis laxes, et ad convictum nostrum redeas et ad consuetudinem vel nostram communem, vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio; cupio deterrere, ne perman eas in incepto: quum duae res istae contrariae me conturbent; ex quibus aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes, aut in altera non offendas. Vale.

XV. ARG. Respondet, se non tam, quod filiae obitum, quam reipublicae tempora lugeat, ab Urbis squalore abesse. Unum in studiis remedium. (In Antiat, Caesare IV. cos. c. coll. 709.)

M. CICERO S. L. LUCCEIO Q. F.

1. Omnis amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in iis litteris, quas a te proxime accepi, non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus et optatus, dicerem iucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem: neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris, et in qua me lenissimis et amantissimis verbis utens, re graviter accusas, sed quod, illius tanti vulneris quae remedia esse debebant, ea nulla sunt. 2. Quid enim? ad amicosne confugiam? Quam multi sunt? Habuimus enim fere communes, quorum alii occiderunt, alii nescio quo pacto obdurerunt. Tecum vivere possem, equidem et maxime vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria: quod vinculum (quaeres) deest nostrae coniunctioni? Possumusne igitur esse una? Nec mehercule intelligo, quid impediat.

Sed certe adhuc non fuimus, quum essemus vicini in Tusculano, in Puteolano. Nam quid dicam in Urbe? in qua, quum forum commune sit, vicinitas non requiritur. 3. Sed casu nescio quo in ea tempora nostra aetas incidit, ut, quum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim mihi poterat esse perfugium, spoliato et domesticis et forensibus ornamentis atque solatiis? Litterae, credo, quibus utor assidue: quid enim aliud facere possum? Sed, nescio quomodo, ipsae illae excludere me a portu et perfugio videntur, et quasi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis. 4. Hic tu ea me abesse Urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiae? Itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem petam. 5. Quod si id egissemus, ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter quotidianos metus, omne tempus una fuisset: neque me valetudo tua offenderet, neque te maeror meus. Quod, quantum fieri poterit, consequamur. Quid enim est utrique nostrum aptius? Propediem te igitur videbo.

XVI. ARG. Consolatur amicum, orbatum liberis.

(Scripta, ut videtur, Caesare II., Serv. Isaurico cons. 706.)

M. T. CICERO S. T. TITIO.

4. Etsi unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem: tamen, quum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor, quam tuus, statui nostrae necessitudinis es-

se meaeque in te benevolentiae, non tacere tanto in tuo maerore tamdiu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quae levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. 2. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus ea lege natos, ut omnibus telis fortunae proposita sit vita nostra, neque esse recusandum, quominus ea, qua nati sumus, conditione vivamus, neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possumus, eventisque aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus. 3. Neque hae neque ceterae consolationes, quae sunt a sapientissimis viris usurpatae memoriaeque litteris proditae, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostrae civitatis, et haec prolatio temporum perditorum; quum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt, minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona aut denique aliqua republica perdidissent. 4. Quod si tuum te desiderium movet aut si tuarum rerum cogitatione maeres: non facile exhauriri tibi istum dolorem posse univsum puto. Sin illa te res cruciat, quae magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas: ut ea non dicam, quae saepissime et legi et audiui, nihil mali esse in morte; in qua si resideat sensus, immortalitas illa potius, quam mors ducenda sit; sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quae non sentiat: hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere reipublicae, quae qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim iam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino liber-

tati ac saluti loci? Non, mehercule, quemquam audivi hoc gravissimo et pestilentissimo anno adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus ereptus ex his miseriis atque ex iniquissima conditione vitae videretur. 5. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse: permultum erit ex maerore tuo diminutum. Relinquetur enim simplex illa iam cura doloris tui, quae non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referetur: in qua non est iam gravitatis ac sapientiae tuae, quam tu a puero praestitisti, ferre immoderatus casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque seiunctus. Etenim eum semper te et privatis in rebus, et publicis praestitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, et constantiae serviendum. Nam, quod allatura est ipsa diuturnitas, quae maximos luctus vetustate tollit, id nos praecipere consilio prudentiaque debemus. 6. Etenim si nulla umquam fuit, liberis amissis, tam imbecillo mulier animo, quae non aliquando lugendi modum fecerit: certe nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus neque expectare temporis medicinam, quam repraesentare ratione possimus. His ego litteris si quid profecissem, existimabam, optandum quiddam me esse assecutum; sin minus forte valuissent, officio tamen esse functurum benevolentissimi atque amicissimi; quem me tibi et fuisse semper existimes velim, et futurum esse confidas.

XVII. ARG. Excusata tarditate litterarum, Sextium hortatur, ut exilium sapienter ferat et fortiter.

(Paulo, Marcello cons. 704.)

M. C. S. D. P. SEXTIO P. F.

1. Non oblivione amicitiae nostrae neque intermissione consuetudinis meae superioribus temporibus ad te nullas litteras misi, sed quod priora tempora in ruinis reipublicae nostrisque iacuerunt, posteriora autem me a scribendo tuis iniustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Quum vero et intervallum iam satis longum fuisset, et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus: non putavi esse alienum institutis meis haec ad te scribere. 2. Ego te, P. Sexti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam absens et in crimen vocabare, defendi; et, quum in tui familiarissimi iudicio ac periculo tuum [crimen] coniungeretur, ut potui accuratissime, te tuamque causam tutatus sum; et proxime, recenti adventu meo, quum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si adfuissem, tamen nulla re saluti tuae defui: quumque eo tempore invidia annonae, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicii, multaque alia reipublicae vitia plus, quam causa ipsa veritasque valuissent, Publio tuo neque opera neque consilio neque labore neque gratia neque testimonio defui. 3. Quamobrem, omnibus officiis amicitiae diligenter a me sancteque servatis, ne hoc quidem praetermittendum esse duxi, te ut hortarer rogareque, ut et hominem te et virum esse meminisses, id est, ut communem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum, nec praestare ullo pacto potest, sapienter ferres et dolori fortiter ac fortunae resisteres cogitaresque, et in nostra civitate et in ceteris, quae rerum potitae sunt, multis fortissimis atque optimis viris, iniustis iudiciis, tales casus incidisse.

Illud utinam ne vere scriberem, ea te republica care-
re, in qua neminem prudentem hominem res ulla de-
lectet! 4. De tuo autem filio vereor, ne, si nihil ad te
scripserim, debitum eius virtuti videar testimonium
non dedisse; sin autem omnia, quae sentio, perscri-
pserim, ne refricem meis litteris desiderium ac dolorem
tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pie-
tatem, virtutem, industriam, ubicumque eris, tuam
esse, tecum esse duces; nec enim minus nostra sunt,
quae animo complectimur, quam quae oculis intue-
mur. 5. Quamobrem et illius eximia virtus sum-
musque in te amor magnae tibi consolationi debet es-
se, et nos ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex vir-
tute tua pendimus semperque pendemus, et maxime
animi tui conscientia, quum tibi nihil merito accidisse
reputabis, et illud adiunges, homines sapientes turpi-
tudine, non casu, et delicto suo, non aliorum iniuria
commoveri. Ego et memoria nostrae veteris amici-
tiae, et virtute atque observantia filii tui monitus, nul-
lo loco deero neque ad consolandum neque ad levan-
dum fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripse-
ris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere.

XVIII. ARG. T. Fadium exsulantem consolatur, promissis officiis suis. (Pompeio III. Metello cons. 702.)

M. CICERO S. D. T. FADIO.

1. Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum, propterea quod nullam rem gravius iamdiu tuli, quam incommodum tuum: tamen te magno opere non hortor solum, sed etiam pro amore nostro rogo atque oro, te colligas virumque praebeas et, qua conditione omnes homines et quibus temporibus nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam

fortuna abstulit, propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi, amisisti, quae plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, iudiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima poena ab hac re publica discesserit. 2. Tu vero, qui et fortunas et liberos habeas et nos ceterosque necessitudine et benevolentia tecum coniunctissimos, quumque magnam facultatem sis habiturus nobiscum et cum omnibus tuis vivendi, et quum unum sit iudicium ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una sententia, eaque dubia, potentiae alicuius condonatum existimetur, omnibus his de causis debes istam molestiam quam levissime ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis et qui esse debet.

XIX. ARG. Mescinium Rufum Pompeio Italia pulso dubitantem hortatur, ut illius in castra transeat.

(In Cumano, Marcella, Lentulo cons. 705.)

CICERO RUFO.

4. Etsi mihi numquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus, tamen quotidie magis id perspicio, exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses, (etsi, meo iudicio, nihil ad tuum provinciale officium addi potest,) quo liberius iudicium esse posset tuum. Itaque me et superiores litterae tuae admodum delectaverunt, quibus et expectatum meum adventum abs te amanter videbam, et, quum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magno opere esse laetatum: et ex * his proximis litteris magnum cepi fructum et iudicii et officii tui; iudicii, quod intelligo te, id quod omnes fortes ac boni

viri facere debent, nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit; officii, quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore: quo neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. 2. Mihi consilium captum iamdiu est: de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii tali tempore quasi quaedam admonitio videtur esse officii vel potius efflagitatio ad coeundam societatem vel periculi vel laboris. Quum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benevolentia erga me, libenter amplector talem animum: sed ita, (non enim dimittam pudorem in rogando meum,) si feceris id, quod ostendis, magnam habebō gratiam: si non feceris, ignoscā: et alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitror. Est enim res profecto maxima. Quid rectum sit, apparet; quid expediat, obscurum est: ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est studio digni et litteris nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quae sunt rectissima. Quare tu, si placebit, statim ad me venies. Sin idem placebit, sed neque eodem nec continuo poteris: omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum, sin id, quod opto, etiam amicissimum iudicabo.

XX. ARG. Excusat se Rufo, quaestori nuper suo, quod ante eius reditum rationes provinciae ad aerarium detulerit. Ipsum enim vel addita quaedam vel immutata in iis cupere.

(Ad Urbem, Marcello, Lentulo cons. 705.)

CICERO RUFO.

1. Quoquo modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. Quare etsi

tui commodi caussa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me mississes, voluntatem tuam commodo meo. — Ad ea, quae scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset: de quo mihi exploratum est, in rationibus dumtaxat referendis, (de ceteris rebus affirmare non possum,) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem aut existimationem tuam. — Dein, si rationum referendarum ius vetus et mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro coniunctione nostrae necessitudinis contulissem confecissemque, non fuisse. 2. Quod igitur fecissem ad Urbem, si consuetudo pristina maneret: id, quando lege Iulia relinquere rationes in provincia necesse erat, easdemque totidem verbis referre ad aerarium, feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem, sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse numquam poenitebit. Totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi; tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adiunxisti. Rationes confectae me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui praeter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honos is fuit, maiorem tibi habere non potui: si fides, maiorem tibi habui, quam paene ipsi mihi: si providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi et honestum et utile esset, referretur, non habui, cui potius id negotii darem. Illud quidem certe factum est, quod lex iubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem et Apameensem, quae nobis maximae videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas et consolidatas deponeremus. Itaque huic loco primum respon-

deo, me, quamquam iustis de causis rationes deferre properarim, tamen te expectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes pro relatis haberem. 3. [Quamobrem] de Volusio quod scribis, non est id rationum. Docuerunt enim me periti homines, in his quum omnium peritissimus, tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium transferri nomen a Valerio non potuisse, sed praedes Valerianos teneri. Neque id erat HS xxx, ut scribis, sed HS xix. Erat enim nobis curata pecunia Valerii mancipis nomine: ex qua reliquum quod erat, in rationibus retuli. 4. Sed sic me liberalitatis fructu privas et diligentiae et (quod minime tamen laboro) mediocris etiam prudentiae: liberalitatis, quod mavis scribae mei beneficio, quam meo legatum meum, praefectumque [Q. Leptam], maxima calamitate levatos; quum praesertim non deberent esse obligati: diligentiae, quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo, nec scisse me quidquam nec cogitavisse; scribam, quidquid voluisset, quum id mihi ne recitavisset quidem, retulisse; prudentiae, quum rem, a me non insipienter excogitatam, ne cogitatam quidem putas. Nam et Volusii liberandi meum fuit consilium, et, ut multa tam gravis Valerianis praedibus, ipsique T. Mario depelleretur, a me inita ratio est; quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant: et, si verum scire vis, hoc uni scribae meo intellexi non nimium placere. 5. Sed ego putavi esse viri boni, quum populus suum servaret, consulere fortunis tot vel amicorum vel civium. Nam de Luceio est ita actum, ut, auctore Cn. Pompeio, ista pecunia in fano poneretur: (id ego agnovi meo iussu esse factum:) qua pecunia Pompeius est usus, ut ea, quam tu deposueras, Sextius. Sed haec

ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertisse, moleste ferrem, ut ascriberem, te in fano pecuniam iussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset certissimisque monumentis testata, cui data, quo senatusconsulto, quibus tuis, quibus meis litteris P. Sextio tradita esset. Quae quum viderem tot vestigiis impressa, ut in his errari non posset: non ascripsi id, quod tua nihil referebat. Ego tamen ascripsisse mallet, quoniam id te video desiderare.

6. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio: neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuae. Addes enim tu, meo iussu: quod ego quidem non addidi: nec caussa est, cur negem; nec, si esset, et tu nolles, negarem. Nam de H-S non-gentis millibus, certe ita relatum est, ut tu sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est, (quando de Lucceio parum gratum visum est,) quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim: de eo mihi, quoniam senatusconsulto non sum usus, quid per leges liceat, considerandum est. Te certe in pecunia exacta ita referre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit: sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quae interesse tua aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim.

7. Quod scribis de beneficiis: scito a me et tribunos militares et praefectos et contubernales, dumtaxat meos, delatos esse. In quo quidem ratio me fefellit. Liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari. Postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissem. Sane moleste tuli, non illa beneficia tuae potius ambitioni reservata esse, quam meae, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen et de

tribunorum militarium contubernalibus res est in integro. Genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. 8. Reliquum est de H-S centum millibus, de quibus memini mihi a te Myrina litteras esse allatas, non mei errati, sed tui: in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui et Tullii. Sed quum id corrigi non posset, quod, iam depositis rationibus, ex provincia decesseramus: credo me quidem tibi pro animi mei voluntate proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse. Sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum putato *, neque tuam hodie epistolam de H-S centum sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolae per haec tempora molestae sunt. 9. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quae ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse: id fuisse H-S xxii millia: eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse: quod ego sive aequo animo, sive iniquo fero, tu de H-S centum aequo animo ferre debes, et existimare, eo minus ad te, vel de tuis cibariis vel de mea liberalitate pervenisse. Quod si mihi expensa ista H-S centum tulisses, tamen, quae tua est suavitas, quique in me amor, nolles a me hoc tempore aestimationem accipere. Nam numeratum si cuperem, non erat. Sed hoc iocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen, quum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. — Hanc epistolam cur non scindi velim, caussa nulla est.

XXI. ARG. Mescinium Rufum amice hortatur, ut temporum acerbitatem litterarum studiis et rerum bene actarum recordatione mitiget. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. L. MESCINIO.

1. Gratae mihi tuae litterae fuerunt; ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate affectum esse videndi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. Nam tecum esse, ita mihi omnia, quae opto, contingant, ut vehementer velim. Etenim, quum esset maior et virorum et civium bonorum et iucundorum hominum et amantium mei copia, tamen erat nemo, quicum essem libentius, quam tecum, et pauci, quibuscum essem aequae libenter; hoc vero tempore, quum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum, medius fidius, tecum diem libentius posuerim, quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario. Noli enim existimare, mihi solitudinem non iucundiores esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno aut summum altero. 2. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litterulis nostris, praeterea conscientia etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum, quemadmodum tu facillime potes existimare, qui nihil umquam mea potius, quam meorum civium causa fecerim; cui nisi invidisset is, quem tu numquam amasti, (me enim amabas,) et ipse beatus esset et omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui, quam honestum otium: idemque, quum illa ipsa arma, quae semper timueram, plus posse sensi, quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram; quavis tuta conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore pugnare. Sed et haec et multa alia coram brevi tempore licebit. 3. Neque me tamen ulla res alia Romae tenet, nisi exspectatio rerum Africanarum.

Videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem mea nonnihil interesse (quamquam, id ipsum quid intersit, non sane intelligo) verumtamen, quidquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse a consiliis amicorum. Est enim res iam in eum locum adducta, ut, quamquam multum intersit inter eorum caussas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum: quem etiam tuae superiores litterae confirmarunt, quibus intellexi, quam fortiter iniuriam ferres; iuvitque me, tibi quum summam humanitatem, tum etiam tuas litteras profuisse. Verum enim scribam: teneriore mihi animo videbare, sicut omnes fere, qui vita ingenua in beata civitate et libera viximus. 4. Sed, ut illam secundam * moderate tulimus: sic hanc non solum adversam, sed funditus eversam fortunam fortiter ferre debemus; ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debebamus, propterea quod nullum sensum esset habitura, nunc sic affecti non modo contemnere debeamus, sed etiam optare. 5. Tu, si me diligis, fruiere isto otio tibi que persuade, praeter peccatum ac culpam, qua semper caruisti et carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi; si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiore faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne moveas tam infirma valetudine, nisi ex me prius quaesieris per litteras, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas valetudinique tuae et tranquillitati animi servias.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER SEXTUS.

L. ARG. Torquatum Pompeianum, Pompeio victo Athenis
exsulantem, consolatur et in spem reditus adducit.

(Romae, Caesaro IV. cos. s. coll. 709.)

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

4. Etsi ea perturbatio est omnium rerum, ut suae quemque fortunae maxime poeniteat nemoque sit, quin ubivis, quam ubi est, esse malit, tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore bono viro Romae esse miserrimum sit. Nam etsi, quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum; tamen oculi augment dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur nec avertere a miseriis cogitationem sinunt. Quare etsi multarum rerum desiderio te angere necesse est: tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romae non sis, animum tuum libera. Etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras: tamen illa quidem, quae requiris, suum statum tenent, nec melius, si tu adesses, tenerent, nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, quum de tuis cogitas,

aut praecipuam aliquam fortunam postulare aut communem recusare. 2. De te autem ipso, Torquate, est tuum, sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut timorem. Nec enim is, qui in te adhuc iniustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati. Nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suae. Quumque omnium bellorum exitus incerti sint, ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem seiunctum sit ab omnium interitu; ab altera te ipsum numquam timuisse certo scio. 3. Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum reipublicae; cuius tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor, ne consolatio nulla possit vera reperiri, praeter illam, quae tanta est, quantum in cuiusque animo roboris est atque nervorum. Si enim bene sentire recteque facere satis est ad bene beateque vivendum: vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror victoriae praemiis ductos patriam olim et liberos et fortunas reliquisse; sed quoddam nobis officium iustum et pium et debitum reipublicae nostraeque dignitati videbamus sequi; nec, quum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. 4. Quare si id evenit, quod ingredientibus nobis in caussam propositum fuit accidere posse: non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse numquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam ratio et veritas praescribit, ut nihil in vita nobis praestandum praeter culpam putemus; ea-

que quum careamus, omnia humana placate et moderate feramus. Atque haec eo pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed, si est spes aliqua rebus communibus, ea tu, quicumque status est futurus, carere non debes. 5. Atque haec mihi scribenti veniebat in mentem, me eum esse, cuius tu desperationem accusare solitus esses, quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego caussam nostram, sed consilium improbabam. Sero enim nos iis armis adversari videbam, quae multo ante confirmata per nosmetipsos erant: dolebamque, pilis et gladiis, non consiliis, neque auctoritatibus nostris de iure publico disceptari. Neque ego ea, quae facta sunt, fore quum dicebam, divina-bam futura: sed, quod et fieri posse, et exitiosum fore, si evenisset, videbam, id ne accideret, timebam: praesertim quum, si mihi alterum utrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratius possem promittere. Iis enim rebus praestabamus, quae non prodeunt in aciem: usu autem armorum et militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quaeso, quo me tum esse oportere censebas. 6. Haec eo scripsi, quod mihi Philargyrus tuus, omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem visus est) narravit, te interdum sollicitum solere esse vehementius, quod facere non debes, nec dubitare, quin, aut aliqua republica, sis futurus, qui esse debes; aut perditam, non afflictiore conditione, quam ceteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes et suspensi sumus, hoc moderatione animo ferre debes, quod et in urbe ea es, ubi nata et alta est ratio ac moderatio vitae, et habes Ser.

Sulpicium, quem semper unice dilexisti; qui te pro-
fecto et benevolentia et sapientia consolatur: cuius si
essemus et auctoritatem et consilium secuti, togati
potius potentiam, quam armati victoriam subissemus.
7. Sed haec longiora fortasse fuerunt, quam necesse
fuit: illa, quae maiora sunt, brevius exponam. Ego
habeo, cui plus, quam tibi, debeam, neminem. Qui-
bus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos huius
mihi belli casus eripuit. Qui sim autem hoc tempo-
re, intelligo. Sed quia nemo est tam afflictus, quin,
si nihil aliud studeat, nisi id, quod agit, possit navare
aliquid et efficere: omne meum consilium, operam,
studium certe velim existimes tibi tuisque liberis
esse debitum.

II. ARG. Excusata epistolarum infrequentia, Torquatum
solatur meliorum spe temporum.

(Asturae, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

M. T. C. S. D. A. TORQUATO.

1. Peto a te, ne me putes oblivione tui rarius ad
te scribere, quam solebam: sed aut gravitate valetu-
dinis, qua tamen iam paullum videor levare, aut quod
absim ab Urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non
possim. Quare velim ita statutum habeas, me tui
memoriam cum summa benevolentia tenere, tuasque
omnes res non minori mihi curae, quam meas esse.
2. Quod maiore in varietate versata est adhuc tua caus-
sa, quam homines aut volebant aut opinabantur, mihi
crede, non est pro malis temporum, quod moleste feras.
Necesse est enim aut armis urgeri rempublicam sem-
piternis, aut, his positis, recreari aliquando, aut fun-
ditus interire. Si arma valebunt, nec eos, a quibus
reciperis, vereri debes, nec eos, quos adiuvistis: si,

armis aut conditione positis aut defatigatione abiectis aut victoria detractis, civitas respiraverit, et dignitate frui tibi et fortunis licebit: sin omnino interierint omnia fueritque is exitus, quem vir prudentissimus, M. Antonius, iam tum timebat, quum tantum instare malorum suspicabatur: misera est illa quidem consolatio, tali praesertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse praecipue cuiquam dolendum in eo, quod accadat universis. 3. Quae vis insit in his paucis verbis, (plura enim committenda epistolae non erant,) si attendes, quod facis: profecto etiam sine meis litteris intelliges, te aliquid habere, quod speres, nihil, quod aut hoc aut aliquo reipublicae statu timeas; omnia si interierint, quum, superstitem te esse reipublicae ne si liceat quidem velis, ferendam esse fortunam, praesertim quae absit a culpa. Sed haec hactenus. Tu velim scribas ad me, quid agas, et ubi futurus sis, ut, aut quo scribam, aut quo veniam, scire possim.

III. ARG. Torquatum afflictum communi miseria solatur et vitae bene actae conscientia.

(Romae, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

M. T. C. S. D. A. TORQUATO.

1. Superioribus litteris benevolentia magis adductus, quam quo res ita postularet, fui longior. Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua, neque erat ea mea caussa atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. 2. Hoc item tempore brevior esse debeo. Sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est: sive tum opus fuit, illud satis est, praesertim quum accesserit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus

earum rerum, quas ad te perferri existimo: summa tamen eadem est et idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea, quae oculis cernimus. Nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo sciam. Nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest: tamen et belli exitum video, et, si id minus, hoc quidem certe, quum sit necesse alterum utrum vincere, qualis futura sit vel haec, vel illa victoria. 3. Idque quum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut tum sit vivendum, miserrimum est; mori autem nemo sapiens miserum duxit ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua haec, vel plura et ornatiores parietes ipsi loqui posse videantur. 4. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc maiore in discrimine esse, quam quemvis aut eorum, qui discesserint, [*aut eorum, qui remanserint*]. Alteri dimicant, alteri victorem timeant. Sed haec consolatio levis est: illa gravior, qua te uti spero, ego certe utor: nec enim, dum ero, angar ulla re, quum omni vacem culpa: et, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*, qui ad te haec. Mihi tu, tui, tua omnia maxime curae sunt et, dum vivam, erunt.

IV. ARG. Torquatum Athenis exsulantem solatur et an se ope adiuturum promittit. (Romae, Caesare IV. cos. s. cell. 709.)

M. T. C. S. D. A. TORQUATO.

4. Novi, quod ad te scriberem, nihil erat: et tamen si quid esset, sciebam te a tuis certiore fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum coniectura possis propius ac-

cedere, quum est res eiusmodi, cuius exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intelligere, non diuturnum bellum fore*: etsi id ipsum nonnullis videatur secus. Equidem quum haec scribebam, aliquid iam actum putabam: non quo? — sed quid*? difficilis erat coniectura. Nam quum omnis belli Mars communis, et quum semper incerti exitus praeliorum sint: tum hoc tempore ita magnae utrimque copiae, ita paratae ad depugnandum esse dicuntur, ut, utrumque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiamsi inter caussas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum. Alteros propemodum iam sumus experti; de altero nemo est quin cogitet, quam sit metuendus iratus victor armatus. 2. Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debeam, fateor me communium malorum consolationem nullam invenire praeter illam, quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est, quaque ego quotidie magis utor: conscientiam rectae voluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum, nec esse ullum magnum malum praeter culpam. A qua quando tantum absumus, ut etiam optime senserimus, eventusque magis nostri consilii, quam consilium reprehendatur, et quando praestitimus, quod debuimus: moderate, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quae ad consolandum maioris ingenii et ad ferendum singularis virtutis indigent. Illud cuivis facile est docere, cur praecipue tu dolere nihil debeas. Eius enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaremus, non est mihi dubia de tua salute sententia. De aliis autem

non arbitror te exspectare quid sentiam. 3. Reliquum est, ut te angat, quod absis a tuis tamdiu. Res molesta, praesertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius. Sed, ut ad te scripsi antea, tempus est eiusmodi, ut suam quisque conditionem miserrimam putet, et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem, nos quod Romae sumus, miserrimum esse duco, non solum quod in malis omnibus acerbius est videre, quam audire, sed etiam, quod ad omnes casus subitorum periculorum magis obiecti sumus, quam si abessemus: etsi meipsum, consolatorem tuum, non tantum litterae, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis, mitigavit. 4. Quanto fuerim dolore, meministi. In quo prima illa consolatio est, vidisse me plus, quam ceteros, quum cupiebam, quamvis iniqua conditione, pacem. Quod etsi casu, non divinatione mea factum est: tamen hac inani prudentiae laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si iam vocer ad exitum vitae, non ab ea republica avellar, qua carendum esse doleam, praesertim quum id sine ullo sensu futurum sit. Adjuvat etiam aetas et acta iam vita, quae quum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos iam natura ipsa paene perduxerit. Postremo is vir vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur, eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono, nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed quum plus in metuendo mali sit, quam in ipso illo, quod timetur; desino, praesertim quum impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed haec satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit. Facit

autem non loquacitas mea, sed benevolentia longiores epistolas. 5. Servium discessisse Athenis moleste tuli: non enim dubito, quin magnae tibi levationi solitus sit esse quotidianus congressus et sermo quum familiarissimi hominis, tum optimi et prudentissimi viri. Tu velim tete, ut debes et soles, tua virtute sustentens. Ego, quae te velle, quaeque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo: quae quum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.

V. ARG. Caecinam, qui Pompeii partes in bello secutus etiam scripto libello Caesarem offenderat, patria carentem solatur et bene sperare iubet. (*Roman, Caesare III. Lepido cons. 708.*)

M. T. C. S. D. A. CAECINAE.

1. Quotiescumque filium tuum video, (video autem fere quotidie,) polliceor ei studium quidem meum et operam sine ulla exceptione aut laboris aut occupationis aut temporis, gratiam autem atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam quantumque possim. Liber tuus et lectus est, et legitur a me diligenter et custoditur diligentissime. Res et fortunae tuae mihi maximae curae sunt, quae quidem quotidie faciliores mihi et meliores videntur, multisque video magnae esse curae, quorum de studio et de sua spe filium ad te perscripsisse certo scio. 2. Iis autem de rebus, quas coniectura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre atque intelligere mihi persuaserim; sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est, et is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi aut ceteris fortuna esse diuturna, neque haerere in tam

bona caussa et in tam bonis civibus tam acerba iniuria. 3. Quare ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus, non solum propter dignitatem et virtutem tuam, (haec enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia:) accedunt tua praecipua propter eximium ingenium summamque virtutem, cui, mehercules, hic, cuius in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum putasset. Quod ipsum lenitur quotidie significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimum profuturam. 4. Quapropter primum fac animo forti atque magno sis: ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit: deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas caussas, quas scripsi. A me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse confidas velim. Id enim et vetustas nostri amoris, et mea consuetudo in meos et tua multa erga me officia postulant.

VI. ARG. Caecinam exulem de reditu bene sperare iubet, et suam ei diligentiam et operam pollicetur.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. A. CAECINAE.

1. Vereor, ne desideres officium meum; quod tibi pro nostra et meritorum multorum et studiorum et partium coniunctione deesse non debet: sed tamen vereor, ne litterarum a me officium requiras; quas tibi etiam pridem et saepe misissem, nisi, quotidie melius exspectans, gratulationem quam confirmationem animi tui complecti litteris maluissem. Nunc, ut spero, brevi gratulabimur. Itaque in aliud tempus id argu-

mentum epistolae differo. 2. His autem litteris animum tuum, quem minime imbecillem esse et audio et spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto: nec iis quidem verbis, quibus te consoler ut afflictum et iam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cuius incolumitate non plus dubitem, quam te memini dubitare de mea. Nam quum me ex republica expulissent ii, qui illam cadere posse, stante me, non putarant: memini, me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire, te de glorioso et celeri reditu meo confirmare. 3. Si te ratio quaedam Etruscae disciplinae, quam a patre, nobilissimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit, ne nos quidem nostra divinatio fallat; quam quum sapientissimorum virorum monumentis atque praeceptis plurimoque, ut tu scis, doctrinae studio, tum magno etiam usu tractandae reipublicae magnaque nostrorum temporum varietate consecuti sumus. 4. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his tam obscuris rebus tamque perturbatis umquam omnino fefellit. Dicerem, quae ante futura dixissem, ni vereretur, ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes, me et initio, ne coniungeret se cum Caesare, monuisse Pompeium, et postea, ne seiungeret. Coniunctione frangi senatus opes, disiunctione civile bellum excitari videbam. Atque utebar familiarissime Caesare: Pompeium faciebam plurimi: sed erat meum consilium quum fidele Pompeio, tum salutare utrique. 5. Quae praeterea providerim, praetereo. Nolo enim hunc de me optime meritum existimare, ea me suasisse Pompeio, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga et

princeps, sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundem in Hispaniam censui: quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset. Rationem haberi absentis, non tam pugnavi, ut liceret, quam ut, quando ipso consule pugnante populus iusserat, haberetur. Causa orta belli est. Quid ego praetermisi aut monitorum aut querelarum, quum vel iniquissimam pacem iustissimo bello anteferrem! 6. Victa est auctoritas mea, non tam a Pompeio, (nam is movebatur,) quam ab iis, qui duce Pompeio freti peropportunam et rebus domesticis et cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est quiescente me; depulsum ex Italia manente me, quoad potui. Sed valuit apud me plus pudor meus, quam timor. Veritus sum deesse Pompeii salutis, quum ille aliquando non defuisset meae. Itaque vel officio vel fama bonorum vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaras, sic ego, prudens et sciens,

ad pectus ante oculos positam

sum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit non praedicente me. 7. Quare, quoniam, ut augures et astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis superioribus praedictis constitui apud te auctoritatem augurii et divinationis meae, dedebit habere fidem nostra praedictio. Non igitur ex alitis involatu nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec ex tripudiis solistimis aut soniviis tibi auguror: sed habeo alia signa, quae observem; quae etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis vel erroris. 8. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via: quarum alteram duco a Caesare ipso, alteram e temporum civilium natura atque ratione. In Caesare haec sunt: mitis clemensque na-

tura, qualis exprimitur praeclaro illo libro *Querelarum* tuarum. Accedit, quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur. Praeterea cedit multorum iustis precibus, et officio incensis, non inanibus aut ambitiosis, voluntatibus. In quo vehementer eum consentiens Etruria movebit. 9. Cur haec igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui iustius videtur irasci posse, concesserit. Quae est igitur, inquires, spes ab irato? Eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter aspersus. Postremo homo valde est acutus et multum providens: intelligit te, hominem in parte Italiae minime contemnenda facile omnium nobilissimum et in communi republica cuivis summorum tuae aetatis vel ingenio vel gratia vel fama populi Romani parem, non posse prohiberi republica diutius. Nolet hoc temporis potius esse aliquando beneficium, quam iam suum. 10. Dixi de Caesare: nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causae, quam Pompeius animatus melius quam paratus suscepit, qui nos malos cives dicere, aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem et iustitiam et sapientiam Caesaris; numquam nisi honorificentissime Pompeium appellat. At in eius personam multa fecit asperius. Armorum ista et victoriae sunt facta, non Caesaris. At nos quemadmodum est complexus! Cassium sibi legavit; Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae; Marcellum, cui maxime succensebat, cum summa illius dignitate restituit. 11. Quo igitur haec spectant? Rerum hoc natura et civilium temporum non patietur: reipublicae * nec manens, nec mutata ratio feret primum, ut non in causa

pari eadem sit et conditio et fortuna omnium; deinde, ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterent. 12. Habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumpsis-
ses pro republica, (ita enim tum putabas:) non minus esse laudandum: sin propter incertos exitus eventus-
que bellorum posse accidere, ut vinceremur, putas-
ses; non debere te ad secundam fortunam bene para-
tum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. Dispu-
tarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti,
quantaeve delectationi in rebus adversis litterae esse
deberent. Commemorarem non solum veterum, sed
horum etiam recentium vel ducum, vel comitum tuo-
rum gravissimos casus; etiam externos multos claros
viros nominarem. Levat enim dolorem communis
quasi legis et humanae conditionis recordatio. 13. Ex-
ponerem etiam, quemadmodum hic, et quanta in tur-
ba, quantaque in confusione rerum omnium vivere-
mus. Necesse est enim minore desiderio perdita re-
publica carere, quam bona. Sed hoc genere nihil
opus est. Incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut
perspicio, videbimus. Interea tibi absentem, et huic,
qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissi-
mo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam,
laborem meum iampridem et pollicitus sum et detu-
li: nunc hoc amplius, quod me amicissime quotidie
magis Caesar amplectitur; familiares quidem eius,
sicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel au-
ctoritate vel gratia, valebo tibi. Tu cura, ut quum fir-
mitudine te animi, tum etiam spe optima sustentem.

VII. ARG. Excusat, quod alterum librum filius non reddiderit. Queritur de Caesare. Hunc ne offendat, caute se scribere cit. Denique rogat, ut reditum sibi impetret, nec quidquam committi patiatur, ex quo damnum accipiat.

(*Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.*)

A. CAECINA S. D. M. CICERONI.

1. Quod tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro et miserere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, neque iniuria, si liber exisset; (quando non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiat;) ne ea res inepte mihi noceret, quum praesertim adhuc stili poenas dem. Qua quidem in re singulari sum fato. Nam quum mendum scripturae litura tollatur, stultitia fama mulctetur, meus error exsilio corrigitur. Cuius summa criminis est, quod armatus adversario maledixi. 2. Nemo nostrum est, ut opinor, quin vota victoriae suae fecerit: nemo, quin, etiam quum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Caesar superaretur, optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est: si scit et persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, quum ignoret omnibus, qui multa deos venerati sint contra eius salutem? 3. Sed, ut eodem revertar, caussa haec fuit timoris. Scripsi de te parce, medius fidius, et timide, non revocans me ipse, sed paene refugiens. Genus autem hoc scripturae non modo liberum, sed incitatum atque elatum esse debere, quis ignorat? Solutum existimatur esse, alteri maledicere; (tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas;) impeditum, se ipsum laudare, ne vitium arrogantiae subsequatur: solum vero liberum alterum laudare, de quo quidquid detrahas, necesse est aut infirmitati aut invidiae assi-

gnetur. Ac nescio, an tibi gratius opportuniusque acciderit: nam quod praeclare facere non poteram, primum erat, non attingere: secundum beneficium, quam parcissime facere. Sed tamen ego quidem me sustinui. Multa minui: multa sustuli: complura ne posui quidem. Quemadmodum igitur, scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos male haerentes relinquo, ruinae periculum struas, non ascensum pares: sic tot malis quum vinctum tum fractum studium scribendi quid dignum auribus aut probabile potest afferre? 4. Quum vero ad ipsius Caesaris nomen veni, toto corpore contremisco, non poenae metu, sed illius iudicii: totum enim Caesarem non novi. Quem putas animum esse, ubi secum loquitur? Hoc probabit: hoc verbum suspiciosum est. Quid, si hoc muto? At vereor, ne peius sit. — Age vero, laudo aliquem. Num offendo? Quum porro offendam, quid? si non vult? Armati stilum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet? Auges etiam tu mihi timorem, qui in *Oratore* tuo caves tibi per Brutum, et ad excusationem socium quaeris. Ubi hoc omnium patronus facis: quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem, [sentire] oportet? In hac igitur calumnia timoris et caecae suspicionis tormento quum plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iudicium scribantur, quam difficile sit evadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armavit, nos sentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret et auferret aut ea conditione daret, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium faceres. 5. De Asiatico itinere, quamquam summa necessitas premebat: ut imperasti, feci. Te pro me quid horter? Vides tem-

pus venisse, quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quod filium meum exspectes. Adolescens est: omnia excogitare vel studio vel aetate vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas oportet: in te mihi omnis spes est. Tu pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiat Caesar, tenes: a te omnia proficiantur, et per te ad exitum perducantur necesse est. Apud ipsum multum, apud eius omnes plurimum potes. 6. Unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias, (quamquam id magnum et amplum est,) sed totum tuum esse onus, perficies. Nisi forte aut in miseria nimis stulte, aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. Sed utrique rei excusationem tuae vitae consuetudo dat. Nam quod ita consuesti pro amicis laborare, non iam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te, ne exeat, aut ita corrigas, ne mihi noceat.

VIII. ARG. Sibi hoc dari a Balbo et Oppio scribit, ut Caecinae liceat in Sicilia esse, ibique ut commoretur, suadet.

(Romae, Caesare III, Lepido cons. 705.)

M. C. S. D. A. CAECINAE.

4. Quum esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus, Kalendas Ian. tibi praefinitas esse: quod omnibus rebus perspexeram, quae Balbus et Oppius, absente Caesare, egissent, ea solere illi rata esse: egi vehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi consuessent aut libenter polliceri, si quid esset eiusmodi, quod eorum animos non offenderet, aut etiam negare et afferre rationem, cur negarent, huic meae ro-

gationi ** potius non continuo responderunt, eodem die tamen ad me reverterunt; mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad velles: se praestatueros, nihil ex eo te offensionis habiturum. Quando, quid tibi permittatur, cognosti: quid mihi placeat, puto te scire oportere. 2. Actis his rebus, litterae a te mihi reditae sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor: in Siciliæ subsidias, an ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscare. Haec tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat: tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc sive illud est, in Sicilia censeo commorandum. Propinquitas locorum vel ad impetrandum adiuvabit crebris litteris et nuntiis, vel ad reditus celeritatem, re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta. Quamobrem censeo magno opere commorandum. 3. T. Furfanio Postumo, familiari meo, legatisque eius, item meis familiaribus diligentissime te commendabo, quum venerint. Erant enim omnes Mutinae. Viri sunt optimi, et tui similium studiosi, et mei necessarii. Quae mihi venient in mentem, quae ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam. Si quid ignorabo, de eo admonitus omnium studia vincam. Ego etsi coram de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit: tamen, quoniam tuis placuit, te habere meas litteras, quas ei redderes, morem his gessi. Earum litterarum exemplum infra scriptum est.

IX. ARG. Caecinam Furfanio commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. T. FURFANIO PROCOS.

1. Cum A. Caecina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, ut nulla maior esse possit. Nam et patre eius, claro homine et forti viro, plurimum usi sumus, et hunc a puero, quod et spem mihi magnam afferebat summae probitatis summaeque eloquentiae, et vivebat mecum coniunctissime, non solum officiis amicitiae, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, ut non ullo cum homine coniunctius viverem. 2. Nihil attinet me plura scribere. Quam mihi necesse sit eius salutem et fortunas, quibuscumque rebus possim, tueri, vides. Reliquum est, ut, quum cognorim pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortuna et de reipublicae calamitatibus sentires, nihil a te petam, nisi, ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Caecinam habiturus esses, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intelligo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

X a. ARG. Trebiano exsuli officia sua pollicetur et spem facit postliminii. (Romae, Caesare IV. cor. s. coll. 709.)

M. T. C. S. D. TREBIANO.

1. Ego quanti te faciam semperque fecerim quantique me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam et consilium tuum, vel casus potius, diutius in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit: et hic eventus, quod tardius, quam est aequum, et quam ego vellem, recuperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curae est, quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque et Postumuleno et Sextio et saepissime Attico nostro proximeque Theudae, liberto tuo, totum me patefeci, et haec his singu-

lis saepe dixi, quacumque re possem, me tibi et liberis tuis satisfacere cupere; idque tu ad tuos velim scribas, haec quidem certe, quae in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam sibi ad omnes res parata putent. 2. Si auctoritate et gratia tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita meritus sum, posse deberem: tu quoque is esses, qui fuisti, quum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe ordinis tui facile princeps. Sed quoniam eodem tempore eademque de caussa nostrum uterque cecidit: tibi et illa polliceor, quae supra scripsi, quae sunt adhuc mea, et ea, quae praeterea videor mihi ex aliqua parte retinere, tamquam ex reliquiis pristinae dignitatis. Neque enim ipse Caesar, ut multis rebus intelligere potui, est alienus a nobis, et omnes fere familiarissimi eius, casu devincti magnis meis veteribus officiis, me diligenter observant et colunt. Itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi; quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem: agam per me ipse et moliar. 3. Singula persequi non est necesse. Universum studium meum et benevolentiam ad te defero. Sed magni mea interest hoc tuos omnes scire, quod tuis litteris fieri potest: ut intelligant, omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non pro te mihi susceptum iucundum sit futurum.

X b. (Hinc incipit apud alios quosdam nova epistola ante superiorem scripta.)

4. Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi invenirem. Tali enim tempore aut consolari

amicorum est aut polliceri. Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter sapienterque ferres iniuriam temporum, quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum et consiliorum tuorum. Quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum: idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. 5. Simul et illud tibi, homini peritissimo rerum et exemplorum et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam vellem, et in rebus atque usu plus etiam, quam vellem, versatus, spondeo, tibi istam acerbitem et iniuriam non diuturnam fore. Nam et ipse, qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad aequitatem et ad rerum naturam videtur, et ipsa caussa ea est, ut iam simul cum republica, quae in perpetuum iacere non potest, necessario reviviscat atque recreetur; quotidieque aliquid fit lenius et liberalius, quam timebamus. Quae quoniam in temporum inclinationibus saepe parvis posita sunt: omnia momenta observabimus, neque ullum praetermitteremus tui iuvandi et levandi locum. 6. Itaque illud alterum, quod dixi, litterarum genus quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim. Id re, quam verbis, faciam libentius. Tu velim existimes, et plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim, et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas et magnum: quod est in uno te. Quae sunt in fortuna, temporibus regentur et consiliis nostris providebuntur.

XI. ARG. Trebrianum Dolabellae beneficio restitutum esse gaudet et fortunarum iacturam aequo animo ferre iubet.

(Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

M. C. S. D. TREBIANO.

1. Dolabellam antea tantummodo diligebam, obligatus ei nihil eram: (nec enim acciderat mihi opus esse, et ille mihi debebat, quod non defueram eius periculis:) nunc tanto sum devinctus eius beneficio, quod et antea in re, et hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari, quam gratias agere malim: alterum omnino non desidero, alterum vere facere poteris. 2. Quod reliquum est, quando tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit, est tuae sapientiae magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisci; quid recuperaris, cogitare. Vives cum tuis, vives nobiscum. Plus acquisisti dignitatis, quam amisisti rei familiaris: quae ipsa tum esset iucundior, si ulla res esset publica. Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit, te mihi maximas gratias agere. Haec praedicatio tua mihi valde grata est, eaque te uti facile patior, quum apud alios, tum mehercule apud Syronem, nostrum amicum. Quae enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum.

XII. ARG. Gratulatur de reditu per Caesaris amicos impetrato. Ceterarum rerum miseriam litterarum studio levandam esse admonet. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. AMPIO.

1 Gratulor tibi, mi Balbe, vereque gratulor; nec

sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim, deinde frangi repente, atque ita cadere, ut nulla res ad aequitatem te animi possit postea extollere. Egi tuam causam apertius, quam mea tempora ferebant. Vincebatur enim fortuna ipsa debilitatae gratiae nostrae tui caritate et meo perpetuo erga te amore, culto a te diligentissime. Omnia promissa, confirmata, certa et rata sunt, quae ad reditum et ad salutem tuam pertinent. Vidi, cognovi, interfui. 2. Etenim omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benevolentia, sic, ut, quum ab illo discesserint, me habeant proximum. Hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod si mihi pro me efficiendum fuisset, non me poeniteret pro ratione temporum ita esse molitum. Sed nihil est a me inservitum temporis causa: veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt, quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minus auctoritate, quam gratia. Cimber autem Tillius mihi plane satisfecit. Valent enim apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes, quam necessariae: quas quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset. 3. Diploma statim non est datum; quod mirifica est improbitas in quibusdam, qui tulissent acerbius veniam tibi dari, quam illi appellant *tubam belli civilis*, multaue ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare visum est occultius agendum, neque ullo modo divulgandum, de te iam esse perfectum. Sed id erit perbreve, nec dubito, quin, legente te has litteras, confecta iam res futura sit. Pansa quidem mihi, gra-

vis homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit, perceleriter se ablaturum diploma. Mihi tamen placuit haec ad te perscribi. Minus enim te firmum sermo Eppuleiae tuae lacrimaeque Ampiae declarabant, quam significant tuae litterae. Atque illae arbitrabantur, quum a te abessent ipsae, multo in graviore te cura futurum. Quare magno opere putavi, angoris et doloris tui levandi caussa, pro certis ad te ea, quae essent certa, perscribi oportere. 4. Scis, me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quam ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi quam ab ipsa republica, quum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. Recordare tuas litteras, quibus et magnum animum mihi semper ostendisti, et ad omnes casus ferendos constantem ac paratum: quod ego non mirabar, quum recordarer, te et a primis temporibus aetatis in republica esse versatum, et tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis fortunarumque communium: et in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum, uti victor beatus, sed etiam, ut, si ita accidisset, victus ut sapiens esses. 5. Deinde, quum studium tuum consumas in virorum fortium factis memoriae prodendis, considerare debes, nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillimum praebeas. Sed haec oratio magis esset apta ad illa tempora, quae iam effugisti; nunc vero tantum te para ad haec nobiscum ferenda, quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed est unum perfugium doctrina ac litterae, quibus semper usi sumus: quae secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. Sed, ut ad initium

revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint.

XIII. ARG. Ligarium exsulem bene sperare et forti esse animo iubet. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO LIGARIO.

4. Etsi tali tuo tempore me aut consolandi aut iuvandi tui caussa scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat, tamen adhuc id non feceram, quia neque lenire videbar oratione neque levare posse dolorem tuum. Postea vero, quam magnam spem habere coepi, fore, ut te brevi tempore incolumem haberemus, facere non potui, quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam. 2. Primum igitur scribam, quod intelligo et perspicio, non fore in te Caesarem duriores: nam et res eum quotidie, et dies et opinio hominum et, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem facit: idque quum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis eius, quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti. Quorum quidem et virtute et pietate et amore in te singularis et assidua et perpetua cura salutis tuae tantum proficit, ut nihil sit, quod non ipsum Caesarem tributurum existimem. 3. Sed si tardius fit, quam volumus, magnis occupationibus eius, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliore fuerunt; et simul, Africanae caussae iratior, diutius velle videtur eos habere sollicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum. Sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissius et placatius ferre. Quare mihi crede et memoriae manda, me tibi id affirmasse, te in istis molestiis diutius non futurum. 4. Quando, quid

sentirem, exposui: quid velim tua caussa, re potius, quam oratione, declarabo. Et, si tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam, ne tu quidem in istis incommodis esses: eadem enim caussa opes meas fregit, quae tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris meae dignitatis, quidquid reliquiae gratiae valebunt, studium, consilium, opera, gratia, fides mea nullo loco deerit tuis optimis fratribus. 5. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti: primum ob eas causas, quas scripsi: deinde, quod ea de republica semper voluisti atque sensisti, ut non modo secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientia et factorum et consiliorum tuorum, quaecumque acciderent, fortissimo et maximo animo ferre deberes.

XIV. ARG. De Ligarii restitutione se cum Caesare egisse, bene sperare et valde laetari significat.

(In Cumano, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO LIGARIO.

4. Me scito omnem laborem, omnem operam, curam, studium in tua salute consumere. Nam quum te semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum, quos aequae atque te summa benevolentia sum complexus, singularis pietas amorque fraternus nullum me patitur officii erga te studiique munus aut tempus praetermittere. Sed quae faciam fecerimque pro te, ex illorum te litteris, quam ex meis, malo cognoscere. Quid autem sperem aut confidam et exploratum habeam de salute tua, id tibi a me declarari volo. Nam si quis est timidus in magnis periculosisque rebus, semperque magis adversos rerum exitus metuens,

quam sperans secundos, is ego sum: et, si hoc vitium est, eo me non carere, confiteor. 2. Ego idem tamen quum a. d. v. Kal. intercalares priores, rogatu fratrum tuorum, venissem mane ad Caesarem, atque omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem et molestiam pertulissem; quum fratres et propinqui tui iacerent ad pedes, et ego essem locutus, quae caussa, quae tuum tempus postulabat: non solum ex oratione Caesaris, quae sane mollis et liberalis fuit, sed etiam ex oculis et vultu, ex multis praeterea signis, quae facilius perspicere potui, quam scribere, hanc in opinionem discessi, ut mihi tua salus dubia non esset. 3. Quamobrem fac animo magno fortique sis: et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora laete feras. Ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis, neque Caesari solum, sed etiam amicis eius omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo. Vale.

XV. ARG. Gratulatio. (*Pansa, Hirtio* cons. 710.)

CICERO BASILO S.

Tibi gratulor: mihi gaudeo: te amo: tua tueor: a te amari et, quid agas, quidque agatur, certior fieri volo.

XVI. ARG. Rogat, ut se absentem tueatur.

(*In Sicilia, Antonio, Dolabella* cons. 710.)

BITHYNICUS CICERONI S.

Si mihi tecum non et multae et iustae caussae amicitiae privatim essent, repeterem initia amicitiae ex parentibus nostris: quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti

sunt. Itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia; cuius fiducia peto a te, ut absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Vale.

XVII. ARG. Consilium Bithynici constituta republica secum vivendi sibi gratum esse significat.

(Puteolis, Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. CICERO BITHYNICO S.

1. Quum ceterarum rerum caussa cupio esse aliquando rempublicam constitutam, tum velim mihi credas accedere, id etiam quo magis expetam, promissum tuum, quo in litteris uteris. Scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. 2. Gratissima mihi tua voluntas est, facisque nihil alienum necessitudine nostra iudiciisque patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt aut valent, coniunctiores tecum esse, quam me, necessitudine neminem. Quamobrem grata mihi est et memoria tua nostrae coniunctionis et eius etiam augendae voluntas.

XVIII. ARG. Responsum ex lege de decurionibus: de Hispaniis, de Leptae negotio, de Oratore suo, de Tulliola, et de Hesiodo Leptae iuniori legendo.

(Romae, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO LEPTAE.

1. Simul accepi a Seleuco tuo litteras, statim quaesivi e Balbo per codicillos, quid esset in lege. Rescripsit: eos, qui facerent praeconium, vetari esse in decurionibus: qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint et tui et mei familiares: neque enim

erat ferendum, quum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatum * Romae legerentur, eos, qui aliquando praeconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. 2. De Hispaniis novi nihil. Magnum tamen exercitum Pompeium habere constat: nam Caesar ipse ad nos misit exemplum Paciaeci litterarum, in quo erat, ipsas undecim esse legiones. Scripserat etiam Messala Q. Salasso P. Curtium fratrem eius iussu Pompeii inspectante exercitu interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum nescio quod Pompeius rei frumentariae caussa venisset, eum comprehendere ad Caesaremque deducere. 3. De negotio tuo, quod sponsor es pro Pompeio, si Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit: quod videbatur mihi ille confidere. 4. *Oratorem* meum tanto opere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuadeo, me, quidquid habuerim iudicii de dicendo, in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum; sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei iudicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari iam talibus scriptis; etsi abest maturitas aetatis, iam tamen personare aures eius huiusmodi vocibus, non est inutile. 5. Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus. Sed quum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem; et, mehercule, non tam sum peregrinator iam, quam solebam. Aedificia mea me delectabant et otium. Domus est, quae nulli villarum mearum cedat, otium omni desertissima regione maius. Ita-

que ne litterae quidem meae impediuntur; in quibus sine ulla interpellatione versor. Quare, ut arbitror, prius hic te nos, quam istic tu nos videbis. 6. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum et habeat in ore,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδοῦντα —.

XIX. ARG. Maculae Falernum sibi hospitale visum. Leptae expetitam in Caesaris ludis munerum curationem dissuadet.

(Asturae, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO S. D. LEPTAE.

1. Maculam officio functum esse gaudeo. Eius Falernum mihi semper idoneum visum est deversorio; si modo tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum. Ceteroqui mihi locus non displicet: nec ea re Petrinum tuum deseram: nam et villa et amoenitas illa commorationis est, non deversorii. 2. De curatione aliqua munerum regionum cum Oppio locutus sum. Nam Balbum, posteaquam tu es profectus, non vidi: tantis pedum doloribus afficitur, ut se conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videtur, sapientius faceres, si non curares. Quod enim eo labore assequi vis, nullo modo assequere. Tanta est enim intimorum multitudo, ut ex iis aliquis potius effluat, quam novo sit aditus, praesertim qui nihil afferat, praeter operam, in qua ille se dedisse beneficium putabit, (si modo id ipsum sciet,) non accepisse. Sed tamen aliquid videbimus, in quo sit spes. Aliiter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturae diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat. Vale.

XX. ARG. Toranio exsuli dissuadet consilium Caesari obviam eundi. (Asturae, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO TORANIO S.

1. Dederam triduo ante pueris Cn. Plancii litteras ad te. Eo nunc ero brevior, teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius, quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. Nam praeter navigationis longae et hiemalis et minime portuosae periculum, quod vitaveris, ne illud quidem non quantivis, subito, quum certi aliquid audieris, te istinc posse proficisci. Nihil est praeterea, cur advenientibus te offerre gestias. Multa praeterea metuo; quae cum Chilone nostro communicavi. 2. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti: ex quo te, quocumque opus erit, facillime et expeditissime conferas. Quod si recipiet ille se, ad tempus aderis: sin (quoniam multa accidere possunt) aliqua res eum vel impedit vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia scire possis. Hoc mihi prorsus valde placet. De reliquo, ut te saepe per litteras hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac caussa nihil habere, quod tibi timendum sit praeter communem casum civitatis: qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus et id aetatis iam sumus, ut omnia, quae non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent, summaque pietate te desiderant et diligunt et colunt. Tu et cura ut valeas et te istinc ne temere commoveas.

XXI ARG. Toranium consolatur Coreyrae exsulantem, negans quidquam esse timendum praeter interitum reipublicae.

(Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO TORANIO S.

1. Etsi, quum haec ad te scribebam, aut appropinquare exitus huius calamitosissimi belli aut iam

aliquid actum et confectum videbatur: tamen quotidie commemorabam te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem et me tibi, solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusa, ipsa victoria futura esset acerbissima, quae aut interitum allatura esset, si victus esses, aut, si vicissēs, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri et sapientes, Domitii et Lentuli, timidum esse dicebant: (eram plane: timebam enim, ne evenirent ea, quae acciderunt:) idem nunc nihil timeo et ad omnem eventum paratus sum. Quum aliquid videbatur cavēri posse, tum id negligi dolebam: nunc vero, ever- sis omnibus rebus, quum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quidquid evenerit, ferre moderate, praesertim, quum omnium rerum mors sit extremum, et mihi sim conscius, me, quoad licuerit, dignitati reipublicae consuluisse, et hac amissa salutem retinere voluisse. 2. Haec scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui coniunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, quum recordare, etiamsi secus acciderit, te tamen recte vereque sensisse. Atque utinam liceat aliquando, aliquo reipublicae statu nos frui, inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, quum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quae facta sunt. 3. De tuis rebus nihil esse, quod timeas praeter universae reipublicae interitum, tibi confirmo: de me autem sic velim iudices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuae liberisque tuis summo cum studio praesto semper futurum. Vale.

XXII. ARG. Cn. Domitium, post pugnam Pharsalicam spe veniae impetrandae in Italiam reversum, orat, ut iam suae incolumitati consulat, et amicorum interitu maerentem consolatur.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO DOMITIO.

1. Non ea res me deterruit, quo minus, posteaquam in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras: sed quia nec, quid tibi pollicerer, ipse egens rebus omnibus, nec, quid suaderem, quum mihimetipsi consilium deesset, nec, quid consolationis afferrem in tantis malis, reperiēbam. Haec quamquam nihilo meliora sunt, nunc etiam atque etiam multo desperatiora, tamen inanes esse meas litteras, quam nullas, malui. 2. Ego, si te intelligerem plus conatum esse suscipere reipublicae caussa muneris, quam quantum praestare potuisses: tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam conditionem te vivendi, quae daretur, quaeque esset, hortarer. Sed quum consilii tui bene fortiterque suscepti eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset: oro obtestorque te pro vetere nostra coniunctione ac necessitudine proque summa mea in te benevolentia et tua in me pari, te ut nobis, parenti, coniugi tuisque omnibus, quibus es fuistique semper carissimus, salvum conserves: incolumitati tuae tuorumque, qui ex te pendent, consulas: quae didicisti, quaeque ab adolescentia pulcherrime a sapientissimis viris tradita, memoria et scientia comprehendisti, iis hoc tempore utare: quos coniunctos summa benevolentia plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium, si non aequo animo, at forti feras. 3. Ego, quid possim, nescio, vel potius me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor,

me, quaecumque saluti dignitatique tuae conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu et studio et officio in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero. Sin autem tu minus scripseris: ego tamen omnia, quae tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenterque curabo. Vale.

77.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER SEPTIMUS.

I. ARG. Laudat Marium, quod ludos, a Pompeio II. cos. editos, spectatum non venerit. Se quoque interea Caninii causam egisse narrat, et optare se, ut, omissis rebus forensibus, libere possit in villis et cum Mario vivere.

(Romae, Pompeio II. Crasso II. cos. 699.)

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1. Si te dolor aliquis corporis aut infirmitas valetudinis tuae tenuit, quo minus ad ludos venires, fortunae magis tribuo, quam sapientiae tuae; sin haec, quae ceteri mirantur, contemnenda duxisti, et, quum per valetudinem posses, venire tamen noluisti; utrum-

que laetor, et sine dolore corporis te fuisse, et animo valuisse, quum ea, quae sine caussa mirantur alii, neglexeris; modo, ut tibi constiterit fructus otii tui; quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, quum esses in ista amoenitate paene solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu [ex] illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti et patefecisti Misenum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumpseris: quum illi interea, qui te istic reliquerant, spectarent communes mimos semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas his delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas; nobis autem erant ea perpetiunda, quae scilicet Sp. Maecius probavisset. 2. Omnino, si quaeris, ludi apparatissimi: sed non tui stomachi: coniecturam enim facio de meo. Nam primum honoris caussa in scenam redierant ii, quos ego honoris caussa de scena decessisse arbitrabar. Deliciae vero tuae, noster Aesopus, eiusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. Is iurare quum coepisset, vox eum defecit in illo loco: *SI SCIENS FALLO*. Quid tibi ego alia narrem? Nosti enim reliquos ludos: quid? ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. Apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem: quo quidem apparatu non dubito, quin animo aequissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in *Clytaemnestra*? aut in *Equo Troiano* craterarum tria millia? aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quae popularem admirationem habuerunt; delectationem tibi nullam attulissent. 3. Quod si tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo, dummodo is tibi quidvis potius, quam orationes meas legerit: nae tu haud paullo plus, quam quisquam nostrum, delecta-

tionis habuisti. Non enim te puto Graecos aut Oscos ludos desiderare; praesertim quum Oscos ludos vel in senatu nostro spectare possis, Graecos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Graeca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius confitetur se et operam et oleum perdidisse. Reliquae sunt venationes binae per dies quinque; magnificae, nemo negat. Sed quae potest homini esse polito delectatio, quum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur, aut praeclara bestia venabulo transverberatur? Quae tamen, si videnda sunt, saepe vidisti: neque nos, qui haec spectavimus, quidquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit: in quo admiratio magna vulgi atque turbae, delectatio nulla exstitit. Quin etiam misericordia quaedam consecuta est atque opinio eiusmodi, esse quamdam illi belluae cum genere humano societatem. 4. His ego tamen diebus, ludis scenicis, ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me pae-ne in iudicio Galli Caninii, familiaris tui. Quod si tam facilem populum haberem, quam Aesopus habuit: libenter mehercule artem desinerem tecumque et cum similibus nostri viverem. Nam me quum antea taedebat, quum et aetas et ambitio me hortabatur, et licebat denique, quem nolebam, non defendere: tum vero hoc tempore vita nulla est. Neque enim fructum ullum laboris exspecto, et cogor nonnumquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. 5. Itaque quaero caussas omnes aliquando vivendi arbitrato meo; teque et istam rationem otii tui et laudo vehementer et probō: quodque nos minus intervisis, hoc

fero animo aequiore, quod, si Romae esses, tamen neque nos lepore tuo neque te (si qui est in me) meo frui liceret propter molestissimas occupationes meas; quibus si me relaxaro, (nam, ut plane exsolvam, non postulo,) te ipsum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere. Tu mihi modo istam imbecillitatem valetudinis tuae sustenta et tuere, ut facis, ut nostras villas obire, et mecum simul lecticula concursare possis. 6. Haec ad te pluribus verbis scripsi, quam soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid eiusmodi scriberem, quo minus te praetermisisses ludos poeniteret. Quod si assecutus sum, gaudeo: sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies, nosque vides, neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuae. [Vale.]

II. ARG. Emptionis negotium, a Mario sibi mandatum, diligenter se curaturum dicit. Accipit gratulationem de Planco Bursa sua opera damnato. (Romae, Pompeio III. Metello coa. 702.)

M. T. C. S. D. M. MARIO.

1. Mandatum tuum curabo diligenter. Sed homo acutus ei mandasti potissimum, cui expediret, illud venire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod praefinisti, quo ne pluris emerem. Quod si mihi permisisses; qui meus amor in te est: confecissem cum coheredibus; nunc, quum tuum pretium novi, illicitatorem potius ponam, quam illud minoris veneat. Sed de ioco satis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. 2. De Bursa te gaudere certo scio; sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes minus me magnam

illam laetitiam putare. Credas mihi velim, magis me iudicio hoc, quam morte inimici laetatum. Primum enim iudicio malo, quam gladio, deinde gloria potius amici, quam calamitate. In primisque me delectavit, tantum studium bonorum in me exstitisse contra incredibilem contentionem clarissimi et potentissimi viri. 3. Postremo, (vix verisimile fortasse videatur,) oderam multo peius hunc, quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnaram, hunc defenderam. Et ille, quum omnis respublica in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit, nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui me stante stare non poterant: hic simiolus animi caussa me, in quem inveheretur, delegerat persuaseratque nonnullis invidis meis, se in me emissarium semper fore. Quamobrem valde iubeo gaudere te: magna res gesta est. Numquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes eius, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare. Quod fecissent numquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. 4. Nos hic multitudine et celebritate iudiciorum et novis legibus ita distinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

III. ARG. Exponit, quibus adductis rationibus post pugnam Pharsalicam bello abstinuerit.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. CICERO S. D. M. MARIO.

4. Persaepe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, et (ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una: quin etiam ipsum diem memoria teneo. Nam a. d. iii. Idus Maias, Lentulo et Mar-

cello consulibus, quum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo praesto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio tum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebaret, ne officio deessem: si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. Pudori tamen malui famaеque cedere, quam salutis meae rationem ducere. 2. Cuius me mei facti poenituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quae ibi offendi, quo veneram. Primum neque magnas copias neque bellicosas; deinde extra ducem paucosque praeterea, (de principibus loquor,) reliqui primum in ipso bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem aes alienum amplissimorum virorum. Quid quaeris? nihil boni praeter caussam. Quae quum vidissem, desperans victoriam, primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor; deinde, quum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat et in ea sententia videbatur fore, et fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus nullus imperator fuit. Signa, tirone et collectitio exercitu, cum legionibus robustissimis contulit. Victus, turpissime amissis etiam castris, solus fugit. 3. Hunc ego mihi belli finem feci, nec putavi, quum integri pares non fuisset, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Iubam confugiendum, aut capiendus tamquam exsilio locus aut

consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit praeterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quae dixi, incommodis nihil tolerabilius exsilio, praesertim innocenti: ubi nulla adiuncta est turpitudine; addo etiam, quum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis (si quidquam nunc cuiusquam est) etiam in meis esse malui. Quae acciderunt, omnia dixi futura. 4. Veni domum, non quo optima vivendi conditio esset: sed tamen, si esset aliqua forma reipublicae, tamquam in patria ut essem, si nulla, tamquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem, caussa nulla visa est; cur optarem, multae. Vetus est enim, *ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere*. Sed tamen vacare culpa, magnum est solatium; praesertim quum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam et maximarum rerum gloriam: quarum altera mihi vivo numquam eripietur, altera ne mortuo quidem. 5. Haec ad te scripsi verbosius et tibi molestus fui, quod te quum mei, tum reipublicae cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires me numquam voluisse plus quemquam posse, quam universam rempublicam: postea autem quam alicuius culpa tantum valeret unus, ut obsisti non posset, me voluisse pacem: amisso exercitu et eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus: postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli: nunc autem, si haec civitas est, civem esse me; si non, exulem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum aut Mitylenas contulissem. 6. Haec tecum coram malueram: sed quia longius fiebat, volui per litteras eadem; ut haberes, quid diceres, si quando in

vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, quum meus interitus nihil fuerit reipublicae profuturus, criminis loco putent esse, quod vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos perisse: qui, si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent: armis enim inferiores, non caussa fuissent. Habes epistolam verbosio rem fortasse, quam velles. Quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si, quae volo, expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo.

IV. ARG. In Pompeianum se venturum nuntiat.

(In Cumanum, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. M. MARIO.

A. d. ix. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo vel nostro potius. In Pompeianum statim cogito, sed faciam ante te certiore m. Te quum semper valere cupio, tum certe, dum hic sumus. Vides enim, quanto post una futuri simus. Quare, si quod constitutum cum podagra habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas, et me hoc biduo aut triduo expecta.

V. ARG. C. Trebatium Testam Ictum Caesari Galliarum procos. commendat. (Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

CICERO S. D. CAESARI IMPER.

4. Vide, quam mihi persuaserim, te me esse alterum, non modo in his rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in iis, quae ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus studiis, beneficiis quam ornatisimum domum reducerem. Sed posteaquam et Pompeii commoratio diuturnior erat, quam putaram, et

mea quaedam tibi non ignota dubitatio aut impedire profectionem meam videbatur aut certe tardare: vide, quid mihi sumpserim. Coepi velle, ea Trebatium expectare a te, quae sperasset a me. Neque mehercule minus ei prolixè de tua voluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. 2. Casus vero mirificus quidam intervenit, quasi vel testis opinionis meae vel sponsor humanitatis tuae. Nam quum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meae, litterae mihi dantur a te: quibus in extremis scriptum erat: *M. Orfium, quem mihi commendas, vel regem Galliae faciam, vel hunc Leptae delega, si vis. Tu ad me alium mitte, quem ornem.* Sustulimus manus et ego et Balbus. Tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quod, non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim. 3. Hunc, mi Caesar, sic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quae per me possis adduci, ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas. De quo tibi homine haec spondeo non illo vetere verbo meo, quod, quum ad te de Milone scripsissem, iure lusisti, sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur; probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili, singularis memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum, neque praefecturam neque ullius beneficii certum nomen peto: benevolentiam tuam et liberalitatem peto: neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolae insignibus: totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut aiunt) in manum tuam istam et victoria et fide praestantem. Sumus

enim putidiusculi, quamquam per te vix licet: verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas, et me, ut amas, ama.

VI. ARG. Trebatium hortatur, ut maneat in provincia et exsequendo consilio det operam.

(Romae, Domitio, App. Polchro coss. 700.)

CICERO S. D. TREBATIO.

4. In omnibus meis epistolis, quas ad Caesarem aut ad Balbum mitto, legitima quaedam est accessio commendationis tuae, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meae erga te benevolentiae. Tu modo ineptias istas et desideria Urbis et urbanitatis depone, et, quo consilio profectus es, id assiduitate et virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medae,

*quae Corinthum arcem altam habebant, matronae
opulentae, optimates:*

quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quod abesset a patria: nam

*Multi suam rem bene gessere et publicam patriam
procul:*

*multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt
improbat.*

Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus.

2. Sed plura scribemus alias. Tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto, et, quando Medeam agere coepi, illud semper memento:

*Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequid-
quam sapit.*

Cura, ut valeas.

VII. ARG. Trebatium monet, ut Caesari studeat.

(Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

CICERO TREBATIO.

1. Ego te commendare non desisto: sed, quid proficiam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo: ad quem de te diligentissime et saepissime scribo. Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas litteras, quoties a Quinto mihi fratre afferantur. In Britannia nihil esse audio neque auri, neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo capias, et ad nos quam primum recurras. 2. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quod volumus, possumus, perfice, ut sis in familiaribus Caesaris. Multum te in eo frater adiuvabit meus, multum Balbus: sed, mihi crede, tuus pudor et labor plurimum. Imperatorem liberalissimum, aetatem opportunissimam, commendationem certe singularem habes: ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videre.

VIII. ARG. Reprehendit Trebatium, quod tribunatum a Caesare delatum recusaverit. (Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

CICERO TREBATIO.

1. Scripsit ad me Caesar perhumaniter, nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certo fore. Cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suae contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi praeproperam festinationem tuam: et simul sum admiratus, cur tribunatus commoda, dempto praesertim labore militiae, contempseris. 2. Quarar cum Vacerra et Manilio: nam Cornelio nihil audeo dicere, cuius tu periculo stultus es, quando te ab eo

sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem et facultatem, qua melior numquam reperietur. Quod scribis de illo Preciano iureconsulto, ego te ei non desino commendare. Scribit enim ipse mihi, te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura, ut sciam. Ego vestras litteras Britannicas exspecto. [Vale.]

IX. ARG. Litteras poscit a Trebatio; monet, ne in Urbem redire properet. (Romae, Domitio, App. Pulchro coa. 700.)

M. CICERO TREBATIO.

1. Iamdiu ignoro, quid agas. Nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram. Quia cum Quinto, fratre meo, non eras, quo mitterem aut cui darem, nesciebam. Cupio scire, quid agas et ubi sis hiematurus. Equidem velim, cum Caesare, sed ad eum propter eius occupationes nihil sum ausus scribere. 2. Ad Balbum tamen scripsi. Tu tibi desse noli —

— *pótius ad nos sérius, dum plénior.*

Quod huc properes, nihil est, praesertim Vacerra mortuo. Sed tibi consilium non deest. Quid constitueris, cupio scire. 3. Cn. Octavius, an Cn. Cornelius quidam est, tuus familiaris, summo genere natus, terrae filius. Is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad caenam invitat. Adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est. [Vale.]

X. ARG. Per iocum exagitat Trebatium, tamquam bonum Caesaris indicio ICTum: timiditatis arguit, sed a se Caesari commendatum esse ait litterasque poscit.

(Romae, sub interregno 701.)

M. CICERO S. D. TREBATIO.

1. Legi tuas litteras: ex quibus intellexi, te Caesari nostro valde iureconsultum videri. Est quod gaudeas, te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verumtamen (rideamus licet: sum enim a te invitatus;) subinvideo tibi, ultro te etiam arcessitum ab eo, ad quem ceteri, non propter superbiam eius, sed propter occupationem aspirare non possunt. 2. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus, quae mehercule mihi non minori curae sunt, quam meae. Valde metuo, ne frigeas in hibernis: quamobrem camino luculento utendum censeo: idem Mucio et Manilio placebat: praesertim qui sagis non abundares. Quamquam vos nunc istic satis calere audio: quo quidem nuntio valde mehercule de te timebam. Sed tu in re militari multo es cautior, quam in advocationibus; qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi, neque spectare essedarios, quem antea ne andabata quidem defraudare poteramus. Sed iam satis iocati sumus. 3. Ego de te ad Caesarem quam diligenter scripserim, tute scis; quam saepe, ego. Sed mehercule iam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis mei que amantissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his litteris, quas proxime dedi, putavi esse hominem commonendum. Id feci. Quid profecerim, facias me velim certiozem, et simul de toto statu tuo consiliisque omnibus. Scire enim cupio, quid agas, quid expectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati, te esse sine

nobis, si tibi esse id emolumento sciam: sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius; me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra vel severa vel iocosa congressiopluris erit, quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri Aedui. Quare omnibus de rebus fac ut quam primum sciam.

Aut consolando aut consilio aut re iuvero.

XI. ARG. locatur de interregnis: suadet, maneat apud Caesarem aut Romam redeat. (Romae, sub interregno 701.)

CICERO TREBATIO.

1. Nisi ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres. Quis enim, tot interregnis, iureconsultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocaciones postulent. Satisne tibi videor abs te ius civile didicisse? 2. Sed heus tu, quid agis? Ecquid sit? Video enim, te iam iocari per litteras. Haec signa meliora sunt, quam in meo Tusculano. Sed quid sit, scire cupio. Consuli quidem te a Caesare scribis: sed ego tibi ab illo consuli mallet. Quod si aut sit aut futurum putas, perfer istam militiam et permane; ego enim desiderium tui spe tuorum commodorum consolabor: sin autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando, aut, si minus, una mehercule collocutio nostra pluris erit, quam omnes Samarobrivae. Denique, si cito te retuleris, sermo nullus erit; si diutius frustra abfueris, non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco. Mira enim persona induci potest Britannici iureconsulti. 3. Haec ego non rideo, quamvis tu rideas: sed de re severissima tecum, ut soleo, iocor.

Remoto ioco, tibi hoc amicissimo animo praecipio, ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium, honestatem et facultates tuas augeas: sin autem ista frigeant, recipias te ad nos. Omnia tamen, quae vis, et tua virtute perfecto et nostro summo erga te studio consequere.

XII. ARG. Ridet Epicureos, ad quos Trebatium transisse a Pansa acceperat. (Romae, sub interregno 701.)

CICERO TREBATIO.

1. Mirabar, quid esset, quod tu mihi litteras mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa meus, Epicureum te esse factum. O castra praeclara! Quid tu fecisses, si te Tarentum, et non Samarobrivam misissem? Iam tum mihi non placebas, quum idem intuebare, quod et Titus familiaris meus. 2. Sed quonam modo ius civile defendes, quum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porro illa erit formula fiducia, ut inter bonos bene agere oportet? Quis enim est [bonus], qui facit nihil, nisi sua causa? Quod ius statues COMMUNI DIVIDENDO, quum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur? Quomodo autem tibi placebit, IOVEM LAPIDEM iurare, quum scias, Iovem iratum esse nemini posse? Quid porro fiet populo Ulubrano, si statueris πολιτεύεσθαι non oportere? Quare si plane a nobis deficiis, moleste fero; sin Pansae assentari commodum est, ignosco. Modo scribe aliquando ad nos, quid agas, et a nobis quid fieri aut curari velis.

XIII. ARG. Excusatione intermissi litterarum officii a Trebatio non accepta iocatur.

(Romae, sub interregno 701.)

M. CICERO S. D. TREBATIO.

1. Adeone me iniustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrare litteras ad te iamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit. Neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. Audi, Testa mi. Utrum superiorem te pecunia facit, an quod te imperator consulit? Moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli, quam inaurari. Si vero utrumque est: quis te feret praeter me, qui omnia ferre possum?

2. Sed, ut ad rem redeam, te istic invitum non esse vehementer gaudeo: et, ut illud erat molestum, sic hoc est iucundum. Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. Nam, ut audio, istic

non ex iure manu consertum, sed magis ferro rem repetunt.

Et tu soles ad vim faciendam adhiberi? neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas: QUOD TU PRIOR VI HOMINIBUS ARMATIS [NON] VENERIS? Scio enim, te non esse procacem in lacessendo. Sed, ut ego quoque te aliquid admoneam de nostris cautionibus: Treviros vites censeo. Audio capitales esse. Mallem auro, aere, argento essent. Sed alias iocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. A. d. iv. Non. Mart.

XIV. ARG. Trebatium, qui litteras non miserat, iocose obiurgat. (Romae, sub interregno 701.)

CICERO TREBATIO.

1. Chrysippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit, ut te non immemorem putarem mei: salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. Valde iam lautus es, qui gravere litteras ad me dare, homini praesertim prope domestico. Quod si scribere oblitus es, minus multi iam, te advocato, caussa cadent: sin nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc veniam ante, quam plane ex animo tuo effluo: sin aestivorum timor te debilitat; aliquid excogita, ut fecisti de Britannia. 2. Illud quidem perlubenter audiavi ex eodem Chrysippo, te esse Caesari familiarem. Sed mehercule malletm, id quod erat aequius, de tuis rebus ex tuis litteris quam saepissime cognoscere. Quod certe ita fieret, si tu maluisses benevolentiae, quam litium iura perdiscere. Sed haec iocati sumus et tuo more et non-nihil etiam nostro. Te valde amamus, nosque a te amari quum volumus, tum etiam confidimus.

XV. ARG. Suum absentis Trebatii desiderium declarat, et de C. Matii familiaritate gratulatur.

(Romae, sub interregno 701.)

CICERO TREBATIO.

1. Quam sint morosi, qui amant, vel ex hoc intelligi potest: moleste ferebam antea, te invitum istic esse; pungit me rursus, quod scribis esse te istic libenter. Neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar: et nunc angor quidquam tibi sine me esse iucundum. Sed hoc tamen malo ferre nos desiderium, quam te non ea, quae spero, consequi. 2. Quod vero in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest, quam valde gaudeam; qui fac ut te quam maxime di-

ligat. Mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod iucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

XVI. ARG. Facete laudat Trebatii sapientiam in vitando bellorum discrimine.

(Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. CICERO S. D. TREBATIO.

4. In *Equo Troiano* scis esse in extremo, *sero sapiunt*. Tu tamen, mi vetule, non sero. Primas, illas rabiosulas, sat fatuas dedisti. Deinde, quod in Britannia non nimis *φλοθίωγοι* te praebuisti, plane non reprehendo. Nunc vero in hibernis intectus * mihi videris. Itaque te commovere non curas.

Usquequaque sapere oportet: id erit telum acerrimum.

2. Ego si foris caenitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non defuissem. Cui tamen dixi, quum me aliquoties invitaret: Oro te, quis tu es? Sed mehercules, extra iocum, homo bellus est: vellem eum tecum abduxisses. 3. Quid agatis, et ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit te divitem futurum. Id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, *omnes esse divites, qui caelo et terra frui possint*; postea videro. Qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percontantibus respondere. Sed tamen est quod gaudeas. Constat enim inter omnes, neminem te uno Samarobrivae iuris peritiorem esse.

XVII. ARG. Urbis desiderio deposito monet ut Caesarem colat commodo suo.

(Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

CICERO S. D. TREBATIO.

1. Ex tuis litteris et Quinto fratri gratias egi et te aliquando collaudare possum, quod iam videris certa aliqua in sententia constitisse. Nam primorum mensium litteris tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum (pace tua dixerim) levis in Urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, saepe autem etiam, quod a te alienissimum est, subimpudens videbare. Tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses; sic, pecunia ablata, domum redire properabas: nec tibi in mentem veniebat, eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandriam, nummum adhuc nullum auferre potuisse. 2. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem. Non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra, vel utilitate ex consilio atque opera tua. Sed quum te ex adolescentia tua in amicitiam et fidem meam contulisses: semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque quoad opinatus sum, me in provinciam exiturum, quae ad te ultro attulerim, meminisse te credo. Posteaquam mea mutata ratio est, quum viderem, me a Caesare honorificentissime tractari et unice diligi, hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nossem: sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui. Quod ille ita accepit; et mihi saepe litteris significavit, et tibi et verbis et re ostendit, mea commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid aut velle tua caussa putas, ne dimiseris: et, si qua te forte res aliquando offenderit, quum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit visus, per-

ferto, et ultima expectato; quae ego tibi et iucunda et honesta praestabo. 3. Pluribus te hortari non debeo. Tantum moneo, neque amicitiae confirmandae clarissimi ac liberalissimi viri, neque uberioris provinciae neque aetatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum umquam reperturum. Hoc, quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio videbatur. In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod et labore caruisti, et ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus, et qua spe aut conditione, perscribas ad me velim.

XVIII. ARG. Laudat constantiam Trebatii in perferenda militia. Locatur in eius parsimonia. Balbo se eum commendaturum et epistolam eius conscripsisse scribit.

(In Pomptino, sub interregno 701.)

CICERO S. D. TREBATIO.

1. Accepi a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas: in quibus me cetera delectarunt: significabant enim te istam militiam iam firmo animo ferre, et esse fortem virum et constantem. Quae ego paullisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis, ut desiderio nostri te aestuare putarem. Quare perge, ut coepisti: forti animo istam tolera militiam: multa, mihi crede, assequere: ego enim renovabo commendationem: sed tempore. Sic habeto, non tibi maiori esse curae, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi. Itaque, quando vestrae cautiones infirmae sunt, Graeculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiore facias: ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. 2. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera belle; il-

lud miror: quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam. Sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quam haec scribere; nisi forte tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri? frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare? Iam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris, et non hic nobiscum reliqueris. 3. Ego te Balbo, quum ad vos proficisceretur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus: eram enim abfuturus mense Aprili. Has litteras scripsi in Pomptino, quum ad villam M. Aemilii Philemonis devertissem, ex qua iam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti. Nam Ulubris honoris mei caussa vim maximam ranunculorum se commosse constabat. Cura, ut valeas. vi. Idus April. de Pomptino.

4. Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conscidi innocentem: nihil enim habebat, quod non vel in concione recte legi posset. Sed et Arruntius ita te mandasse aiebat, et tu ascripseras. Verum illud esto. Nihil te ad me postea scripsisse demiror, praesertim tam novis rebus.

XIX. ARG. Libertate ob Antonium desperata in Graeciam abiit. Topicorum librum in itinere scriptum Trebatio mittit.

(Rhegii, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO TREBATIO S.

Vide, quanti apud me sis; etsi iure id quidem: non enim te amore vinco. Verumtamen quod praesenti tibi prope subnegaram, non tribueram certe, id

absenti debere non potui. Itaque, ut primum Velia navigare coepi, institui *Topica Aristotelea* conscribere, ab ipsa Urbe commonitus, amantissima tui. Eum librum tibi misi Rhegio, scriptum, quam planissime res illa scribi potuit. Sin tibi quaedam videbuntur obscuriora, cogitare debebis, nullam artem litteris sine interprete et sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longe abieris: num ius civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen lumenque * desiderant. Quamquam tu si attente leges, si saepius, per te omnia consequere, ut certe intelligas. Ut vero etiam ipsi tibi loci, proposita quaestione, occurrant, exercitatione consequere. In qua quidem nos te continebimus, si et salvi redierimus et salva ista offenderimus. v. Kal. Sext. Rhegio.

XX. ARG. De Veliensium in Trebatium amore significat, et ne paternas possessiones vendat monet.

(Veliae, Antonio, Dolabellae cois. 716.)

CICERO S. D. TREBATIO.

4. Amabilior mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. Sed quid ego dicam te; quem quis non amat? Rufio, medius fidius, tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. Sed ego te non reprehendo, qui illum ad aedificationem tuam traduxeris. Quamquam enim Velia non est vilior, quam Lupercal, tamen istuc malo, quam haec omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis: (nescio quid enim Velienses verebantur:) neque Halaethem nobilem amnem relinques nec Papirianam domum deseres. Quamquam illa quidem habet lotum, a quo etiam advenae teneri solent: quem tamen si excideris, multum

prospexeris. 2. Sed in primis opportunum videtur, his praesertim temporibus, habere perfugium, primum eorum urbem, quibus carus sis, deinde tuam domum tuosque agros; eaque remoto, salubri, amoenolo loco: idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitrator. Sed valebis, meaque negotia videbis, meque diis iuvantibus ante brumam expectabis. 3. Ego a Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli, *Νικωνος περὶ πολυπραγίας*. O medicum suavem, meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit: te quidem non videtur. Ventus increbrescit. Cura, ut valeas. XIII. Kal. Sext. Velia.

XXI. ARG. Silii causam Trebatio commendat. *

(Scr., ut videtur, Caesare V. Antonio coss. 710.)

CICERO S. D. TREBATIO.

Silii causam te docui. Is postea fuit apud me. Quum ei dicerem, tibi videri sponsionem illam nos sine periculo facere posse, *Ni bonorum Turpiliae possessionem* [Q. Caepio] *praetor ex edicto suo mihi dederit*, negare aiebat Servium, tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit: hoc idem Ofilium dicere: tecum se locutum negabat, meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quisquam est, te tamen excepto. Grattissimum igitur mihi feceris, si ad eum ultro veneris eique pollicitus eris; sed, si me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXII. ARG. De actione furti Ictorum sententias affert.

(Anno incerto.)

CICERO TREBATIO S. D.

Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram, controversiam esse, possetne heres, quod furtum antea factum esset, recte furti agere. Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen id caput, ubi haec controversia est, notavi, et descriptum tibi misi: ut scires, id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Aelium, M'. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scaevolae et Testae assentior. [Vale.]

XXIII. ARG. De signis Ciceroni a Gallo emptis, et de domo ab eodem Romae empta, Tullianae proxima. (Anno incerto.)

CICERO S. D. FADIO GALLO.

1. Tantum quod ex Arpinati veneram, quum mihi a te litterae redditae sunt: ab eodemque accepi Aviani litteras, in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, quum venisset, qua ego vellem die. Fac, quaeso, qui ego sum, esse te. Estne aut tui pudoris, aut nostri, primum rogare de die, deinde plus annua postulare? Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et ea mercatus esses, quae ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram. Ac tamen ista ipsa, quae te emissee scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata: plane enim intelligo, te non modo studio, sed etiam amore usum, quae te delectarint, hominem, ut ego semper iudicavi, in omni iudicio elegantissimum, quae me digna putaris, coemisse.

2. Sed velim maneat Damasippus in sententia. Prorsus enim ex istis emptionibus nullam desidero. Tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non aestimo, tanti ista quattuor aut quinque sumpsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? primum ipsas ego Mu-

sas numquam tantiputassem, atque id fecissem Musis omnibus approbantibus. Sed tamen erat aptum bibliothecae studiisque nostris congruens. Bacchis vero ubi est apud me locus? At pulchellae sunt. Novi optime, et saepe vidi. Nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem. Ea enim signa ego emere soleo, quae ad similitudinem gymnasiolorum exornent mihi in palaestra locum. Martis vero signum quo mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse. Haec enim duo signa putarem mihi aes alienum attulisse. Mercurii malletm aliquod fuisset: felicius, puto, cum Aviano transigere possemus.

3. Quod tibi destinaras *τραπεζοφόρον*, si te delectat, habebis; sin autem sententiam mutasti, ego habebo scilicet. Ista quidem summa nae ego multo libentius emerim deversorium Tarracinae, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, cui plane res certas mandaram; itemque Iunii, quem puto tibi notum esse, Aviani familiarem. Exhedria quaedam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani. Ea volebam tabellis ornare. Etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiozem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturae. Si enim Damasippus in sententia non manebit, aliquem pseudodamasippum vel cum iactura reperiemus.

4. Quod ad me de domo scribis iterum, iam id ego proficiscens mandaram meae Tulliae. Ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras. Egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. Ut redii autem, prius, quam tuas legi has proximas litteras, quaesivi de mea Tullia, quid egisset. Per Liciniam se egisse dicebat; sed opinor Cassium uti

non ita multum sorore. Eam porro negare se audere, quum vir abesset, (est enim profectus in Hispaniam Dexius,) illo et absente et insciente migrare. Est mihi gratissimum, tanti a te aestimatam consuetudinem vitae victusque nostri; primum, ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane mecum habitare posses: deinde ut migrare tanto opere festinares. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut eius rei tu cupidior sis, quam ego sum. Itaque omnia experiar. Video enim, quid mea intersit, quid utriusque nostrum. Si quid egero, faciam ut scias. Tu et ad omnia rescribes et, quando te exspectem, facies me, si tibi videtur, certiore.

XXIV. ARG. Exponit, quam iniuste sibi Tigellius irascatur. (In Tuscolano, Cesare IV. cos. 1. coll. 709.)

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Amoris quidem tui, quoquo me verti, vestigia: vel proxime de Tigellio. Sensi enim ex litteris tuis valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de te. Capius (opinor) olim, *non omnibus dormio*: sic ego non omnibus, mi Galle, servio. Etsi quæ est hæc servitus? Olim, quum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore observor a familiarissimis Caesaris omnibus præter istum. Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorum patria sua; eumque addictum iam tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo præconio. 2. At vide, quid succenseat. Phameæ causam receperam, ipsius quidem causa. Erat enim mihi sane familiaris. Is ad me venit dixitque iudicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quo de P. Sextio in consilium iri necesse erat. Respondi, nullo modo me facere posse:

quem vellet, alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ille autem, qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere et sat bonum unctorem, discessit a me, ut mihi videbatur, iratior. Habes Sardos venales, alium alio nequiores. Cognosti meam caussam et istius Salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte. Cupio enim legere. Me adhuc non legisse, turpe utrique nostrum est.

XXV. ARG. Epistolam conscissam non esse nuntiat: monitus, ne incantius de Caesare loquatur, gratias agit, hortaturque, ut stilum exercere pergat.

(In Tusculano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Quod epistolam conscissam doles, noli laborare. Salva est domi; petes, quum libebit. Quod autem me mones, valde gratum est: idque ut semper facias, rogo. Videris enim mihi vereri, ne, nisi istum habuerimus, rideamus *γέλωτα σαρκόριον*. Sed heus tu, manum de tabula: magister adest citius, quam putaramus. Vereor, ne in Catonium Catoninos. 2. Mi Galle, cave putes quidquam melius, quam epistolae tuae partem ab eo loco: *cetera labuntur*. Secreto hoc audi: tecum habeto: ne Apellae quidem, liberto tuo, dixeris. Praeter duo nos loquitur isto modo nemo: bene malene, videro; sed quidquid est, nostrum est. Urge igitur: nec transversum unguem (quod aiunt) a stilo. Is enim est dicendi opifex. Atque equidem aliquantum iam etiam noctis assumo. [Vale.]

XXVI. ARG. Herbas in augurali caena suaviter conditas sibi morbum attulisse narrat.

(In Tusculano, Lentulo, Metello cons. 697.)

CICERO S. D. GALLO.

1. Quum decimum iam diem graviter ex intestinis laborarem, neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem, fugi in Tusculanum, quum quidem biduum ita ieiunus fuisset, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore et fame, magis tuum officium desideravi, quam abs te requiri putavi meum. Ego autem quum omnes morbos reformido, tum, in quo Epicurum tuum Stoici male accipiunt, quia dicat, *δυσεντερικά καὶ δυσεντερικά πάθη* sibi molesta esse, quorum alterum morbum edacitatis esse putant, alterum etiam turpioris intemperantiae. Sane *δυσεντερίας* pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipsa fortasse iam senescentis morbi remissio profuisse. 2. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodo ve commiserim: lex sumptuaria, quae videtur *λατότης* attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lauti terra nata, quae lege excepta sunt, in honorem adducere: fungos, heluellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas quum incidissem in caena augurali apud Lentulum, tanta me *διάρροια* arripuit, ut hodie primum videatur coepisse consistere. Ita ego, qui me ostreis et muraenis facile abstinebam, a beta et a malva deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores. Tu tamen quum audisses ab Anicio (vidit enim me nauseantem), non modo mittendi causam iustam habuisti, sed etiam visendi. Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam. Nam et vires et corpus amisi. Sed, si morbum depulerò, facile, ut spero, illa revocabo.

XXVII. ARG. Gallum, non Fabium, sed sine dubio Fadium, vicissim litteris repungit.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Miror, cur me accuses, quum tibi id facere non liceat. Quod si liceret, tamen non debebas. *Ego enim te in consulatu observaram.* Et ais, fore, ut te Caesar restituat. Multa tu quidem dicis, sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te mea caussa petisse. Utinam semper esses tribunus! intercessorem non quaereres. Negas me audere, quod sentiam, dicere. Quasi tibi, quum impudenter me rogares, parum fortiter responderim. 2. Haec tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quod si humaniter mecum questus esses, libenter tibi me et facile purgassem: non enim ingrata mihi sunt, quae fecisti: sed, quae scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror. Nam si falsa fuerunt, quae tu ad me, ut ais, detulisti: quid tibi ego debeo? Si vera: tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.

XXVIII. ARG. Desperata republica, Curium in Graeciam, se in bibliothecam recte confugisse sibi videri scribit.

(Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. CICERO S. D. CURIO.

1. Memini, quum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres, quam nobiscum: erat enim multo domicilium huius urbis (quum quidem haec urbs) aptius humanitati et suavitati tuae, quam tota Peloponnesus, nedum Patrae: nunc contra et vidisse

mihi multum videris, quum prope desperatis his rebus te in Graeciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus. Quamquam quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? 2. Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, ut ibi esses,

— — *ubi nec Pélopidarum,* —

nosti cetera: nos idem propemodum consequimur alia ratione. Quum enim salutationi nos dedimus amicorum; quae fit hoc etiam frequentius, quam solebat, quod, quasi avem albam, videntur bene sentientem civem videre: ab domo in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties. Intellexi enim ex tuo sermone quodam, quum meam maestitiam et desperationem accusares domi tuae, te ex meis libris animum meum desiderare. 3. Sed me hercule et tum rem publicam lugebam, quae non solum suis erga me, sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi carior, et hoc tempore, quamquam me non ratio solum consolatur, quae plurimum debet valere, sed etiam dies, quae stultis quoque mederi solet, tamen doleo, ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem, melius aliquando fore, relinquatur. Nec vero nunc quidem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt, (nisi forte id ipsum esse non debuit,) sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut de praeteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video. Quare ad prima redeo. Sapienter haec reliquisti, si consilio: feliciter, si casu.

XXIX. ARG. Ciceronem, laudatis eius erga se beneficiis, Curius rogat, ut Sulpicii se successori commendet.

(Patris, Falio, Trebonio cons. suff. 709.)

CURIUS M. CICERONI SUO S.

4. Si vales, bene est: sum enim *χρήσει μὲν* tuus, *κρήσει δὲ* Attici nostri. Ergo fructus est tuus, mancipium illius: quod quidem si inter senes coemptionales venale proscripserit, egerit non multum. At illa nostra praedicatio quanti est, nos, quod simus, quod habeamus, quod homines existimemur, id omne abs te habere! Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare et Sulpicii successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tuis praeceptis obtemperare possimus, teque ad ver lubentes videre et nostra refigere deportareque tuto possimus. 2. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare et putare, me virum bonum esse, nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. a. d. iv. Kal. Novemb.

XXX. ARG. Narrat de Caninio ad aliquot horas consule creato, et se eum Acilio per litteras commendasse scribit.

(Romae, Caesare V. Antonio cons. 710.)

CICERO S. D. CURIO.

4. Ego vero iam te nec hortor nec rogo, ut domum redeas: quin hinc ipse evolare cupio et aliquo pervenire,

— — *ubi nec Pelopidarum nomen nec facta audiam.* Incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Nae tu videris multo ante providisse, quid impenderet tui, quum hinc profugisti. Quamquam haec etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est, quam videre. In campo certe non fuisti, quum H. n. comitiis quaestoriis institutis, sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant,

posita esset: quo mortuo nuntiato, sella sublata est. Ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit: consulem H. VII. renuntiavit, qui usque ad Kalendas Ian. esset: quae erant futurae mane postridie. Ita, Caninio consule, scito neminem prandisse. Nihil tamen eo consule mali factum est. Fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. 2. Haec tibi ridicula videntur. Non enim ades: quae si videres, lacrimas non teneres. Quid, si cetera scribam? Sunt enim innumerable generis eiusdem: quae quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiae portum contulissem et nisi haberem socium studiorum meorum Atticum nostrum; cuius quando proprium te esse scribis mancipio et nexu, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. Id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruitur atque utitur. Sed haec alias pluribus. 3. Acilius, qui in Graeciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est; bis enim est a me iudicio capitis, rebus salvus, defensus, et est homo non ingratus meque vehementer observat. Ad eum de te diligentissime scripsi, eamque epistolam cum hac coniunxi: quam ille quomodo acceperit et quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas.

XXXI. ARG. Invitat ad mutua officia et, ut in Urbem veteris urbanitatis tuendae causa redeat, rogat.

(Romae, Caesare V. Antonio cos. 710.)

CICERO S. D. CURIO.

4. Facile perspexi ex tuis litteris, quod semper studui, et me a te plurimi fieri et te intelligere, quam mihi carus esses. Quod quoniam uterque nostrum consecutus est: reliquum est, ut officiis certemus in-

ter nos: quibus aequo animo vel vincam te vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras, facile patior. 2. Sulpicii tibi opera intelligo ex tuis litteris non multum opus fuisse propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput nec pedes. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse iam veterem urbanitatem: ut Pomponius noster suo iure possit dicere,

nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam atticam.
Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quaeso, ne tamen semen urbanitatis una cum republica intereat.

XXXII. ARG. De dictis, de iudiciis, de republica, de Dolabella nondum genero. (E Cilicia, Sulpicio, Marcello coss. 703.)

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

1. Quod sine praenomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus; deinde *εὐτραπέλεια* litterarum fecit, ut intelligerem tuas esse. Quibus in litteris omnia mihi per iucunda fuerunt praeter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur. *Αἰς* enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sextiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? non defendis? non resistis? Equidem sperabam ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut cognosci sua sponte possent. 2. Sed quando tanta faex est in Urbe, ut nihil tam sit *ἀκρόθυρον*, quod non alicui venustum esse videatur: pugna, si me amas, nisi acuta *ἀμφιβολία*, nisi elegans *ὑπερβολή*, nisi *παράγραμμα* bellum, nisi ridiculum *παρά*

προσδοξίαν, nisi cetera, quae sunt a me in secundo libro de *Oratore* per Antonii personam disputata de ridiculis, ἔρτετρα et arguta apparebunt, ut sacramento contendas, mea non esse. Nam de iudiciis quod quereris, multo laboro minus. Trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare, se liberum: non laboro. Urbanitatis possessionem, amabo. quibusvis interdictis defendamus; in qua te unum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas? Nunc demum intelligo te sapere. 3. Sed, mehercules, extra iocum: valde mihi tuae litterae facetae elegantesque visae sunt. Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt. Cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis: idque quum ipsius causa, (est mihi, ut scis, in amoribus,) tum mehercule etiam reipublicae. Quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, quando instituisti, et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam saepissime de rebus urbanis, de reipublica. Iucundus est mihi sermo litterarum tuarum. Praeterea Dolabellam, quem ego perspicio et iudico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare et confirma et redde plane meum. Non mehercule, quo quidquam desit; sed quia valde cupio, non videor nimium laborare.

XXXIII. ARG. Volumnium invitat ad declamandi studia, quae iam agitare instituerit, Hirtio, Cassio et Dolabella auditoribus. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

4. Quod declamationibus nostris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio invideres, nisi eum amares,

non erat caussa invidendi; nisi forte ipsius eloquentiae magis, quam, quod me audiret, invideres. Nos enim plane, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus, aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis, quibus te plaudente vigeamus, amissis; ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemiscamus, quod haec *pennigero, non armigero in corpore tela exerceantur*, ut ait Philoctetes apud Accium, *abiecta gloria*. 2. Sed tamen omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora: quamquam venis, ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursum occupationum: quas si, ut volumus, exceperimus, ego vero multam salutem et foro dicam et curiae vivamque tecum multum et cum communibus nostris amatoribus. Nam et Cassius tuus et Dolabella noster, vel potius uterque noster, studiis iisdem tenentur et meis aequissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo et polito tuo iudicio, et illis interioribus litteris meis, quibus saepe verecundio rem me in loquendo facis. Mihi enim iudicatum est, si modo hoc Caesar aut patietur aut volet, deponere illam iam personam, in qua me saepe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere tecumque et cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu vellem ne veritus esses, ne pluribus legerem tuas litteras, si mihi (quemadmodum scribis) longiores forte misisses: ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque gratissimas fore.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER OCTAVUS.

I. ARG. De rerum urbanarum commentario, de comitiis Transpadanorum, de successione Galliarum, de Pompeio, de Caesare et Domitio, de se et Pompeio, de Planco, de suis libris politicis. Cf. II, 8. (Rumee, Sulpicio, Marcello cons. 703.)

M. CAELIUS S. D. M. CICERONI.

4. Quod tibi decedenti pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum: data opera paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta haec sedulitas videatur. Tamen etsi tu, scio, quam sis curiosus, et quam omnibus peregrinantibus gratum sit, minimarum quoque rerum, quae domi gerantur, fieri certiores; tamen in hoc te deprecor, ne meum hoc officium arrogantiae condemnes, quod hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi suavissimum sit, et occupato et ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo, tuae memoriae dare operam; sed ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio cuius otii esset, non modo perscribere haec, sed omnino animadvertere. Omnia enim sunt ibi senatusconsulta, edicta, fa-

bulae, rumores. Quod exemplum si forte minus te delectarit; ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiore. 2. Si quid in republica maius actum erit, quod isti operarii minus commode persequi possint, et quemadmodum actum sit, et quae existimatio secuta, quaeque de eo spes sit, diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magno opere expectatio est. Nam et illi rumores de comitiis Transpadanorum Cumarum tenus caluerunt: Romam quum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi. Praeterea Marcellus, quod adhuc nihil retulit de successione [provinciarum] Galliarum, et in Kalendas Iun., ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem: sanequam eos sermones expressit, qui de eo tum fuerant, quum Romae nos essemus. 3. Tu si Pompeium, ut volebas, offendisti: qui tibi visus sit, et quam orationem habuerit tecum, quamque ostenderit voluntatem, (solet enim aliud sentire et loqui, neque tantum valere ingenio, ut non appareat, quid cupiat:) fac mihi perscribas. 4. Quod ad Caesarem, crebri et non belli de eo rumores: sed susurratores dumtaxat veniunt: alius equitem perdidisse, quod opinor certe factum est: alius septimam legionem vapulasse; ipsum apud Bellovacos circumsederi, interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quidquam est, neque haec incerta tamen vulgo iactantur, sed inter paucos, quos tu nosti, palam secreto narrantur. At Domitius, quum manus ad os apposuit! 5. Te a. d. ix. Kal. Iunii subrostrani (quod illorum capiti sit!) dissiparant periisse: ita ut in Urbe ac foro toto maximus rumor fuerit, te a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego, qui scirem, Q. Pompeium Baulis empeneticam * facere, et usque eo, ut ego misererer eius

esurie, non sum commotus: et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennae est: et magno congiario donatus a Caesare, nec beatus, nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus vigent.

II. ARG. Nuntiat de absoluto Messala eiusque defensore Hortensio a populo male accepto. Addit de republica et de suis in aedilitate competitoribus. (Romae, Sulpicio, Marcello cons. 703.)

CAELIUS CICERONI S.

1. Certe, inquam, absolutus est; me praesente pronuntiatum est, et quidem omnibus ordinibus, et singulis in uno quoque ordine sententiis. Vide modo, inquis. Non, mehercules. Nihil enim umquam tam praeter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. Quin ego, quum pro amicitia validissime faverem ei, et me iam ad dolendum praeparassem, postquam factum est, obstupui et mihi visus sum captus esse. Quid alios putas? Clamoribus scilicet maximis iudices corripuerunt, et ostenderunt, plane esse, quod ferri non posset. Itaque relictus lege Licinia, maiore esse periculo videtur. Accessit huc, quod postridie eius absolutionem in theatrum Curionis Hortensius introiit, puto ut suum gaudium gauderemus. Hic tibi

strépitus, fremitus, clamor tonitruum, et rudentum sibilus.

Hoc magis animadversum est, quod intactus a sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem. Sed tum ita bene, ut in totam vitam cuivis satis esset, et poeniteret eum iam vicisse. 2. De republica quod tibi scribam, nihil habeo. Marcelli impetus resederunt, non inertia, sed (ut mihi videbatur) consilio. De comitiis

consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorem nobilem et nobilem agentem. Nam M. Octavius, Cn. filius, et C. Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi, quod scio, te acriter, propter Hirrum, nuntium nostrorum comitiorum exspectaturum. Tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curae sit, quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Paeto, secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

III. ARG. De suis ad Ciceronem litteris, de Hirro, de Philotimo et de Milone, librum aliquem sibi mitti a Cicerone cupit.

(Romae, Sulpicio, Marcello coss. 703.)

CAELIUS CICERONI S.

1. Estne? vici? et tibi saepe, quod negaras discedens curaturum tibi, litteras mitto? Est, si quidem perferuntur, quas do. Atque hoc eo diligentius factito, quod, quum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu quum Romae eras, hoc mihi certum ac iucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere: idque non mediocriter desidero; ut non modo mihi solus esse, sed Romae, te profecto, solitudo videatur facta: et qui (quae mea negligentia est) multos saepe dies ad te, quum hic eras, non accedebam, nunc quotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quaeram, competitor Hirrus curat. Quomodo illum putas auguratus tuum competitorum dolere, et dissimulare, me certiore, quam se, candidatum? de quo, ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua medius fidiis magis, quam mea caussa cupio. Nam mea, si fio, forsitan cum locuple-

tiore referam. Sed hoc usque eo suave est, ut, si acciderit, tota vita risus nobis deesse non possit. Sed tanti? sed mehercule, non multum M. Octavius eorum odia, quae Hirrum premunt, quae permulta sunt, sublevat. 2. Quod ad Philotimi liberti officium et bona Milonis attinet: dedimus operam, ut et Philotimus quam honestissime Miloni absenti eiusque necessariis satisfaceret, et secundum eius fidem et sedulitatem existimatio tua conservaretur. Illud nunc a te peto, si eris (ut spero) otiosus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curae esse, *σύνταγμα* conscribas. Qui tibi istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? Aliquid ex tam multis tuis monumentis exstare, quod nostrae amicitiae memoriam posteris quoque prodatur. Cuiusmodi velim, puto, quaeris. Tu citius, qui omnem nosti disciplinam, quid maxime conveniat, excogitabis. Genere tamen, quod et ad nos pertineat, et *διδασκαλίαν* quamdam, ut versetur inter manus, habeat. [Vale.]

IV. ARG. Scribit de damnatione Messalae et Servii tr. pl. designati: de C. Marcello cos. des., de Dolabella XVviro creato, Lentulo repulso, de Curione, de comitiis, de actis in senatu, de Caesaris animo erga Pompeium et suis de rebus. Cf. II, 10.

(Romae, Sulpicio, Marcello coss. 703.)

M. CAELIUS S. D. M. CICERONI.

4. Invideo tibi: tam multa quotidie, quae mirere, istuc perferuntur. Primum illud, absolutum Messallam: deinde eundem condemnatum: C. Marcellum consulem factum: M. Calidium* a repulsa postulatam a Galliis duobus: P. Dolabellam quindecimvirum factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo, et Lentuli Cruris repulsi vultum non vi-

disse. At qua spe, quam certa opinione descenderat! quam ipso diffidente Dolabella! Et hercules, nisi nostri equites acutius vidissent, paene concedente adversario superasset. 2. Illud te non arbitror miratum, Servium, designatum tribunum plebis, condemnatum: cuius locum C. Curio petiit. Sanequam incutit multis, qui eum facilitatemque eius non norunt, magnum metum: sed, ut spero et volo, et ut se fert ipse, bonos et senatum malet. Totus, ut nunc est, hoc scaturit. Huius voluntatis initium et caussa est, quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum hominum amicitias sibi qualibet impensa adiungere, valde contempsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse. Quod a reliquis quoque usque eo est animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur in evitandis eorum consiliis, qui se intenderant adversarios in eius tribunatum: Lollios * et Antonios, et id genus valentes dico. 3. Has ego tibi litteras eo maiore misi intervallo, quod comitiorum dilationes occupationem me habebant, et exspectare in dies exitum cgebant, ut, confectis omnibus, te facerem certiore. Ad Kalendas Sextiles usque exspectavi. Praetoriis morae quaedam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio. Opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem, aedilium plebis comitiis, nacta sunt. Nam M. Caelium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore subito deiecit, et deiectum magno clamore insecuta est. Inde Hirrum cuncti iam * non faciendum flagitare. Spero te celeriter et de nobis, quod sperasti, et de illo, quod vix sperare ausus es, auditurum. 4. De republica iam novi quidquam ex-

spectare desieramus: sed quum senatus habitus esset ad Apollinis a. d. xi. Kalend. Sext., et referretur de stipendio Cn. Pompeii: mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Caesari Pompeius, quo numero esset, quo appeteretur; quum ex Gallia, coactus esset dicere Pompeius, se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium obtrectatorum. Inde interrogatus est de successione C. Caesaris: de qua [hoc est de provinciis] placitum est, ut quam primum ad Urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus: et statim iit. Puto Idib. Sextil. de ea re actum iri. Profecto aut transigetur aliquid aut turpiter intercedetur. Nam in disputando coniecit illam vocem Cn. Pompeius, Omnes oportere senatui dicto audientes esse. Ego tamen sic nihil exspecto, quomodo Paulum, consulem designatum, primum sententiam dicentem. 5. Saepius te admoneo de syngrapha Sitiana. Cupio enim te intelligere, eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cibyratas arcessas, curesque, ut mihi vehantur. Praeterea nuntiatum nobis, et pro certo iam habetur, regem Alexandrinum mortuum. Quid mihi suadeas, quomodo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. Kalendis Sextil.

V. ARG. Metnere se Ciceroni significat ex Parthici belli fama ob paucitatem copiarum eius. Adit de successione provinciarum eiusque tarditate. Cf. II, 10.

(*Roman, Salpicio, Marcello cons. 703.*)

CAELIUS CICERONI S.

1. Qua tu cura sis, quod ad pacem provinciae

tuae finitimarumque regionum attinet, nescio; ego quidem vehementer animi pendeo. Nam si hoc moderari possemus, ut, pro viribus copiarum tuarum, belli quoque existeret magnitudo, et, quantum gloriae triumphoque opus esset, assequeremur, periculosamque et gravem illam dimicationem evitarem: nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio, non mediocrem fore contentionem. Tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo ducit rationem: sed omnia desiderantur ab eo, (tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratissimus esset,) qui publico negotio praepositus est. 2. Accedit huc, quod successionem futuram, propter Galliarum controversiam, non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere: tamen, quo maturius constitueres, quum hunc eventum providebam, visum est, ut te facerem certiores. Nosti enim haec tralatitia: de Galliis constituetur: erit, qui intercedat: deinde alius existet, qui, nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediatur. Sic multum ac diu ludetur, atque ita diu, ut plus biennium in his tricus moretur. 3. Si quid novi de republica, quod tibi scriberem, haberem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter, et quid actum esset, et quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. Sane tamquam in quodam incili iam omnia adhaeserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget: neque adhuc frequentem senatum efficere potuit. Quod si anno praeterito Curio tribunus, et eadem actio de provinciis introibit: quam facile nunc sit omnia impedire, et quam hoc Caesari, qui sua causa rempublicam non curet, superet, non te fallit.

VI. ARG. Caelius Appium a Dolabella accusatum maximam spem in Cicerone habere, de affinitate cum Dolabella innuenda, de republica scribit. (Romae, Paulo, Marcello cons. 704.)

CAELIUS CICERONI S.

1. Non dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum: sanequam non ea, qua existimaveram, invidia. Neque enim stulte Appius: qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in Urbem, triumphique postulationem abiecerat. Quo facto retudit sermones, paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio. Quam velis eum obligare, in tua manu est: cum quo simulas si tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset. Nunc si ad illam summam veritatem legitimum ius exegeris: cavendum tibi erit, ne parum simpliciter et candide posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari. Nemo enim necessitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet. 2. Illud mihi occurrit, quod, inter postulationem et nominis delationem, uxor a Dolabella discessit. Quid mihi discedens mandaris, memini; quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est iam tempus plura narrandi. Unum illud monere te possum: si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas, et exspectes, quemadmodum exeat ex hac caussa: ne qua invidiosum tibi sit, si emanarit. Porro, significatio ulla si intercesserit, clarius, quam deceat aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quae suae spei tam opportuna acciderit, quaeque in negotio conficiendo tanto illustrior erit: quum praesertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse, loqui de hac re, vix tamen se

contineret. 3. Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterum utrum de filiis ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus: et hercule consepta omnia, foeda et inhonesta sunt. Consules autem habemus summa diligentia: adhuc senatusconsultum, nisi de feriis Latinis, nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus congelat. 4. Sed dici non potest, quomodo hic omnia iaceant. Nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset. Si Parthi vos nihil calfaciunt, nos hic frigore frigescimus. Tamen, quoquo modo hic omnia iaceant, potuit sine Parthis. Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est. 5. Quod tibi supra scripsi, Curionem valde frigere; iam calet. Nam ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum et pro Caesare loqui coepit: legemque viariam, non dissimilem agrariae Rulli, et alimentariam, quae iubet aediles metiri, iactavit. Hoc nondum fecerat, quum priorem partem epistolae scripsi. Amabo te, si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo. Et huic rei, de qua loquor, et dignitati tuae aequitatisque opinioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit, pantheras Graecas me non habere.

VII. ARG. De bello Parthico, de nuptiis Cornificii et filiae Orestillae, de Paullae divortio, de Ocellae adulteriis.

(Romae, Paulo, Marcello coss. 704.)

CAELIUS CICERONI S.

4. Quam cito tu istinc decedere cupias, nescio: ego quidem eo magis, quo adhuc felicius rem gessisti.

Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliqui perturbet. Breviores has litteras properanti publicanorum tabellario subito dedi: tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam. 2. Res autem novae nullae sane acciderunt, nisi haec vis tibi scribi, quae certe vis. Cornificius adolescens Orestillae filiam sibi despondit. Paulla Valeria, soror Triarii, divortium sine caussa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit. Nuptura est D. Bruto. Nondum retulerat. Multa in hoc genere incredibilia, te absente, acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se moechum esse, nisi tri-duo bis deprehensus esset. Quaeres, ubi? Ubi hercule ego minime vellem. Relinquo tibi, quod ab aliis quaeras. Neque enim displicet mihi, imperatorem singulos percontari, cum qua sit aliquis deprehensus.

VIII. ARG. De iudiciis, de SC. et de suis rebus refert.

(Romae, Sulpicio, Marcello cons. 703.)

M. CAELIUS S. D. M. CICERONI.

1. Etsi, de republica quae tibi scribam, habeo, tamen nihil, quod magis gavisurum te putem, habeo, quam hoc. Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum, mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. Quaeris, qua in caussa? M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi fecit, hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno caussam esse dicendam. Dubium porro illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori. Itaque sine ullo subscriptore descendit et Tuccium reum fecit. At ego, simul atque adivi, invocatus ad subsellia rei occurro: surgo, neque

verbum de re facio: totum Sempronium usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam, et illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, si quid in iniuriis suis esset, quod Vestorius tene-
ret. 2. Haec quoque magna nunc contentio forum tenet. M. Servilius, postquam, ut coeperat, omnibus in rebus turbarat, nec, quod non venderet, cuiquam reliquerat, maximaeque nobis traditus erat invidiae, neque Laterensis praetor, postulante Pausania, nobis patronis, QUO EA PECUNIA PERVENISSET, recipere voluit, quod Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit: magna illico fama surrexit, et de damnatione ferventer loqui est coeptum. Quo vento proiicitur Appius minor, ut indicet, pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium, praevaricationisque caussa diceret depositum HS LXXXI. Admiraris amentiam. Immo si actiones stultissimas, quid? si nefarias patris confessiones audisses? 3. Mittit in consilium eosdem illos, qui lites aestimarant, iudices. Quum aequo numero sententiae fuissent, Laterensis, leges ignorans, pronuntiavit, quod singuli ordines iudicassent: et ad extremum, ut solent, *non redigam*. Postquam discessit, et pro absoluto Servilius haberi coeptus est, legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat: QUODEORUM IUDICUM MAIOR PARS IUDICARIT, ID IUS RATUMQUE ESTO: in tabulas absolutum non retulit, ordinum iudicia perscripsit; postulante rursus Appio, cum L. Lollio transegit, et se relaturnm dixit. Sic nunc neque absolutus, neque damnatus, Servilius de repetundis saucius Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, quum calumniam iurasset, contendere ausus non est, Pilioque cessit; et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus,

et praeterea de vi reus a quodam emissario suo, Sext. Tettio, factus est. Recte hoc par habet. 4. Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus, expectatione Galliarum, actum nihil est. Aliquando tamen saepe re dilata et graviter acta et plane perspecta Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere post Kalendas Martias placeret: senatus consultum, quod tibi misi, factum est auctoritatesque perscriptae.

5. S. C. auctoritas. Pridie Kal. Octob. in aede Apollinis scrib. adfuerunt L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Caecilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pompt. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirina, C. Lucceius, C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Atteius, L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus consul V(erba) F(ecit) de provinciis consularibus: D(e) E(a) R(e) I(ta) C(ensuerunt,) uti L. Paullus, C. Marcellus consules, quum magistratum inissent, ex a. d. X. Kal. Mart., quae in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex Kalendis Mart. neve quid coniunctim de ea re referretur a consulibus, utique eius rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: et, quum de ea re ad senatum referretur a COSS. eorum qui in CCC iudicibus essent, sex adducere liceret. Si quid de ea re ad populum ad plebemve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius, M. Marcellus COSS. praetores, tribuniue plebis, quibus eorum videretur, ad populum plebemve referrent: quod ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. I. N.

6. Prid. Kalend. Octob. in aede Apollinis, scrib. adfuerunt L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Metellus, Q. F. Fabius Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pompt.

Annalis, C. Septimius, T. F. Quirina, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Atteius, L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus COS. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habeant intercedendi, impediendi, moram asferre oportere, quo minus de repub. ad senatum referri, senatque consultum fieri possit. Qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic senatus consulto intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi, et de ea re ad senatum populumque referri.

Huic senatusconsulto intercessit C. Caelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa, (trib. pl.).

7. *Item senatui placere, de militibus, qui in exercitu C. Caesaris sint: qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de caussis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, caussaeque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi, et de ea re ad senatum populumque referri.*

Huic S. C. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tribuni plebis.

8. *Itemque senatui placere, in Ciliciam provinciam, in octo reliquis provincias, quas praetorii pro praetore obtinerent, eos, qui praetores fuerunt neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro praetore mitti oporteret: eos sortito in provincias mitti placere. Si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias profiscerentur: tum, uti quodque collegium primum praetorum fuisset, neque in provincias profecti essent, ita sorte in provinciam profiscerentur. Si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cu-*

iusque collegii, qui praetores fuissent, neque in provincias profecti essent, in sortem conicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur.

Huic senatus consulto intercessit C. Caelius, C. Pansa, tribuni plebis. 9. Illa praeterea Cn. Pompeii sunt animadversa, quae maxime confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret, se ante Kalend. Mart. non posse sine iniuria de provinciis Caesaris statuere, post Kal. Mart. se non dubitaturum. Quum interrogaretur, si qui tum intercederent: dixit, hoc nihil interesse, utrum C. Caesar senatui dicto audiens futurus non esset, an pararet, qui senatum decernere non pateretur. Quid si, inquit alius, et consul esse, et exercitum habere volet? At ille, quam clementer! *Quid si filius meus sustem mihi impingere volet?* His vocibus, ut existimarent homines, Pompeio cum Caesare esse negotium, effecit. Itaque iam, ut video, alteram utram ad conditionem descendere vult Caesar, ut aut maneat, neque hoc anno sua ratio habeatur, aut, si designari poterit, decedat. 40. Curio se contra eum totum parat. Quid assequi possit, nescio. Illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio, et mihi suo munere negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset eas, quae ad ludos ei advectae erant Africanæ, potuit supersederi. Nunc, quando dare necesse est, velim tibi curae sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus: Sittianamque syngrapham tibi commendo. Libertum Philonem istuc misi, et Diogenem Graecum, quibus mandata et litteras ad te dedi. Eos tibi et rem, de qua misi, velim curae habeas. Nam, quam

vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, litteris descripsi.

IX. ARG. De Hirri aedilitatem petentis repulsa, de provinciarum successione, de pantheris mittendis, Feridium commendat, de Favonio, qui praeturam petierat, repulso, de Pompeii et Scipionis in Caesarem animo et de Calidii orationibus.

(Romae, Sulpicio, Marcello cons. 703.)

CAELIUS CICERONI S.

4. Sic tu, inquis, Hirrum tractasti? Immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimae fuerit, pudeat te ausum illum umquam esse incedere tamquam tuum competitorem. Post repulsam vero risus facit: civem bonum ludit, et contra Caesarem sententias dicit: expectationem corripit; Curionem prorsus non mediocriter obiurgatus, hac repulsa se mutavit. Praeterea qui numquam in foro apparuerit, non multum in iudiciis versatus sit, agit causas liberales: sed raro post meridiem. 2. De provinciis, quod tibi scripseram, Idibus Sextil. actum iri, interpellat iudicium Marcelli, consulis designati. In Kalend. reiecta re, ne frequentiam quidem efficere potuerant. Has litteras a. d. iv. Non. Septembr. dedi, quum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, causa haec integra in proximum annum transferetur: et, quantum divino, relinquendus tibi erit, qui provinciam obtineat. Nam non expeditur successio, quando Galliae, quae habent intercessorem, in eandem conditionem, quam ceterae provinciae, vocantur. Hoc mihi non est dubium. Quo tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares. 3. Fere litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. Tur-

pe tibi erit, Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi, et alias Africanas decem donavit: ne putes illum tantum praedia rustica dare scire. Tu, si modo memoria tenueris, et Cibyratas arcessieris, itemque in Pamphyliam litteras miseris, (nam ibi plures capi aiunt,) quod voles efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsum a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc. Curare soles libenter, ut ego, maiorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est, hoc est imperandi et mandandi. Nam simul atque erunt captae: qui alant eas et deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngropham misi. Puto etiam, si ullam spem mihi litteris ostenderis, me isto missurum alios. 4. M. Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum et strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc venit, tibi commendo: et te rogo, ut eum in tuorum numero habeas. Agros, quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio, quod tibi facile et honestum factu est, immunes esse; 5. gratos et bonos viros tibi obligaris. Nolo te putare, Favonium a columnariis praeteritum esse: optimus quisque eum non fecit. Pompeius tuus aperte Caesarem vetat et provinciam tenere cum exercitu et consulem esse. Tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatusconsultum faciendum: Scipio hanc, ut Kalend. Martiis, [de provinciis Galliis,] neu quid coniunctim referretur. Contristavit haec sententia Balbum Cornelium et scio, eum questum esse cum Scipione. Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.

X. ARG. Scribit, qui sint in Urbe rumores de bello Parthico, quid in senatu de provinciis actum iri videatur: quid actum sit a Curione de agro Campano, et quam ipse det operam, ne Cicero prorogetur provincia. (Romae, Sulpicio, Marcello cons. 703.)

CAELIUS CICERONI S.

4. Sanequam litteris C. Cassii et Deiotari sumus commoti. Nam Cassius cis Euphraten copias Parthorum esse scripsit: Deiotarus, profectas per Commagenem in provinciam nostram. Ego quidem praecipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem, quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuae periculum afferret. Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem: nunc haec exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam praesagiebat. Hoc quomodo acciperent homines, quam probabilis necessitas futura esset, vereor etiam nunc: neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero. 2. Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt. Alius enim, Pompeium mittendum: alius, ab Urbe Pompeium non removendum: alius, Caesarem cum suo exercitu: alius, consules: nemo tamen ex senatus consulto privatos. Consules autem, quia verentur, ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant, et contumeliose praeter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt, usque eo, ut parum diligentes in republica videantur: sed honeste, sive negligentia, sive inertia est, sive ille, quem proposui, metus, latet sub hac temperantiae existimatione, nolle provinciam. A te litterae non venerunt, et, nisi Deiotari subsecutae essent, in eam opinionem Cassius venerat, quae diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum et Arabas in provin-

ciam immisisse eosque Parthos esse senatui renuntiasset. Quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus alicui dicaris aut aliquid, quod referret scire, reticuisse. 3. Nunc exitus est anni: nam ego has litteras a. d. XIV. Kal. Decemb. scripsi. Plane nihil video ante Kal. Januar. agi posse. Nosti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit, itemque Servius quam cunctator. Cuiusmodi putas hoc esse, aut qui id, quod nolint, conficere posse, qui, quae cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, haec causa primos menses occupabit. Sin autem non erit istic bellum, aut tantum erit, ut vos aut successores, parvis additis copiis, sustinere possint: Curionem video se dupliciter iactaturum; primum, ut aliquid Caesari adimat: inde ut aliquid Pompeio tribuat, quidvis, quamlibet tenue munusculum. Paullus porro non humane de provincia loquitur. Huius cupiditati occursurus est Furnius noster. Plures suspicari non possum. 4. Haec novi. Alia, quae possunt accidere, non cerno. Multa tempus afferet, praeparata multa scio. Sed intra fines hos, quaecumque acciderint, vertentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Caesarem laborare, sed Pompeium valde, ne vacuus advenienti Caesari pateat. 5. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum, ut tibi succedatur: illud certe praestabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est, meminisse, qua obtestatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandaris.

XI. ARG. Supplicationibus aegre decretis, Ciceronem hortatur, ut decreti auctoribus gratias agat. Addit, de successore Caesaris quid actum sit, et rerum urbanarum commentarium mittit Sittianumque negotium commendat.

(Romae, Paulo, Marcello cons. 704.)

CAELIUS CICERONI S.

4. Non diu, sed acriter nos tuae supplicationes torserunt. Incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse, decerni supplicationes, ne, quod furore Paulli adeptus esset boni, sua culpa videretur amisisse, et praevaricator caussae publicae existimaretur. Itaque ad pactionem descendimus: et confirmarunt consules, se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est: Paulo magis certe. Nam Marcellus sic respondit, se spem in istis supplicationibus non habere: Paullus se omnino in hunc annum non edicturum.

2. Renuntiatum nobis erat, Hirrum diutius dicturum: prendimus eum; non modo non fecit, sed, quum de hostibus ageretur, et posset rem impedire, si, ut numerarentur, postularet, tacuit. Tantum Catoni assensus est, qui et de te locutus honorifice, non decrevit supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare pro cuiusque natura et instituto gratiae sunt agenda: his, quod tantam voluntatem ostenderunt; pro sententia, quum impedire possent, non pugnarunt, Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tua caussa deflexit. Nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt et laborarunt. Balbi quoque Cornelii operam et sedulitatem laudare possum. Nam cum Curione ve-

hementer locutus est, et eum, si aliter fecisset, iniuriam Caesari facturum dixit: tum eius fidem in suspicionem adduxit. Decrerant, qui inique transigivolebant, Domitii, Scipiones: quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus, venustissime Curio respondit, se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle.

3. Quod ad rempublicam attinet, in unam caussam omnis contentio coniecta est, de provinciis: in quam adhuc incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut Caesar Id. Novemb. decedat. Curio omnia potius subire constituit, quam id pati. Ceteras suas abiicit actiones. Nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audent. Scena rei totius haec: Pompeius, tamquam Caesarem non impugnet, sed, quod illi aequum putet, constituat, ait Curionem quaerere discordias. Valde autem non vult, et plane timet, Caesarem consulem designari prius, quam exercitum et provinciam tradiderit. Accipitur satis male a Curione: et totus eius secundus consulatus exagitur. Hoc tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, Caesar defendetur; si intercessorem (quod videntur) reformidarint, Caesar, quoad volet, manebit.

4. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum; ex quo tu, quae digna sunt, selige. Multa transi, in primis ludorum explosiones, et funerum, et ineptiarum ceterarum. Plura habet utilia. Denique malo in hanc partem errare, ut, quae non desideras, audias, quam quidquam, quod opus est, praetermittatur. Tibi curae fuisse de Sittiano negotio, gaudeo. Sed, quoniam suspicaris, minus certa fide eos tibi visos; tamquam procurator, sic agas, rogo.

XII. ARG. Appium Claudium censorem queritur tam ingrato esse animo, ut metuat, ne ab hoc mox accusetur, se vero illum velle antevertere et lege Scantinia accusare.

(Romae, Paulo, Marcello cons. 704.)

CAELIUS CICERONI S.

4. Pudet me tibi confiteri, et queri de Appii, hominis ingratisissimi, iniuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat beneficia, coepit; et, quum homo avarus, ut ea solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum mihi indixit: ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent, et ipse facile animadvertirem, male eum de me cogitare. Posteaquam vero comperi eum collegium tentasse, deinde aperte cum quibusdam locutum, cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine, deliberare; velle hoc munusculum deferre Cn. Pompeio: ipsum ut prenderem, et ab eo deprecarer iniuriam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare a me non potui. 2. Quid ergo est? Tum quidem cum aliquot amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum. Posteaquam illum, ne, cui satisfaceret quidem, me dignum habere sensi, malui collegae eius, homini alienissimo mihi, et propter amicitiam tuam non aequissimo, me obligare, quam illius simiae vultum subire. Id postquam rescit, excaudit, et me causam inimicitiarum quaerere clamitavit, ut, si mihi in pecunia minus satisfecisset, per hanc speciem simultatis eum consecrarer. Postea non destitit arcessere Polam Servium, accusatorem, inire cum Domitio consilia. 3. Quibus quum parum procederet, ut ulla lege mihi ponerent accusatorem, compellari ea lege me voluerunt, qua dicere non poterant. Insolentissimi homines summis Circensibus ludis meis postulandum me lege Scan-

tinia curant. Vix hoc erat Pola elocutus, quum ego Appium censorem eadem lege postulavi. Quod melius caderet, nihil vidi. Nam sic est a populo, et non infimo quoque, approbatum, ut maiorem Appio dolorem fama, quam postulatio, attulerit. Praeterea coepi sacellum, in domo quod est, ab eo petere. 4. Conturbat me mora servi huius, qui tibi litteras attulit. Nam acceptis prioribus litteris, amplius quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis, Domitio [comitiorum] diem timori esse. Exspecto te valde, et quam primum videre cupio. A te peto, ut meas iniurias proinde doleas, ut me existimas et dolere et ulcisci tuas solere. [Vale.]

XIII. ARG. Cicero*n*i gratulatur affinitatem Dolabellae, narrat de intercessione Curionis, et de provinciis quid actum sit, et de morte Hortensii. (Romae, Paulo, Marcello cons. 704.)

CAELIUS CICERONI S.

4. Gratulor tibi affinitate viri medius fidius optimi. Nam hoc ego de illo existimo. Cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, et aetate iam sunt decussa et consuetudine atque auctoritate tua et pudore Tulliae, si qua restabunt, confide celeriter sublatum iri. Non est enim pugnax in vitiis, neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendum. Deinde (quod maximum est) ego illum valde amo. 2. Voles, Cicero, Curionem nostrum lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse. Nam quum de intercessione referretur, quae relatio fiebat ex senatus consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis plebis censebat: frequens senatus in alia omnia iit. Stomacho est scilicet Pompeius Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi

placeat, reperiat. Transierant illuc, ut ratio esset eius habenda, qui neque exercitum neque provincias tradere vellet. Quemadmodum hoc Pompeius laturus sit, (quum cognoscat, quidnam reipublicae futurum sit; si non curet,) vos senes divites videritis. Q. Hortensius, quum has litteras scripsi, animam agebat.

XIV. ARG. De Domitii repulsa, de Saturnini accusatione, de Pompeii et Caesaris discordiis, de Appii censoris ridicula diligentia et coniecturam de futuro reipublicae statu exponit.

(Romae, Paulo, Marcello cons. 704.)

CAELIUS CICERONI S.

1. Tanti non fuit Arsacen capere, Seleuciam expugnare, ut earum rerum, quae hic gestae sunt, spectaculo careres. Numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitii vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt, et plane studia ex partium sensu apparuerunt: perpauca necessitudinem secuti officium praestiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus, ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit, quam me: atque eo magis, quod per iniuriam sibi putat ereptum, cuius ego auctor fuerim. Nunc furit, tam gavisos homines suum dolorem, unumque me studiosiorem Antonii. Nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius reum fecit, sane quam superiore a vita invidiosum. Quod iudicium nunc in exspectatione est, etiam in bona spe, post Sex. Peducaei absolutionem. 2. De summa republica saepe tibi scripsi, me annum pacem non videre; et quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi: quod Cn. Pompeius constituit non pati C. Caesarem consu-

lem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit: Caesari autem persuasum est, se salvum esse non posse, si ab exercitu recesserit. Fert illam tamen conditionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores et invidiosa coniunctio non ad occultam recidit obtreccationem, sed ad bellum se erumpit; neque, mearum rerum quod consilium capiam, reperio. Quod non dubito, quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his et gratia et necessitudo est; tum causam illam, non homines odi.

3. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quamdiu civiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem: ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem; et id melius statuere, quo tutius sit. In hac discordia video, Cn. Pompeium senatum, quique res iudicant, secum habiturum: ad Caesarem omnes, qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros; exercitum conferendum non esse omnino. Modo satis spatii sit ad considerandas utriusque copias et ad eligendam partem.

4. Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis et tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? Persuasum est ei, censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur. Nam sordes eluere vult; venas sibi omnes et viscera aperit. Curre, per deos atque homines, et quam primum haec risum veni, legis Scantinae iudicium apud Drusum fieri, Appium de tabulis et signis agere. Crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id, quod remisit de stipendio Pompeii, fecisse existimatur. Ad summam, quaeris, quid putem futurum. Si alter uter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere

discordias, quas ferrum et vis iudicabit. Uterque animo et copiis est paratus. Si sine tuo periculo fieri posset, magnum et iucundum tibi fortuna spectaculum parabat.

XV. ARG. Pompeium vituperat, Caesarem laudat: scribit de desiderio conveniendi Ciceronis, de itinere ad Alpes et Domitio dimisso. (Marcello, Lentulo coas, 705.)

CAELIUS CICERONI S.

4. Ecquando tu hominem ineptiorem, quam tuum Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commoritur? Ecquem autem Caesare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem aut legisti aut audisti? Quid est? nunc tibi nostri milites, qui durissimis et frigidissimis locis, taeterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videntur. Quid? iam, inquis, gloriose omnia. Si scias, quam sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, derideas. Quae tibi exponere, nisi coram, non possum: idque celeriter fore spero. Nam me, quum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad Urbem vocare: id quod iam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius Brundisii circumsederi. 2. Per eam, si minima caussa est properandi isto mihi, quod te videre et omnia intima conferre discupio. Habeo autem, quam multa? Hui vereor, (quod solet fieri,) ne, quum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpes versus incidit? Adeo, quod Intimelii in armis sunt, neque de magna caussa. Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum praesidio erat, Domitium quemdam, nobilem illic Caesaris hospitem, a contraria

factione nummis acceptis comprehendit et strangulavit. Civitas ad arma iit. Eo cum quattuor cohortibus mihi per nives eundum est. Usquequaque, inquires, Domitii mali dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum Psecade natus in hoc habuit. Ciceroni F. S. D.

XVI. ARG. Pulso ex Italia Pompeio, suadet Ciceroni Caellius, ut nolit afflictam fortunam sequi, sed aliquam se in urbem a bello vacuam recipiat. (Marcello, Lentulo cons. 705.)

M. CAELIUS S. D. M. CICERONI.

1. Exanimatus sum tuis litteris, quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti; neque, id quid esset, perscripsisti; neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti. Has illico ad te litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, oro, obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. Nam deos hominesque amicitiamque nostram testificor, me [neque temere] tibi praedixisse, neque temere monuisse: sed postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset, parta victoria, cognoverim, te certiore fecisse. Si existimas, eandem rationem fore Caesari in dimittendis adversariis, et conditionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox et saevum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est: non, mehercule, erit deprecationi locus. 2. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt: si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valet: quorum fortunas non debes velle conturbare, ut eam caussam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur, aut impiam

cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita: quod offensae fuerit in ista cunctatione, te subisse; nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. 3. Quod si totum tibi persuadere non possum: saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta: quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. 4. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Caesar audierat, ac simulatque, have, mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire: sed tamen ab eo petii, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad Urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem et hoc a te praesens contendissem atque omni vi te retinuissem. 5. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas: ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. Quod site aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes: eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

XVII. ARG. Queritur, multa iam incommoda sibi nasci, qui Caesaris partes sectatus sit. Ab hoc enim se Romae praeto-

rem relictum, rebus urbanis Trebonio mandatis, multa mala sibi invidia et aemulatione contraxisse et consilii sui se poenitere coepisse profitetur. (Romae, Caesare II. Serv. Isaurico cons. 706.)

CAELIUS CICERONI S.

1. Ergo me potius in Hispania fuisse tum, quam Formiis, quum tu profectus es ad Pompeium! Quod utinam aut Appius Claudius in ista parte C. Curio, cuius amicitia me paullatim in hanc perditam causam imposuit: nam mihi sentio bonam mentem iracundia et amore ablatam. Tu, tu porro, quum ad te proficiscens noctu Arimino venissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem, et mirificum civem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti. Neque haec dico, quod diffidam huic caussae: sed, crede mihi, perire satius est, quam hos videre. 2. Quod si timor vestrae crudelitatis non esset, eiecti iam pridem hinc essemus. Nam hic nunc praeter foeneratores paucos nec homo nec ordo quisquam est, nisi Pompeianus. Equidem iam effeci, ut maxime plebs, et, qui antea noster fuit, populus vester esset. Cur hoc, inquis? Immo reliqua exspecta. Vos invitos vincere coegero. Irritavi in me Catonem. Vos dormitis: nec [haec] adhuc mihi videmini intelligere, qua nos pateamus, et qua simus imbecilli. Atque hoc nullius praemii spe faciam: sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis causa. Quid istic facitis? Praelium exspectatis, quod firmissimum est? Vestras copias non novi. Nostri valde depugnare et facile algere et esurire consuerunt. Vale.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER NONUS.

I. ARG. Varronis adventum expectat, ut ex consuetudine eius non minus, quam ex litteris, solatium petat, afflicta republica. (Romae, Caesare III. Lentulo cos. 708.)

M. T. CICERO S. D. M. TERENTIO VARRONI.

1. Ex iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, et ubi esses, cognovi; quando autem te visuri essemus, nihil sane ex iisdem litteris potui suspicari. In spem tamen venio, appropinquare tuum adventum: qui mihi utinam solatio sit! Etsi tot tantisque rebus urgemur, nullam ut allevationem quisquam non stultissimus sperare debeat: sed tamen aut tu potes me aut ego te fortasse aliqua re iuvare.

2. Scito enim me, posteaquam in Urbem venerim, redisse cum veteribus amicis, id est cum libris nostris, in gratiam. Etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis succenserem: sed quod eorum me suppudebat. Videbar enim mihi, quum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demissem, praeceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam, teque, quod in eo

permanseris, sapientiore, quam me, dicunt fuisse. Quamobrem, quoniam placatis iis utor, videor sperare debere, si te viderim, et ea, quae premant, et ea, quae impendeant, me facile transiturum. Quamobrem sive in Tusculano, sive in Cumano ad te placebit, sive (quod minime velim) Romae, dummodo simul simus, perficiam profecto, ut id utrique nostrum commodissimum esse videatur.

II. ARG. Retentae epistolae causam exponit: deinde suadet, ut, quod ipse faciat, oculos hominum vitet, donec gratulatio Africanæ victoriae defervescat, et suum invandæ reip. desiderium declarat. (Romae, Cæsare III. Lentulo cons. 708.)

CICERO VARRONI.

1. Caninius tuus idem, et idem noster, quum ad me pervesperī venisset et se postridie mane ad te iturum esse dixisset: dixi ei me daturum aliquid; mane ut peteret, rogavi. Conscripsi epistolam noctu; nec ille ad me rediit; oblitum credidi. Attamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem, postridie te mane e Tusculano exiturum. At tibi repente paucis post diebus, quum minime exspectarem, venit ad me Caninius mane: proficisci ad te statim dixit. Etsi erat *ἔωλος* illa epistola, praesertim tantis postea novis rebus allatis, tamen perire lucubrationem meam nolui, et eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo, ut cum homine docto et tui amantissimo, locutus ea sum, quae pertulisse illum ad te existimo. 2. Tibi autem idem consilii do, quod mihi metipsi: ut vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possimus. Qui enim victoria se efferunt, quasi victos nos intuentur; qui autem victos nostros moleste ferunt, nos dolent vivere. Quaeres fortasse,

cur, quum haec in Urbe sint, non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui et me et alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti; nihil te omnino fefellit. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? 3. Ac mihi quidem iam pridem venit in mentem, bellum esse, aliquo exire, ut ea, quae agebantur hic, quaeque dicebantur, nec viderem nec audirem. Sed calumniabar ipse. Putabam, qui obviam mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum aut dicturum, etiamsi non suspicaretur: Hic aut metuit, et ea re fugit; aut aliquid cogitat et habet navem paratam. Denique, levissime qui suspicaretur, et qui fortasse me optime novisset, putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possent. Haec ego suspicans, adhuc Romae maneo: et tamen *λεληθότως* consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo. 4. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo: latendum tantisper ibidem, dum effervescit haec gratulatio, et simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit; confectum enim esse existimo. Magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum. Quamquam quo me coniectura ducat, habeo: sed exspecto tamen. 5. Te vero nolo, nisi ipse rumor iam raucus erit factus, ad Baias venire. Erit enim nobis honestius, etiam quum discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius quam natatum. Sed haec tu melius: modo nobis stet illud, una vivere in studiis nostris, a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem; non deesse, si quis adhibere volet, non modo ut architectos, verum etiam ut fabros, ad aedificandum rempublicam, et potius libenter accurrere: si

nemo utetur opera, tamen et scribere et legere πολι-
τείας: et si minus in curia atque in foro, at in litteris
et libris, ut doctissimi veteres fecerunt, navare rem
publicam, et de moribus ac legibus quaerere. Mihi
haec videntur. Tu, quid sis acturus, et quid tibi pla-
ceat, pergratum erit, si ad me scripseris.

III. ARG. Iturum se ad Varronem scribit: sed fore, qui
iam reprehendant peregrinationem Baianam. Se vero, contem-
ptis barbarorum vocibus, litterarum studia persequi.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO VARRONI

1. Etsi, quid scriberem, non habebam: tamen
Caninio ad te eunti non potui nihil dare. Quid ergo
potissimum scribam? Quod velle te puto, cito me ad
te esse venturum. Etsi vide, quaeso, satisne rectum
sit, nos, hoc tanto incendio civitatis, in istis locis esse.
Dabimus sermonem iis, qui nesciunt, nobis, quocum-
que in loco simus, eundem cultum, eundem victum
esse. Quid refert? Tamen in sermonem incidemus.
Valde id, credo, laborandum est, ne, quum omnes in
omni genere et scelerum et flagitiorum volutentur,
nostra nobiscum aut inter nos cessatio vituperetur. 2.
Ego vero, neglecta barbarorum inscitia, te persequar:
quamvis enim haec sint misera, quae sunt miserrima;
tamen artes nostrae nescio quo modo nunc uberiores
fructus ferre videntur, quam olim ferebant, sive quia
nulla nunc in re alia acquiescimus, sive quod gravi-
tas morbi facit, ut medicinae egeamus, eaque nunc
appareat; cuius vim non sentiebamus, quum valeba-
mus. Sed quid ego nunc haec ad te, cuius domi na-
scuntur? γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας. Nihil scilicet, nisi ut re-
scriberes aliquid, me exspectares. Sic igitur facies.

IV. ARG. Possitne Varro venire, necne, iocose quaerit.
(In Tusculano, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO VARRONI.

Περὶ δυνατόων me scito κατὰ Διόδωρον κρίνειν. Quapropter, si venturus es, scito necesse esse te venire; sin autem non es, τῶν ἀδυνάτων est te venire. Nunc vide, utra te κρίσις magis delectet, Χρυσίππειαν, an haec, quam noster Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi quum erimus, loquemur; hoc etiam κατὰ Χρυσίππειον δυνατόν est. De Coctio mihi gratum est: nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos, accurremus ad te. Si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil.

V. ARG. Probat et diem, quo conventuri sint, et suum Varronisque consilium, quod a Caesare victi ab armis discesse-
rint. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO VARRONI.

4. Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore, neque solum propter reipublicae, sed etiam propter anni tempus. Quare istum diem probō: itaque eundem ipse sequar. 2. Consilii nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non poeniteret, nobis poenitendum putarem. Secuti enim sumus non spem, sed officium; reliquimus autem non officium, sed desperationem. Ita verecundiores fuimus, quam qui se domo non commoverunt: saniores, quam qui amissis opibus domum non reverterunt. Sed nihil minus fero, quam severitatem otiosorum, et, quoquo modo se res habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satisfacimus, quia vivimus. 3. Mihi si spatium fuerit in Tuscula-

num ante Nonas veniendi, istic te videbo: sin minus, persequar in Cumanum et ante te certiore faciam, ut lavatio parata sit.

VI. ARG. Caesaris ex Africano bello adventum nuntiat, et belli civilis causam in Pompeium potius, quam in Caesarem confert. Laudat Varronis rationem in litteris vivendi.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO VARRONI.

1. Caninius noster me tuis verbis admonuit, ut scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus [Caesaris scilicet] in expectatione: neque tu id ignoras. Sed tamen, quum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense venturum; scripserunt ad eum sui, ne id faceret: multos ei molestos fore, ipsumque multis. Ostiae videri commodius eum exire posse. Id ego non intelligebam, quid interesset. Sed tamen Hirtius mihi dixit, et se ad eum, et Balbum, et Oppium scripsisse, ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. 2. Hoc ego idcirco nosse te volui, ut scires, hospitium tibi ubi parares, vel potius ut * utrobique: quid enim ille facturum sit, incertum est: et simul ostentavi tibi, me istis esse familiarem et consiliis eorum interesse. Quod ego cur nolim, nihil video. Non enim est idem, ferre, si quid ferendum est, et probare, si quid probandum non est. Etsi quid non probem? Quid enim iam scio praeter initia rerum? Nam haec in voluntate fuerunt. Vidi enim (nam tu aberas) nostros amicos cupere bellum: hunc autem non tam cupere, quam non timere. Ergo haec consilii fuerunt, reliqua necessaria. Vincere autem aut hos aut illos necesse est. 3. Scio te semper mecum in luctu fuisse, quum videremus,

quam illud ingens malum alterius utrius exercitus et ducum interitu: tum vero extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus. Crudeliter enim otiosis minabantur: eratque iis et tua invisa voluntas et mea oratio. Nunc vero, si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent. Erant enim nobis perirati, quasi quidquam de nostra salute decrevissemus, quod non idem illis censuissemus: aut quasi utilius reipublicae fuerit, eos etiam ad bestiarum auxilium confugere, quam vel emori, vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. 4. At in perturbata republica vivimus. Quis negat? Sed hoc viderint ii, qui nulla sibi subsidia ad omnes vitae status paraverunt. Huc enim ut venirem, superior longius, quam volui, fluxit oratio. Quum enim te semper magnum hominem duxi: tum, quod his tempestatibus es prope solus in portu, fructusque doctrinae percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres eaque tractes, quorum et usus et delectatio est omnibus istorum et actis et voluptatibus anteponenda. Equidem hos tuos Tusculanenses dies instar esse vitae puto, libenterque omnibus omnes opes concesserim, ut mihi liceat, vi nulla interpellante, isto modo vivere. 5. Quod nos quoque imitatur, ut possumus, et in nostris studiis libentissime conquiescimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut, quum opera nostra patria sive non possit uti, sive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines, fortasse non recte, sed tamen multi etiam reipublicae praeponendam putaverunt? Quae igitur studia, magnorum hominum sententia, vacationem habent etiam publici muneris, iis concedente republica cur non abutamur? 6. Sed plus fa-

cio, quam Caninius mandavit. Is enim, si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires: ego tibi ea narro, quae tu melius scis, quam ipse, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quae temporis huius sint, quae tua interesse audiero, ne quid ignores.

VII. ARG. Iam tempus esse ait, ut ab Urbe discedat, et do Caesaris ex Africano bello redeuntis itinere diversos rumores nuntiat. (Romae, Caesare III, Lepido cons. 708.)

CICERO VARRONI.

1. Caenabam apud Seium, quum utrique nostrum redditae sunt a te litterae. Mihi vero iam maturum videtur. Nam, quod antea [te] calumniatus sum, indicabo malitiam meam. Volebam prope alicubi esse te *, si quid bonae salutis, *ὅν τε δὴ ἐρχομένω*. Nunc, quum confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis viris. Nam ut audiui de L. Caesare F. mecum ipse: *quid hic mihi faciet patri?* Itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, caenitare. Quid faciam? tempori serviendum est. 2. Sed ridicula missa, praesertim quum sit nihil, quod rideamus.

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itaque nullum est *ἀποπροηγμένον*, quod non verear. Sed quod quaeris, quando, qua, quo, nihil adhuc sci-
mus. Istuc ipsum de Baiis, nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc praedium suum non inspexit: nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit. Ego omnino magis arbitror per Siciliam: vel iam sciemus. Adventat enim Dolabella. Ei me puto magistrum fore.

Πολλοὶ μαθηταὶ καίτινες διδασκάλων.

Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum con-

silium accommodabo potissimum ad tuum. Quare exspecto tuas litteras.

VIII. ARG. Promiserat Varro Ciceroni se libros dicaturum: Cicero eum promissi admonet missis quattuor Academicarum quaestionum libris. (In Arpinasti, Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO VARRONI.

1. Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus: tamen ego expectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi autem ad te quattuor admonitores non nimis verecundos. Nosti enim profecto os adolescentioris Academiae. Ex ea igitur media excitatos misi: qui metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Exspectabam omnino iamdiu, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere. Sed, quum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius: teneri non potui, quin coniunctionem studiorum amorisque nostri, quo possem litterarum genere, declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, quum esset una Pomponius. Tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumpsi Philonis. Puto fore, ut, quum legeris, mirere, nos id locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus. Sed nosti morem dialogorum. 2. Posthaec autem, mi Varro, quam plurima, si videtur, et de nobis inter nos: sero fortasse; sed superiorum temporum fortuna reipublicae caussam sustineat: haec ipsi praestare debemus. Atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis, haec inter nos studia exercere posse-

mus! Quamquam tum quidem vel aliae quaequam rationes honestas nobis et curas et actiones darent; nunc autem quid est, sine his cur vivere velimus? Mihi vero cum his ipsis vix, his autem detractis ne vix quidem. Sed haec coram, et saepius. Migrationem et emptionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re consilium probo. Cura, ut valeas.

IX. ARG. Dolabella pariter, ac Caelius (VIII. 16.) socero suo suadet, ut vel cum Caesare se coniungat vel otietur.

(Romae, Caesare II. Serv. Iuliano cons. 706.)

DOLABELLA S. D. CICERONI.

4. S. V. G. Et ipse valeo et Tullia nostra recte V. Terentia minus belle habuit, sed certum scio iam convalescere eam. Praeterea rectissime sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire, partium causa potius, quam tua, tibi suadere, ut te aut cum Caesare nobiscumque coniungeres, aut certe in otium referres, praecipue nunc, iam inclinata victoria, ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem, nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar, quod pie tacere non possum. Tu autem, mi Cicero, sic haec accipies, ut, sive probabuntur tibi sive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditissimo tibi et cogitata et scripta esse iudices. 2. Anadvertis, Cn. Pompeium nec nominis sui, nec rerum gestarum gloria, neque etiam regum ac nationum clientelis, quas ostentare crebro solebat, esse tutum, et hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italia, amissis Hispaniis, capto exercitu veterano, circumvallato nunc denique; quod nescio an nulli umquam nostro acciderit imperatori. Quamobrem, quid

aut ille sperare possit aut tu, animum adverte pro tua prudentia: sic enim facillime, quod tibi utilissimum erit, consilii capies. Illud autem te peto, ut, si iam ille evitaverit hoc periculum et se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas et aliquando tibi potius, quam cuivis, sis amicus. Satisfactum est iam a te vel officio, vel familiaritati, satisfactum etiam partibus et ei reipublicae, quam tu probabas. 3. Reliquum est, ubi nunc est respublica, ibi simus potius, quam, dum illam veterem sequamur, simus in nulla. Quare velim, mi iucundissime Cicero, si forte Pompeius, pulsus his quoque locis, rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris factururus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. Quaecumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, qua est humanitate Caesar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare; et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuae quoque fidei et humanitatis curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me, et a te mihi litteras referat.

X. ARG. Inter Niciam grammaticum et Vidium index in causa, ut videtur, pecuniaria, constitutus, iocose de grammaticis scribit. Iocatur etiam de Sullae morte.

(Romae, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

M. CICERO S. D. P. DOLABELLAE.

1. Non sum ausus Salvio nostro nihil ad te litterarum dare: nec mehercule habebam, quid scriberem, nisi te a me mirabiliter amari: de quo, etiam nihil scribente me, te non dubitare, certo scio. Omnino mihi magis litterae sunt exspectandae a te, quam a

me tibi. Nihil enim Romae geritur, quod te putem scire curare: nisi forte scire vis me inter Niciam nostrum et Vidium iudicem esse. Profert alter (ut opinor) duobus versiculis expensum Niciae: alter Aristarchus hos ὀβελίζει. Ego, tamquam criticus antiquus, iudicaturus sum, utrum sint τοῦ ποιητοῦ, ἀν παρρυβεβλημένοι. 2. Puto te nunc dicere: *Oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? et ingentium squillarum cum sophia septimae?* Quid ergo? tu adeo mihi excussam severitatem veterem putas, ut ne in foro quidem reliquiae pristinae frontis appareant? Sed tamen suavissimum συμβούριον nostrum praestabo integellum: nec committam, ut, si ego eum condemnaro, tu restituas, ne habeat Bursa Plancus, apud quem litteras discat. 3. Sed quid ago? quum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an, ut in bello, in aliqua maiuscula cura negotiove versere, labor longius. Quum igitur mihi erit exploratum, te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullae morte, antequam certum scierit. Nunc quaerere desierunt, quomodo perierit. Satis putant, se scire, quod sciunt. Ego ceteroqui animo aequo fero; unum vereor, ne hasta Caesaris refrixerit.

XI. ARG. Ad eas, quas post Tulliae mortem a Dolabella acceperat, litteras rescribit.

(Caesare IV. cos. a. coll. 709.)

CICERO DOLABELLAE S.

4. Vel meo ipsius interitu mallet litteras meas desiderares, quam eo casu, quo sum gravissime afflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem. Nam et oratio tua prudens, et amor erga me singula.

ris multum levaret. Sed quoniam brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me affectum offendes, ut multum a te possim iuvare: non quo ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim aut fortunae succumbendum putem; sed tamen hilaritas illa nostra et suavitas, quae te praeter ceteros delectabat, erepta mihi omnis est. Firmitatem tamen et constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. 2. Quod scribis, praelia te mea caussa sustinere, non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo, ignoscasque brevitati litterarum mearum: nam et celeriter una futuros nos arbitror, et nondum satis confirmatus sum ad scribendum.

XII. ARG. Dolabellae gratulatur de Baiarum salubritate, et orationem pro Deiotaro mittit.

(In Puteolano, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

CICERO DOLABELLAE.

1. Gratulor Baiis nostris; siquidem, ut scribis, salubres repente factae sunt; nisi forte te amant, et tibi assentantur, et tamdiu, dum tu ades, sunt oblitae sui. Quod quidem si ita est, minime miror, caelum etiam et terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere. 2. *Oratiunculam pro Deiotaro*, quam requirebas, habebam mecum, quod non putaram. Itaque eam tibi misi: quam velim sic legas, ut caussam tenuem et inopem nec scriptione magno opere dignam. Sed ego hospiti veteri et amico munusculum mittere volui levidense crasso filo, cuiusmodi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti fortique sis;

ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet iniuriam.

XIII. ARG. Rogat, ut Suberino et Planio, casu magis quam voluntate Pompeianis, reditum in patriam a Caesare impetret. (Asturæ, Caesare IV. con. a. coll. 709.)

CICERO DOLABELLAE S.

1. Caius Suberinus Calenus et meus est familiaris, et Leptae nostri familiarissimi pernecessarius. Is quum vitandi belli caussa profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrum post Afranium superatum bellum ullum fore putarat: incidit in ea ipsa mala, quae summo studio vitaverat. Oppressus est enim bello repentino: quod bellum, commotum a Scapula, ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nulla ratione se ab illa miseria eripere posset. 2. Eadem caussa fere est M. Planii Heredis, qui est item Calenus, Leptae nostri familiarissimus. Hosce igitur ambo tibi sic commendo, ut maiore cura, studio, sollicitudine animi commendare non possim. Volo ipsorum caussa; meque in eo vehementer et amicitia movet et humanitas. Lepta vero quum ita laboreat, ut eius fortunae videantur in discrimen venire; non possum ego non aut proxime atque ille, aut etiam aequè laborare. Quapropter, etsi saepe expertus sum, quantum me amares, tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maxime iudicaturum. 3. Peto igitur a te, vel, si pateris, oro, ut homines miseros, et fortuna, quam vitare nemo potest, magis, quam culpa, calamitosos, conserves incolumes: velisque per te me hoc muneris quum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptae,

quem omnibus antepono, dare. 4. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere. Res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris. Quapropter quando his Caesar vitam sua liberalitate concessit, nec est, quod iis praeterea magno opere possit adimi: redditum, si me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice. In quo nihil est praeter viam longam: quam idcirco non fugiunt, ut et vivant cum suis et moriantur domi. Quod ut enitare contendasque, vel potius ut perficias: posse enim te, mihi persuasi: vehementer te etiam atque etiam rogo.

XIV. ARG. Dolabellam laudat, quod columnam, quasi aram mortuo Caesari, ut deo, erectam, everterit, et in eos, qui contra libertatem tumultuabantur, animadverterit.

(In Pompeiano, Antonio, Dolabella coss. 710.)

CICERO DOLABELLAE CONSULI S.

1. Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam: tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me ascribat tuis laudibus. Neminem conveni, (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniant, praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei:) quin omnes, quum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare, quin tu, meis praeceptis et consiliis obtemperans, praestantissimum te civem et singularem consulem praebeas. 2. Quibus ego, quamquam verissime possum respondere, te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere, nec cuiusquam

egere consilio: tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis perfecta videatur, neque valde nego. Sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae. Et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiundis Nestorem; mihi vero gloriosum, te iuvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinae meae.

3. L. quidem Caesar, quum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, quum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus. Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago; quem quidem post te consulem solum possumus verè consulem dicere. Deinde multa de facto ac de re gesta; tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum umquam, nihil reipublicae salutaris. Atque haec una vox omnium est.

4. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere, meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiari. Quamquam, mi Dolabella, haec enim iocatus sum, libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhausserim ex tuis. Nam quum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius.

5. Semper amavi, ut scis, M. Brutum propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam. Tamen Idib. Martiis tantum ac-

cessit ad amorem, ut mirarer, locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatam etiam videbatur. Quis erat, qui putaret, ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. 6. Quare quid est, quod ego te hortor, ut dignitati et gloriae servias? proponam tibi claros viros? quod facere solent qui hortantur. Neminem habeo clariorem, quam te ipsum. Te imitere oportet: tecum ipse certes. Ne licet quidem tibi iam tantis rebus gestis non tui similem esse. 7. Quod quum ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset, et quum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae: sed contigit magnitudine quum animi, tum etiam ingenii atque consilii. Legi enim concionem tuam. Nihil illa sapientius. Ita pedetentim et gradatim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. 8. Liberasti igitur et Urbem periculo, et civitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. Quo facto intelligere debes, in te positam esse rempublicam, tibi non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu quando rempublicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XV. ARG. Duabus epistolis respondet, priori de valetudine et Paeti in se amore, alteri, nihil referre, utrum Neapoli sit, an Romae, ubi unus sit dominus.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO PAETO S.

1. Duabus tuis epistolis respondebo: uni, quam quadriduo ante acceperam a Zetho: alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi, pergratam tibi esse curam meam valetudinis tuae, quam tibi perspectam esse gaudeo. Sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam quum a satis multis (non enim possum aliter dicere) et coli me videam et diligi: nemo est illorum omnium mihi te iucundior. Nam quod me amas, quod id et iampridem et constanter facis: est id quidem magnum, atque haud scio an maximum, sed tibi commune cum multis; quod tu ipse tam amandus es, tamque dulcis tamque in omni genere iucundus, id est proprie tuum. 2. Accedunt non Attici, sed saliores, quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani sales. Ego autem (existimes licet, quod lubet,) mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, praesertim quum eas videam primum oblitus Latio, tum, quum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam braccatis et Transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te quum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, vere ut dicam, Crassos quoque et Laelios videre videor. Moriar, si praeter te quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquae et vernaculae festivitatis agnoscere. Ad hos lepores quum amor erga me tantus accedat, miraris me tanta perturbatione valetudinis tuae tam graviter exanimatum fuisse?

3. Quod autem altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emptionis Neapolitanae fuisse, sed auctorem moderationis urbanae: neque ego aliter accepi: intellexi tamen idem, quod his intelligo litteris non existimasse te, mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras et illa tempora. Quid simile? Ne mi quidem ipsi tunc placebat diutius abesse ab reipublicae custodia. Sedebamus enim in puppi et clavum tenebamus; nunc autem vix est in sentina locus. 4. An minus multa senatus consulta futura putas, si ego sim Neapoli? Romae quum sum et urgeo forum, senatus consulta scribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum. Et quidem quum in mentem venit, ponor ad scribendum*: et ante audio senatus consultum in Armeniam et Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem ullam de ea re esse factam. Atque hoc nolim me iocari putes: nam mihi scito iam a regibus ultimis allatas esse litteras, quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges appellaverim: quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. 5. Quid ergo est? Tamen, quamdiu hic erit noster hic praefectus moribus, parebo auctoritati tuae: quum vero aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum si habebo, in denos dies singulos sumptuariæ legis dies conferam. Sin autem minus invenero, quod placeat, decrevi habitare apud te: scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Sullanam desperabam iam, ut tibi proxime scripsi: sed tamen non abieci. Tu velim, ut scribis, cum fabricam perspicias. Si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitii, cetera mihi probabuntur.

XVI, ARG. Cicero se omni modo studuisse scribit et Caesarianos sibi conciliare et suis satisfacere officiis. Respondet etiam ad Paeti locos. (In Tusculano, Caesare III. Lepido cons. 798.)

CICERO PAPIRIO PAETO S.

1. Delectarunt me tuae litterae, in quibus primum amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attulisset: de quo et tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facile ut intelligerem te esse commotum; et ego tibi accurate rescripseram, ut quoquo modo in tali re atque tempore aut liberarem te ista cura aut certe levarem. 2. Sed quoniam proximis quoque litteris ostendis, quantae tibi curae sit ea res; sic, mi Paete, habeto: quidquid arte fieri potuerit, (non enim iam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est:) sed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandam et colligendam, summo studio me consecutum esse: nec frustra, ut arbitror. Sic enim color, sic observor ab omnibus iis, qui a Caesare diliguntur, ut ab iis me amari putem. Nam etsi non facile diiudicatur amor verus et fictus, nisi aliquod incidat eiusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspicui possit; cetera sunt signa communia: sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi, quia et nostra fortuna ea est et illorum, ut simulandi caussa non sit. 3. De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video, quod timeam: nisi quod omnia sunt incerta, quum a iure discessum est: nec praestari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen eius ipsius nulla re a me offensus

est animus. Est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar, esse meum libere loqui, cuius opera esset in civitate libertas: sic, ea nunc amissa, nihil loqui, quod offendant aut illius aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si vellem nonnullorum acute aut facete dictorum offensionem, fama ingenii mihi esset abiicienda: quod si possem, non recusarem. 4. Sed tamen ipse Caesar habet peracre iudicium; et, ut Servius, frater tuus, quem litteratissimum fuisse iudico, facile diceret, *hic versus Plauti non est, hic est*, quod tritas aures haberet notandis generibus poetarum et consuetudine legendi: sic audio Caesarem, quum volumina iam confecerit *ἀνοφθυσμάτων*, si quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, reiicere solere; quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quae fortasse, illis quum dixi, nec illitterata nec insulsa esse videantur. Haec ad illum cum reliquis actis perferuntur: ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid praeterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Oenomao tuo nihil utor: etsi posuisti loco versus Accianos. 5. Sed quae est invidia? aut quid mihi nunc invideri potest? Verum fac esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis praestare, nisi culpam; qua mihi videor dupliciter carere: et quod ea senserim, quae rectissima fuerunt, et quia, quum viderem praesidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis certe non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam aut faciam contra

potentes: id quoque puto esse sapientis. Cetera vero, quid quisque me dixisse dicat, aut quomodo ille accipiat aut qua fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt et observant, praestare non possum. 6. Ita fit, ut et consiliorum superiorum conscientia et praesentis temporis moderatione me consoler, et illam Accii similitudinem non [modo] iam ad invidiam, sed ad fortunam transferam, quam existimo levem et imbecillam ab animo firmo et gravi tamquam fluctum a saxo frangi oportere. Etenim quum plena sint monumenta Graecorum, quemadmodum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis vel Syracusis; quum, servientibus suis civitatibus, fuerint ipsi quodammodo liberi: ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cuiusquam, nec frangam dignitatem meam? 7. Nunc venio ad iocationes tuas, quoniam tu secundum Oenomaum Accii, non, ut olim solebat, Atellanam *, sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. Quem tu mihi pompilum, quem thynarium * narras? quam tyrotarichi patinam? Facilitate mea ista ferebantur antea: nunc mutata res est. Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo, caenandi magistros. Puto enim, te audisse, si forte ad vos omnia perferuntur, [illos apud me declamitare,] me apud eos caenitare. Tu autem, quod mihi bonam copiam eiures, nihil est; tum enim, quum rem habebas, quaesticulis te faciebam attentiores: nunc, quum tam aequo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut, quum me hospitio recipias, aestimationem te aliquam putes accipere; etiam haec levior est plaga ab amico, quam a debitore. 8. Nec tamen eas caenas quaero, ut magnae reliquiae fiant: quod erit, magnificum sit et lautum. Memini te mihi Phameae cae-

nam narrare. Temperius fiat, cetera eodem modo. Quod si perseveras me ad matris tuae caenam revocare, feram id quoque. Volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quae scribis, apponere, aut etiam polypum Miniani Iovis similem. Mihi crede, non audebis. Ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet: eam extimesces. Neque est, quod in promulsidae spei ponas aliquid; quam totam sustuli. Solebam enim antea debilitari oleis et lucanicis tuis.

9. Sed quid haec loquimur? Liceat modo isto venire. Tu vero (volo enim abstergere animi tui metum) ad tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum sumptum afferam, quod balneum calfacias oportebit: cetera more nostro; superiora illa lusimus.

10. De villa Seliciana et curasti diligenter et scripsisti facetissime. Itaque puto me praetermissurum. Salis enim satis est, sannionum parum. Vale.

XVII. ARG. Paeto verenti, ne sui quoque agri a Caesare militibus dividerentur, Cicero, se non satis nosse periculum, respondet. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO L. PAPIRIO PAETO S.

4. Non tu homo ridiculus es, qui, quum Balbus noster apud te fuerit, ex me quaeras, quid de istis municipiis et agris futurum putem? quasi aut ego quidquam sciam, quod iste nesciat: aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. Immo vero, si me amas, tu fac, ut sciam, quid de nobis futurum sit: habuisti enim in tua potestate, ex quo vel ex sobrio, vel certe ex ebrio scire posses. Sed ego ista, mi Paete, non quaero: primum quia de lucro prope iam quadriennium vivimus; si aut hoc lucrum est, aut haec vita, superstitem reipublicae vivere: deinde, quod

scire quoque mihi videor, quid futurum sit. Fiet enim quodcumque volent, qui valebunt; valebunt autem semper arma. Satis igitur nobis esse debet, quidquid conceditur. Hoc si qui pati non potuit, mori debuit. 2. Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur. Hoc non longe abest a Tusculano. Nihil tamen timeo: fruor, dum licet: opto, ut semper liceat. Si id minus contigerit: tamen, quando ego, vir fortis idemque philosophus, vivere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius beneficio id consecutus sum. Qui si cupiat esse reipublicam, qualem fortasse et ille vult, et omnes optare debemus; quid faciat tamen, non habet: ita se cum multis colligavit. 3. Sed longius progredior: scribo enim ad te. Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne ipsum quidem principem scire, quid futurum sit. Nos enim illi servimus, ipse temporibus. Ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus. Haec tibi antea non rescripsi: non quo cessator esse solerem, praesertim in litteris: sed quum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea, nec spem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen ascribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre, quaecumque erunt.

XVIII. ARG. Exponit, cur alios declamando exercere coeperit. Locatur de caenarum apparatu.

(In Tusculano, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO S. D. L. PAPIRIO PAETO.

1. Quum essem otiosus in Tusculano, propterea

CICERO VOL. VI.

S

quod discipulos obviam miseram, ut iidem me quam maxime conciliarent familiari suo; accepi tuas litteras, plenissimas suavitatis: ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, quum Syracusis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego, sublatis iudiciis, amisso regno forensi, ludum quasi habere coeperim. 2. Quid quaeris? me quoque delectat consilium: multa enim consequor: primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad haec tempora. Id cuiusmodi sit, nescio: tantum video, nullius adhuc consilia me huic anteponere: nisi forte mori melius fuit: in lectulo, fateor: sed non accidit. In acie non fui. Ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius, foede perierunt. At Cato praeclare. Iam istuc quidem, quum volumus, licebit: demus modo operam, ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit; id quod agimus. Ergo hoc primum. 3. Sequitur illud: ipse melior fio: primum valetudine, quam, intermissis exercitationibus, amiseram: deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes retulissem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes. Plures iam pavones confeci, quam tu pullos columbinos. Tu istic te Atheriano iure delectato, ego me hic Hirtiano. Veni igitur, si vir es, et disce iam *προλεγόμενας*, quas quaeris: etsi sus Minervam. 4. Sed quando, ut video, aestimationes tuas vendere non potes neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum est. Satiusest hic cruditate, quam istic fame. Video te bona perdidisse: spero idem istic * familiares tuos. Actum igitur de te est, nisi provides. Potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quoniam cantherium comedisti, Ro-

nam pervehi. Sella tibi erit in ludo, tamquam hypodidascalo proxima: eam pulvinus sequetur.

XIX. ARG. Paetum per iocos arguit Balbi continentiam sibi commendasse. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO S. D. L. PAPIRIO PAETO.

1. Tamen a malitia non discedis. Tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. Hoc videris dicere, quum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum; recta eum * a porta domum meam venisse? neque hoc admiror, quod non suam potius; sed illud, quod non ad suum *. Ego autem primis tribus verbis, Quid noster Paetus? At ille adiurans, Nusquam se umquam libentius. 2. Hoc si verbis assecutus es, aures ad te afferam non minus elegantes; sin autem obsonio, peto a te, ne pluris esse balbos, quam disertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. Sed, si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam, ut te sero a me certiore factum putes.

XX. ARG. Locatur, se nunc, Epicureum factum, abiecta reip. cura, lautius, quam antea, excipiendum esse. Vitae suae rationes perscribit. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO PAETO.

1. Dupliciter delectatus sum tuis litteris, et quod ipse risi, et quod te intellexi iam posse ridere. Me autem a te, ut scurram velitem, malis oneratum esse non moleste tuli. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse. Habuisses enim non hospitem, sed contubernalem. At quem virum! non eum, quem tu es solitus promulsidae conficere. Inte-

gram famem ad ovum affero. Itaque usque ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quae solebas antea laudare, o hominem facilem! o hospitem non gravem! abierunt. Nunc omnem nostram de republica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem caussarum abiicimus. In Epicuri nos adversarii nostri castra coniecimus; nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, quum in sumptum habebas. Etsi numquam plura praedia habuisti. 2. Proinde te para: cum homine et edaci tibi res est, et qui iam aliquid intelligat: *ὀψιμαθῆς* autem homines scis quam insolentes sint. Dediscendae tibi sunt sportellae et artolagani tui. Nos iam artis tantum habemus, ut Verrium tuum et Camillum, qua munditia homines! qua elegantia! vocare saepius audeamus. Sed vide audaciam: etiam Hirtio coenam dedi sine pavone; tamen in ea caena coquus meus praeter ius fervens nihil potuit imitari. 3. Haec igitur est nunc vita nostra. Mane salutamus domi et bonos viros multos, sed tristes, et hos laetos victores: qui me quidem perofficiose et peramanter observant. Ubi salutatio defluxit, litteris me involvo, aut scribo aut lego. Veniunt etiam, qui me audiant quasi doctum hominem, quia paullo sum, quam ipsi, doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi iam et gravius et diutius, quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas: ne ego, te iacente, bona tua comedim. Statui enim tibi ne aegroto quidem parcere.

XXI. ARG. Ridet Pactum Cicero, cuius ille et verborum fulmina imitari posse, et Papirios ullos plebeios fuisse negaverat. (Anno incerto.)

CICERO PAETO S.

1. Ain' tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? Tum insanires, si consequi non posses: quum vero etiam vincas, me prius irrideas, quam te, oportet. Quare nihil tibi opus est illud a Trabea, sed potius ἀπότρυγχα meum. Verumtamen quid tibi ego in epistolis videor? nonne plebeio sermone agere tecum? Nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut iudicio aut concioni? Quin ipsa iudicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas caussas, et eas tenues, agimus subtilius, capitis aut famae scilicet ornatus: epistolas vero quotidianis verbis texere solemus. 2. Sed tamen, mi Paete, qui tibi venit in mentem negare, Papirium quemquam umquam, nisi plebeium fuisse? Fuerunt enim patricii minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui censor cum L. Sempronio Atratinus fuit, quum antea consul cum eodem fuisset, annis post Romam conditam cccxii. Sed tum Papisii dicebamini. Post hunc xiii fuerunt sella curuli ante L. Papirium Crassum, qui primum Papisius est vocari desitus. Is dictator cum L. Papirio Cursore, magistro equitum, factus est, annis post Romam conditam ccccxv, et quadriennio post consul cum C. Duillio. Hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus; deinde L. Masso aedilicius; inde multi Massones; quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas volo. 3. Deinde Carbones et Turdi insequuntur. Hi plebei fuerunt; quos contempnas censeo. Nam praeter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e republica Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem et eius fratrem scurram: quid his improbius? De hoc amico meo, Ru-

briae filio, nihil dico. Tres illi fratres fuere, P. M. C. Carbones. Publius Flacco accusante condemnatus; fugit Marcus ex Sicilia; Caius, accusante L. Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur. Is et tribunus plebis seditiosus et P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc vero, qui Lilybaei a Pompeio nostro est interfectus, improbius nemo meo iudicio fuit. Iam pater eius, accusatus a M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare. Plebei quam fuerint importuni, vides.

XXII. ARG. Paeto obscenum, quo in epistola usus erat, vocabulum exprobat, damnata Stoicorum in loquendo licentia et laudata Platonis verecundia. (Anno incerto.)

CICERO PAETO.

4. Amo verecundiam vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto: etsi Academiae nostrae cum eo magna rixa est. Sed, ut dico, placet Stoicis, suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt, nihil esse obscenum, nihil turpe dictu. Nam, si quod sit in obscenitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modo in comoediis res ipsa narratur, ut ille in Demiurgo,

Modo forte —

nosti canticum: meministi Roscium,

— — ita me destituit nudum —

totus est sermo verbis tectus, re impudentior: sed etiam in tragoediis. Quid est enim illud?

— — Quae mulier una

quid, inquam, est?

usurpat duplex cubile?

Quid?

— — — *Huius Ferei*

hic cubile inire est ausus.

Quid est?

Virginem me quondam invitam per vim violat Iuppiter.

Bene: *violat*: atqui idem significat: sed alterum nemo tulisset. 2. Vides igitur, quum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est, multo minus in verbis. Si enim, quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. *Anum* appellas alieno nomine: cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem; si non est, suo potius. *Caudam* antiqui *penem* vocabant: ex quo est propter similitudinem *penicillus*. At hodie *penis* est in obscenis. At vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur *adolescentes peni deditos esse*. Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius *penem*. Sed quia multi, factum est tam obscenum, quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur, *Quum nos te volumus convenire*, num obscenum est? Memini in senatu disertum consularem ita eloqui: *Hanc culpam maiorem, an illam dicam?* Potuit obscenius? Non, inquis. Non enim ita sensit. Non ergo in verbo est. Docui autem in re non esse: nusquam igitur est. 3. *Liberis dare operam*, quam honeste dicitur! Etiam patres rogant filios. Eius operae nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen. Is *Connus* vocitatus est. Num id obscenum putas? Quum loquimur terni, nihil flagitii dicimus: at quum *bini*, obscenum est. Graecis quidem, inquires. Nihil est ergo in verbo; quando et ego Graece scio, et tamen tibi dico, *bini*: idque tu facis, quasi ego Graece, non Latine dixe-

rim. *Ruta et menta*, recte utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut *rutulam*: non licet. *Bella tectoriola*: dic ergo etiam pavimenta isto modo: non potes. Viden' igitur nihil esse, nisi ineptias: turpitudinem nec in verbo esse nec in re, itaque nusquam esse? 4. Igitur in verbis honestis obscena ponimus. Quid enim? non honestum verbum est *divisio*? At inest obscenum, cui respondet *intercapedo*. Num haec ergo obscena sunt? Nos autem ridicule, si dicimus, *ille patrem strangulavit*, honorem non praefamur; sin de Aurelia aliquid aut Lollia, honos praefandus est. Et quidem iam etiam non obscena verba pro obscenis sunt. *Batuit*, inquit, impudenter; *depsit* multo impudentius. Atqui neutrum est obscenum. Stultorum plena sunt omnia. *Testes*, verbum honestissimum in iudicio, alio loco non nimis. At honesti *collei Lanuvini*: *Cliternini* non honesti. Quid? ipsa res modo honesta, modo turpis? *Suppedit*, flagitium est. Iam erit nudus in balneo, non reprehendes. 5. Habes scholam Stoicam, ὁ σοφὸς ἐν θνητότητι οὐκ ἔστιν. Quam multa ex uno verbo tuo? Te adversus me omnia audere gratum est. Ego servo et servabo (sic enim assuevi) Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quae apertissimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus aiunt aequae liberos ac ructus esse oportere. Honorem igitur Kalendis Mart. Tu me diliges et valebis.

XXIII. ARG. Ad Paetum se mox venturum nuntiat.

(In Cumanum, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO PAPIRIO PAETO.

Heri veni in Cumanum, cras ad te fortasse. Sed quum certum sciam, faciam te paullo ante certiore.

Etsi M. Caeparius, quum mihi in silva Gallinaria obviam venisset, quaesissemque, quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. Tuli scilicet moleste, ut debui: sed tamen constitui ad te venire, ut et viderem te et viscerem et caenarem etiam. Non enim arbitror coquum etiam te arthriticum habere. Exspecta igitur hospitem quum minime edacem, tum inimicum caenis sumptuosus.

XXIV. ARG. Rufum sibi curae fore ostendit: ut Paetus ad amicos redeat, hortatur: nihil sibi rep. carius esse affirmat.

(Romae, Pansa et Hirtio cons. 711.)

CICERO PAETO.

1. Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum iam ad me scribis, adiuverem, quantum possem, etiamsi ab eo laesus essem, quum te tanto opere viderem eius causa laborare: quum vero et ex tuis litteris, et ex illius ad me missis intelligam et iudicem magnae curae ei salutem meam fuisse; non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quae apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac iudicio meo. Volo enim te scire, mi Paete, initium mihi suspicionis et cautionis et diligentiae fuisse litteras tuas; quibus litteris congruentes fuerunt aliae postea multorum. Nam et Aquini et Fabrateriae consilia sunt inita de me, quae te video inaudisse; et, quasi divinarent, quam his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans incautior fuisset, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me non eget commendatione. Utinam ea fortuna reipublicae sit, ut ille me quam gratissimum possit cognoscere! Sed haec hactenus. 2. Te

ad caenas itare desisse, moleste fero. Magna enim te delectatione et voluptate privasti. Deinde etiam vereor, licet enim verum dicere, ne nescio quid illud, quod solebas, dediskas et obliviscare caenulas facere. Nam si tum, quum habebas, quos imitarere, non multum proficiebas, quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, quum ei rem demonstrassem, et vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summae reipublicae demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, quum Favonius flaret, revertisses. Hoc tempore ferri posse, si forte tu frigus ferre non posses. 3. Sed, mehercule, mi Paete, extra iocum, moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror, ut cum viris bonis, iucundis, amanti-
bus tui vivas. Nihil aptius vitae, nihil ad beate vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitae atque victus, remissionemque animorum, quae maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus, ut sapientius nostri, quam Graeci; illi συμπόσια aut σύνδειπνα, id est computationes aut concaenationes: nos convivia, quod tum maxime simul vivitur. Vides, ut te philosophando revocare coner ad caenas? Cura, ut valeas. Id foris caenitando facillime consequere. 4. Sed cave, si me amas, existimes me, quod iocosius scribam, abiecissem curam reipublicae. Sic tibi, mi Paete, persuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi liberique sint. Nullum locum praetermitto monendi, agendi, providendi: hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, praeclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

XXV. ARG. Cicero, Ciliciae procos., Paeti litteris de re militari exagitat, M. Fadium commendat.

(Laodiceae, Paulo, Marcello cons. 704.)

CICERO IMP. PAETO.

1. Summum me ducem litterae tuae reddidere. Plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris. Pyrrhi te libros et Cineae video lectitasse. Itaque obtemperare cogito praeceptis tuis: hoc amplius, navi-
cularum habere aliquid in ora maritima: contra equi-
tem Parthum negant ullam armaturam meliorem in-
veniri posse. Sed quid ludimus? Nescis, quo cum
imperatore tibi negotium sit. *Παυδείαν Κύρον*, quam
contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi.
2. Sed iocabimur alias coram, ut spero, brevi tempore.
Nunc ades ad imperandum vel ad parendum potius:
sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fadio, quod
scire te arbitror, mihi summus usus est; valdeque eum
diligō, quum propter summam probitatem eius ac singu-
larem modestiam, tum quod in his controversiis, quas
habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optima opera
eius uti soleo. 3. Is quum ad me Laodiceam venisset,
mecumque ego eum esse vellem, repente percussus est
atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat, fundum
Herculanensem a Q. Fadio fratre proscriptum esse:
qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fadius per-
graviter tulit existimavitque fratrem suum, hominem
non sapientem, impulsu inimicorum suorum eo pro-
gressum esse. Nunc, si me amas, mi Paete, negotium
totum suscipe, et molestia Fadium libera. Auctoritate
tua nobis opus est, et consilio et etiam gratia. Noli
pati litigare fratres et iudiciis turpibus conflictari.
Matonem et Pollionem inimicos habet Fadius. Quid
multa? non mehercule

tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum Fadum reddideris. Id ille in te positum esse putat mihiq̃ue persuadet.

XXVI. ARG. Iocose describit Volumnii caenam, habitam accumbente Cytheride meretrice.

(Romae, Caesare dict.; tum Caleno, Vatinius coss. 707.)

CICERO S. D. PAETO.

1. Accubueram hora nona, quum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi? apud Volumnium Eutrapelum, et quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? Quid ergo faciam? Te consulo, qui philosophum audis. Angar? excruciemne me? quid assequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in litteris. An quidquam me aliud agere censes? aut possem vivere, nisi in litteris viverem? Sed est earum etiam, non satietas, sed quidam modus. A quibus quum discessi, etsi minimum mihi est in caena: (quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti:) tamen quid potius faciam, priusquam me dormitum conferam, non reperio. 2. Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille,

quem aspectabant, cuius ob os Graii ora obvertebant sua?

Non, mehercule, suspicatus sum illam adfore. Sed tamen Aristippus quidem ille Socraticus non erubuit, quum esset obiectum, habere eum Laide: *Habeo*, inquit, *non habeor a Laide*. Graece hoc melius: tu, si voles, interpretabere. Me vero nihil istorum, ne iuvenem quidem, movit umquam; ne nunc senem.

Convivio delector; ibi loquor, quod in solum, ut dicitur, et gemitum in risus maximos transfero. 3. An tu id melius, qui etiam in philosophum irriseris? quum ille, si quis quid quaereret, dixisset, caenam te quaerere a mane dixeris. Ille baro te putabat quaesitum, unum caelum esset, an innumerabilia. Quid ad te? At hercule caena non quid ad te, ibi praesertim. 4. Sic igitur vivitur; quotidie aliquid legitur aut scribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem, et quidem aliquanto. Quare nihil est, quod adventum nostrum extimescas. Non multi tibi hospitem accipies, multi ioci. [Vale.]

80.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER DECIMUS.

L. ARG. Invehitur in Antonii potentiam, Planco, Transalpinae Galliae praesidi, remp. commendat et de Furnio benigne suscepto gratias agit. (Romae, Antonio, Dolabella const. 710.)

CICERO PLANCO.

1. Et abfui proficiscens in Graeciam: et, posteaquam de meo cursu reipublicae sum voce revocatus,

numquam per M. Antonium quietus fui: cuius tanta est, non insolentia, (nam id quidem vulgare vitium est,) sed immanitas, non modo ut vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre cuiusquam. Itaque mihi maximae curae est, non de mea quidem vita, cui satisfeci vel aetate vel factis vel (si quid etiam hoc ad rem pertinet) gloria; sed me patria sollicitat, in primisque, mi Plance, expectatio consulatus tui: quae ita longa est, ut optandum sit, ut possimus ad id tempus reipublicae spiritum ducere. Quae potest enim spes esse in ea republica, in qua hominis impotentissimi atque intemperatissimi armis oppressa sunt omnia? et in qua nec senatus, nec populus vim habet ullam? nec leges ullae sunt, nec iudicia nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis? 2. Sed quum acta omnia mitti ad te arbitrabar; nihil erat, quod singulis de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia susceptum non servavi solum, sed etiam auxi, monere te atque hortari, ut in rempublicam omni cogitatione curaque incumberes. Quae si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est: ut perducatur autem, magnae quum diligentiae est, tum etiam fortunae. 3. Sed et te aliquanto ante, ut spero, habebimus, et, praeterquam quod reipublicae consulere debemus, tamen tuae dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillime et reipublicae, quae mihi carissima est, et amicitiae nostrae, quam sanctissime nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum. 4. Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas et dignitas postulat, nec miror et gaudeo: teque hoc existimare volo, quidquid

in eum iudicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in meipsum te putem contulisse.

II. ARG. Excusatur, quod in senatum ad agendam Planci causam non venerit. (Romae, Antonio, Dolabella coe. 710.)

CICERO PLANCO S.

1. Meum studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum aut honeste venire potuissem. Sed nec sine periculo quisquam libere de republica sentiens versari potest in summa impunitate gladiatorum, nec nostrae dignitatis videtur esse ibi sententiam de republica dicere, ubi me et melius et propius audiant armati, quam senatores. 2. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium neque studium meum desiderabis; ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, umquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuae. In iis autem rebus, quae nihilominus, ut ego absim, confici poterunt, peto a te, ut me rationem habere velis et salutis et dignitatis meae.

III. ARG. Cicero verens, ne, quod accidit, cum Antonio se Plancus coniungat, hunc laudat et ad rempublicam tuendam hortatur. (Romae, Antonio, Dolabella coe. 710.)

CICERO S. D. PLANCO.

1. Quum ipsum Furnium per se vidi libentissime, tum hoc libentius, quod illum audiens te videbar audire. Nam et in re militari virtutem, et in administranda provincia iustitiam, et in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit et praeterea mihi non ignotam in consuetudine et familiaritate suavitatem tuam adiunxit; praeterea summam erga se liberalitatem. Quae omnia mihi iucunda, hoc extremum etiam

gratum fuit. 2. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra ante aliquanto, quam tu natus es; amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua; confirmata iam aetate, familiaritatem quum studio meo, tum iudicio tuo constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuae, quam mihi tecum statuo debere esse communem. Omnia summa consecutus es virtute duce, comite fortuna: eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus, quos ingenio industriaque fregisti. Nunc me amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquae vitae dignitatem ex optimo reipublicae statu acquires. 3. Scis profecto, (nihil enim te fugere potuit,) fuisse quoddam tempus, quum homines existimarent te nimis servire temporibus: quod ego quoque existimarem, te si ea, quae patiebare, probare etiam arbitrarer. Sed quum intelligerem, quid sentire, te arbitrabar videre, quid posses. Nunc alia ratio est. Omnium rerum tuum iudicium est, idque liberum. Consul es designatus optima aetate, summa eloquentia, maxima orbitate reipublicae virorum talium. Incumbe, per deos immortales, in eam curam et cogitationem, quae tibi summam dignitatem et gloriam afferat. Unus autem est, hoc praesertim tempore per tot annos republica devexata, reipublicae bene gerendae cursus ad gloriam. 4. Haec amore magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quo te arbitrarer monitis et praeceptis egere. Sciebam enim ex iisdem te haec haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram. Quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi, ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quae ad di-

gnitatem tuam pertinere arbitror, studiose diligenterque curabo.

IV. ARG. Plancus ad epistolam superiorem respondens se in reipublicae potestate fore pollicetur.

(In Gallia Transalpina, Antonio, Delahellæ co. 710.)

PLANCUS CICERONI.

1. Gratissimae mihi tuae litterae fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse animadverti. Ego autem praeteriti temporis excusationem affero, quod te profectum audieram; nec multo ante redisse scivi, quam ex epistola tua cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse praeterire; in quo tuendo habeo causas plurimas vel paternae necessitudinis, vel meae a pueritia observantiae vel tui erga me mutui amoris. 2. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur aetas, persuade tibi te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiae plena, quae summa est, videntur, quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quare si aut aliter sentirem, certe admonitio tua me reprimere, aut si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. Nunc vero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? Quaecumque in me bona sunt, aut fortunae beneficio tributa aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt aestimata, tamen vel inimicissimi iudicio tanta sunt, ut praeter bonam famam nihil desiderare videantur. 3. Quare hoc unum tibi persuade, quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate movere potero, hoc omne reipublicae semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus;

neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui praesentis esset, umquam a tuis consiliis discreparem; nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere iure possis. 4. Sum in expectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in Urbe mense Ianuario geratur, ut sciam. Interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hae gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit; certe et tibi, cui maxime cupio, et omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas meque mutuo diligas.

V. ARG. Denuo Plancum ad tuendam rempublicam gloriae stimulis instigat. (Romae, Pansa, Hirtio cons. 711.)

CICERO PLANCO S.

1. Binas a te accepi litteras eodem exemplo; quod ipsum argumento mihi fuit diligentiae tuae. Intellexi enim te laborare, ut ad me mihi expectatissimae litterae perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem mihi in comparatione difficilem ad iudicandum: amoremne erga me tuum, an animum in rempublicam pluris aestimandum putarem. Est omnino patriae caritas meo quidem iudicio maxima: sed amor voluntatisque coniunctio plus certe habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternae necessitudinis benevolentiaeque eius, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quae ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi laetitiam attulerunt. 2. Rursus declaratio animi tui, quem haberes de republica, quemque habiturus esses, mihi erat iucundissima: eoque maior erat haec laetitia, quod ad illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, quod feci his litteris,

quibus tu humanissime respondisti, ut tota mente, omnique animi impetu in rempublicam incumbas. Nihil est, quod tibi maiori fructui gloriaeque esse possit: nec quidquam ex omnibus rebus humanis est praeclarius aut praestantius, quam de republica bene mereri. 3. Adhuc enim — patitur tua summa humanitas et sapientia, me, quod sentiam, libere dicere — fortuna suffragante videris res maximas consecutus: quod quamquam sine virtute non potuisses; tamen ex maxima parte ea, quae es adeptus, fortunae temporibusque tribuuntur. His temporibus difficillimis rei-publicae, quidquid subveneris, id erit totum et proprium tuum. Incredibile est omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium: magna spes in te, et in tuo exercitu magna expectatio. Cuius, per deos, gratiae gloriaeque cave tempus amittas. Sic moneo, ut filium: sic faveo, ut mihi: sic hortor, ut et pro patria et amicissimum.

VL. ARG. Plancum hortatur, ut sejungat se a societate malorum pacemque virtute potius, quam armis positis parandam esse sibi persuadeat. (Romae, Pansa, Hirtio cons. 711.)

CICERO PLANCO.

4. Quae locutus est Furnius noster de animo tuo in rempublicam, ea gratissima fuerunt senatui, populoque Romano probatissima; quae autem recitatae litterae sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furnii oratione visae sunt. Pacis enim auctor eras, quum collega tuus, vir clarissimus, a foedissimis latronibus obsideretur; qui aut positis armis pacem petere debent aut, si pugnantes eam postulant, victoria pax, non pactione parienda est. Sed de pace litterae vel Lepidi vel tuae quam in partem acceptae sint, ex viro opti-

mo, fratre tuo, et ex C. Furnio poteris cognoscere. 2. Me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset, et fratris Furniique benevolentia fidelisque prudentia tibi praesto esset futura, vellem tamen meae quoque auctoritatis pro plurimis nostris necessitudinibus praeceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis, (es autem adeptus amplissimos,) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani et cum senatus auctoritate coniunxeris. Seiunge te, quaeso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum iudicium, sed temporum vincla coniunxerunt. 3. Complures in perturbatione reipublicae consules dicti, quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo exstitit in rempublicam consulari. Talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum civium tui dissimillimorum societate seiungas: deinde et senatui bonisque omnibus auctorem, principem, ducem praebeas: postremo, ut pacem esse iudices non in armis positos, sed in abiecto armorum et servitutis metu. Haec si et ages et senties, tum eris non modo consul et consularis, sed magnus etiam et consul et consularis. Sin aliter, tua in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Haec impulsus benevolentia scripsi paullo severius; quae tu [in] experiendo ea ratione, quae te digna est, vera esse cognosces. D. XIII. Kal. Aprilis.

VII. ARG. Caussam brevitatis indicat et studii in rep. sui serius patefacti suamque dignitatem commendat.

(In Hispania, Pansa, Hirtio cons. 711.)

PLANCUS CICERONI.

1. Plura tibi de meis consiliis scriberem rationemque omnium rerum redderem verbosius, quo magis iudicares, omnia me reipublicae praestitisse, quae et tua exhortatione excepi et mea affirmatione tibi recepi: (non minus enim a te probari, quam diligi semper volui: nec te magis in culpa defensorem mihi paravi, quam praedicatorem meritorum meorum esse volui:) sed brevior me duae res faciunt; una, quod publicis litteris omnia sum persecutus: altera, quod M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipsum ad te transire iussi, ex quo omnia cognoscere posses. 2. Non, medius fidius, mediocri dolore afficiebar, quum alii occupare possessionem laudis viderentur: sed usque mihi temperavi, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid et consulatu meo et vestra expectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum: ut, maximo praesidio reipublicae nos fuisse, et nunc sentiant homines et in posterum memoria teneant. A te peto, ut dignitati meae suffrageris et, quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus posse te, quam velle, exploratum mihi est. Fac valeas meque mutuo diligas.

VIII. ARG. Exponit, cur se sero libertatis defensorem profiteatur, et de exercitu et de provinciae statu significat.

(In Hispania, Pansa, Hirtio cons. 711.)

PLANCUS IMP. COS. DES. S. D. COSS. PR.
TRIB. PLEB. SEN. POP. PL. Q. R.

1. Si cui forte videor diutius et hominum expectationem, et spem reipublicae de mea voluntate te-

nuisse suspensam: huic prius excusandum me esse arbitror, quam de insequenti officio quidquam ulli pollicendum. Non enim praeteritam culpam videri volo redemisse, sed optimae mentis cogitata iam pridem maturo tempore enuntiare. 2. Non me praeteribat, in tanta sollicitudine hominum et tam perturbato statu civitatis fructuosissimam esse professionem bonae voluntatis magnosque honores ex eare complures consecutos videbam. Sed quum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut celeriter pollicendo magna mihi ipse ad proficiendum impedimenta opponerem, aut, si in eo mihi temperavissem, maiores occasiones ad opitulandum haberem: expeditius iter communis salutis, quam meae laudis esse volui. Nam quis in ea fortuna, quae mea est, et ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, et cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati aut perniciosum concupiscere potest? 3. Sed aliquantum nobis temporis et magni labores et multae impensae opus fuerunt, ut, quae reipublicae bonisque omnibus polliceremur, exitu praestaremus, neque ad auxilium patriae nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis saepe praemiis sollicitatus, ut ab republica potius moderata, quam ab uno infinita speraret; confirmandae complures civitates, quae superiore anno largitionibus concessionibusque praemiorum erant obligatae, ut et illa vana putarent et eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent; alligiendae etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibusque praefuerunt: ut potius cum pluribus societatem defendendae libertatis iniremus, quam cum paucioribus funestam orbi terrarum victo-

riam partiremur. 4. Muniendi vero nosmetipsi fuimus aucto exercitu auxiliisque multiplicatis, ut, quum praeferremus sensus aperte, tum etiam invitis quibusdam sciri, quid defensuri essemus, non esset periculosum. Ita numquam diffitebor multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, et simulasse invitum et dissimulasse cum dolore, quod, praematura denuntiatio boni civis imparati quam periculosa esset, ex casu collegae videbam. 5. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo, quam scriptura, mandata dedimus: ut et tectius ad vos perferrentur, et nos essemus tutiores; quibusque rebus et communem salutem muniri et nos armari conveniret, praecepimus. Ex quo intelligi potest, curam reipublicae summe defendendae iampridem apud nos excubare. 6. Nunc, quum deum benignitate ab omni re sumus paratiores, non solum bene sperare de nobis homines, sed explorate iudicare volumus. Legiones habeo v sub signis, et sua fide virtuteque reipublicae coniunctissimas et nostra liberalitate nobis obsequentes, provinciam omnium civitatum consensu paratissimam et summa contentione ad officia certantem, equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hae gentes ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt. Ipse ita sum animo paratus, vel provinciam tueri, vel ire, quo respublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia provinciamque, ut vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modo meo casu aut confirmare patriae salutem aut periculum possim morari. 7. Haec si iam expeditis omnibus rebus tranquilloque statu civitatis polliceor, in damno meae laudis reipublicae commodo laetabor, sin ad societa-

tem integerrimorum et maximorum periculorum accedam, consilia mea aequis iudicibus ab obtreptione invidiorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in reipublicae incolumitate satis magnus est paratus. Eos vero, qui, meam auctoritatem et multo magis vestram fidem secuti, nec ulla spe decipi nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

IX. ARG. Suum reip. studium prae se fert: dignitatem suam commendat; quid egerit et acturus sit, exponit: exercitum laudat. (In Gallia Narbonensi, Antonio, Dolabella cons. 710.)

PLANCUS CICERONI S.

1. Nihil me tibi temere aut te ceteris de me frustra recepisae laetor. Certe hoc maius habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi, quam ceteris, consilia mea volui esse nota. In dies vero meritorum meorum fieri accessiones, praevidere te spero: cogniturum magis recipio. 2. Quod ad me attinet, mi Cicero, (ita ab imminentibus malis respublica me adiuvante liberetur,) sic honores praemiaque vestra suspicio, conferenda certe cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus. Nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis et opera praecipua, nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestra. 3. Concupisco autem nihil mihi, (contra quod ipse pugno;) sed et temporis, et rei te moderatorem facile patior esse. Nihil aut sero aut exigue a patria civi tributum potest videri. Exercitum a. d. sextum Kal. Maias Rhodanum traieci magnis itineribus. Vienna equites mille via breviora praemisi. Ipse, si ab Lepido non impediatur, celeritate satisfaciam; si autem

itineri meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco et numero et genere et fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. Vale.

X. ARG. Plancum, laudata eius voluntate invandae reipublicae, praemia ab senatu sperare, suam operam expectare et in tuenda republica pergere iubet.

(Romae, Pansa, Hirtio cons. 711.)

CICERO PLANCO.

1. Etsi satis ex Furnio nostro cognoram, quae tua voluntas, quod consilium de republica esset: tamen, tuis litteris lectis, liquidius de toto sensu tuo iudicavi. Quamobrem, quamquam in uno praelio omnis fortuna reipublicae disceptat; (quod quidem, quum haec legeres, iam decretum arbitrabar fore:) tamen ipsa fama, quae de tua voluntate percrebruit, magnam es laudem consecutus. Itaque si consulem Romae habuissemus, declaratum esset ab senatu cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus et apparatus tuus. Cuius rei non modo non praeteriit tempus, sed ne maturum quidem etiam nunc, meo quidem iudicio, fuit. Is enim denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita claris viris defertur et datur. 2. Quare, sit modo aliqua respublica, in qua honos elucere possit, omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. Is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum ad tempus, sed perpetuae virtutis est praemium. Quamobrem, mi Plance, incumbere toto pectore ad laudem; subveni patriae; opitulare collegae; omnium gentium consensum et incredibilem conspiracyonem adiuva. Me tuorum consiliorum ad-

iutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque cognosces. Ad eas enim caussas, quibus inter nos amore sumus, officiis, vetustate coniuncti, patriae caritas accessit: eaque effecit, ut tuam vitam antefерrem meae. III. Kalendas Aprilis.

XI. ARG. Gratias agit benevolentiae Ciceronis, et suum in remp. studium pollicetur.

(In Allobrogibus, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

PLANCUS CICERONI.

1. Immortales ago tibi gratias agamque, dum vivam; nam relaturum me, affirmare non possum. Tantis enim tuis officiis non videor mihi respondere posse; nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, quum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primae tuae sententiae infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositae, oratio de me assidua et perpetua iurgia cum obtrektoribus propter me notissima mihi sunt. Non mediocris adhibenda mihi est cura, ut reipublicae me civem dignum tuis laudibus praestem, in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe.

2. Quum Rhodanum copias traiecissem, fratremque cum tribus millibus equitum praemissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem, in itinere de praelio facto, Brutoque et Mutina obsidione liberatis audiavi. Animadverti, nullum alium receptum Antonium reliquiasque, quae cum eo essent, habere, nisi in his parti-

bus: duasque ei spes esse propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. Quod quaedam pars exercitus non minus furiosa est, quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi; ipse in Allobrogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem, ac res me moneret. Si nudus huc se Antonius conferet: facile mi videor per me sustinere posse, remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur; si vero copiarum aliquid secum adducet, et si decima legio veterana, quae nostra opera revocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit, tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me, idque me praestaturum spero, dum istinc copiae traiciantur, coniunctaeque nobiscum facilius perditos opprimant. 3. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum nec diligentiam mihi defuturam. Cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse; sed si fuerit, nec animo, nec benevolentiae nec patientiae cuiusquam pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad huius rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modo rempublicam respicere volet. Utor in hac re adiutoribus interpretibusque fratre meo, et Laterense et Furnio nostro. Non me impediunt privatae offensiones, quo minus pro reipublicae salute etiam cum inimicissimo consentiam. Quod si nihil profecero, nihilominus maximo sum animo et maiore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

XII. ARG. Gratas senatui Planci litteras fuisse, et quae eius gratia in senatu acta sint, significat et ad liberandam remp. hortatur. (Romae, Paus., Hirtio cons. 711.)

CICERO PLANCO.

1. Etsi reipublicae caussa maxime gaudere debeo, tantum ei te praesidii, tantum opis attulisse extremis paene temporibus: tamen ita te victorem complectar, republica recuperata, ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas afferat, quam et esse iam, et futuram amplissimam intelligo. Cave enim putes, ullas umquam litteras gratiores, quam tuas, in senatu esse recitatas. Idque contigit quum meritorum tuorum in rempublicam eximia quadam magnitudine, tum verborum sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum, qui et te nossem et tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem et haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita. Sed senatui maiora visa sunt, quam erant expectata: non quo umquam de tua voluntate dubitasset; sed nec, quantum facere posses, nec, quoad progredi velles, exploratum satis habebat. 2. Itaque quum a. d. vii. Idus Apriles mane mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset, easque legissem, incredibili gaudio sum elatus: quumque magna multitudo optimorum virorum et civium me domo deduceret, feci continuo omnes participes meae voluptatis. Interim ad me venit Munatius noster, ut consuevit: at ego ei litteras tuas: nihildum enim sciebat. Nam ad me primum Varisidius, idque sibi a te mandatum esse dicebat. Paulo post idem mihi Munatius eas litteras legendas dedit, quas ipsi miserat, et eas, quas publice. 3. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum praetorem urbanum litteras deferremus: qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more maiorum. Senatus est continuo convocatus frequensque convenit propter famam atque expectationem tuarum litterarum. Re-

citatis litteris, oblata religio Cornuto est pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse: idque a nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio: qui quum gratia effecisset, ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit et in alia omnia discessit: meaeque sententiae, quae secunda pronuntiata erat, quum frequenter assentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. 4. Res in posterum dilata. Venit paratus Servilius, Iovi ipsi iniquus, cuius in templo res agebatur. Hunc quemadmodum fregerim, quantaque contentione Titium intercessorem abiecerim, ex aliorum te litteris malo cognoscere. Unum hoc ex meis: Senatus gravior, constantior, amicier tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit: nec vero tibi senatus amicier, quam cuncta civitas. Mirabiliter enim populus Romanus universus et omnium generum ordinumque consensus ad liberandam rempublicam conspiravit. 5. Perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda immortalitati: atque haec omnia, quae habent speciem gloriae, collecta inanibus splendoris insignibus, contemne, brevia, fugacia, caduca existima. Verum decus in virtute positum est, quae maxime illustratur magnis in rempublicam meritis. Eam facultatem habes maximam; quam quando complexus es, tene, perfee, ut ne minus respublica tibi, quam tu reipublicae debeas. Me tuae dignitatis non modo fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces. Id quum reipublicae, quae mihi vita est mea carior, tum nostrae necessitudini debere me iudico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam vo-

luptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam et fidem magis etiam perspexi in eius incredibili erga te benevolentia et diligentia. III. Idus Apriles.

XIII. ARG. Plancum de S. C. ex votis facto certiore facit et hortatur, ut bellum Antonianum conficiat.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio coss. 711.)

CICERO PLANCO.

1. Ut primum potestas data est augendae dignitatis tuae, nihil praetermisi in te ornando, quod positum esset aut in praemio virtutis, aut in honore verborum. Id ex ipso senatus consulto poteris cognoscere: ita enim est perscriptum, ut a me de scripto dicta sententia est: quam senatus frequens secutus est summo studio magnoque consensu. 2. Ego quamquam ex tuis litteris, quas mihi misisti, perspexeram, te magis iudicio bonorum, quam insignibus gloriae delectari, tamen considerandum nobis existimavi, etiamsi tu nihil postulares, quantum tibi a republica deberetur. Tu contexes extrema cum primis. Qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Itaque Homerus non Aiace, nec Achillem, sed Ulixem appellavit *πολίπορθον*. [Vale.]

XIV. ARG. Plancum in Bruto iuvando promptissimum laudat, hortaturque, ut belli reliquias exstinguat.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio coss. 711.)

CICERO PLANCO S.

1. O gratam famam biduo ante victoriam, de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis! Atque etiam hostibus fuis, spes omnis in te est. Fugisse enim ex praelio Mutinensi dicuntur notissimi latro-

num duces. Est autem non minus gratum extrema delere, quam prima depellere. 2. Equidem expectabam iam tuas litteras, idque cum multis: sperabamque etiam Lepidum, temporibus admonitum, tecum et cum republica esse facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne qua scintilla taeterri mi belli relinquatur. Quod si erit factum: et rempublicam divino beneficio affeceris, et ipse aeternam gloriam consequere. D. III. Non. Mai.

XV. ARG. Nuntiat, quae et egerit et acturus sit ad opprimendum Antonium. (In Allobrogibus, occisis Pansa, Hirtio cons. 741.)

PLANCUS CICERONI.

1. His litteris scriptis, quae postea accidissent, scire te, ad rempublicam putavi pertinere. Sedulitas mea, ut spero, et mihi et reipublicae tulit fructum. Namque assiduis internuntiis cum Lepido egi, ut, omissa omni contentione reconciliataque voluntate nostra, communi consilio reipublicae succurreret: se, liberos Urbemque pluris, quam unum perditum abiectumque latronem putaret; obsequioque meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur. 2. Profeci itaque per Laterensem internuntium. Fidem mihi dedit, se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset, bello persecuturum: me, ut venirem copiasque coniungerem, rogavit; eoque magis, quod et Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, et Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate eius, non multis ante diebus, decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis, cunctatus non sum; in cursu honorum consiliorum Lepidum adiuvandum putavi. 3. Adventus meus quid profecturus esset, vidi: vel quod equitatu

meo persequi atque opprimere equitatum eius possem, vel quod exercitus Lepidi eam partem, quae corrupta est et ab republica alienata, et corrigere et coercere praesentia mei exercitus possem. Itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto, exercitum a. d. quartum Idus Maias traduxi. Quum vero mihi nuntiatum esset, L. Antonium praemissum cum equitibus et cohortibus ad Forum Iulii venisse: fratrem cum equitum quattuor millibus, ut occurreret ei, misi a. d. v. Idus Maias: ipse maximis itineribus cum quattuor legionibus expeditis et reliquo equitatu subsequar.

4. Si nos mediocri modo fortuna reipublicae adiuverit, et audaciae perditorum et nostrae sollicitudinis hic finem reperiemus. Quod si latro, praecognito nostro adventu, rursus in Italiam se recipere coeperit, Bruti erit officium, occurrere ei: cui scio nec consilium, nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. Fac valeas, meque mutuo diligas.

XVI. ARG. Gratissimas senatui fuisse Planci litteras factumque S. C. significat, et auctor est, ut, ubi facto opus sit, sibi ipse statim consulat, nec senatus consilium exspectet.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

CICERO PLANCO.

4. Nihil post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi, quam tuas, Plance, litteras. Redditae sunt enim frequenti senatu Cornuto, quum is frigidas sane et inconstantes recitasset litteras Lepidi. Sub eas statim recitatae sunt tuae, non sine magnis qui-

dem clamoribus. Quum rebus enim ipsis essent et studiis beneficiisque in rempublicam gratissimae, tum erant gravissimis verbis ac sententiis. Flagitare senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris. Ille, se considerare velle. Quum ei magnum convicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebei retulerunt. Servilius rogatus rem distulit; ego eam sententiam dixi, cui sunt assensi ad unum. Ea quae fuerit, ex senatus consulto cognosces. 2. Tu, quamquam consilio non eges, vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc reiicias, neve in rebus tam subitis tamque angustis a senatu consilium petendum putes. Ipse tibi sis senatus; quocumque te ratio reipublicae ducet, sequare. Cures, ut ante factum aliquod a te egregium audiamus, quam futurum putamus. Illud tibi promitto, quidquid a te erit factum, id senatum, non modo ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum, comprobaturum.

XVII. ARG. Praesentem belli statum describit, cum excusatione fratris a se dimissi et commendatione suae dignitatis.

(In Allobrogibus, occisis Pansa, Hirtio coas. 711.)

PLANCUS CICERONI.

1. Antonius Id. Maiis ad Forum Iulii cum primis copiis venit. Ventidius bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Vocontium castra habet, qui locus a Foro Iulii quattuor viginti millia passuum abest, ibique me exspectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. Quod si omnia mihi integra et ipse et fortuna servarit: recipio vobis, celeriter me negotium ex sententia confecturum. 2. Fratrem meum, assiduis laboribus concursationibusque confectum, graviter se habuisse, antea tibi scripsi: sed tamen quum pri-

mum posse ingredi coepit, non magis sibi, quam reipublicae se convaluisse existimans, ad omnia pericula princeps esse non recusavit. Sed ego eum non solum hortatus sum, verum etiam coegi isto proficisci, quod et illa valetudine magis conficere se, quam me iuvare posset in castris, et quod acerbissimo interitu consulum rempublicam nudatam tali cive praetore in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si qui vestrum non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem. 3. Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit, ut Appianum ad me mitteret, quo obside fide illius et societatis in republica administranda uterer. Studium mihi suum L. Gellius, de tribus fratribus se Gaviano probavit: quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus. Amicum eum reipublicae cognosse videor, libenterque ei sum testimonio, et omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas, meque mutuo diligas, dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

XVIII. ARG. Narrat, cur ad Lepidum proficiscatur.

(In castris, occisis Pansa, Hirtio const. 711.)

PLANCUS CICERONI.

1 Quid in animo habuerim, quum Laevus Nervaeque discesserunt a me, et ex litteris, quas eis dedi, et ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti et cupido satisfaciendi reipublicae bonisque omnibus accidere solet, ut consilium sequer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset obtrectationem. 2. Itaque post discessum legatorum, quum binis continuis lit-

teris et Lepidus me, ut venirem, rogaret, et Laterensis multo etiam magis, prope implorans, obtestaretur: non ullam rem aliam extimescens, quam eandem, quae mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus eius, non dubitandum putavi, quin succurrerem meque communi periculo offerrem. Sciebam enim, etsi cautius illud erat consilium, expectare me ad Isaram, dum Brutus traiceret exercitum, et cum collega consentiente, exercitu concordi et bene de republica sentiente, hostibus obviam ire: tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciae meae aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, coniunctum cum republica non sublevassem, aut ipse a certamine belli tam necessarij me removissem.

3. Itaque potius periclitari volui, si possem mea praesentia et Lepidum tueri et exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri. Sollicitiorem certe hominem, non suis contractis, neminem puto fuisse. Nam, quae res nullam habebat dubitationem, si exercitus Lepidi absit: ea nunc magnam affert sollicitudinem, magnumque habet casum. Mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset: tantum ego et mihi confido et percussas illius copias Ventidiique mulionis castra despicio. Sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest ulceris, quod prius nocere potest, quam sciri curarique possit. Sed certe, nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quae bene de republica sentit. Magnam etiam perditionem hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. Quae si adventus meus represserit, agam

gratias fortunae constantiaeque meae, quae ad hanc experientiam excitavit. 4. Itaque a. d. xii. Kalend. Iun. ab Isara castra movi: pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positis, reliqui praesidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique eius sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me coniungam.

XIX. ARG. Eius epistolam et sibi et senatui gratam fuisse significat, et ut bellum conficiat hortatur.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

CICERO PLANCO.

1. Quamquam gratiarum actionem a te non desiderabam, quum te re ipsa atque animo scirem esse gratissimum: tamen (fatendum est enim) fuit ea mihi periucunda. Sic enim vidi, quasi ea, quae oculis cernuntur, me a te amari. Dices, quid antea? Semper equidem; sed numquam illustrius. Litterae tuae mirabiliter gratae fuerunt senatui, quum rebus ipsis, quae erant gravissimae et maximae, fortissimi animi, summique consilii: tum etiam gravitate sententiarum atque verborum. 2. Sed, mi Plance, incumbere, ut belli extrema perficias. In hoc erit summa et gratia et gloria. Cupio omnia reipublicae caussa: sed, mehercules, in ea conservanda iam defatigatus, non multo plus patriae faveo, quam tuae gloriae: cuius maximam facultatem tibi dii immortales, ut spero, dedere: quam complectere, obsecro. Qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum taeterrimum periculosissimumque confecerit.

XX. ARG. Interrogat, utrum Lepidus remp. sequatur, an Antonium, hortaturque, ut bellum finiat.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

CICERO PLANCO.

1. Ita erant omnia, quae istinc afferebantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret. Modo enim, quae vellemus, de Lepido, modo contra nuntiabantur. De te tamen fama constans, nec decipi posse nec vinci: quorum alterius fortuna partem habet quamdam, alterum proprium est prudentiae tuae. 2. Sed accepi litteras a collega tuo, datas Idibus Maiis, in quibus erat, te ad se scripsisse, a Lepido non recipi Antonium: quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris; sed minus audes fortasse propter inanem laetitiam litterarum superiorum. Verum, ut errare, mi Plance, potuisti: (quis enim id effugerit?) sic decipi te non potuisse, quis non videt? Nunc vero etiam iam erroris caussa sublata est. Culpa enim illa, *bis ad eundem*, vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet, omni cura liberati sumus; nec tamen erimus prius, quam ita esse tu nos feceris certiores. 3. Mea quidem, ut ad te saepius scripsi, haec sententia est: Qui reliquias huius belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore; quem te et opto esse et confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla esse maiora potuerunt, tibi tam grata esse, quam ego putavi fore, minime miror vehementerque laetor. Quae quidem tu, si recte istic erit, maiora et graviora cognosces. iv. Kalendas Iunias.

XXI. ARG. Perfidiam Lepidi nuntiat; subsidia postulat; dignitatem suam commendat.

(In castris ad Isaram, occisis Pansa, Hirtio coss. 711.)

PLANCUS CICERONI.

1. Puderet me inconstantiae mearum litterarum, si non haec ex aliena levitate penderent. Omnia feci, quare, Lepido coniuncto ad rempublicam defendendam, minore sollicitudine vestra perditis resisterem. Omnia ei et petenti recepi, et ultro pollicitus sum, scripsique tibi biduo ante, confidere me, bono Lepido esse usurum communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis eius, affirmationi praesentis Laterensis, qui tum apud me erat, reconciliaremque me Lepido fidemque haberem, orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare. Illud certe cavi et cavebo, ne mea credulitate reipublicae summa fallatur. 2. Quum Isaram flumen, uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per litteras ipse, ut maturarem venire: praesto mihi fuit stator eius cum litteris, quibus, ne venirem, denuntiabat: se posse per se conficere negotium: interea ad Isaram expectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilominus ire decreram, existimans eum socium gloriae vitare. Putabam posse me nec de laude ieiuni hominis delibare quidquam, et subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem. 3. Ego non malus homo hoc suspicabar. At Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi litteras, in eisque desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum, aperte denuntiat, videam, ne fallar; suam fidem solutam esse; reipublicae ne desim. Exemplar eius

chirographi Titio misi. Ipsa chirographa omnia, et quibus credidi, et ea, quibus fidem non habendam putavi, Laevo Cispio dabo perferenda, qui omnibus iis interfuit rebus. 4. Accessit eo, ut milites eius, quum Lepidus concionaretur, improbi per se, corrupti etiam per eos, qui praesunt, Canidios Rufrenosque et ceteros, quos, quum opus erit, scietis, conclamarint viri boni, pacem se velle neque esse cum ullis pugnatuos, duobus iam consulibus singularibus occisis, tot civibus pro patria amissis, hostibus denique omnibus iudicatis bonisque publicatis. Neque hoc aut vindicarat Lepidus aut sanarat. 5. Huc me venire et duobus exercitibus coniunctis obiiicere exercitum fidelissimum, auxilia maxima, principes Galliae, provinciam cunctam, summae dementiae et temeritatis esse vidi, mihiq; si ita oppressus essem remque publicam mecum prodidissem, mortuo non modo honorem, sed misericordiam quoque defuturam. Itaque rediturus sum nec tanta munera perditis hominibus dari posse sinam. 6. Ut exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiamsi ille exercitus descierit, omniaque integra servem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis parique felicitate rempublicam hic vindicetis. Nec depugnare, si occasio tulerit, nec obsideri, si necesse fuerit, nec mori, si casus inciderit, pro vobis paratior fuit quisquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc traiciendum quam primum cures et matures prius, quam hostes magis corroborentur et nostri perturbentur. In quo si celeritas erit adhibita, respublica in possessione victoriae, deletis sceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas. 7. Fratrem meum tibi, fortissimum civem et ad omnia paratissimum, excuse m lit-

teris? qui ex labore in febriculam incidit assiduam et satis molestam. Quum primum poterit istuc recurrere, non dubitabit, ne quo loco reipublicae desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet: habeo te et amantissimum mei et, quod optavi, summae auctoritatis. Tu vide-
ris, quantum et quando tuum munus apud me velis esse. Tantum te rogo, in Hirtii locum me subdas et ad tuum amorem et ad meam observantiam.

XXII. ARG. Planco respondet agris dividendis praeesae cupienti. (Romae, occisis Hirtio et Pansa cons., 711.)

CICERO PLANCO.

1. In te et in collega omnis spes est, diis approbantibus. Concordia vestra, quae senatui declarata litteris vestris est, mirifice et senatus et cuncta civitas delectata est. 2. Quod ad me scripseras de re agraria, si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus essem: qui certe ego fuisset. Sed propter tarditatem sententiarum moramque rerum, quum ea, quae consulebantur, ad exitum non pervenirent: commodissimum mihi Plancoque fratri visum est, uti eo, quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci litteris cognovisse. 3. Sed sive in senatusconsulto, sive in ceteris rebus consideras aliquid, sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimae dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Litteras tuas vehementer exspecto, et quidem tales, quales maxime opto. Vale.

XXIII. ARG. Excusat se, quod Lepido crediderit: accepto de Lepidi et Antonii coniunctione nuntio, suas copias retraxisse significat; auxilium exercitus Caesariani postulat.

(Calarum in Allobrogibus, occisis Pansa, Hirtio cois. 711.)

PLANCUS CICERONI.

1. Numquam mehercules, mi Cicero, me poenitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentia me lapsum, si umquam Lepido ex animo credidissem. Credulitas enim error est magis, quam culpa; et quidem in optimi cuiusque mentem facillime irrepit. Sed ego non hoc vitio pae-ne sum deceptus: Lepidum enim pulchre noram. Quid ergo est? Pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coegit subire. Nam, si uno loco essem, verebar, ne cui obtrectatorum viderer et nimium pertinaciter Lepido offensus et mea patientia etiam alere bellum. 2. Itaque copias prope in conspectum Lepidi Antoniique adduxi, quadragintaque millium pass. spatio relicto consedi eo consilio, ut vel celeriter accedere, vel salutariter recipere me possem. Adiunxi haec in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem, in quo mora transitus esset: Vocontii sub manu ut essent, per quorum loca fideliter mihi pateret iter. Lepidus, desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio coniunxit a. d. iv. Kal. Iunias, eodemque die ad me castra moverunt: viginti millia pass. quum abessent, res mihi nuntiata est. 3. Dedi operam deum benignitate, ut et celeriter me reciperem, et hic discessus nihil fugae simile haberet, non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum amitteretur aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Nonas Iunias

omnes copias Isaram traieci, pontesque, quos feceram, interrupi, ut spatium ad colligendum se homines haberent, et ego me interea cum collega coniungerem: quem triduo, quum has dabam litteras, expectabam. 4. Laterensis nostri et fidem et animum singularem in rempublicam semper fatebor. Sed certe nimia eius indulgentia in Lepidum ad haec pericula perspicienda fecit eum minus sagacem. Qui quidem quum in fraudem se deductum videret, manus, quas iustius in Lepidi perniciem armasset, sibi afferre conatus est. In quo casu tamen interpellatus et adhuc vivit et dicitur victurus. Sed tamen de hoc mihi parum certum est. 5. Magno cum dolore paricidarum elapsus sum iis. Veniebant enim, eodem furore in me, quo in patriam, incitati. Iracundias autem harum rerum recentes habebant: quod Lepidum castigare non destiteram, ut exstingeret bellum; quod colloquia facta improbabam; quod legatos fide Lepidi missos ad me in conspectum venire vetueram; quod C. Catium Vestinum, tribunum militum, missum ab Antonio ad eum cum litteris exceperam. In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto maiorem his frustratio dolore attulit. 6. Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem praesta; ut vigilanter nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Caesar cum copiis, quas habet firmissimas: aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur; cuius ipsius magnum periculum agitur. Quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne iam convenit. Pro Urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quod si vos istic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus re-

bus abunde reipublicae satisfaciam. 7. Te quidem, mi Cicero, in dies, mehercules, habeo cariores: sollicitudinesque meas quotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore aut ex iudicio tuo perdam. Opto, ut mihi liceat iam praesenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere iucundiora. Octavo Idus Iun. Cularone * ex finibus Allobrogum.

XXIV. ARG. Memorem se beneficiorum pollicetur, suas copias narrat, subsidium exercitus poscit, Octavianum carpit.

(*Oecisio Pansa, Hirtio cons. 711.*)

PLANCUS IMP. CONS. DESIGN. S. D.
CICERONI.

1. Facere non possum, quin in singulas res meritaque tua tibi gratias agam. Sed mehercule facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantum tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem, neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis; et malo praesens observantia, indulgentia, assiduitate memorem me tibi probare. Quod si mihi vita contingerit, omnes gratas amicitias atque etiam pias propinquitates in tua observantia, indulgentia, assiduitate vincam. Amor enim tuus ac iudicium de me utrum mihi plus dignitatis in perpetuum, an voluptatis quotidie sit allaturus, non facile dixerim. 2. De militum commodis fuit tibi curae; quos ego non potentiae meae causa (nihil enim me non salutariter cogitare scio) ornari volui a senatu; sed primum, quod ita meritos iudicabam; deinde, quod ad omnes casus coniunctiores reipublicae esse volebam; novissime, ut ab omni omnium sollicitatione aversos eos tales vobis

praestare possem, quales adhuc fuerunt. 3. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus. Quod consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas hominum, non sine caussa talis victoriae scio, tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia respublica habet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranae tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una; in castris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum. Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium saepe expertum habemus. 4. Ad hoc robur nostrorum exercituum sive Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Caesaris accessisset, aequo animo summam rempublicam in discrimen deduceremus. Aliquanto autem propius esse, quod ad Caesarem attinet, videbamus; nihil destiti eum litteris hortari; neque ille intermisit affirmare, se sine mora venire; quum interim aversum illum ab hac cogitatione ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis litterisque misi, si quid forte proficere posset. 5. Scis tu, mi Cicero, quod ad Caesaris amorem attinet, societatem mihi esse tecum: vel quod in familiaritate Caesaris, vivo illo, iam tueri eum et diligere fuit mihi necesse; vel quod ipse, quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanissimi fuit sensus; vel quod ex tam insigni amicitia mea atque Caesaris hunc, filii loco et illius et vestro iudicio substitutum, non proinde habere, turpe mihi videtur. 6. Sed, quidquid tibi scribo, dolenter mehercule magis, quam inimice facio. Quod

vivit Antonius hodie, quod Lepidus una est, quod exercitus habent non contemnendos, quod sperant, quod audent, omne Caesari acceptum referre possunt. Neque ego superiora repetam; sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset, aut oppressum iam bellum esset, aut in aversissimam illis Hispaniam cum detrimento eorum maximo extrusum. Quae mens eum, aut quorum consilia a tanta gloria, sibi vero etiam necessaria ac salutari, avocarent, et ad cogitationem consulatus bimestris summo cum terrore hominum et insulsa cum efflagitatione tratulerint, exputare non possum. 7. Multum in hac re mihi videntur necessarii eius et reipublicae et ipsius caussa proficere posse; plurimum, ut puto, tu quoque, cuius ille tanta merita habet, quanta nemo praeter me: numquam enim obliviscar maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus, ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Quod si, quantam debeo, habuero apud eum auctoritatem, plurimum ipsum iuvero. 8. Nos interea durior conditione bellum sustinemus, quod neque expeditissimam dimicationem putamus, neque tamen refugiendo commissuri sumus, ut maius detrimentum respublica accipere possit. Quod si aut Caesar se respexerit aut Africanæ legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas rogo, proprieque tuum esse, tibi persuadeas. v. Kal. Sext. ex castris.

XXV. ARG. Dissuadet Furnio praeiturae festinationem.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

CICERO S. D. FURNIO.

4. Si interest, id quod homines arbitrantur, rei-

publicae te, ut instituisti atque fecisti, navare operam, rebusque maximis, quae ad exstinguendas reliquias belli pertinent, interesse: nihil videris melius neque laudabilius neque honestius facere posse, istamque operam tuam, navitatem, animum in rempublicam celeritati praeturae anteponendam censeo. Nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis; mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, praeterea fama scientiaque omnium. 2. Quamobrem si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximo opere censeo persequendum. Quid enim honestius, aut quid honesto anteponendum? Sin autem satisfactum reipublicae putas, celeriter ad comitia, quando mature futura sunt, veniendum censeo: dummodo ne quid haec ambitiosa festinatio imminuat eius gloriae, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, quum reipublicae darent operam, annum petitionis suae non obierunt. Quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus, ut, si aedilis fuisses, post biennium tuus annus esset. Nunc nihil praetermittere videbere usitati et quasi legitimi temporis ad petendum. Video autem, Planco consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidior petitionem tuam, si modo ista ex sententia confecta essent. 3. Omnino plura me scribere, quum tuum tantum consilium iudiciumque sit, non ita necesse arbitrabar: sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam: cuius est haec summa, ut omnia te metiri dignitate malim, quam ambitione, maioremque fructum ponere in perpetuitate laudis, quam in celeritate praeturae. Haec eadem locutus sum domi meae, adhibito Q. fratre meo et Caecina et Calvisio, studiosissimis tui, quum Dardanus, libertus

tuus, interesset. Omnibus probari videbatur oratio mea. Sed tu optime iudicabis.

XXVI. ARG. Furnium ad comitia praetoria venturum monet, ut absens potius bene de rep. mereatur.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cns. 711.)

M. CICERO S. D. C. FURNIO.

1. Lectis tuis litteris, quibus declarabas, automittendos Narbonenses, aut cum periculo dimicandum, illud magis timui: quod vitatum non moleste fero. Quod de Planci et Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriae. De Gallorum studio, nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cuius id opera maxime excitatum sit. Sed iam, mihi crede, cognovimus. Itaque iucundissimis tuis litteris stomachatus sum in extremo. Scribis enim, si in Sextilem comitia, cito te; sin iam confecta, citius, ne diutius cum periculo fatuus sis. 2. O mi Furni, quam tu causam tuam non nosti, qui alienas tam facile discas! Tu nunc candidatum te putas, et id cogitas, ut aut ad comitia curras aut, si iam confecta, domi tuae sis, ne cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis? Non arbitror te ita sentire: omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quod si, ut scribis, ita sentis, non magis te, quam de te iudicium reprehendo meum. Te adipiscendi magistratus levissimi et divulgatissimi, si ita adipiscare, ut plerique, praepropera festinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in caelum iure et vere ferunt? Scilicet id agitur, utrum hac petitione, an proxima praetor fias, non ut ita de republica mereare, omni honore ut dignissimus iudicare. 3. Utrum nescis, quam alte ascenderis, an pro nihilo id putas? Si nescis, tibi ignosco; nos in culpa sumus:

sin intelligis, ulla tibi est praetura vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re et ego et Calvisius, homo magni iudicii tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Comititia tamen, quando ex his pendes, quantum facere possumus, quod multis de caussis reipublicae arbitramur conducere, in Ianuarium mensem protrudimus. Vince igitur et vale.

XXVII. ARG. Lepidum obiurgat, quod, summis honoribus ornatus a senatu, gratias non egerit: nec pacem cum Antonio in-
eundam censet. (Romae, Pansa, Hirtio cons. 711.)

CICERO LEPIDO S.

1. Quod mihi, pro summa erga te benevolentia, magnae curae est, ut quam amplissima dignitate sis; moleste tuli, te senatui gratias non egisse, quum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandae te cupidum esse, laetor. Eam si a servitute seiungis, consules et reipublicae et dignitati tuae; sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatus restitutura est, hoc animo scito esse omnes sanos, ut mortem servituti anteponant. 2. Itaque sapientius, meo quidem iudicio, facies, si te in istam pacificationem non interpones, quae neque senatui, neque populo nec cuiquam bono probatur. Sed haec audies ex aliis aut certior fies litteris. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis.

XXVIII. ARG. Antonium, qui nunc tantas turbas cieat, non una cum Caesare interfectum esse dolet et suum libertatis recuperandae studium profitetur.

(Romae, Pansa, Hirtio cons. 711.)

CICERO TREBONIO S.

4. Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus Martiis invitasses! reliquiarum nihil haberemus. At nunc cum his tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rempublicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quod vero a te, viro optimo, seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit haec pestis; interdum, quod mihi vix fas est, tibi subirascor. Mihi enim negotii plus reliquisti uni, quam praeter me omnibus. Ut enim primum post Antonii foedissimum discessum senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo, patre tuo, in ore et amore semper habuisti.

2. Nam quum senatum a. d. XIII. Kalendas Ianuarias tribuni plebi vocavissent, deque alia re referrent: totam rempublicam sum complexus, egique acerrime senatumque iam languentem et defessum ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi magis animi, quam ingenii viribus. Hic dies meaque contentio atque actio spem primum populo Romano attulit libertatis recuperandae. Nec vero ipse postea tempus ullum intermisi de republica non cogitandi solum, sed etiam agendi.

3. Quod, nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem: quamquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis; a me pauca, et ea summatim. Habemus fortem senatum, consulares partim timidos, partim male sentientes. Magnum damnum factum est in Servio. L. Caesar optime sentit; sed, quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias. Consules egregii; praeclarus D. Brutus; puer egregius Caesar; de quo spero equidem reliqua. Hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos

celeriter conscripsisset, legionesque duae de exercitu Antonii ad eius se auctoritatem contulissent, atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium scele-
ris, nihil crudelitatis praeteritum fuisse. Haec tibi, etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero.

XXIX. ARG. Ampium exsulem bene sperare iubet.

(Scripta anno incerto.)

CICERO AMPIO.

De meo studio erga salutem et incolumitatem tuam, credo te cognosse ex litteris tuorum; quibus me cumulatissime satisfacisse certo scio: nec his concedo, quamquam sunt singulari in te benevolentia, ut te salvum malint, quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus, quam ipsi, hoc tempore prodesse possim: quod quidem nec destiti facere, nec desistam: et iam in maxima re feci, et fundamenta ieci salutis tuae. Tu fac bono animo magnoque sis, meque tibi nulla re defuturum esse confidas. Pridio Nonas Quinctiles.

XXX. ARG. Praelium exponit ad Mutinam factum victoriamque de Antonio relatum.

(In castris apud Mutinam, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

GALBA CICERONI SAL.

4. XVII. Kalend. Maii, quo die Pansa in castris Hirtii erat futurus, cum quo ego eram, (nam ei obviam processeram millia pass. centum, quo maturius veniret:) Antonius legiones eduxit duas, Secundam et Quintam trigesimam, et cohortes praetorias duas, unam suam, alteram Silani, evocatorumque partem. Ita obviam venit nobis, quod nos quattuor legiones

tironum habere solum arbitrabatur. Sed noctu, quo tutius venire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego praeesse solebam, et duas cohortes praetorias miserat Hirtius nobis. 2. Quum equites Antonii apparuissent, contineri neque legio Martia neque cohortes praetoriae potuerunt; quas sequi coepimus coacti, quando eas retinere non potueramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat: neque sciri volebat se legiones habere; tantum equitatum et levem armaturam ostendebat. Posteaquam vidit, se invito, legionem ire, Pansa sequi se duas legiones iussit tironum. Postea vero quam angustias paludis et silvarum transivimus, acies est instructa a nobis duodecim cohortium. 3. Nondum venerant legiones duae; repente Antonius in aciem suas copias de vico produxit et sine mora concurrat. Primo ita pugnatum est, ut acrius non posset ex utraque parte pugnari: etsi dexterius cornu, in quo eram cum Martiae legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem XXXV Antonii, ut amplius passus quingentos ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque quum equites nostrum cornu circumire vellent, recipere me coepi et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros aggrederentur. Interim video me esse inter Antonianos Antoniumque post me esse aliquanto. Repente equum immisi ad eam legionem tironum, quae veniebat ex castris scuto reiecto. Antoniani me insequi; nostri pila conicere velle. Ita nescio quo fato sum servatus, quod sum cito a nostris cognitus. 4. In ipsa Aemilia, ubi cohors Caesaris praetoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiae legionis duae cohortes erant, et cohors praetoria pedem referre coepe-

runt, quod ab equitatu circuibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Quum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus coepi ad castra. Antonius, tamquam victor, castra putavit se posse capere. Quo quum venit, complures ibi amisit nec egit quidquam. Audita re, Hirtius cum cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit, copiasque eius omnes delevit, fugavitque eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallo-
rum. Antonius cum equitibus hora noctis quarta se in castra sua ad Mutinam recepit. 5. Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quae ab Antonio erant oppugnatae. Sic partem maiorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum. Nec id tamen sine aliqua iactura cohortium praetorianarum nostrarum et legionis Martiae fieri potuit. Aquilae duae, signa sexaginta sunt relata Antonii. Res bene gesta est. A. d. xii. Kalendas Maii ex castris.

XXXI. ARG. Se, quamquam sero, tamen percupidum re-
stituendae reipublicae ostendit. (*Pansa, Hirtio cons.* 711.)

C. ASINIUS POLLIO S. D. CICERONI.

4. Minime mirum tibi debet videri nihil me scripsisse de republica, posteaquam itum est ad arma. Nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniis infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios et retinent. Itaque nisi nave perlatae litterae essent, omnino nescirem, quid istic fieret. Nunc vero nactus occasionem, posteaquam navigari coeptum est, cupidissime et quam creberri-

me potero, scribam ad te. 2. Ne moveare eius sermonibus, quem, tametsi nemo est, qui videre velit, tamen nequaquam proinde, ac dignus est, oderunt homines, periculum non est. Adeo est enim invisus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. Natura autem mea et studia trahunt me ad pacis et libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli saepe deflevi. Quum vero non liceret mihi nullius partis esse, quia utrobique magnos inimicos habebam, ea castra fugi, in quibus plane tutum me ab insidiis inimici sciebam non futurum; compulsus eo, quo minime volebam, ne in extremis essem, plane pericula non dubitanter adii. 3. Caesarem vero, quod me in tanta fortuna modo cognitum vetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi summa cum pietate et fide. Quae mea sententia gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maxime probarit. Quod iussus sum, eo tempore atque ita feci, ut appareret invito imperatum esse. Cuius facti iniustissima invidia erudire me potuit, quam iucunda libertas, et quam misera sub dominatione vita esset. Ita si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint: quicumque is est, ei me profiteor inimicum. Nec periculum est ullum, quod pro libertate aut refugiam aut deprecer. 4. Sed consules neque senatus consulto, neque litteris suis praeceperant mihi, quid facerem. Unas enim post Idus Martias demum a Pansa litteras accepi, in quibus hortatur me, ut senatui scribam, me et exercitum in potestate eius futurum. Quod, quum Lepidus concionaretur atque omnibus scriberet se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit. Nam quibus commeatibus invito illo per illius provinciam legiones ducerem? aut, si cetera

transissem, num etiam Alpes poteram transvolare, quae praesidio illius tenentur? Adde huc, quod perferri litterae nulla conditione potuerunt: sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur ab Lepido tabellarii. 5. Illud me Cordubae pro concione dixisse, nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum. Nam de legione Trigesima tradenda quantas habuerim contentiones, quid ego scribam? qua tradita quanto pro republica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? Ilac enim legione noli acrius aut pugnacius quidquam putare esse. Quare eum me existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim: (omnes enim cives studeo plane esse salvos:) deinde, qui et me et rempublicam vindicare in libertatem paratus sim. 6. Quod familiarem meum tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est. Invideo illi tamen, quod ambulat et iocatur tecum. Quaeres, quanti aestimem? Si umquam licuerit vivere in otio, experieris: nullum enim vestigium abs te discessurus sum. Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provincia, an ducendo exercitum in Italiam reipublicae magis satisfacere possim. Ego quidem, etsi mihi tutius ac minus laboriosum est manere, tamen, quia video, tali tempore multo magis legionibus opus esse, quam provinciis, quae praesertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex litteris, quas Pansae misi, cognosces omnia: nam tibi earum exemplar misi. XVII. Kal. April. Corduba. Vale.

XXXII. ARG. De Balbi quaestoria sui flagitiis et de suo in rempublicam studio exponit. (Oecius Pansa, Hirtio cons. 711.)

C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

1. Balbus quaestor, magna numerata pecunia, magno pondere auri, maiore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito duxit se a Gadibus, et triduum tempestate retentus ad Calpen, Kal. Iuniis traiecit sese in regnum Bogudis, plane bene peculiat. His rumoribus utrum Gades referatur, an Romam, (ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat,) nondum scio. 2. Sed praeter furta et rapinas et virgis caesos socios haec quoque fecit: (ut ipse gloriari solet, eadem, quae C. Caesar:) ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Galum histrionem, summo ludorum die annulo aureo donatum, in xiv. sessum deduxit: tot enim fecerat ordines equestris loci. Quattuorviratum sibi prorogavit: comitia biennii biduo habuit, hoc est, renuntiavit, quos ei visum est: exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus trucidatus aut expulsus est, Sex. Varo proconsule. 3. Illa vero iam ne Caesaris quidem exemplo, quod ludis praetextam, de suo itinere ad L. Lentulum proconsulem sollicitandum, posuit. Et quidem quum ageretur, flevit, memoria rerum gestarum commotus. Gladiatoribus autem, Fadium quemdam, militem Pompeianum, quia, quum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari sese nolebat et ad populum confugerat, primum Gallos equites immisit in populum: (collecti enim lapides sunt in eum, quum abriperetur Fadius:) deinde abstractum defodit in ludo et vivum combussit: quum quidem pransus, nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum reiectis,

inambulet, et illi misero quiritanti C. R. NATUS SUM responderet: Abi nunc, populi fidem implora. Bestiis vero cives Romanos, etiam in his circulatorem quemdam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, obiecit. Cum huiusmodi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coram. 4. Nunc, quod praestat, quid me velitis facere, constituite. Tres legiones firmas habeo: quarum unam, Duodetrigesimam, quum ad se initio belli arcessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoria vero eadem praemia, quae suis legionibus; (quorum quis ullam finem aut modum futurum putavit?) incitatissimam retinui, aegre mehercules: nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote quum singulae quaedam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit litteris atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidus ursit me et suis et Antonii litteris, ut legionem Trigesimam mitterem sibi. 5. Itaque quem exercitum neque vendere ullis praemiis volui, nec eorum periculorum metu, quae, victoribus illis, portendebantur, diminueri, debetis existimare retentum et conservatum reipublicae esse: atque ita credere, quodcumque imperassetis, facturum fuisse, si, quod iussistis, feci. Nam et provinciam in otio, et exercitum in mea potestate tenui: finibus meae provinciae nusquam excessi: militem non modo legionarium, sed ne auxilium quidem ullum quoquam misi: et, si quos equites decedentes nactus sum, supplicio affeci. Quorum rerum fructum satis magnum republica salvatulusse me putabo. Sed respublica si me satis novisset et maior pars senatus, maiores ex me fructus tu-

lisset. Epistolam, quam Balbo, quum etiam nunc in provincia esset, scripsi, legendam tibi misi: etiam praetextam si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI. Idus Iunias, Corduba.

XXXIII. ARG. Pollio calamitatem deplorat reip. praelio Mutinensi acceptam, seque communi incendio occurrere paratum ostendit. (In Hispania ulteriore, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

POLLIO CICERONI S. P.

1. S. V. B. E. E. Q. V. Quo tardius certior fierem de praeliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios novem dies retinuit; tametsi tantam calamitatem reipublicae quam tardissime audire optandum est; sed illis, qui prodesse nihil possunt neque mederi. Atque utinam eodem senatusconsulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arcessistis, me quoque iussissetis venire! profecto non accepisset respublica hoc vulnus. Quo si qui laetantur in praesentia, quia videntur et duces et veterani Caesaris partium interiisse, tamen postmodo necesse est doleant, quum vastitatem Italiae respexerint. Nam et robur et suboles militum interiit, si quidem, quae nuntiantur, ulla ex parte vera sunt. 2. Neque ego non videbam, quanto usui reipublicae essem futurus, si ad Lepidum venissem: omnem enim cunctationem eius discussissem, praesertim adiutore Planco. Sed scribenti ad me eiusmodi litteras, quas leges, concionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similes, palparer plane necesse erat, si vellem commeatus, per provinciam eius iter faciens, habere. Praeterea verebar, ne, si ante, quam ego incepta perficerem, praelium confectum esset, pium consilium meum raperent in contrariam partem obtrectatores mei, pro-

pter amicitiam, quae mihi cum Antonio, non maior tamen, quam Planco fuit. 3. Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas naves impositis, et tibi et consulibus et Octaviano scripsi, ut me faceretis certiore, quonam modo plurimum possem prodesse reipublicae. Sed, ut rationem in eo, quo die praelium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectae sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longe remotus ab omni suspitione futuri civilis tumultus, penitus in Lusitania legiones in hibernis collocaram. Ita porro festinavit uterque conflare, tamquam nihil peius timerent, quam ne sine maximo reipublicae detrimento bellum componeretur. Sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video. 4. Nunc haec mihi scribuntur ex Gallia Lepidi et nuntiantur: Pansae exercitum concisum esse; Pansam ex vulneribus mortuum; eodem praelio Martiam legionem interisse, et L. Fabatum, et C. Peducaeam et D. Carfulenum; Hirtiano autem praelio et Secundam^{*} legionem, et omnes peraeque Antonii caesas, item Hirtii; Quartam vero, quum castra quoque Antonii cepisset, a Quinta legione concisam esse: ibi Hirtium quoque periisse et Pontium Aquilam; dici etiam Octavianum cecidisse: (quae si, quod dii prohibeant! vera sunt: non mediocriter doleo.) Antonium turpiter Mutinae obsessionem reliquisse, sed habere equitum v millia, legiones sub signis armatas tres, et P. Bagienni unam, inermes bene multos: Ventidium quoque se cum legione Septima, Octava, Nona coniunxisse: si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema et non modo nationes, sed etiam servitia concitaturum: Parmam direptam; L. Antonium Alpes occupasse. 5. Quae si

vera sunt, nemini nostrum cessandum est, nec expectandum, quid decernat senatus. Res enim cogit, huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium aut nomen denique populi Romani salvum volunt esse. Brutum enim cohortes XVII, et duas non frequentes tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirtii exercitu, confluant ad eum. Nam in delectu non multum spei puto esse; praesertim quum nihil sit periculosius, quam spatium confirmandi sese Antonio dari. Anni autem tempus libertatem maiorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris, aut in villis sunt. Itaque proximis litteris consilium meum expeditur; nam neque deesse neque superesse reipublicae volo. Maxime tamen doleo, adeo et longo et infesto itinere ad me veniri, ut die quadragesimo post aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur.

XXXIV a. ARG. Narrat, quid Antonio adveniente egerit, et gratias agit Ciceroni, quod iniquis de se rumoribus non crediderit. (Occisus Pansa, Hirtio coae. 711.)

M. LEPIDUS IMP. ITERUM, PONT. MAX.
S. P. D. M. T. C.

4. S. V. B. E. E. V. Quum audissem Antonium cum suis copiis, praemisso L. Antonio cum parte equitatus, in provinciam meam venire: cum exercitu meo ab confluyente Rhodano castra movi ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Vocontii veni et ultra castra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci. P. Ventidius suas legiones tres coniunxit cum eo et ultra me castra posuit. Habebat antea legionem secundam, et ex reliquis legio-

nibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum: nam omnis ex praelio integer discessit, ita ut sint amplius equitum xxx cohortes. Itaque ad me complures milites et equites ab eo transierunt: et in dies singulos eius copiae minuuntur. 2. Silanus et Culleo ab eo discesserunt. Nos etsi graviter ab his laesi eramus, quod contra nostram voluntatem ad Antonium ierant: tamen, nostrae humanitatis et necessitudinis caussa, eorum salutis rationem habuimus: nec tamen eorum opera utimur: neque in castris habemus neque ulli negotio praefecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui nec reipublicae deerimus. Quae postea egerimus, faciam te certior.

XXXIV b. Novae epistolae initium iuxta Victor. II.

1. Etsi omni tempore summa studia officii mutuo inter nos certatim constiterunt pro nostra inter nos familiaritate, et proinde diligenter ab utroque conservata sunt: tamen non dubito, in tanto et tam repentino reipublicae motu, quin nonnulla de me falsis rumoribus a meis obtrectatoribus me indigna ad te delata sint, quae tuum animum magno opere moverent pro tuo amore in rempublicam. Ea te moderate accepisse neque temere credendum iudicasse, a meis procuratoribus certior sum factus: quae mihi, ut debent, gratissima sunt. Memini enim et illa superiora, quae abs tua voluntate profecta sunt ad meam dignitatem augendam et ornandam: quae perpetuo animo meo fixa manebunt. 2. Abs te, mi Cicero, magno opere peto, si meam vitam et studium diligentissime superioribus temporibus in republica administranda, quae Lepido digna sunt, perspecta habes, ut paria, aut eo amplio-

ra reliquo tempore exspectes, et proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI. Kalendas Iunias, ex castris, ex Ponte Argenteo.

XXXV. ARG. Recepti Antonii causam confert in milites suos, dissensionem civium inique ferentes.

(Occisus Penns, Hirtio cons. 711.)

LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D.
SENAT. POP. PL. Q. R.

1. S. V. liberique vestri V. B. E. E. Q. V. Deos hominesque testor, patres conscripti, qua mente et quo animo semper in rempublicam fuerim, et quam nihil antiquius communi salute ac libertate iudicarem; quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus conservandis communique pace, seditione facta, retinuit meque tantae multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere, ut vere dicam, coegit. 2. In qua re ego vos, patres conscripti, oro atque obsecro, ut, privatis offensionibus omissis, summae reipublicae consulatis neve misericordiam nostram exercitusque nostri in civili dissensione sceleris loco ponatis. Quod si salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et reipublicae consulatis. Data III. Kal. Iunias a Ponte Argenteo. Valete.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER UNDECIMUS.

I. ARG. Decimus Brutus Albinus sermonem cum Hirtio, cos. des., habitum exponit: postulatam a se legationem liberam significat: sibi vero vel migrandum ex Italia, vel publicum in Urbe praesidium postulandum sibi videri dicit.

(Antonio, Dolabella cons. 710.)

D. BRUTUS BRUTO SUO ET C. CASSIO S.

1. Quo in statu simus, cognoscite. Heri vesperi apud me Hirtius fuit: qua mente esset Antonius, demonstravit; pessima scilicet et infidelissima. Nam se neque mihi provinciam dare posse aiebat neque arbitrari, tuto in Urbe esse quemquam nostrum; adeo esse militum concitatos animos et plebis. Quod utrumque esse falsum puto vos animadvertere, atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat, timere eum, ne, si mediocre auxilium dignitatis nostrae habuissemus, nullae partes iis in republica relinquerentur. 2. Quum in his angustiis versarer, placitum est mihi, ut postularem legationem liberam mihi reliquisque nostris, ut aliqua caussa proficiscendi hone-

sta quaereretur. Haec se impetraturum pollicitus est: nec tamen impetraturum confido: tanta est hominum insolentia et nostri insectatio. Ac si dederint, quod petimus, tamen paullo post futurum puto, ut hostes iudicemur, aut aqua et igni interdicamur. 3. Quid ergo est, inquis, tui consilii? Dandus est locus fortunae: cedendum ex Italia, migrandum Rhodum aut aliquo terrarum arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam: si mediocris, in exsilio vivemus: si pessimus, ad novissima auxilia descendemus. 4. Succurret fortasse hoc loco alicui vestrum, cur novissimum tempus expectemus potius, quam nunc aliquid moliamur? Quia, ubi consistamus, non habemus praeter Sex. Pompeium et Bassum Caecilium, qui mihi videntur, hoc nuntio de Caesare allato, firmiores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi, quid valeant, scierimus. Pro Cassio et te, si quid me velitis recipere, recipiam. Postulat enim hoc Hirtius ut faciam. 5. Rogo vos, quam primum mihi rescribatis. (nam non dubito, quin his de rebus ante horam quartam Hirtius certiolem me sit facturum:) quem in locum convenire possimus. Quo me velitis venire, rescribite. 6. Post novissimum Hirtii sermonem placitum est mihi postulare, ut liceret nobis esse Romae publico praesidio: quod illos nobis concessuros non puto. Magnam enim invidiam iis faciemus. Nihil tamen non postulandum putavi, quod aequum esse statuerem.

II. ARG. Petunt ab Antonio, utrum putet ipsos in Urbe tutos fore magna veteranorum militum frequentia.

(Lamivii, Antonio, Dolabella cons. 710.)

BRUTUS ET CASSIUS PRAETT.
M. ANTONIO COS.

1. De tua fide et benevolentia in nos nisi persuasum esset nobis, non conscripsissemus haec tibi: quae profecto, quando istum animum habes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis, magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse iam, et ad Kalendas Iunias futuram multo maiorem. De te si dubitemus aut vereamur, simus nostri dissimiles. Sed certe, quum ipsi in tua potestate fuerimus, tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios, neque solum edicto, sed etiam litteris id fecerimus: digni sumus, quos habeas tui consilii participes, in ea praesertim re, quae ad nos pertinet. 2. Quare petimus a te, facias nos certiores tuae voluntatis in nos: putesne nos tutos fore in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de repouenda ara cogitare audimus; quod velle et probare vix quisquam posse videtur, qui nos salvos et honestos velit. Nos ab initio spectasse otium nec quidquam aliud libertate communi quaesisse, exitus declarat. Fallere nemo nos potest, nisi tu; quod certe abest ab tua virtute et fide: sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos: tibi enim uni credidimus et credituri sumus. 3. Maximo de nobis timore afficiuntur amici nostri: quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli ab alio quolibet, quam a te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia, rogamus. Nam illud valde leve est ac nugatorium, ea re denuntiandum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Iunio laturus esses. Quem enim impedimento futurum putas, quum de nobis certum sit, nos quietu-

ros? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitae, quum accidere nobis nihil possit sine pernicie et confusione omnium rerum.

III. ARG. Contumeliosis et minaribus Antonii litteris respondent fortiter et intrepide. (Antonio, Dolabella cos. 710.)

BRUTUS ET CASSIUS PRAETT. S. D.
ANTONIO COS.

4. S. V. B. E. Litteras tuas legimus, simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quae a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla lacessimus iniuria neque miraturum credidimus, si praetores et ea dignitate homines aliquid edicto postulassemus a consule. Quod si indignaris ausos esse id facere: concede nobis, ut doleamus, ne hoc quidem abs te Bruto et Cassio tribui. 2. Nam de delectibus habitis et pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis et nuntiis trans mare missis, quod te questum esse negas; nos quidem tibi credimus, optimo animo te fecisse: sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum, et te miramur, quum haec reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Caesaris obiiceres. 3. Illud vero quemadmodum ferendum sit, tute cogita: non licere praetoribus concordiae ac libertatis caussa per edictum de suo iure decedere, quin consul arma minetur. Quorum fiducia nihil est, quod nos terreas. Neque enim decet aut convenit nobis periculo ulli submittere animum nostrum. Neque est Antonio postulandum, ut iis imparet, quorum opera liber est. Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, litterae tuae nihil proficerent. Nulla enim minantis auctoritas apud

liberos est. Sed pulchre intelligis, non posse nos quoquam impelli: et fortassis ea re minaciter agis, ut iudicium nostrum metus videatur. 4. Nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus in libera republica magnum atque honestum esse, vocemus te ad nullas inimicitias, sed tamen pluris nostram libertatem, quam tuam amicitiam aestimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis: neque, quam diu vixerit Caesar, sed quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quaesumus, consilia tua reipublicae salutaria sint ac tibi; si minus, ut, salva atque honesta republica, tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie Nonas Sext.

IV. ARG. Res a se gestas exponit, et, ut Cicero sibi in supplicationibus decernendis suffragetur, rogat.

(In Gallia citeriore, Antonio, Dolabellis cons. 710.)

D. BRUTUS IMP. COS. DESIGN. S. D.
CICERONI.

1. Si de tua in me voluntate dubitarem, multis a te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere; sed profecto est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curae. Progressus sum ad Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans, quam cupiens militibus satisfacere firmosque eos ad tuendas nostras res efficere. 2. Quod mihi videor consecutus: nam et liberalitatem nostram, et animum sunt experti. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi; multa castella cepi, multa vastavi. Non sine caussa ad senatum litteras misi. Adiuvā nos tua sententia: quod quum facies, ex magna parte communi commodo inservieris.

V. ARG. Excusat se, quod Bruti litteris non responderit, hortatur ad libertatem recuperandam atque studium suum et officia pollicetur. (Romae, Antonio, Dolebells *cop.* 710.)

M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Lupus familiaris noster, quum a te venisset, quumque Romae quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime tuto me esse arbitrabar. Eo factum est, ut ad te Lupus sine meis litteris rediret, quum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. quintum Idus Decembris, nec habui quidquam antiquius, quam ut Pansam statim convenirem: ex quo ea de te cognovi, quae maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, si ne illa quidem in re, quae a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti. 2. Illud tamen breviter significandum videtur, populum Romanum omnia a te exspectare, atque in te aliquando recuperandae libertatis omnem spem ponere. Tu, si dies noctesque memineris, (quod te facere certo scio,) quantam rem gesseris: non obliviscere profecto, quantae tibi etiam nunc gerendae sint. Si enim iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui ante, quam illum intellexi, non modo aperte, sed etiam libenter cum republica bellum gerere, spem reliquam nullam video salutis. 3. Quamobrem te obsecro iisdem precibus, quibus S. P. Q. R. ut in perpetuum rempublicam dominatu regio liberes, ut principii consentiant exitus. Tuum est hoc munus, tuae partes: a te hoc civitas vel omnes potius gentes non exspectant solum, sed etiam postulant. Quamquam, quum hortatione non egeas, ut supra scripsi, non utar ea pluribus verbis: faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, stu-

dia, curas, cogitationes pollicear, quae ad tuam laudem et gloriam pertinebunt. Quamobrem velim tibi ita persuadeas, me tum reipublicae caussa, quae mihi vita mea est carior, tum quod tibi ipse faveam, tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriae nullo loco defuturum. [Vale.]

VI. ARG. Cicero Bruti dignitatem sibi curae fore, idque iam in senatu declaratum esse rescribit.

(Romae, Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Lupus noster quum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane convenit; tua mihi mandata diligentissime exposuit et litteras reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore existimo te mihi meam dignitatem commendare, quam mehercule non habeo tua cariorum. Quare mihi gratissimum facies, si exploratum habebis, tuis laudibus nullo loco nec consilium nec studium meum defuturum. 2. Quum tribuni plebis edixissent, senatus adesset a. d. XIII. Kal. Ian. haberentque in animo de praesidio consulum designatorum referre; quamquam statueram in senatum ante Kal. Ian. non venire: tamen, quum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi, aut ita haberi senatum, ut de tuis divinis in rempublicam meritis sileretur, (quod factum esset, nisi ego venissem,) aut, etiamsi quid de te honorifice diceretur, me non adesse. 3. Itaque in senatum veni mane. Quod quum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt. Quae de te in senatu egerim, quae in concione maxima dixerim, aliorum te litteris malo cognoscere. Illud

tibi persuadeas velim, me omnia, quae ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quae est per se amplissima, summo semper studio suscepturum et defensurum; quod quamquam intelligo me cum multis esse facturum, tamen appetam huius rei principatum.

VII. ARG. Suadet, ut salutem populi R. suoapte arbitraturaeatur, senatus auctoritatem non opperiens.

(Romae, Antonio, Dolabella coa. 710.)

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Quum adhibuisset domi meae Lupus me et Libonem et Servium, consobrinum tuum, quae mea fuerit sententia, cognosse te ex M. Seio arbitror, qui nostro sermoni interfuit. Reliqua, quamquam statim Seium Graeceius est subsecutus, tamen ex Graeceio poteris cognoscere. 2. Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere et meminisse velim, ut ne in libertate et salute populi Romani conservanda auctoritatem senatus exspectes, nondum liberi, ne et tuum factum condemnes, (nullo enim publico consilio rempublicam liberavisti: quo etiam est res illa maior et clarior:) et adolescentem, vel puerum potius, Caesarem, iudices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio suscepit: denique homines rusticos, sed fortissimos viros civesque optimos, demones fuisse iudices, primum milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem Quartam, quae suum consulem hostem iudicaverunt seque ad salutem reipublicae defendendam contulerunt. Voluntas senatus pro auctoritate haberi debet, quum auctoritas impeditur metu. 3. Postremo suscepta tibi causa iam bis est, ut non sit integrum:

primum Idibus Martiis; deinde proxime, exercitu novo et copiis comparatis. Quamobrem ad omnia ita paratus, ita animatus debes esse, non ut nihil facias, nisi iussus: sed ut ea geras, quae ab omnibus summa cum admiratione laudentur.

VIII. ARG. De legatis ad Antonium de pace missis, et de recuperandae libertatis spe in Bruto posita.

(Romae, Pausa, Hirtio coss. 711.)

M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Eo tempore Polla tua misit, ut ad te, si quid vellem, darem litterarum, quum, quid scriberem, non habebam. Omnia enim erant suspensa propter expectationem legatorum: qui quid egissent, nihil dum nuntiabatur. Haec tamen scribenda existimavi: primum, S. P. Q. R. de te laborare, non solum salutis suae caussa, sed etiam dignitatis tuae. Admirabilis enim est quaedam tui nominis caritas, amorque in te singularis omnium civium. Ita enim sperant atque confidunt, ut antea rege, sic hoc tempore regno te rempublicam liberaturum. 2. Romae delectus habetur totaque Italia: si hic delectus appellandus est, quum ultro se offerunt omnes: tantus ardor occupavit animos hominum desiderio libertatis odioque diutinae servitutis. De reliquis rebus a te iam expectare litteras debemus, quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Caesar meus; quos spero brevi tempore societate victoriae tecum copulatos fore. Reliquum est, ut de me id scribam, quod te ex tuorum litteris et spero et malo cognoscere; me neque deesse ulla in re, neque umquam defuturum dignitati tuae.

IX. ARG. Hortatur, operam det, ne consulibus amissis hostes reip. invalescant. (Occis Pansa, Hirtio cons. 711.)

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

4. Pansa amisso, quantum detrimenti respublica acceperit, non te praeterit. Nunc auctoritate et prudentia tua prospicias oportet, ne inimici nostri, consulibus sublati, sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere possit in Italia Antonius, dabo operam. Sequar eum confestim. Utrumque me praestaturum spero, ne aut Ventidius elabatur aut Antonius in Italia moretur. In primis rogo te, ad hominem ventosissimum, Lepidum, mittas, ne bellum nobis redintegrare possit, Antonio sibi coniuncto. Nam de Pollione Asinio puto te perspicere, quid facturus sit. Multae et bonae et firmae sunt legiones Lepidi et Asinii.

2. Neque haec idcirco tibi scribo, quod te non eadem animadvertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est, Lepidum recte facturum numquam, si forte vobis de hoc dubium est. Plancum quoque confirmetis oro, quem spero, pulso Antonio, reipublicae non defuturum. Si se Alpes Antonius traiecerit, constitui praesidium in Alpibus collocare, et te de omni re facere certiore. III. Kal. Maii, ex castris Regii.

X. ARG. De quorundam malevolentia, et dereip. periculo. (Occis Pansa, Hirtio cons. 711.)

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

4. Non mihi rempublicam plus debere arbitror, quam me tibi. Gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi sint in me, exploratum habes: si tamen hoc temporis videatur dici caussa, malle me tuum iudicium, quam ex altera parte omnium istorum. Tu

enim a certo sensu et vero iudicas de nobis: quod isti ne faciant, summa malevolentia et livore impediuntur. Interpellent me, quo minus honoratus sim, dum ne interpellent, quo minus respublica a me commode administrari possit. Quae quanto sit in periculo, quam potero brevissime exponam. 2. Primum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum afferat obitus consulum quantamque cupiditatem hominibus iniiciat vacuitas, non te fugit. Satis me multa scripsisse, quae litteris commendari possint, arbitror. Scio enim, cui scribam. 3. Revertor nunc ad Antonium: qui ex fuga quum parvulam manum peditum haberet inermium, ergastula solvendo, omneque genus hominum arripiendo satis magnum numerum videtur effecisse. Huc accessit manus Ventidii, quae trans Apenninum itinere facto difficillimo ad Vada pervenit, atque ibi se cum Antonio coniunxit. Est numerus veteranorum et armatorum satis frequens cum Ventidio. 4. Consilia Antonii haec sint necesse est: aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur; aut Apennino Alpibusque se teneat et decursionibus per equites, quos habet multos, vastet ea loca, in quae incurrerit: aut rursus se in Etruriam referat, quod ea pars Italiae sine exercitu est. Quod si me Caesar audisset atque Apenninum transisset: in tantas angustias Antonium compulissem, ut inopia potius, quam ferro conficeretur. Sed neque Caesari imperari potest, nec Caesar exercitui suo. Quod utrumque pessimum est. Quum haec talia sint: quo minus, quod ad me pertinebit, homines interpellent, ut supra scripsi, non impedio. Haec quemadmodum explicari possint, aut, a te quum explicabuntur, ne impediantur, timeo. 5. Alere iam milites non possum.

Quum ad rempublicam liberandam accessi, HS. mihi fuit quadringenties amplius. Tantum abest, ut meae rei familiaris liberum sit quidquam, ut omnes iam meos amicos aere alieno obstrinxerim. Septem nunc numerum legionum alo: qua difficultate, tu arbitrare. Non, si Varronis thesauros haberem, subsistere sumptui possem. Quum primum de Antonio exploratum habuero, faciam te certiozem. Tu me amabis ita, si hoc idem me in te facere senseris. III. Non. Maii, ex castris, Dertona.

XI. ARG. Iter Antonii ad Lepidum, dubiam Planci fidem, et suum in republ. studium significat.

(Occisus Plancus, Hortio cos., 711.)

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

1. Eodem exemplo a te mi litterae redditae sunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere existimo, quantum persolvere difficile est. Scripsi tibi, quae hic gererentur. In itinere est Antonius; ad Lepidum proficiscitur; ne de Planco quidem spem adhuc abiecit, ut ex libellis eius animadverti, qui in me inciderunt; in quibus, quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. Ego tamen non habui ambiguum, et statim ad Plancum misi; et biduo ab Allobrogibus et totius Galliae legatos exspecto, quos confirmatos domum remittam. 2. Tu, quae istic opus erunt administrari, prospicies, ut ex tua voluntate reiue publicae commodo fiant. Malevolentiae hominum in me, si poteris, occurre; si non potueris, hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis deterrere possunt. Pridie Nonas Maii, ex castris, finibus Statiellensium.

XII. ARG. Queritur Brutum non impedisse, ne bellum renovaret Antonius. (Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Tres uno die a te accepi epistolas: unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores: quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit, alteram ad me misit Lupus. Ex tuis litteris et ex Graeceii oratione non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum videtur. Non dubito autem, pro tua singulari prudentia, quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa praeclara in rempublicam merita ad nihilum esse ventura. Ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo, fugisse Antonium. 2. Qui si ita se habet, ut, quemadmodum audiebam de Graecio, configi cum eo sine periculo non possit: non ille mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. Itaque homines alii facti sunt: nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis. Opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. Omnino est hoc populi, maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. Sed tamen providendum est, ne qua iusta querela esse possit. Res se sic habet. Is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. Hoc quam vim habeat, te existimare malo, quam me apertius scribere.

XIII a. ARG. Excusat tarditatem in persequendo Antonio et, quo res statu sit, exponit.

(Pollentiae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

D. BRUTUS IMP. S. D. M. T. C.

1. Iam non ago tibi gratias. Cui enim re vix re-

ferre possum, huic verbis non patitur res satisfieri. Attendere te volo, quae in manibus sunt. Qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de causis, Cicero, non potui: eram sine equitibus, sine iumentis: Hirtium periisse nesciebam: Caesari non credebam prius, quam convenissem et collocutus essem. Hic dies hoc modo abiit. 2. Postero die mane a Pansa sum arcessitus Bononiam. Quum in itinere essem, nuntiatum mihi est eum mortuum esse. Recurri ad meas copias. Sic enim vere eas appellare possum. Sunt extenuatissimae et inopia omnium rerum pessime acceptae. Biduo me Antonius antecessit; itinera fecit multo maiora fugiens, quam ego sequens. Ille enim iit passim, ego ordinatim. Quacumque iit, ergastula solvit, homines arripuit. Constitit nusquam prius, quam ad Vada venit. Quem locum volo tibi esse notum. Iacet inter Apenninum et Alpes, impeditiissimus ad iter faciendum. 3. Quum abessem ab eo millia passuum triginta et se iam Ventidius coniunxisset, concio eius ad me est allata; in qua petere coepit a militibus, ut se trans Alpes sequerentur; sibi cum M. Lepido convenire. Succlamatum est, et frequenter a militibus Ventidianis, (nam suos valde quam paucos habet,) sibi aut in Italia pereundum esse aut vincendum; et orare coeperunt, ut Pollentiam iter facerent. Quum sustinere eos non posset, in posterum diem iter suum contulit. 4. Hac re mihi nuntiata, statim quinque cohortes Pollentiam praemisi, meumque iter eo contuli. Hora ante praesidium meum Pollentiam venit, quam Trebellius cum equitibus. Sanequam sum gavisus. In hoc enim victoriam puto consistere. In spem venerant, quod neque Planci

quattuor legiones omnibus suis copiis pares arbitrabantur, neque ex Italia tam celeriter exercitum traici posse credebant. Quos ipsi adhuc satis arroganter Allobroges equitatusque omnis, qui eo praemissus erat a nobis, sustinebant, nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. Tamen, si quo etiam casu Isaram se traiecerint, ne quod detrimentum reipublicae iniungant, summa a nobis dabitur opera. 5. Vos magnum animum optimamque spem de summa republica habere volumus, quum et nos et exercitus nostros, singulari concordia coniunctos, ad omnia pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentia remittere debetis dareque operam, ut quam paratissimi et ab exercitu, reliquisque rebus pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium configamus; qui quidem eas copias, quas diu simulatione reipublicae comparabant, subito ad patriae periculum converterunt.

XIII b. Hoc fragmentum continet index epistolarum Cic. in cod. Med. adiectus. (Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

D. BRUTUS COS. DESIG. S. D. M. CICERONI.
Parmenses miserrimos * *.

XIV. ARG. Bruti litteris respondet de decemviris, de legionibus perducendis, de pecunia, novo de bello Bruti opera conficiendo. (Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. T. C. S. P. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Mirabiliter, mi Brute, laetor, mea consilia measque sententias a te probari de decemviris, de ornando adolescente. Sed quid refert? Mihi crede, homini non glorioso: plane iam, Brute, frigeo; ὄψωνος enim erat meum senatus: id est iam dissolutum.

Tantam spem attulerat exploratae victoriae tua praeclara Mutina eruptio, fuga Antonii, conciso exercitu, ut omnium animi relaxati sint, meaeque illae vehementes contentiones tamquam *συναμαχίαι* esse videantur. 2. Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam et Quartam negant, qui illas norunt, ulla conditione ad te posse perducī. Pecuniae, quam desideras, ratio potest haberi, eaque habebitur. De Bruto arcessendo Caesareque ad Italiae praesidium tenendo, valde tibi assentior. Sed, ut scribis, habes obtrectatores; quos equidem facillime sustineo: sed impediunt tamen. Ex Africa legiones exspectantur. 3. Sed bellum istic renatum mirantur homines. Nihil tam praeter spem umquam. Nam die tuo natali victoria nuntiata, in multa saecula videbamus rempublicam liberatam. Novi timores retexunt superiora. Scripsisti autem ad me iis, quas Idibus Maiis dedisti, modo te accepisse a Planco litteras, non recipi Antonium a Lepido. Id si ita est, omnia faciliora: sin aliter, magnum negotium, cuius exitum non extimesco; tuae partes sunt. Ego plus, quam feci, facere non possum. Te tamen, id quod spero, omnium maximum et clarissimum videre cupio.

XV. ARG. Landat officium Bruti et hortatur, ut secum iam ipse certet. (Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. T. C. S. P. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

4. Etsi mihi tuae litterae iucundissimae sunt: tamen iucundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco collegae mandasti, ut te mihi per litteras excusaret: quod fecit ille diligenter. Mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentia. Coniunctio tua cum collega concordiaque vestra, quae litteris com-

munibus declarata est, S. P. Q. R. gratissima accidit. 2. Quod superest, perge, mi Brute, et iam non cum aliis, sed tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, praesertim ad te: quo magistro brevitatis uti cogito. Litteras tuas vehementer exspecto, et quidem tales, quales maxime opto.

XVI. ARG. Commendat Lamiam in petitione praeturae.
(M. Antonio cos. 710. incerto mensae.)

M. T. C. S. P. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Permagni interest, quo tibi haec tempore epistola reddita sit: utrum quum sollicitudinis aliquid haberes, an quum ab omni molestia vacuus esses. Itaque ei praecepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolae tibi reddendae. Nam quemadmodum, coram qui ad nos intempestive adeunt, molesti saepe sunt: sic epistolae offendunt, non loco redditae. Si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit; et ille, cui mandavi, satis scite et commode tempus ad te cepit adeundi: confido, me, quod velim, facile a te impetraturum. 2. L. Lamia praeturam petit. Hoc ego utor uno omnium plurimum. Magna vetustas, magna consuetudo intercedit: quodque plurimum valet, nihil mihi eius est familiaritate iucundius. Magno praeterea beneficio eius magnoque merito sum obligatus. Nam Clodianis temporibus, quum equestris ordinis princeps esset proque mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio consule relegatus est: quod ante id tempus civi Romano contigit nemini. Hoc quum populus Romanus meminerit, meipsum non meminisse turpissimum est. 3. Quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere praeturam. Quamquam enim Lamia summo splendore, summa gratia

est, magnificentissimo munere aedilicio: tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. Nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, quando equitum centurias tenes, in quis regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus. Ponam in extremo, quod sentio. Nihil est, Brute, quum omnia a te exspectem, quod mihi gratius facere possis.

XVII. ARG. Iterum commendat Lamiam.

(M. Antonio cos. 710. incerto mense.)

M. T. C. S. D. D. BRUTO IMP.

1. Lamia uno omnium familiarissime utor. Magna eius in me, non dico officia, sed merita, eaque sunt populo Romano notissima. Is magnificentissimo munere aedilitatis perfunctus petit praeturam, omnesque intelligunt nec dignitatem ei deesse nec gratiam. Sed is ambitus exstare videtur, ut ego omnia pertimescam, totamque petitionem Lamiae mihi sustinendam putem. 2. In ea re quantum me possis adiuvari, facile perspicio: nec vero, quantum mea caussa velis, dubito. Velim igitur, mi Brute, tibi persuadeas, nihil me maiore studio a te petere, nihil te mihi gratius facere posse, quam si omnibus tuis opibus, omni studio Lamiam in petitione iuveris; quod ut facias, vehementer te rogo.

XVIII. ARG. Reprehendit Bruti timorem.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. T. C. S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Etsi ex mandatis, quae Galbae Volumnioque ad senatum dedisti, quid timendum suspicandumque putares suspicabamur: tamen timidiora mandata vi-

debantur, quam erat dignum tua populi que Romani victoria. Senatus autem, mi Brute, fortis est et habet fortes duces. Itaque moleste ferebat se a te, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum iudicaret, timidum atque ignavum iudicari. 2. Etenim quum te incluso spem maximam omnes habuissent in tua virtute, florente Antonio: quis erat, qui quidquam timeret profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. Quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem velle se dixisset, is in optatissima pace bellum reipublicae indiceret? Nec dubito, quin tu plus provideas. 3. Sed tamen tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam molestiam afferebat. Quare velim equidem, id quod spero, ut plane abiectus et fractus sit Antonius; sin aliquid virium forte collegerit, sentiet nec senatui consilium nec populo Romano virtutem deesse, nec reipublicae te vivo imperatorem. XIV. Kal. Iun.

XIX. ARG. De rep. timet, Vicentinos commendat.

(Occisus Pansa, Hirtio cons. 711.)

D. BRUTUS S. P. D. M. T. C.

4. Ad senatum quas litteras misi, velim prius perlegas, et, si qua tibi videbuntur, commutes. Necessario me scripsisse ipse animadvertes: nam quum putarem Quartam et Martiam legiones mecum futuras, ut Druso Paulloque placuerat, vobis assentientibus: minus de reliquis rebus laborandum existimavi. Nunc vero, quum sim cum tirónibus egentissimis, valde et meam et vestram vicem timeam necesse est. 2. Vicentini me et M. Brutum praecipue observant.

His ne quam patiari iniuriam fieri in senatu vernarum caussa, a te peto. Caussam habent optimam, officium in rempublicam summum, genus hominum adversariorum seditiosum et inertissimum. XII. Kalend. Iun. Vercellis.

XX. ARG. Ciceronem monet, ut veteranos sibi conciliet.
(*Occisio Pansa, Hirtio cosa, 711.*)

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. T. C.

1. Quod pro me non facio, id pro te facere meus in te amor tuaque officia cogunt, ut timeam. Saepe enim mihi quum esset dictum neque a me contemptum; novissime Labeo Segulius, homo sibi simillimus, narravit mihi apud Caesarem se fuisse multumque sermonem de te habitum esse; ipsum Caesarem nihil sane de te questum, nisi [dictum] quod diceret, te dixisse, laudandum adolescentem, ornandum, tollendum; se non esse commissurum, ut tolli possit. Hoc ego Labeonem credo illi retulisse aut finxisse dictum, non ab adolescente prolatum. Veteranos vero pessime loqui, volebat Labeo me credere, et tibi ab iis instare periculum; maximeque indignari, quod in decemviris neque Caesar neque ego habiti essemus, atque omnia ad vestrum arbitrium essent collata. 2. Haec quum audissem et iam in itinere essem, committendum non putavi, prius ut Alpes transgrederer, quam, quid istic ageretur, scirem. Nam de tuo periculo, crede mihi, iactatione verborum et denuntiatione periculi, sperare eos, te pertimescero, adolescente impulsio, posse magna consequi praemia, et totam istam cantilenam ex hoc pendere, ut quam plurimum lucri faciant. Neque tamen non te cautum esse volo et insidias vitantem. Nihil enim tua mihi vita potest esse

iucundius neque carius. 3. Illud vide, ne timendo magis timere cogare, et, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras. Primum, quod desiderant de decemviris, facias; deinde de praemiis. Si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, his dandos censeas ab utrisque nobis: de nummis, lente ac ratione habita pecuniae, senatum de ea re constituturum: quattuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Sullanis et agro Campano. Aequaliter aut sorte agros legionibus assignari puto oportere. 4. Haec me tibi scribere non prudentia mea hortatur, sed amor in te et cupiditas otii, quod sine te consistere non potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam. Legiones armo, paro; spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus et impetus hominum. De exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Caesar non remittit. Ad has litteras statim mihi rescribe tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit meque scire opus putaris. Vale. viii. Kal. Iun. Eporedia.

XXI. ARG. Respondet ad superiorem epistolam.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. T. C. S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIGN.

1. Dii isti Segulio malefaciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! Quid? tu illum tecum solum aut cum Caesare? qui neminem praetermiserit, quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit? Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud, quidquid esset, nugarum me scire voluisti. Signum enim magnum amoris dedi-

sti. 2. Nam quod idem Segulius, veteranos queri, quod tu et Caesar in decemviris non essetis: utinam ne ego quidem essem! Quid enim molestius? Sed tamen, quum ego sensissem, de iis, qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere, iidem illi, qui solent, reclamarunt. Itaque excepti etiam estis, me vehementer repugnante. Quocirca Segulium negligamus, qui res novas quaerit: non quo veterem comederit: nullam enim habuit: sed hanc ipsam recentem novam devoravit. 3. Quod autem scribis te, quod pro te ipso non facias, id pro me, ut de me timeas aliquid: omni te, vir optime mihiq̃ue carissime Brute, de me metu libero. Ego enim, quae provideri poterunt, non fallar in iis: quae cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro. Sim enim impudens, si plus postulem, quam homini a rerum natura tribui potest. 4. Quod mihi praecipis, ut caveam, ne timendo magis timere cogar, et sapienter et amicissime praecipis. Sed velim tibi persuadeas, quum te constet excellere hoc genere virtutis, ut numquam extimescas, numquam perturbare, me huic tuae virtuti proxime accedere. Quamobrem neque metuam quidquam et cavebo omnia. Sed vide, ne tua iam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quidquam timeam; tuis enim opibus et consulatu tuo, etiamsi timidi essemus, tamen omnem timorem abiiceremus: praesertim quum persuasum omnibus esset mihiq̃ue maxime, a te nos unice diligi. 5. Consiliis tuis, quae scribis de quattuor legionibus deque agris assignandis ab utrisque vestrum, vehementer assentior. Itaque quum quidam de collegis nostris agrariam curationem ligurirent, disturbavi rem totamque vobis integram reservavi. Si quid erit occultius et, ut scribis, reconditum, meo-

rum aliquem mittam, quo fidelius ad te litterae perfectantur. Pridie Nonas Iunii.

XXII. ARG. Commendat Appium Claudium, hostium numero eximendum. (Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. T. C. S. P. D. D. BRUTO IMP.

1. Cum Appio Claudio, C. F. summa mihi necessitudo est, multis eius officiis et meis mutuis constituta. Peto a te maiorem in modum, vel humanitatis tuae vel mea caussa, ut eum auctoritate tua, quae plurimum valet, conservatum velis. Volo te, quum fortissimus vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. Magno tibi erit ornamento, nobilissimum adolescentem beneficio tuo esse salvum. Cuius quidem caussa hoc melior debet esse, quod pietate adductus, propter patris restitutionem, se cum Antonio coniunxit. 2. Quare etsi minus veram causam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus potest hominem, summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum praeterea et gratissimum, incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita a te peto, ut maiore studio magisque ex animo petere non possim.

XXIII. ARG. Ciceronem bene de rep. sperare iubet.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

D. BRUTUS S. P. D. M. T. C.

1. Nos hic valemus recte et, quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode de nobis sentire videtur. Omni timore deposito, debemus libere reipublicae consulere. Quod si omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitibus, propriis reipublicae, valentibus, magnum animum habere debe-

bas, quem et semper habuisti, et nunc fortuna adiuvante augere potes. 2. Quae tibi superioribus litteris mea manu scripsi, terrendi tui caussa homines loquuntur. Si frenum momorderis, peream, si te omnes, quot sunt, conantem loqui ferre poterunt. Ego, tibi ut antea scripsi, dum mihi a te litterae veniant, in Italia morabor. VIII. Kal. Iun. Eporedia.

XXIV. ARG. Scribit, superiore epistola timorem sibi exemptum; tum, quid agendum ei sit, et de pecunia decreta.

(Occisus Pansa, Hirtio coas. 711.)

M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Narro tibi: antea subirascebar brevitati tuarum litterarum: nunc mihi loquax esse videor; te igitur imitabor. Quam multa quam paucis! te recte valere, operamque dare, ut quotidie melius; Lepidum commode sentire; tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere. Si timidus essem, tamen ista epistola mihi omnem metum abstersisses. Sed, ut mones, frenum momordi: etenim qui, te incluso, omnem spem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio iam vigiliam meam, Brute, tibi tradere; sed ita, ut ne desim constantiae meae. 2. Quod scribis, in Italia te moraturum, dum tibi litterae meae veniant: si per hostem licet, non erraris: multa enim Romae: sin adventu tuo bellum confici potest, nihil sit antiquius. Pecunia expeditissima quae erat, tibi decreta est. Habes amantissimum Servium; nos non desumus. VIII. Idus Iunias.

XXV. ARG. Scribit omnem spem esse in Planco et D. Bruto. De M. Bruti rebus certior fieri cupit.

(Romae, occisus Pansa, Hirtio coas. 711.)

M. T. C. S. P. D. D. BRUTO.

1. Exspectanti mihi tuas quotidie litteras Lupus noster subito denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. Ego autem, etsi, quid scriberem, non habebam, (acta enim ad te mitti sciebam, inanem autem sermonem litterarum tibi iniucundum esse audiebam,) brevitatem secutus sum te magistro. Scito igitur, in te et in collega spem omnem esse. 2. De Bruto autem nihil adhuc certi: quem ego, quemadmodum praecipis, privatis litteris ad bellum commune vocare non desino. Qui utinam iam adesset! intestinum Urbis malum, quod est non mediocre, minus timere-mus. Sed quid ago? non imitor *Λαχωνισμὸν* tuum: altera iam pagella procedit. Vince, et vale. xiv. Kal. Quintiles.

XXVI. ARG. Sollicitus de Antonii et Lepidi conspiratione, mox legiones et stipendium mitti vult.

(Occisus Pansa, Hirtio const. 711.)

D. BRUTUS IMP. S. P. D. M. T. C.

In maximo meo dolore hoc solatio utor, quod intelligunt homines, non sine caussa me timuisse ista, quae acciderunt. Deliberent, utrum traiciant legiones ex Africa necne, et ex Sardinia * * ; et Brutum arcessant necne: et mihi stipendium dent, an non decernant. Ad senatum litteras misi. Crede mihi, nisi ista omnia ita fiant, quemadmodum scribo, magnum nos omnes adituros periculum. Rogo te: videte, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. Et fide opus est et celeritate. iii. Non. lun. ex castris.

XXVII. ARG. Questus erat Matius, accusari se a Cicero-
ne, tum quod legi cuidam Caesaris suffragatus esset, tum etiam
quod ludos, Caesaris mortuo ab Octaviano datos, curasset. Cice-
ro se ita purgat, ut alterum se dixisse neget, alterum honeste in-
terpretetur. (*Antonio, Dolabella* *cos.* 710.)

M. CICERO MATIO S.

1. Nondum satis constitui, molestiae ne plus an
voluptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo quum
plenus officii, tum utriusque nostrum amantissimus.
Nam quum in Tusculanum vesperi venissem, postri-
die ille ad me, nondum satis firmo corpore quum es-
set, mane venit. Quem quum obiurgarem, quod pa-
rum valetudini parceret, tum ille, nihil sibi longius
fuisse, quam ut me videret. Num quidnam, inquam,
novi? Detulit ad me querelam tuam, de qua prius,
quam respondeo, pauca praeponam. 2. Quantum me-
moriam repetere praeterita possum, nemo est mihi te
amicus antiquior. Sed vetustas habet aliquid com-
mune cum multis: amor non habet. Dilexi te, quo
die cognovi, meque a te diligere iudicavi. Tuus deinde
discessus, isque diuturnus, ambitio nostra et vitae
dissimilitudo non est passa voluntates nostras consue-
tudine conglutinari. Tuum tamen erga me animum
agnovi multis annis ante bellum civile, quum Caesar
esset in Gallia. Quod enim vehementer mihi utile
esse putabas nec inutile ipsi Caesari, perfecisti, ut ille
me diligeret, coleret, haberet in suis. Multa praeter-
eo, quae temporibus illis inter nos familiarissime di-
cta, scripta, communicata sint: graviora enim conse-
cuta sunt. 3. Et initio belli civilis quum Brundisium
versus ires ad Caesarem, venisti ad me in Formia-
num. Primum hoc ipsum quanti, praesertim tempo-
ribus illis! Deinde oblitum me putas consilii, sermo-

nis, humanitatis tuae? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec vero sum oblitus litterarum tuarum, quas ad me misisti, quum Caesari obviam venisses in agro, ut arbitror, Trebulano. 4. Secutum illud tempus est, quum me ad Pompeium proficisci sive pudor meus coegit sive officium sive fortuna. Quod officium tuum, quod studium vel in absentem me vel in praesentes meos defuit? Quem porro omnes mei et mihi et sibi te amiciores iudicaverunt? Veni Brundisium. Oblitumne me putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento advolaris? quae tua fuerit assessio, oratio, confirmatio animi mei, fracti communium miseriarum metu? 5. Tandem aliquando Romae esse coepimus. Quid defuit nostrae familiaritati? In maximis rebus quonam modo me gererem adversus Caesarem, usus tuo consilio sum. In reliquis officiis cui tu tribuisti, excepto Caesare, praeter me, ut domum ventitares horasque multas saepe suavissimo sermone consumeres? tum, quum etiam, si meministi, ut haec *φιλοσοφούμενα* scriberem, tu me impulisti. Post Caesaris reditum quid tibi maiori curae fuit, quam ut essem ego illi quam familiarissimus? quod effeceras. 6. Quorsum igitur haec oratio longior, quam putaram? Quia sum admiratus, te, qui haec nosse deberes, quidquam a me commissum, quod esset alienum nostra amicitia, credidisse. Nam praeter haec, quae commemoravi, quae testata sunt et illustria, habeo multa occultiora, quae vix verbis exsequi possum. Omnia me tua delectant, sed maxime maxima quum fides in amicitia, consilium, gravitas, constantia, tum lepos, humanitas, litterae. Quapropter redeo nunc ad querelam. 7. Ego te suffragium tulisse in illa lege primum non credidi:

deinde, si credidissem, numquam id sine aliqua iusta caussa existimarem te fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quidquid facias, malevolentia autem hominum, ut nonnulla durius, quam a te facta sint, proferantur. Ea tu si non audis, quid dicam, nescio: equidem, si quando audio, tam defendo, quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex: alia sunt, quae liquido negare soleam, ut de isto ipso suffragio: alia, quae defendam a te pie fieri et humane, ut de curatione ludorum. 8. Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Caesar rex fuerit, quod mihi quidem videtur, in utramque partem de tuo officio disputari posse, vel in eam, qua ego uti soleo, laudandam esse fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas, vel in eam, qua nonnulli utuntur, libertatem patriae vitae amici anteponendam. Ex his sermonibus utinam essent delatae ad te disputationes meae! Illa vero duo, quae maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius, quam ego, commemorat, aut saepius: te et non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse et moderandae victoriae; in quo, qui mihi non assentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit caussam harum litterarum: quibus nisi credideris, me omnis officii et humanitatis expertem iudicaris; quo nec mihi gravius quidquam potest esse nec a te alienius.

XXVIII. ARG. Respondet ad superiorem Ciceronis epistolam hac longe omnium quae exstant epistolarum perfectissima.
(Romae, Antonio, Delabella cons. 710.)

MATIUS CICERONI S.

4. Magnam voluptatem ex tuis litteris cepi, quod

quam speraram atque optaram, habere te de me opinionem, cognovi. De qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi aestimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conscius autem mihi eram, nihil a me commissum esse, quod boni cuiusquam offenderet animum. Eo minus credebam, plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam persuaderi potuisse, praesertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benevolentia. Quod quando, ut volui, scio esse: respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat, tua singulari bonitate et amicitia nostra, saepe restitisti. 2. Nota enim mihi sunt, quae in me post Caesaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero atque eum, quem dilexi, periisse indignor. Adjunt enim, patriam amicitiae praeponendam esse, proinde ac si iam vicerint, obitum eius reipublicae fuisse utilem. Sed non agam astute. Fateor, me ad istum gradum sapientiae non pervenisse. Neque enim Caesarem in dissensione civili sum secutus; sed amicum, quamquam re offendebar, tamen non deserui: neque bellum umquam civile, aut etiam causam dissensionis probavi, quam etiam nascentem exstingui summe studui. Itaque in victoria hominis necessarii neque honoris neque pecuniae dulcedine sum captus: quibus praemiis reliqui, minus apud eum, quam ego, quum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea lege Caesaris deminuta est, cuius beneficio plerique, qui Caesaris morte laetantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, aequae ac pro mea salute laboravi. 3. Possum igitur, qui omnes voluerim incolumes, eum, a quo id impetratum est, periisse non indignari; quum praesertim

iidem homines illi et invidiae et exitio fuerint? Plecteris ergo, inquiunt, quando factum nostrum improbare audes. O superbiam inauditam! alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem impunitè licere! At haec etiam servis semper libera fuerunt, timerent, gauderent, dolerent suo potius, quam alterius arbitrio: quae nunc, ut quidem isti dictitant libertatis auctores, metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. 4. Nullius umquam periculi terroribus ab officio aut ab humanitate desciscam. Numquam enim honestam mortem fugiendam, saepe etiam oppetendam putavi. Sed quid mihi succensent, si id opto, ut poeniteat eos sui facti? Cupio enim Caesaris mortem omnibus esse acerbam. At debeo pro civili parte rempublicam velle salvam. Id quidem me cupere, nisi et ante acta vita et reliqua mea spes, tacente me, probat, dicendo vincere non postulo. 5. Quare maiorem in modum te rogo, ut rem potiolem oratione ducas, mihiq; si sentis expedire, recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse. An, quod adolescens praestiti, quum etiam errare cum excusatione possem: id nunc aetate praecipitata commutem, ac me ipse retexam? Non faciam: neque, quod displiceat, committam, praeterquam quod hominis mihi coniunctissimi ac viri amplissimi doleo gravem casum. Quod si aliter essem animatus, numquam quod facerem, negarem: ne et in peccando improbus et in dissimulando timidus ac vanus existimarer. 6. At ludos, quos Caesaris victoriae Caesar adolescens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad statum reipublicae pertinet. Quod tamen munus et hominis amicissimi memoriae atque honoribus praestare, etiam mortui, debui: et optimae spei ado-

lescenti ac dignissimo Caesari repetenti negare non potui. 7. Veni etiam consulis Antonii domum saepe salutandi caussa: ad quem, qui me parum patriae amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid, aut auferendi caussa, frequentes ventitare reperies. Sed quae haec est arrogantia, quod Caesar numquam interpellavit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen iis uterer, qui mihi amicum eripuerunt, carpando me, efficere conari, ne, quos velim, diligam? 8. Sed non vereor, ne aut meae vitae modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores, aut ne etiam ii, qui me non amant propter meam in Caesarem constantiam, non malint mei, quam sui similes amicos habere. Mihi quidem si optata contingent, quod reliquum est vitae, in otio Rhodi degam: sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romae, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit, et quod eum, quem semper lubenter dilexi, quo magis iure colere atque observare deberem, fecit. Bene vale et me dilige.

XXIX. ARG. Profecturus in Graeciam res suas Oppio commendat, eius amicitia fretus. (Antonio, Delabella cons. 710.)

CICERO OPPIO S.

1. Dubitanti mihi, quod scit Atticus noster, de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem, iudicium et consilium tuum. Nam et scripsisti aperte, quid tibi videretur, et Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper iudicavi in te et in capiendo consilio prudentiam

summam esse, et in dando fidem, maximeque sum expertus, quum initio civilis belli per litteras te consulissem, quid mihi faciendum esse censeret: eundumne ad Pompeium, an manendum in Italia. Suasisti, ut consulerem dignitati meae: ex quo, quid sentiret, intellexi: et sum admiratus fidem tuam, et in consilio dando religionem; quod, quum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum, quam illius voluntas fuit. 2. Equidem et ante hoc tempus te dilexi, et semper me a te diligenti sensi. Et quum abessem atque in magnis periculis essem, et me absentem, et meos praesentes a te cultos et defensos esse, memini: et post meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quaeque ego de te et senserim et praedicarim, omnes, qui solent haec animadvertere, testes habemus. Gravissimum vero iudicium de mea fide et constantia fecisti, quum post mortem Caesaris totum te ad amicitiam meam contulisti. Quod tuum iudicium, nisi mea summa benevolentia erga te omnibusque meritis comprobaro, ipse me hominem non putabo. 3. Tu, mi Oppi, conservabis amorem tuum, (etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem,) meaque omnia tuebere: quae tibi ne ignota essent, Attico mandavi; a me autem, quum paullum otii nacti erimus, uberiores litteras exspectato. Da operam, ut valeas: hoc mihi gratius facere nihil potes.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER DUODECIMUS.

I. ARG. Dolabellam, arae Caesari positae eversorem, laudat: sublato rege regnum superesse questus, Cassium hortatur, ut cum Bruto rempubl. perturbatione liberet.

(Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

1. Finem nullam facio, mihi crede, Cassi, de te et de Bruto nostro, id est de tota republica, cogitandi, cuius omnis spes in vobis est et in D. Bruto. Quam quidem iam habeo ipse meliorem, republica a Dolabella meo praeclarissime gesta. Manabat enim illud malum urbanum, et ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem et Urbi et otio diffiderem urbano. Sed ita compressum est, ut mihi videamur omne iam ad tempus ab illo dumtaxat sordidissimo periculo tuti futuri. Reliqua magna sunt ac multa; sed posita omnia in vobis. Quamquam primum quidque explicemus. Nam, ut adhuc quidem actum est, non regno, sed rege liberati videmur. Interfecto enim rege, regiones omnes nutus tuemur. Neque vero id solum, sed etiam, quae

ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos, quasi cogitata ab illo, probamus. Nec eius quidem rei finem video. Tabulae figuntur: immunitates dantur; pecuniae maximae describuntur: exsules reducuntur: senatusconsulta falsa referuntur: ut tantummodo odium illud hominis impuri et servitutis dolor depulsus esse videatur, respublica iaceat in his perturbatioribus, in quas eam ille coniecit. 2. Haec omnia vobis sunt expedienda, nec hoc cogitandum, satis iam habere rempublicam a vobis. Habet illa quidem tantum, quantum numquam mihi in mentem venit optare; sed contenta non est, et, pro magnitudine et animi et beneficii vestri, a vobis magna desiderat. Adhuc ulta suas iniurias est per vos interitu tyranni: nihil amplius. Ornamenta vero sua quae recuperavit? An, quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? (At enim ita decrevimus.) Fecimus id quidem, temporibus cedentes, quae valent in republica plurimum: sed immoderate quidam et ingrate nostra facilitate abutuntur. Verum haec propediem et multa alia coram. Interim sic tibi persuadeas, mihi quum reipublicae, quam semper habui carissimam, tum amoris nostri causa, maximae curae esse tuam dignitatem. Da operam, ut valeas.

II. ARG. Queritur de Antonio et de republica.

(Romae, Antonio, Dolabella coss. 710.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

4. Vehementer laetor, tibi probari sententiam et orationem meam; qua si saepius uti liceret, nihil esset negotii libertatem et rempublicam recipere. Sed homo amens et perditus multoque nequior, quam

ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, caedis initium quaerit: nullamque aliam ob causam me auctorem fuisse Caesaris interficiendi criminatur, nisi, ut in me veterani incitentur. Quod ego periculum non extimesco: modo vestri facti gloriam cum mea laude communicet. Ita nec Pisoni, qui in eum primus invectus est nullo assentiente, nec mihi, qui idem tricesimo post die feci, nec P. Servilio, qui me est consecutus, tuto in senatum venire licet. Caedem enim gladiator quaerit eiusque initium a. d. XIII. Kalend. Octob. a me se facturum putavit. At quam paratus venerat, quum in villa Metelli complures dies commentatus esset! Quae autem in lustris et in vino commentatio potuit esse? Itaque omnibus est visus, ut ad te antea scripsi, vomere suo more, non dicere.

2. Quare, quod scribis, te confidere, auctoritate et eloquentia nostra aliquid profici posse, nonnihil, ut in tantis malis, est profectum. Intelligit enim populus Romanus tres esse consulares, qui, quia, quae de republica bene senserint, libere locuti sunt, tuto in senatum venire non possint. Nec est praeterea quod quidquam exspectes. Tuus enim necessarius affinitate nova delectatur. Itaque iam non est studiosus ludorum infinitoque fratris tui plausu dirumpitur. Alter item affinis novis commentariis Caesaris delinitus est. Sed haec tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui vestro anno filium suum consulem futurum putet, ob eamque causam se huic latroni deservire prae se ferat.

3. Nam L. Cotta, familiaris meus, fatali quadam desperatione, ut ait, minus in senatum venit. L. Caesar, optimus et fortissimus civis, valetudine impeditur. Ser. Sulpicius, et summa auctoritate et optime sentiens, non adest. Reliquos, exceptis

designatis, ignosce mihi, si non numero consulares. Habes auctores consilii publici: qui numerus etiam bonis rebus exiguus esset, — quid censes perditis? Quare spes est omnis in vobis; qui si idcirco abestis, ut sitis in tuto, ne in vobis quidem. Sin aliquid dignum vestra gloria cogitatis, velim salvis nobis. Sin id minus, res tamen publica per vos brevi tempore ius suum reciperebit. Ego tuis neque desum neque deero. Qui sive ad me referent sive non, mea tibi tamen benevolentia fidesque praestabitur. Vale.

III. ARG. Querelae de rep., Antonio eiusque sociis.

(Romae, Antonio, Dolabella coss. 710.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

4. Auget tuus amicus furorem in dies: primum in statua, quam posuit in rostris, inscripsit PARENTI OPTIME MERITO: ut non modo sicarii, sed iam etiam parricidae iudicemini; quid dico, iudicemini? iudicemur potius: vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Utinam quidem fuisset! molestus nobis non esset. Sed hoc vestrum est: quod quum praeteriit, utinam haberem, quid vobis darem consilii! Sed ne mihi quidem ipsi reperio, quid faciendum sit. Quid enim est, quod contra vim sine vi fieri possit? 2. Consilium omne autem hoc est illorum, ut mortem Caesaris persequantur. Itaque a. d. sext. Non. Octob. productus in concionem a Canutio, turpissime ille quidem discessit: sed tamen ea dixit de conservatoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus. De me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio et vos fecissetis, et Canutius faceret. Cetera cuiusmodi sint, ex hoc iudica, quod legato tuo viaticum eripuerunt. Quid eos interpreta-

ri putas, quum hoc faciunt? Ad hostem scilicet portari. O rem miseram! dominum ferre non potuimus: conseruo servimus. Et tamen me quidem favente magis, quam sperante, etiam nunc residet spes in virtute tua. Sed ubi sunt copiae? De reliquo malo teipsum tecum loqui, quam nostra dicta cognoscere. Vale.

IV. ARG. Antonium Caesari superstitem esse dolet. Addit de senatu, de populo, de legatis ad Antonium, de Dolabellae expeditione Syriaca. (Romae, Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

1. Vellem Idibus Martiis me ad caenam invitasses: reliquiarum nihil fuisset. Nunc me reliquiae vestrae exercent, et quidem praeter ceteros me: quamquam egregios consules habemus, sed turpissimos consulares: senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum. Populo vero nihil fortius, nihil melius, Italiaeque universa. Nihil autem foedius Philippo et Pisone, legatis, nihil flagitiosius; qui quum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res nuntiarent; quum ille earum rerum nulli parvisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata retulerunt. Itaque ad nos concurritur: factique iam in re salutari populares sumus. 2. Sed tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses, nesciebam. Fama nuntiabat, te esse in Syriam: auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse, quae nuntiantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, quum tu vixdum triginta dies in Syria fuisses. Itaque constabat, eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus et tua et Bruti est, quod exercitum prae-

ter spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem caussamque nossem. Nunc quae scribo, scribo ex opinione hominum atque fama. Tuas litteras avide exspecto. Vale.

V. ARG. Cassio M. Bruti exemplum imitandum proponit, de Mutinensi bello addit et de rep.

(Romae, Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

4. Hiemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus, quid ageres, maximeque ubi esses. Loquebantur omnes tamen, (credo, quod volebant,) in Syria te esse, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia simile vero videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus. Res enim tantas gessit tamque inopinatas, ut eae quum per se gratae essent, tum ornatiores propter celeritatem. Quod si tu ea tenes, quae putamus, magnis subsidiis fulta respublica est: a prima enim ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum civium imperiis muniti erimus et copiis. 2. Quamquam, nisi me fallerat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur: qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliquum fore videbatur. Parvis omnino iam copiis obsidebatur, quod magno praesidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternae noster Hirtius, ad Forum Cornelianum Caesar, uterque cum firmo exercitu; magnasque Romae Pansa copias ex delectu Italiae compararat. Hiems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. Praeter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus, studiosissi-

mam reipublicae. Tuos etiam clientes Transpadanos mirifice coniunctos cum caussa habebamus. Erat firmissimus senatus, exceptis consularibus: ex quibus unus L. Caesar firmus est et rectus. 3. Ser. Sulpicii morte magnum praesidium amisimus. Reliqui partim inertes, partim improbi: nonnulli invident eorum laudi, quos in republica probari vident. Populi vero Romani totiusque Italiae mira consensus est. Haec erant fere, quae tibi nota esse vellem. Nunc autem opto, ut ab istis Orientis partibus virtutis tuae lumen eluceat. Vale.

VI. ARG. Strabonem laudat: in Cassio et M. Bruto, si res ad Mutinam male geratur, spem omnem reip. sitam esse dicit.

(Romae, Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

1. Qui status rerum fuerit tum, quum has litteras dedi, scire poteris ex C. Titio * Strabone, viro bono et optime de republica sentiente: nam quid dicam, cupidissimo tui, qui, domo et fortunis relictis, ad te potissimum profectus sit? Itaque eum tibi ne commendando quidem: adventus ipsius ad te satis eum commendabit. 2. Tu velim sic existimes tibi persuadeas, omne perfugium bonorum in te et Bruto esse positum, si, quod nolim, adversi quid evenerit. Res, quum haec scribebam, erat in extremum adducta discrimen. Brutus enim Mutinae vix iam sustinebat. Qui si conservatus erit, vicimus: sin, (quod dii omen avertant!) omnis omnium cursus est ad vos. Proinde fac animum tantum habeas tantumque apparatus, quanto opus est ad universam rempublicam recipiendam. Vale.

VII. ARG. Sententiam a se in senatu ex dignitate Cassii dictam et in concione defensam, scribit.

(Romae, Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

1. Quanto studio dignitatem tuam et in senatu et ad populum defenderim, ex tuis te malo, quam ex me cognoscere. Quae mea sententia in senatu facile valisset, nisi Pansa vehementer obstitisset. Ea sententia dicta, productus sum in concionem a tribuno plebis M. Servilio. Dixi de te, quae potui, tanta contentione, quantum forum est, tanto clamore consensuque populi, ut nihil umquam simile viderim. Id velim mihi ignoscas, quod invita socru tua fecerim. Mulier timida verebatur, ne Pansae animus offenderetur. In concione quidem Pansa dixit matrem quoque tuam et fratrem illam a me sententiam noluisse dici. Sed haec non movebant; alia malebam. Favebam et reipublicae, cui semper favi, et dignitati ac gloriae tuae. 2. Quod autem et in senatu pluribus verbis disserui, et dixi in concione, in eo velim fidem meam liberes. Promisi enim et prope confirmavi, te non exspectasse nec exspectaturum decreta nostra, sed te ipsum tuo more rempublicam defensurum: et quamquam nihildum audieramus, nec ubi esses, nec quas copias haberes; tamen sic statuebam, omnes, quae in istis partibus essent opes copiaeque, tuas esse; per teque Asiam provinciam confidebam iam reipublicae reciperatam. Tu fac in augenda gloria te ipse vincas. Vale.

VIII. ARG. Renovatum a Lepido bellum esse questus Cassium ad liberandam remp. hortatur.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

4. Scelus affinis tui Lepidi summamque levitatem et inconstantiam ex actis, quae ad te mitti certo scio, cognosse te arbitror. Itaque nos, confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus; spemque omnem in D. Bruto et Planco habemus: si verum quaeris, in te et in meo Bruto, non solum ad praesens perfugium, si, quod nolim, adversi quid acciderit, sed etiam ad confirmationem perpetuae libertatis. 2. Nos hic de Dolabella audiebamus, quae vellemus: sed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem et praesenti iudicio et reliqui temporis expectatione scito esse. Hoc tibi proposito, fac ut ad summa contendas. Nihil est tantum, quod non populus Romanus a te perfici atque obtineri posse iudicet. Vale.

IX. ARG. Queritur iterum de Lepido, Cassium autem ad remp. liberandam hortatur. (Romae, occisis Pansa, Hirtio cois. 711.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

4. Brevitas tuarum litterarum me quoque brevior in scribendo facit; et, vere ut dicam, non satis occurrit, quid scribam. Nostras enim res in actis perferri ad te certo scio; tuas autem ignoramus. Tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos praeter rumores de oppresso Dolabella, satis illos quidem constantes, sed adhuc sine auctore. 2. Nos, confectum bellum quum putaremus, repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem adducti sumus. Itaque persuade tibi, maximam reipublicae spem in te et in tuis copiis esse. Firmos omnino exercitus habemus: sed tamen, ut omnia, ut spero, prospere procedant, multum interest te venire. Exigua enim spes

est reipublicae: nam nullam non libet dicere: sed, quaecumque est, ea despondetur anno consulatus tui. Vale.

X. ARG. Lepido hoste indicato, Cassium cum exercitu in Italia expectari scribit. (Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

1. Lepidus, tuus affinis, meus familiaris, pridie Kal. Quintiles sententiis omnibus hostis a senatu iudicatus est ceterique, qui una cum illo a republica defecerunt: quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kal. Septemb. potestas facta est. Fortis sane senatus, sed maxime spe subsidii tui. Bellum quidem, quum haec scribebam, sane magnum erat, scelere et levitate Lepidi. Nos de Dolabella quotidie, quae volumus, audimus: sed adhuc sine capite, sine auctore, rumore nuntio. 2. Quod quum ita esset, tamen litteris tuis, quas Nonis Maiis ex castris datas acceperamus, ita persuasum erat civitati, ut illum iam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu: ut, si haec ex sententia confecta essent, consilio atque auctoritate tua, sin quid forte titubatum, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. Quem quidem ego exercitum, quibuscumque potero rebus, ornabo, cuius rei tum tempus erit, quum, quid opis reipublicae laturus is exercitus sit, aut quid iam tulerit, notum esse coeperit. Nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem et praeclarissimi, sed gesta res expectatur: quam quidem aut iam esse aliquam aut appropinquare confido. 3. Tua virtute et magnitudine animi nihil est nobilius. Itaque optamus, ut quam primum te in Italia videamus. Rempublicam nos habere arbitrabimur, si vos habebimus.

Praeclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. Itaque numquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto est Lepidus. Ille enim ex turbulenta republica, hic ex pace et victoria bellum excitavit. Huic oppositos consules designatos habemus: in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura propter incertos exitus praeliorum. 4. Persuade tibi igitur, in te et in Bruto tuo esse omnia, vos exspectari, Brutum quidem iam iamque. Quod si, ut spero, victis hostibus nostris veneritis: tamen auctoritate vestra respublica exsurget et in aliquo statu tolerabili consistet. Sunt enim permulta, quibus erit medendum: etiamsi respublica satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

XI. ARG. Scribit, a quibus copias acceperit, seque et remp. commendat. (Pansa, Hirtio cons. 711.)

C. CASSIUS PROCOS. S. P. D. M. T. C.

4. Si vales, bene est, ego quidem valeo. In Syriam me profectum esse scito ad L. Murcum et Q. Crispum imperatores. Viri fortes optimique cives, posteaquam audierunt, quae Romae gererentur, exercitus mihi tradiderunt, ipsique mecum una fortissimo animo rempublicam administrant. Item legionem, quam Q. Caecilius Bassus habuit, ad me venisse scito; quattuorque legiones, quas A. Allienus ex Aegypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. 2. Nunc te cohortatione non puto indigere, ut nos absentes remque publicam, quantum est in te, defendas. Scire te volo, firma praesidia vobis senatuique non deesse, ut optima spe et maximo animo rempublicam defendas. Reliqua tecum aget L. Carteius, familiaris meus. Vale. Data Nonis Martiis, ex castris Taricheis.

XII. ARG. In Ciliciam contra Dolabellam profecturus se
suosque duces et milites commendat.

(*Oecius Pansa, Hirtio cons., 711.*)

CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI SUO.

1. Si vales, bene est; ego quidem valeo. Legi
tuas litteras, in quibus mirificum tuum erga me amo-
rem recognovi. Videbaris enim non solum favere
nobis, (id quod et nostri et reipublicae caussa semper
fecisti,) sed etiam gravem curam suscepisse vehemen-
terque esse de nobis sollicitus. Itaque, quod te pri-
mum existimare putabam, nos, oppressa republica,
quiescere non posse; deinde, quum suspicari nos
moliri, quod te sollicitum esse et de salute nostra et
de rerum eventu putabam: simul ac legiones accepi,
quas A. Allienus eduxerat ex Aegypto, scripsi ad te
tabellariosque complures Romam misi. Scripsi etiam
ad senatum litteras, quas reddi vetui prius, quam tibi
recitatae essent; si forte mei obtemperare mihi volue-
rint. Quod si litterae perlatae non sunt, non dubito,
quin Dolabella, qui, nefarie Trebonio occiso, Asiam
occupavit, tabellarios meos deprehenderit litterasque
interceperit. 2. Exercitus omnes, qui in Syria fuere,
teneo. Habui paullulum morae, dum promissa mili-
tibus persolvo. Nunc iam sum expeditus. A te pe-
to, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si
me intelligis nullum neque periculum neque laborem
patriae denegasse; si contra importunissimos latrones
arma cepi te hortante et auctore; si non solum exerci-
tus ad rempublicam libertatemque defendendam com-
paravi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui; quos
si occupasset Dolabella, non solum adventu, sed etiam
opinionem et expectationem exercitus sui Antonium con-
firmasset. 3. Quas ob res milites tuere, si eos miri-

fice de republica meritos esse animadvertis; et effice, ne quem poeniteat rempublicam, quam spem praedae et rapinarum sequi maluisse. Item Murci et Cripsi imperatorum dignitatem, quantum est in te, tuere. Nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere. Quod nisi milites invito eo legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. Haec a te peto non solum reipublicae, quae tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiae nostrae nomine, quam confido apud te plurimum posse. 4. Crede mihi, hunc exercitum, quem habeo, senatus atque optimi cuiusque esse maximeque tuum; de cuius voluntate assidue audiendo mirifice te diligit carumque habet. Qui si intellexerit commoda sua curae tibi esse, debere etiam se tibi omnia putabit. 5. Litteris scriptis, audii, Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. Proficiscar in Ciliciam. Quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam. Ac velim, ut mereamur de republica, sic felices simus. Fac valeas meque ames. Nonis Maiis, ex castris.

XIII. ARG. Gratulatur de Mutinensi victoria, et res a se gestas exponit. (Occisus Pansa, Hirtio cons. 711.)

C. CASSIUS Q. S. D. M. CICERONI.

4. Si vales, bene est: valeo. Quum reipublicae vel salute vel victoria gaudemus, tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, et laetamur et mirari satis non possumus. Fatale nescio quid tuae virtuti datum, idque saepe iam experti sumus. Est enim tua toga omnium armis felicior; quae nunc quoque nobis paene victam rempublicam ex manibus hostium eripuit ac reddidit. Nunc ergo vivemus liberi: nunc te,

omnium maxime civis et mihi carissime, (id quod maximis reipublicae tenebris comperisti;) nunc te habebimus testem nostri et in te et in coniunctissimam tibi rempublicam amoris: et quae saepe pollicitus es te et taciturnum, dum serviremus, et dicturum de me tum, quum mihi profutura essent: nunc illa non ego quidem dici tanto opere desiderabo, quam sentiri a te ipso. Neque enim omnium iudicio malim me a te commendari, quam ipse tuo iudicio digne ac mereor commendatus esse; ut haec novissima nostra facta, non subita, nec inconvenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse iudices, meque ad optimam spem patriae non minimum tibi ipsi producendum putes. 2. Sunt tibi, M. Tulli, liberi propinquire digni quidem te et merito tibi carissimi. Esse etiam debent in republica proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt aemuli: quorum esse cupio tibi copiam. Sed tamen non maxima me turba puto excludi, quo minus tibi vacet me excipere, et ad omnia, quae velis et probes, producere. Animum tibi nostrum fortasse probavimus: ingenium diutina servitus, certe, quaecumque est, minus tamen, quam erat, passa est videri. 3. Nos ex ora maritima Asiae provinciae et ex insulis, quas potuimus, naves deduximus. Delectum remigum, magna contumacia civitatum, tamen satis celeriter habuimus. Secuti sumus classem Dolabellae, cui Lucilius praeerat; qui spem saepe transitionis praebendo neque umquam non decedendo novissime Corycum se contulit, et clauso portu se tenere coepit. Nos, illa relictâ, quod et in castra pervenire satius esse putabamus, et sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithynia Tillius Cimber compararat, cui Turulius quaestor praeerat, Cy-

prum petivimus. Ibi quae cognovimus, scribere ad vos quam celerrime voluimus. 4. Dolabellam, ut Tarsenses, pessimi socii, ita Laodicensi, multo ameniores, ultro arcessierunt; ex quibus utrisque civitatibus, Graecorum militum numero, speciem exercitus effecit. Castra habet ante oppidum Laodiceam posita et partem muri demolitus est, et castra oppido coniunxit. Cassius noster cum decem legionibus et cohortibus viginti auxiliariis et quattuor millium equitatu a millibus passuum viginti castra habet posita Πάλιω, et existimat se sine praelio posse vincere. Nam iam ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam est. Nisi quid navibus Laodicenorum supportarit, cito fame pereat necesse est: ne supportare possit, et Cassii classis bene magna, cui praeest Sextilius Rufus, et tres, quas nos adduximus, ego, Turulius, Patiscus, facile praestabunt. Et volo vos bene sperare, et rempublicam, ut vos istic expedistis, ita pro nostra parte celeriter vobis expediri posse, confidere. Vale. Data Idibus Iun. Cypro, a Crommyu-acride.

XIV. ARG. Exponit res a se gestas, Rhodios accusat, procurationem Asiae petit, merita sua in remp. commemorat.

(Post mortem Pansae et Hirtii cons. Lentulo nondum cognitam 711.)

LENTULUS S. P. D. CICERONI SUO.

4. Quum Brutum nostrum convenissem eumque tardius in Asiam venturum animadverterem, in Asiam redii, ut reliquias mei laboris colligerem et pecuniam quam primum Romam mitterem. Interim cognovi in Lycia esse classem Dolabellae ampliusque centum naves onerarias, in quas exercitus eius imponi posset, idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriae spes eum frustrata esset, conscenderet in naves et Ita-

liam peteret, seque cum Antoniis et reliquis latronibus coniungeret. Cuius rei tanto in timore fui, ut, omnibus rebus relictis, cum paucioribus et minoribus navibus ad illas ire conatus sim. 2. Quae res, si a Rhodiis non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset: tamen magna ex parte profligata est; quando quidem classis dissipata est adventus nostri timore, milites ducesque effugerunt, onerariae omnes ad unam a nobis sunt exceptae. Certe (quod maxime timui) videor consecutus, ut non possit Dolabella in Italiam pervenire, nec, sociis suis firmatis, durius vobis efficere negotium. 3. Rhodii nos et rempublicam quam valde desperaverint, ex litteris, quas publice misi, cognoscet. Et quidem multo parcius scripsi, [quam re vera eos furere inveni. Quod vero aliquid de his scripsi,] mirari noli. Mira est eorum amentia. Nec in me ullae privatim iniuriae umquam: malus animus eorum in nostram salutem, cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemptione optimi cuiusque ferenda mihi non fuit. Nec tamen omnes perditos esse puto; sed iidem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui ceteros viros clarissimos non receperunt, iidem, tamquam aliquo fato, et nunc aut magistratum gerunt aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent potestate. Itaque eadem superbia in pravitate utuntur. Quorum improbitatem aliquando retundi, et non pati impunitate augeri, non solum utile est reipublicae nostrae, sed etiam necessarium. 4. De nostra dignitate, velim tibi ut semper curae sit et, quocumque tempore occasionem habueris, et in senatu et in ceteris rebus laudi nostrae suffragere. Quando consulibus decreta est Asia, et permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, da-

rent negotium, qui Asiam obtineant: rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant, et mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsorum alteruter venerit. Nam, quod huc properent in magistratu venire aut exercitum mittere, caussam non habent. Dolabella enim in Syria est: et, ut tu divina tua mente prospexisti et praedicasti, dum isti venient, Cassius eum opprimet. Exclusus enim ab Antiochia Dolabella et in oppugnando male acceptus, nulla alia confisus urbe, Laodiceam, quae est in Syria ad mare, se contulit. Ibi spero celeriter eum poenas daturum: nam neque, quo refugiat, habet: neque diutius ibi poterit tantum exercitum Cassii sustinere. Spero etiam confectum esse iam et oppressum Dolabellam. 5. Quare non puto, Pansam et Hirtium in consulatu properaturos in provincias exire, sed Romae aeturos consulatum. Itaque, si ab his petieris, ut interea nobis procurationem Asiae dent, spero te posse impetrare. Praeterea mihi promiserunt Pansa et Hirtius coram, et absenti mihi scripserunt, Verrioque nostro Pansa affirmavit, se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur. Ego porro non, medius fidius, cupiditate provinciae produci longius spatium mihi volo: nam mihi fuit ista provincia plena laboris, periculi, detrimenti. Quae ego ne frustra subierim, neve prius, quam reliquias meae diligentiae consequar, decedere cogar, valde laboro. Nam si potuissem, quam exegeram pecuniam, universam mittere; postularem, ut mihi succederetur; nunc, quod Cassio dedi, quod Trebonii morte amisimus, quod etiam crudelitate Dolabellae aut perfidia eorum, qui fidem mihi rei publicae non praestiterunt, id consequi et reficere volo: quod aliter non potest fieri, nisi spa-

tium habuero. Id ut per te consequar, velim, ut solet, tibi curae sit. 6. Ego me de republica puto esse meritum, ut non provinciae istius beneficium exspectare debeam, sed tantum, quantum Cassius et Bruti, non solum illius facti periculique societate, sed etiam huius temporis studio et virtute. Primus enim ego leges Antonias fregi; primus equitatum Dolabellae ad rempublicam traduxi Cassioque tradidi; primus delectus habui pro salute omnium contra coniurationem sceleratissimam; solus Cassio et reipublicae Syriam exercitusque, qui ibi erant, coniunxi. Nam nisi ego tantam pecuniam tantaque praesidia et tam celeriter Cassio dedissem, ne ausus quidem esset ire in Syriam, et nunc non minora pericula reipublicae a Dolabella instarent, quam ab Antonio. 7. Atque haec omnia is feci, qui sodalis et familiarissimus Dolabellae eram, coniunctissimus sanguine Antoniis, provinciam quoque illorum beneficio habebam; sed, *πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλοῶν*, omnibus meis bellum primus indixi. Haec etsi adhuc non magno opere mihi tulisse fructum animadverto, tamen non despero nec defatigabor permanere, non solum in studio libertatis, sed etiam in labore et periculis. Attamen si etiam aliqua gloria iusta et merita provocabimur senatus et optimi cuiusque officiis, maiore cum auctoritate apud ceteros erimus, et eo plus prodesse reipublicae poterimus. 8. Filium tuum, ad Brutum quum veni, videre non potui, ideo quod iam in hiberna cum equitibus erat profectus; sed, medius fidius, ea esse eum opinione, et tua et ipsius et in primis mea caussa gaudeo. Fratris enim loco mihi est, qui ex te natus teque dignus est. Vale. D. iv. Kalend. Iun. Pergae.

XV. ARG. Res a se gestas publice memorat, in Rhodios invehitur, de Dolabella grata narrat.

(Occisus Pansa, Hirtio cons. 711.)

P. LENTULUS P. F. PROQ. PROPR. S. D. COSS.

PRAETT. TRIBB. PL. SEN. P. P. Q. R.

1. Si valetis liberique V. V. B. E. E. V. Scelere Dolabellae oppressa Asia, in proximam provinciam Macedoniam praesidiaque reipublicae, quae M. Brutus, V. C. tenebat, me contuli, et id egi, ut, per quos celerrime posset, Asia provincia vectigaliaque in vestram potestatem redigerentur. Quod quum pertinuisset Dolabella, vastata provincia, correptis vectigalibus, praecipue civibus Romanis omnibus crudelissime denudatis ac divenditis, celeriusque Asia excessisset, quam eo praesidium adduci potuisset: diutius morari aut exspectare praesidium non necesse habui et quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut et reliqua vectigalia exigerem et, quam deposui pecuniam, colligerem, quidquid ex ea correptum esset aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quam primum et vos de omni re facerem certiores. 2. Interim quum per insulas in Asiam naviganti mihi nuntiatum esset, classem Dolabellae in Lycia esse Rhodiosque naves complures instructas et paratas in aqua habere: cum his navibus, quas aut mecum adduxeram aut comparaverat Patiscus proquaestor, homo mihi quum familiaritate, tum etiam sensibus in republica coniunctissimus, Rhodum reverti, confisus auctoritate vestra senatusque consulto, quo hostem Dolabellam iudicaretis, foedere quoque, quod cum his, M. Marcello, Sér. Sulpicio consulibus, renovatum erat; quo iuraverant Rhodii, eosdem hostes se habituros, quos S. P. Q. R. Quae res nos

vehementer fefellit. Tantum enim abfuit, ut illorum praesidio nostram firmaremus classem, ut etiam a Rhodiis urbe, portu, statione, quae extra urbem est, commeatu, aqua denique prohiberentur nostri milites, nos vix ipsi singulis cum navigiis reciperemur. Quam indignitatem deminutionemque non solum iuris nostri, sed etiam maiestatis imperiique populi Romani idcirco tulimus, quod interceptis litteris cognovimus, Dolabellam, si desperasset de Syria Aegyptoque, quod necesse erat fieri, in naves cum omnibus suis latronibus atque omni pecunia conscendere esse paratum Italiamque petere: idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat duum millium amphorum, contractas in Lycia a classe eius obsideri. 3. Huius rei timore, patres conscripti, percitus, iniurias perpeti et, cum contumelia etiam nostra, omnia prius experiri malui. Itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem et in senatum eorum, quam diligentissime potui, causam reipublicae egi periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum omnibus suis naves conscendisset, exposui. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent, quam bonos; ut hanc concordiam et conspiracyonem omnium ordinum ad defendendam libertatem propense non crederent esse factam; ut patientiam senatus et optimi cuiusque manere etiam nunc confiderent, nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem iudicare; ut denique omnia, quae improbi fingeant, magis vera existimarent, quam quae vere facta erant et a nobis docebantur. 4. Qua mente etiam ante nostrum adventum, post Trebonii indignissimam caedem ceteraque tot tamque nefaria facinora, binae profectae erant ad Dolabellam legationes

eorum, et quidem novo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magistratus gerebant. Haec sive timore, ut dictitant, de agris, quos in continenti habent, sive furore sive potentia paucorum, qui et antea pari contumelia viros clarissimos affecerant, et nunc maximos magistratus gerentes, nullo exemplo neque vestro ex parte, neque nostro praesentium, neque imminenti Italiae urbiue nostrae periculo, si ille parricida cum suis latronibus navibus, ex Asia Syriaque expulsus, Italiam petisset, mederi quum facile possent, voluerunt. 5. Nonnullis etiam ipsi magistratus veniebant in suspicionem, detinuisse nos, et demorati esse, dum classis Dolabellae certior fieret de adventu nostro. Quam suspicionem consecutae res aliquot auxerunt; maxime quod subito ex Lycia Sex. Marius et C. Titius legati Dolabellae a classe discesserunt navique longa profugerunt onerariis relictis; in quibus colligendis non minimum temporis laborisque consumpserant. Itaque quum ab Rhodo cum iis, quas habueramus, navibus in Lyciam venissemus, naves onerarias recepimus dominisque restitimus; iidemque, quod maxime verebamur, ne posset Dolabella cum suis latronibus in Italiam venire, timere desiimus: classem fugientem persecuti sumus usque Sidam, quae extrema regio est provinciae meae. 6. Ibi cognovi partem navium Dolabellae diffugisse, reliquas Syriam Cyprumque petiisse. Quibus disiectis, quum scirem C. Cassii, singularis civis et ducis, classem maximam fore praesto in Syria, ad meum officium reverti; daboque operam, ut meum studium, diligentiam vobis, patres conscripti, rei publicae praestem: pecuniamque, quam maximam potero, et quam celerrime cogam omnibusque cum rationibus

ad vos mittam. Si percurrero provinciam et cognovero, qui nobis et reipublicae fidem praestiterunt in conservanda pecunia a me deposita, quique scelere ultro deferentes pecuniam publicam hoc munere societatem facinorum cum Dolabella inierunt, faciam vos certiores. De quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, graviter constitueritis, nosque vestra auctoritate firmaveritis: facilius et reliqua exigere vectigalia, et exacta servare poterimus. Interea quo commodius vectigalia tueri provinciamque ab iniuria defendere possim, praesidium necessarium voluntariumque comparavi. 7. His litteris scriptis, milites circiter xxx, quos Dolabella ex Asia conscripserat, e Syria fugientes in Pamphyliam venerunt. Hi nuntiaverunt Dolabellam Antiocheam, quae in Syria est, venisse; non receptum conatum esse aliquoties vi introire; repulsum semper esse cum magno suo detrimento; itaque centum circiter amissis, aegris relictis, noctu Antiochea profugisse Laodiceam versus; ea nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse, ex his ad octingentos Antiocheam rediisse et se iis tradidisse, qui a Cassio relictis urbi illi praeerant, caeteros per Amanum in Ciliciam descendisse: quo ex numero se quoque esse dicebant; Cassium autem cum suis omnibus copiis nuntiatum esse quatruidi iter Laodicea abfuisse, tum quum Dolabella eo tenderet. Quamobrem opinione celerius confido sceleratissimum latronem poenas daturum. Quarto Nonas Iunias, Pergae.

XVI. ARG. Ciceroni patri gratulatur de filio, diligenter Athenis incumbente ad litteras. Mittit versus in Antonium a se conscriptos, quibus aliquod Ciceronis dictum complexus erat.

Petit, ut Cicero de se mentionem faciat in Commentariis de Caesaris interitu. (Antonio et Dolabella cons. 710.)

TREBONIUS CICERONI S.

4. S. V. B. E. Athenas veni a. d. XI. Kal. Iun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis studiis summaque modestiae fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes, etiam me tacente. Non enim nescis, quanti te faciam et quam pro nostro veterrimo verissimoque amore omnibus tuis, etiam minimis, commodis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolescente tuo, atque adeo nostro, (nihil enim mihi a te potest esse seiunctum,) aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est optimarum. Itaque tibi, quod vere facere possum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis, quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, ut libenter quoque diligamus. 2. Qui quum mihi in sermone inieciisset, se velle Asiam visere, non modo invitatus, sed etiam rogatus est a me, ut id potissimum nobis obtinentibus provinciam faceret. Cui nos et caritate et amore tuum officium praestatueros non debes dubitare. Illud quoque erit nobis curae, ut Cratippus una cum eo sit, ne putes, in Asia feriatum illum ab iis studiis, in quae tua cohortatione incitatur, futurum. Nam illum paratum, ut video, et ingressum pleno gradu cohortari non intermittemus, quo in dies longius discendo exercendoque se procedat. 3. Vos quid ageretis in republica, quum has litteras dabam, non sciebam. Audiebam quaedam turbulenta, quae scilicet cupio esse falsa, ut aliquando otiosa libertate fruamur; quod vel

minime mihi adhuc contigit. Ego tamen nactus in navigatione nostra pusillum laxamenti, concinnavi tibi munusculum ex instituto meo: et dictum, cum magno nostro honore a te dictum, conclusi et tibi infra subscripsi. In quibus versiculis si tibi quibusdam verbis εὐθὺς ἠμυνέσσεσθαι videbor, turpitudine personae eius, in quam liberius invehimur, nos vindicabit. Ignosces etiam iracundiae nostrae, quae iusta est in eiusmodi et homines et cives. Deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis, quam nobis? quum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. 4. Tu, sicut mihi pollicitus es, adiunges me quam primum ad tuos sermones. Namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Caesaris scribas, non patiaris me minimam partem et rei et amoris tui ferre. Vale et matrem meosque tibi commendatos habe. D. viii. Kal. Iunias, Athenis.

XVII. ARG. Cornificio Africae praefecto de Syriaco tumultu et urbano otio scribit. Librum de optimo genere dicendi s. Oratorem commendat, et suum ipsi studium confirmat.

(Romae, Fabio, Trebonio cons. suff. 709.)

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

4. Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris: quam ut conserves, non quo de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. Ex Syria nobis tumultuosiora quaedam nuntiata sunt: quae, quia tibi sunt propiora, quam nobis, tua me caussa magis movent, quam mea. Romae summum otium est; sed ita, ut malis salubre aliquod et honestum negotium: quod spero fore: video

id curae esse Caesari. 2. Me scito, dum tu absis, quasi occasionem quamdam et licentiam nactum, scribere audacius; et cetera quidem fortasse, quae etiam tu concederes: sed proxime scripsi *de optimo genere dicendi*: in quo saepe suspicatus sum, te a iudicio nostro, sic scilicet, ut doctum hominem a non indocto, paullulum dissidere. Huic tu libro maxime velim ex animo, si minus, gratiae caussa, suffragere. Dicam tuis, ut eum, si velint, describant ad teque mittant. Puto enim, etiamsi rem minus probaris, tamen in ista solitudine, quidquid a me profectum sit, iucundum tibi fore. 3. Quod mihi existimationem tuam dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more; sed velim sic existimes, me, quum amori, quem inter nos mutuum esse intelligam, plurimum tribuam, tum de summo ingenio et de studiis tuis optimis et de spe amplissimae dignitatis ita iudicare, ut neminem tibi antepo- nam, comparem paucos.

XVIII. ARG. Infrequentiam litterarum excusat, Cornificium laudat, de rep. queritur, excusat Caesarem.

(Fabio, Trebonio cons. suff. 709.)

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

1. Quod extremum fuit in ea epistola, quam a te proxime accepi, ad id primum respondebo. Animum adverti enim, hoc vos magnos oratores facere nonnumquam. Epistolas requiris meas: ego autem numquam, quum mihi denuntiatus esset a tuis, ire aliquem, non dedi. Quod mihi videor ex tuis litteris intelligere, te nihil commissurum esse temere, nec ante, quam scisses, quo iste, nescio qui, Caecilius Bassus erumperet, quidquam certi constituturum, id ego et speraram prudentia tua fretus, et, ut confide-

rem, fecerunt tuae gratissimae mihi litterae: idque ut facias quam saepissime, ut, et quid tu agas et quid agatur, scire possim, et etiam quid acturus sis, valde te rogo. Etsi periniquo patiebar animo, te a me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quod et in summum otium te ire arbitrabar et ab impendentibus magnis negotiis discedere. 2. Utrumque contra accidit: istic enim bellum est exortum, hic pax consecuta; sed tamen eiusmodi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent; ea tamen, quae ne ipsum Caesarem quidem delectant. Bellorum enim civilium ii semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quae velit victor, sed etiam, ut iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus sit parta victoria. Equidem sic iam obdurui, ut ludis Caesaris nostri aequissimo animo viderem T. Plancum, audirem Laberii et Publii poemata. Nihil mihi tam deesse scito, quam quicum haec familiariter docteque rideam. Is tu eris, si quam primum veneris. Quod ut facias, non mea solum, sed etiam tua interesse arbitror.

XIX. ARG. Gratulatur Syriam provinciam, Caesaris beneficio acceptam. (Romae, Caesare V. Antonio cons. 710.)

M. T. C. S. D. CORNIFICIO.

4. Libentissime legi tuas litteras: in quibus iucundissimum mihi fuit, quod cognovi meas tibi reditas esse. Non enim dubitabam, quin eas lubenter lecturus esses. Verebar, ut redderentur. Bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam esse a Caesare, ex tuis litteris cognovi. Eandem rem tibi volo bene et feliciter evenire: quod ita fore confido, fretus et industria et prudentia tua. 2. Sed de Parthici belli suspicione quod scribis, sane me

commovit. Quantum copiarum haberes, quum ipse coniectura consequi poteram, tum ex tuis litteris cognovi. Itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eae perducantur, quas audio duci. Quod si pares copias ad confligendum non habebis, non te fugiet uti consilio M. Bibuli, qui se oppido munitissimo et copiosissimo tamdiu tenuit, quamdiu in provincia Parthi fuerunt. 3. Sed haec melius ex re et ex tempore constitues. Mihi quidem usque curae erit, quid agas, dum, quid egeris, sciero. Litteras ad te numquam habui cui darem, quin dederim. A te, ut idem facias, peto: in primisque, ut ita ad tuos scribas, ut me tuum sciant esse.

XX. ARG. Iocatur, quod Sinuessanae villae hospitio uti noluerit, et crebras litteras poscit. (Scr. anno incerto, 710)

CICERO CORNIFICIO.

Gratae mihi tuae litterae, nisi quod Sinuessanum deversoriolum contempsisti. Quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano et Pompeiano reddideris πάντα περί πάντων. Sic igitur facies, meque amabis et scripto aliquo lacesces. Ego enim respondere facilius possum, quam provocare. Quod si, ut es, cessabis, lacescam: nec tua ignavia etiam inertiam afferet. Plura otiosus. Haec, quum essem in senatu, exaravi.

XXI. ARG. Anicium senatorem eiusque negotia et dignitatem commendat. (Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. T. C. S. D. CORNIFICIO.

Caius Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum caussa legatus est in Africam legatione libera. Eum velim rebus omnibus

adiuves, operamque des, ut quam commodissime sua negotia conficiat; in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem eius tibi commendo: idque a te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem: quod idem acceperam et cognoveram a summis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies, ceterisque rebus omnibus eius dignitati reique, si me amas, consules. Id erit mihi gratissimum. Da operam, ut valeas.

XXII. ARG. Narrat de statu reip. post Caesaris interitum et, ne provinciam sine senatus consulto tradat, hortatur.

(Romae, Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

1. Nos hic cum homine gladiatore, omnium nequissimo, collega nostro, Antonio, bellum gerimus: sed non pari conditione, contra arma verbis. At etiam de te concionatur, nec impune: nam sentiet, quos laccessierit. Ego autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis; a me futura debes cognoscere, quorum quidem non est difficilis coniectura. 2. Oppressa omnia sunt, nec habent ducem boni; nostrique *ροχιόροι* longe gentium absunt. Pansa et sentit bene et loquitur fortiter; Hirtius noster tardius convalescit. Quid futurum sit, plane nescio. Spes tamen una est, aliquando populum Romanum maiorum similem fore. Ego certe reipublicae non deero, et, quidquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo forti feram. Illud profecto, quoad potero: tuam famam et dignitatem tuebor. 3. A. d. xiii. Kalendas Ianuar. senatus frequens mihi est assensus, quum de ceteris rebus magnis et necessariis, tum de provinciis, ab iis, qui obtinerent, retinendis neque cuiquam tradendis, nisi

qui ex senatus consulto successisset. Hoc ego quum reipublicae caussa censui, tum, mehercule, in primis retinendae dignitatis tuae. Quamobrem te amoris nostri caussa rogo, reipublicae caussa hortor, ut ne cui quidquam iuris in tua provincia esse patiare, atque ut omnia referas ad dignitatem, qua nihil potest esse praestantius. 4. Vere tecum agam, ut necessitudo nostra postulat: in Sempronio, si meis litteris obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. Sed illud et praeteriit et levius est. Haec magna res est: fac ut provinciam retineas in potestate reipublicae. Plura scripsissem, nisi tui festinarent. Itaque Cherippo nostro me velim excuses.

XXIII. ARG. Respondet ad litteras Stratorii de provincia: deinde reip. formam describit, et philosophiam laudat.

(Romae, Antonio, Dolabella coss. 710.)

M. T. C. S. D. CORNIFICIO.

1. Omnem conditionem imperii tui statumque provinciae mihi demonstravit Stratorius. O multa intolerabilia locis omnibus! Sed quo tua maiordignitas, eo, quae tibi acciderunt, minus ferenda; neque enim, quae tu propter magnitudinem et animi et ingenii moderate fers, a te non ulciscenda sunt, etiamsi non sunt dolenda. Sed haec posterius. 2. Rerum urbanarum acta tibi mitti certo scio. Quod ni ita putarem, ipse perscriberem, in primisque Caesaris Octaviani conatum; de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret. Prudentes autem et boni viri et credunt factum et probant. Quid quaeris? magna spes est in eo. Nihil est, quod non existimetur laudis et gloriae caussa facturus. Antonius autem, no-

ster familiaris, tanto se odio esse intelligit, ut, quum interfectores suos domi comprehenderit, rem proferre non audeat. A. d. vii. Idus Octobr. Brundisium erat profectus obviam legionibus Macedonicis iv, quas sibi conciliare pecunia cogitabat, easque ad Urbem adducere et in cervicibus nostris collocare. 3. Habes formam reipublicae, si in castris potest esse respublica: in qua tuam vicem saepe doleo, quod nullam partem per aetatem sanae et salvae reipublicae gustare potuisti. Atque antehac quidem sperare saltem licebat: nunc etiam id ereptum est. Quae enim est spes, quum in concione dicere ausus sit Antonius, Canutium apud eos sibi locum quaerere, quibus, se salvo, locus in civitate esse non posset? 4. Equidem et haec et omnia, quae homini accidere possunt, sic fero, ut philosophiae magnam habeam gratiam, quae me non modo ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunae impetus armat: tibi que idem censeo faciundum, nec, a quo culpa absit, quidquam in malis numerandum. Sed haec tu melius. Stratorium nostrum quum semper probassem, tum maxime in tuis rebus summam eius fidem, diligentiam prudentiamque cognovi. Da operam, ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

XXIV. ARG. Ut omni cura in remp. incumbat, hortatur; De legatis scribit ad Antonium missis; Pinarium commendat.
(Romae, Pansa, Hirtio *cons.* 711.)

M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

4. Ego nullum locum praetermitto (nec enim debeo) non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem. Sed mea studia erga te et officia malo tibi ex tuorum litteris, quam ex meis, esse nota. Te tamen hortor,

ut omni cura in rempublicam incumbas. Hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc eius spei, quam habere debes, amplificandae dignitatis tuae. 2. Sed hac de re alias ad te pluribus. Quum enim haec scribebam, in expectatione erant omnia. Nondum legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad denuntiandum bellum miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. Ego tamen, ut primum occasio data est, meo pristino more rempublicam defendi: me principem senatui populoque Romano professus sum, nec postea, quam suscepi caussam libertatis, minimum tempus amisi tuendae salutis libertatisque communis. Sed haec quoque te ex aliis malo. 3. T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, ut maiore non possim: cui quum propter omnes virtutes, tum etiam propter studia communia, sum amicissimus. Is procurat rationes negotiaque Dionysii nostri, quem et tu multum amas, et ego omnium plurimum. Ea tibi ego non debeo commendare, sed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinarii, gratissimi hominis, litteris tuum et erga illum et erga Dionysium studium perspiciamus.

XXV a. ARG. De sententia Cornificii SC. factum nuntiat, ut remp. amplectatur hortatur; Luceio se non defuturum pollicetur. (Romae, occisis Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

4. Liberalibus litteras accepi tuas, quas mihi Cornificius altero vicesimo die, ut dicebat, reddidit. Eo die non fuit senatus, neque postero. Quinquatribus frequenti senatu caussam tuam egi, non invita Minerva. Etenim eo ipso die senatus decrevit, ut Minerva nostra, custos Urbis, quam turbo deiecerat, re-

stitueretur. Pansa tuas litteras recitavit. Magna senatus approbatio consecuta est cum summo gaudio, et offensione Minotauri, id est, Calvisii et Tauri. Factum de te senatus consultum honorificum. Postulabatur autem, ut etiam illi notarentur; sed Pansa clementior. 2. Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum, et cunctantibus ceteris a. d. xiii. Kal. Ian. fundamenta ieci reipublicae, eo ipso die providi multum atque habui rationem dignitatis tuae. Mihi enim est assensus senatus de obtinendis provinciis. Nec vero postea destiti labefactare eum, qui summa cum tua iniuria, contumeliaque reipublicae provinciam absens obtinebat. Itaque crebras, vel potius quotidianas, compellationes meas non tulit, seque in Urbem recepit invitus; neque solum spe, sed certa re iam et possessione deturbatus est meo iustissimo honestissimoque convicio. Te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse provinciaeque honoribus amplissimis affectum, vehementer gaudeo. 3. Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusationem. Fuit enim illud quoddam caecum tempus servitutis. Ego tuorum consiliorum auctor dignitatisque fautor, iratus temporibus, in Graeciam desperata libertate rapiebar: quum me etesiae, quasi boni cives, relinquentem rempublicam prosequi noluerunt, austerque adversus maximo flatu me ad tribules tuos Rhesium retulit, atque inde ventis, remis in patriam omni festinatione properavi, postridieque in summa reliquorum servitute liber unus fui. 4. Sic sum in Antonium invectus, ut ille non ferret, omnemque suum vinolentum furorem in me unum effunderet, meque quum elicere vellet ad caedis causam, tum tentaret insidiis: quem ego ructantem et

nauseantem conieci in Caesaris Octaviani plagas. Puer enim egregius praesidium sibi primum et nobis, deinde summae reipublicae comparavit: quinisi fuisset, Antonii reditus a Brundisio pestis patriae fuisset. Quae deinceps acta sint, scire te arbitror. 5. Sed redeamus ad illud, unde divertimus. Accipio excusationem tuam de Sempronio. Neque enim statuti quid in tanta perturbatione habere potuisti.

*Nunc hic dies aliam vitam defert, alios mores
postulat,*

ut ait Terentius. Quamobrem, mi Quinte, conscende nobiscum, et quidem ad puppim. Una navis est iam bonorum omnium: quam quidem nos damus operam ut rectam teneamus. Utinam prospero cursu! Sed quicumque venti erunt, ars nostra certe non aberit. Quid enim praestare aliud virtus potest? Tu fac magno animo sis et excelso, cogitesque, omnem dignitatem tuam cum republica coniunctam esse debere.

XXV b. (Hic novae ad eundem Cornificium epistolae initium Manutius, Corradus, Benedictus et Graeterus constituunt.)

6. P. Luceium mihi meum commendas; quem, quibuscumque rebus potero, diligenter tuebor. Hir-tium quidem et Pansam, collegas nostros, homines in consulatu reipublicae salutare, alieno sane tempore amisimus, republica Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondum omnino explicata; quam nos, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum sumus iam defatigati. Sed nulla lassitudo impedire officium et fidem debet. 7. Verum haec hactenus. Ab aliis te de me, quam a me ipso, malo cognoscere. De te audiebamur ea, quae maxime vel-

lemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam litteris ad caelum laudibus extulisti, rumores duriores erant. Id quale sit, omninoque, quid istic agatur, facias me velim certiore.

XXVI. ARG. Heredes Q. Turii de bonis in Africa relictis commendat. (Antonio cos. 710. mense incerto.)

CICERO S. D. CORNIFICIO.

1. Q. Turius, qui in Africa negotiatus est, vir bonus et honestus, heredes fecit similes sui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Anneium, Q. Considium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellium. Ex eorum oratione intellexi, gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione. Tanta enim liberalitate se tua usos praedicabant, ut iis plus a te tributum intelligerem, quam ego te auderem rogare. Audebo tamen. 2. Scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare a te peto, ut ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris usus es, quam maximus his litteris cumulus accedat. Caput autem est meae commendationis, ne patiari, Erotem Turium, Q. Turii libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam avertere, ceterisque omnibus rebus habeas eos a me commendatissimos. Magnam ex eorum splendore et observantia capies voluptatem. Quod ut velis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXVII. ARG. Aufidii Africana negotia commendat.

(Antonio cos. 710. mense incerto.)

M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

1. Sex. Aufidius et observantia, qua me colit, accedit ad proximos, et splendore equitis Romani nemini cedit. Est autem ita temperatis moderatisque mo-

ribus, ut summa severitas summa cum humanitate iungatur. Cuius tibi negotia, quae sunt in Africa, ita commendo, ut maiore studio magisque ex animo commendare non possim. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat, meas apud te litteras maximum pondus habuisse. Hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo.

XXVIII. ARG. Nimiam Cornificii clementiam improbat; contra laudat eius in remp. studium; addit de pecunia et republica. (Romae, Pansa, Hirtio cons. 711.)

M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

1. Assentior tibi, eos, quos scribis Lilybaeo minari, istic poenas dare debuisse; sed metuisti, ut ais, ne nimis liber in ulciscendo viderere. Metuisti igitur, ne gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus viderere. 2. Quod societatem reipublicae conservandae tibi mecum a patre acceptam renovas, gratum est: quae societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas: nec enim id inter nos facere debemus. Senatus saepius pro dignitate tua appellaretur, si, absentibus consulibus, umquam, nisi ad rem novam, cogeretur. Itaque nec de H-SXX, nec de H-SIICC, quidquam agi nunc per senatum potest. Tibi autem ex senatus consulto imperandum mutuumque sumendum censeo. 3. In republica quid agatur, credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad te acta debent perscribere. Ego sum spe bona; consilio, cura, labore non desum; omnibus inimicis reipublicae esse me acerrimum hostem prae me fero. Res neque nunc difficili loco mihi videtur esse, et fuisset facillimo, si culpa a quibusdam abfuisset.

XXIX. ARG. Commendat negotia Lamiae: quem suspectum excusat. (Hartio et Pansa coll. 711.)

M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

1. Non modo tibi, cui omnia nostra notissima sunt, sed neminem in populo Romano arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quae mihi cum L. Lamia est. Etenim magno theatro spectata est tum, quum est ab Gabinio consule relegatus, quod libere et fortiter salutem meam defendisset. Nec ex eo amor inter nos natus est: sed quod erat vetus et magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit. Ad haec officia vel merita potius iucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. Non puto te iam exspectare, quibus eum tibi verbis commendem. Causa enim tanti amoris intelligis quae verba desideret; iis me omnibus usum putato. 2. Tantum velim existimes, si negotia Lamiae, procuratores, libertos, familiam, quibuscumque rebus opus erit, defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam; nec dubito, quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiae causa studiose omnia facturum sis: quamquam erat nobis dictum, te existimare, alicui senatus consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam adfuisse; qui omnino consulibus illis numquam fuit ad scribendum: deinde omnia tum falsa senatus consulta deferebantur. Nisi forte etiam illi Semproniano senatus consulto me censes adfuisse, qui ne Romae quidem tum fui, deque eo ad te scripsi, re recenti. Sed haec hactenus. 3. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiae negotia mea

putes esse curesque, ut intelligat hanc commendationem maximo sibi usui fuisse. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura, ut valeas.

XXX. ARG. Silentium litterarum excusat: de bello renovato scribit, et de angustiis pecuniae publicae: de Dionysio, de Luceio et de Calvisii legatis.

(Romae, occisis Pansa, Hirtio cost. 711.)

M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

4. Itane? praeter litigatores nemo ad te meas litteras? Multae istae quidem: tu enim perfecisti, ut nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret: sed quis umquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quin dederim? aut quid mihi iucundius, quam, quum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te aut tuas legere litteras? Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur. Non enim te epistolis, sed voluminibus lacesserem, quibus quidem me a te provocari oportebat. Quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes: aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere, et a me litteras crebriores, quum tu mihi raro mittas, flagitare. 2. Nam quum antea distinebar maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis rempublicam mihi tuendam putabam: tum hoc tempore multo distineor vehementius. Ut enim gravius aegrotant ii, qui, quum levati morbo viderentur, in eum de integro inciderunt: sic vehementius nos laboramus, qui, profligato bello ac paene sublato, renovatum bellum gerere cogamur. Sed haec hactenus. 3. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas, non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te

vinci possim aut officiis, aut amore. Non dubitabam equidem: verumtamen multo mihi notiozem amorem tuum effecit Cherippus. O hominem, semper illum quidem mihi aptam, nunc vero etiam suavem! Vultus mehercule tuos mihi expressit omnes: non solum animum ac verba pertulit. Itaque noli vereri, ne tibi succensuerim, quod eodem exemplo ad me, quo ad ceteros. Requisivi equidem proprias ad me unum a te litteras; sed neque vehementer et amanter. 4. De sumptu, quem te in rem militarem facere et fecisse dicis, nihil sane possum tibi opitulari, propterea quod et orbus senatus, consulibus amissis, et incredibiles angustiae pecuniae publicae, quae conquiruntur undique, ut optime meritis militibus promissa solvantur; quod quidem fieri sine tributo posse non arbitror. 5. De Attio Dionysio nihil puto esse: quoniam mihi nihil dixit Stratorius. De P. Luceio nihil tibi concedo, quo studiosior eius sis, quam ego sum. Est enim nobis necessarius. Sed a magistris quum contenderem de proferendo die, probaverunt mihi sese, quo minus id facerent, et compromisso et iureiurando impediri. Quare veniendum arbitror Luceio. Quamquam, si meis litteris obtemperavit, quum tu haec leges, illum Romae esse oportebit. 6. Ceteris de rebus, maximeque de pecunia, quum Pansae mortem ignores, scripsisti, quae per nos ab eo consequi te posse arbitrare. Quae te non fefellissent, si viveret: nam te diligebat. Post mortem autem eius quid fieri posset, non videbamus. 7. De Venuleio, Latino, Horatio, valde laudo. Illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademisse. Honore enim digni cum ignominia dignis non erant comparandi: eosque ex sena-

tus consulto, si non decedunt, cogendos, ut decedant, existimo. Haec fere ad eas litteras, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo velim tibi persuadeas, non esse mihi meam dignitatem tua carior.

83.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER DECIMUS TERTIUS.

I. ARG. A Memmio, qui Athenis, ubi damnatus lege de ambitu (ad Attic. IV, 18.) exsulabat, ante Ciceronis adventum Mitylenas discesserat, his litteris petit, ut in gratiam cum Patrone Epicureo redeat eique locum concedat, ubi Epicurus habitaverat. (Athenis, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. P. D. C. MEMMIO.

4. Etsi non satis mihi constiterat, cum aliquane animi mei molestia, an potius libenter te Athenis visurus essem, quod iniuria, quam accepisti, dolore me afficeret, sapientia tua, qua fers iniuriam, laetitia: tamen vidisse te mallet. Nam quod est molestiae, non sane multo levius est, quum te non video: quod esse potuit voluptatis, certe, si vidissem te, plus fuisset. Itaque non dubitabo dare operam, ut te videam, quum id satis commode facere potero. Interea, quod per

litteras et agi tecum et, ut arbitror, confici potest, agam nunc. 2. Ac te illud primum rogabo, ne quid invitus mea caussa facias: sed id, quod mea intelliges, tua nullam in partem multum interesse, ita mihi des, si tibi, ut id libenter facias, ante persuaseris. Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt: nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio. Sed et initio Romae, quum te quoque et tuos omnes observabat, me coluit in primis: et nuper, quum ea, quae voluit, de suis commodis et praemiis consecutus est, me habuit suorum defensorum et amicorum fere principem: et iam a Phaedro, qui nobis, quum pueri essemus, antequam Philonem cognovimus, valde, ut philosophus, postea tamen, ut vir bonus et suavis et officiosus, probabatur, traditus mihi commendatusque est. 3. Is igitur Patro quum ad me Romam litteras misisset, uti te sibi placarem peteremque, ut, nescio quid, illud Epicuri parietinarum sibi concederes: nihil scripsi ad te ob eam rem, quod aedificationis tuae consilium mea commendatione nolebam impediri. Idem, ut veni Athenas, quum idem, ut ad te scriberem, rogasset: ob eam causam impetravit, quod te abiecissem illam aedificationem constabat inter omnes amicos tuos. 4. Quod si ita est, et si iam plane tua nihil interest, velim, si qua offensiuncula facta est animi tui, perversitate aliquorum, (novi enim gentem illam,) des te ad lenitatem vel propter tuam summam humanitatem vel etiam honoris mei caussa. Equidem, si, quid ipse sentiam, quaeris, nec cur ille tanto opere contendat, video, nec cur tu repugnes: nisi tamen multo minus tibi concedi potest, quam illi, laborare sine caussa. Quamquam Patronis et orationem et causam tibi cognitam esse certo scio. Honorem, officium, testamen-

torum ius, Epicuri auctoritatem, Phaedri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia summorum hominum, sibi tuenda esse dicit. Totam hominis vitam rationemque, quam sequitur in philosophia, derideamus licet, si hanc eius contentionem volumus reprehendere. Sed, mehercules, quando illi ceterisque, quos illa delectant, non valde inimici sumus; nescio an ignoscendum sit huic, si tanto opere laborat: in quo etiamsi peccat, magis ineptiis, quam improbitate peccat. 5. Sed ne plura, (dicendum enim aliquando est,) Pomponium Atticum sic amo, ut alterum fratrem. Nihil est illo mihi nec carius nec iucundius. Is (non quo sit ex istis: est enim omni liberali doctrina politissimus: sed valde diligit Patronem, valde Phaedrum amavit,) sic a me hoc contendit, homo minime ambitiosus, minime in rogando molestus, ut nihil umquam magis: nec dubitat, quin ego a te nutu hoc consequi possem, etiam si aedificaturus esses. Nunc vero, si audierit, te aedificationem deposuisse, neque tamen me a te impetrasse; non te in me illiberalem, sed me in se negligentem putabit. Quamobrem peto a te, ut scribas ad tuos, posse tua voluntate decretum illud Areopagitarum, quem *ὑπομνηματισμόν* illi vocant, tolli. Sed redeo ad prima. 6. Prius velim tibi persuadeas, ut hoc mea caussa libenter facias, quam ut facias. Sic tamen habeto: si feceris, quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

II. ARG. Petit, ut Evandro statuario aliquid de sacrarii habitatione accommodet. (Laodiceae, Paulo, Marcello coss. 704.)

CICERO MEMMIO S.

C. Aviano Evandro, qui habitat in tuo sacrario, et ipso multum utor, et patrono eius M. Aemilio familia-

rissime. Peto igitur a te in maiorem modum, quod sine tua molestia fiat, ut ei de habitatione accommo-
oēs. Nam propter opera instituta multa multorum
subitum est ei remigrare Kal. Quint. Impedior vere-
candia, ne te pluribus verbis rogem; neque tamen
dubito, quin, si tua nihil aut non multum intersit, eo
sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares. Mihi
certe gratissimum feceris. Vale.

III. ARG. Fufium commendat.

(Laodiceae, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. P. D. C. MEMMIO.

A. Fufium, unum ex meis intimis, observantissi-
mum studiosissimumque nostri, eruditum hominem
et summa humanitate tuaque amicitia dignissimum,
velim ita tractes, ut mihi coram recepisti. Tam gra-
tum mihi id erit, quam quod gratissimum. Ipsum
praeterea summo officio et summa observantia tibi in
perpetuum devinxeris. Vale.

IV. ARG. Valerio agris in milites distribuendis a Caesare
praefecto Volaterranos commendat, ne eorum ager dividatur.

(Romae, Fabio, Trebonio suff. 709.)

M. T. C. S. D. Q. VALERIO Q. F. ORCAE LEG. PROPRAET.

4. Cum municipibus Volaterranis mihi summa
necessitudo est. Magno enim meo beneficio affecti,
cumulatissime mihi gratiam retulerunt: nam nec in
honoribus meis nec in laboribus umquam defuerunt.
Cum quibus si mihi nulla caussa intercederet, tamen,
quod te vehementissime diligo, quodque me a te plu-
rimi fieri sentio, et monerem te et hortarer, ut eorum
fortunis consuleres, praesertim quum prope praeci-

puam causam haberent ad ius obtinendum: primum, quod Sullani temporis acerbitatem, deorum immortalium benignitate, subterfugerunt: deinde, quod summo studio populi Romani a me in consulatu meo defensi sunt. 2. Quum tribuni plebis legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent: facile senatui populoque Romano persuasi, ut eos cives, quibus fortuna pepercisset, salvos esse vellent. Hanc actionem meam C. Caesar primo suo consulatu in lege agraria comprobavit agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit, ut mihi dubium non sit, quin is, qui novas necessitudines adiungat, vetera sua beneficia conservari velit. Quamobrem est tuae prudentiae aut sequi eius auctoritatem, cuius sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es, aut certe illi integram omnem causam reservare. Illud vero dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligari velis. 3. Sed haec, quae supra scripta sunt, eo spectant, ut te hortor et suadeam. Reliqua sunt, quae pertinent ad rogandum: ut non solum tua causa tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere et rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumesque esse volueris. Eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, quae a diis immortalibus et a praestantissimis in nostra republica civibus, summo senatus populi Romani studio, conservatae sunt, tuae fidei, iustitiae bonitatisque commendo. 4. Si pro meis pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quemadmodum consuevi tueri meos; nullum officium, nullum denique cer-

tamen, in quo illis prodesse possem, praetermitterem. Sed quando apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim, semper apud omnes, pro nostra summa necessitudine parique inter nos et mutua benevolentia abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment, eum quasi divino consilio isti negotio praepositum esse, apud quem unum nos, eorum perpetui defensores, plurimum valere possemus.

V. ARG. Rogat, ne ager Curtii dividatur.

(Fabio, Trebonio cons. 709.)

M. T. C. S. P. D. Q. VALERIO, Q. F. ORCAE,
LEG. PROPRAET.

1. Non moleste fero eam necessitudinem, quae mihi tecum est, notam esse quam plurimis: neque tamen ob eam causam (quod tu optime existimare potes) te impedio, quo minus susceptum negotium, pro tua fide et diligentia, ex voluntate Caesaris, qui tibi rem magnam difficilemque commisit, gerere possis. Nam quum multi a me petant multa, quod de tua erga me voluntate non dubitent, non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum. 2. C. Curtio ab ineunte aetate familiarissime sum usus. Eius et Sullani temporis iniustissima calamitate dolui, et quum iis, qui similem iniuriam acceperant, amissis omnibus fortunis, reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adiutor incolumitatis fui. Is habet in Volaterrano possessionem, quum in eam, tamquam e naufragio, reliquias contulisset. Hoc autem tempore eum Caesar in senatum legit, quem ordinem ille, ista possessione amissa, tueri vix potest. Gravissimum autem est, quum superior factus sit ordine, inferiorem esse fortuna; minimeque convenit,

ex eo agro, qui Caesaris iussu dividatur, eum moveri, qui Caesaris beneficio senator sit. 3. Sed mihi minus libet multa de aequitate rei scribere, ne caussa potius apud te valuisse videar, quam gratia. Quamobrem te in maiorem modum rogo, ut C. Curtii rem meam putes esse: quidquid mea caussa faceres, ut, id C. Curtii caussa quum feceris, existimes, quod ille per me habuerit, id me habere abs te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VI a. ARG. Cuspil quum ceteros amicos omnes commendat, tum in primis L. Iulium.

(Romae, Marcellino, Philippo cons. 698.)

M. T. C. S. P. D. Q. VALERIO, Q. F. ORCAE,
PROCOS.

4. Si vales, bene est, valeo. Credo te memoria tenere, me et coram P. Cuspio tecum locutum esse, quum te prosequeretur paludatum, et item postea pluribus verbis tecum egisse, ut, quoscumque tibi eius necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum. Id tu pro tua summa erga me benevolentia perpetuaque observantia mihi liberalissime atque humanissime recepisti. 2. Cuspis, homo in omnes suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex ista provincia tuetur et diligit, propterea, quod fuit in Africa bis, quum maximis societatis negotiis praeesset. Itaque hoc eius officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate et gratia soleo, quantum possum, adiuvere. Quare Cuspianorum omnium commendationis causam hac tibi epistola exponendam putavi. Reliquis epistolis tantum faciam, ut notam apponam eam, quae mihi tecum convenit, et simul significem, de numero esse Cuspil

amicorum. 3. Sed hanc commendationem, quam his litteris consignare volui, scito esse omnium gravissimam. Nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quam diligentissime L. Iulium commendarem. Eius ego studio vix videor mihi satisfacere posse, si utar verbis iis, quibus, quum diligentissime quid agimus, uti solemus. Nova quaedam postulat, et putat me eius generis artificium quoddam tenere. Ei ego pollicitus sum me ex intima nostra arte deprompturum mirificum genus commendationis. Id quoniam assequi non possum, tu re velim efficias, ut ille genere mearum litterarum incredibile quiddam perfectum arbitretur. 4. Id facies, si omne genus liberalitatis, quod et ab humanitate et potestate tua proficisci poterit, non modo re, sed etiam verbis, vultu denique exprompseris: quae quantum in provincia valeant, vellem expertus esses: sed tamen suspicor. Ipsum hominem, quem tibi commendo, perdignum esse tua amicitia, non solum, quia mihi Cuspius dicit, credo, (tametsi id satis esse debebat,) sed quia novi eius iudicium in hominibus et amicis deligendis. 5. Harum litterarum vis quanta fuerit, prope diem iudicabo, tibi que, ut confido, gratias agam. Ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Cura, ut valeas.

VI b. ARG. Commendat Cornelium. (Romae, eod. anno.)

CICERO VALERIO S.

P. Cornelius, qui tibi has litteras dedit, est mihi a P. Cuspido commendatus: cuius caussa quanto opere cuperem deberemque, profecto ex me facile cognosti. Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commenda-

tionem mihi Cuspius quam maximas, quam primum, quam saepissime gratias agat. Vale.

VII. ARG. Petit a Cluvio, ne municipii Atellani vectigalis ager dividatur. (Romae, Fabio, Trebonio coss. suff. 709.)

M. T. C. S. P. D. CLUVIO.

1. Quum in Galliam proficiscens pro nostra necessitudine tuaque summa in me observantia ad me domum venisses, locutus sum tecum de agro vectigali municipii Atellani, qui esset in Gallia: quantoque opere eius municipii causa laborarem, tibi ostendi. Post tuam autem protectionem, quum et maxima res municipii honestissimi mihiq[ue] coniunctissimi, et summum meum officium ageretur, pro tuo animo in me singulari existimavi, me oportere ad te accuratius scribere: etsi non sum nescius, et quae temporum ratio, et quae tua potestas sit, tibiq[ue] negotium datum esse a C. Caesare, non iudicium, praeclare intelligo. Quare a te tantum peto, quantum et te facere posse, et libenter mea causa facturum esse arbitror. 2. Et primum velim existimes, quod res est, municipii fortunas omnes in isto vectigali consistere: his autem temporibus hoc municipium maximis oneribus pressum, summis affectum esse difficultatibus. Hoc etsi commune videtur esse cum multis: tamen mihi crede, singulares huic municipio calamitates accidisse: quas idcirco non commemoro, ne, de miseriis meorum necessariorum conquerens, homines, quos nolo, videar offendere. 3. Itaque, nisi magnam spem haberem, C. Caesari nos causam municipii probaturos, non erat causa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem. Sed quia confido mihiq[ue] persuasi, illum et dignitatis municipii, et aequitatis, etiam voluntatis

erga se habiturum esse rationem: ideo a te non dubitavi contendere, ut hanc causam illi integram conservares. 4. Quod etsi nihilominus a te peterem, si nihil audivissem te tale fecisse: tamen maiorem spem impetrandi nactus sum, posteaquam mihi dictum est, hoc idem a te Rhegienses impetravisse. Qui etsi te aliqua necessitudine attingunt: tamen tuus amor in me sperare me cogit, te, quod tuis necessariis tribueris, idem esse tributurum meis: praesertim quum ego pro his unis petam; habeam autem, qui simili causa laborent, complures necesarios. Hoc me non sine causa facere, neque aliqua levi ambitione commotum a te contendere, etsi te existimare arbitror: tamen mihi affirmanti credas velim, me huic municipio debere plurimum; nullum umquam fuisse tempus neque honorum neque laborum meorum, in quo non huius municipii studium in me exstiterit singulare. 5. Quapropter a te etiam atque etiam, pro nostra summa coniunctione proque tua in me perpetua et maxima benevolentia, maiorem in modum peto atque contendo, ut, quum fortunas agi eius municipii intelligas, quod sit mihi necessitudine, officiis, benevolentia coniunctissimum, id mihi des; quod erit huiusmodi, ut, si a Caesare, quod speramus, impetrarimus, tuo beneficio nos id consecutos esse iudicemus: sin minus, pro eo tamen id habeamus, quum a te data sit opera, ut impetraremus. Hoc quum mihi gratissimum feceris, tum viros optimos, homines honestissimos eosdemque gratissimos et tua necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi tuisque devinxeris.

VIII. ARG. Rogat, ne dividat Albiní (al. *Albinii*) praedia.

(Romae, Fabio, Trebonio cos. suff. 709.)

M. T. C. S. P. D. M. RUTILIO.

1. Quum et mihi conscius essem, quanti te facerem, et tuam erga me benevolentiam expertus essem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum esset. P. Sextium quanti faciam, ipse optime scio; quanti autem facere debeam, et tu et omnes homines sciunt. Is quum ex aliis te mei studiosissimum esse cognosset, petivit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem de re C. Albinii senatoris, cuius ex filia natus est L. Sextius, optimus adolescens, filius P. Sextii. Hoc idcirco scripsi, ut intelligeres, non solum me pro P. Sextio laborare debere, sed Sextium etiam pro Albinio. 2. Res autem est haec: a M. Laberio C. Albinus praedia in aestimationem accepit: quae praedia Laberius emerat a Caesare de bonis Plotianis. Ea si dicam non esse e republica dividi, docere te videar, non rogare. Sed tamen quum Caesar Sullanæ venditiones et assignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur suae: si ea praedia dividuntur, quae ipse Caesar vendidit, quae tandem in eius venditionibus esse poterit auctoritas? Sed hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. 3. Ego te plane rogo, atque ita, ut maiore studio, iustiore de causa, magis ex animo rogare nihil possim, ut Albinio parcas, praedia Laberiana ne attingas. Magna me affeceris non modo laetitia, sed etiam quodammodo gloria, si P. Sextius homini maxime necessario satisfecerit per me, ut ego illi uni plurimum debeam. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Maius mihi dare beneficium nullum potes. Id mihi intelliges esse gratissimum.

IX. ARG. Crassipedi, Bithyniae quaestori. Bithynicam publicanorum societatem, in primisque Cn. Pupium commendat.
(In Cilicis, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. P. D. CRASSIPEDI.

1. Quamquam tibi praesens commendavi, ut potui diligentissime, socios Bithyniae, teque quum mea commendatione, tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati, quibuscumque rebus posses, commodare; tamen, quum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur, me etiam per litteras declarare tibi, qua essem erga ipsos voluntate, non dubitavi haec ad te scribere. 2. Volo enim te existimare, me, quum universo ordini publicanorum semper libentissime tribuerim, idque magnis eius ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicae societati: quae societas ordine, ipso hominum genere, pars est maxima civitatis: constat enim ex ceteris societatibus: et casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares, in primisque is, cuius praecipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius, P. F. Menenia, qui est magister in ea societate. 3. Quae quum ita sint, in maiorem modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis eius societatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare, curesque, ut eius operae, quod tibi facile factu est, quam gratissimae sint sociis, remque et utilitatem sociorum (cuius rei quantam potestatem quaestor habeat, non sum ignarus,) per te quam maxime defensam et auctam velis. Id quum mihi gratissimum feceris, tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniae, si iis commodaris, memores esse et gratos cogniturum.

X. ARG. M. Bruto, quem Caesar, in Africanum bellum profecturus, Galliae Cisalpinae praefecerat, (lib. VI. ep. 6.) Varionem, quaestorem sorte datum, commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO BRUTO S.

1. Quum ad te tuus quaestor, M. Varro, proficeretur, commendatione egere eum non putabam. Satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more maiorum, qui, ut te non fugit, hanc quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximam voluit esse. Sed quum sibi ita persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas litteras maximum apud te pondus habituras, a meque contenderet, ut quam diligentissime scriberem: malui facere, quod meus familiaris tanti sua interesse arbitraretur. 2. Ut igitur debere me facere hoc intelligas: quum primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit. Deinde, ut se corroboravit, duae caussae accesserunt, quae meam in illum benevolentiam augerent: una, quod versabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, et cum ingenio, ut nosti, nec sine industria; deinde, quod mature se contulit in societates publicanorum: quod quidem nollem: maximis enim damnis affectus est. Sed tamen causa communis ordinis mihi commendatissimi fecit amicitiam nostram firmiorem. Deinde versatus in utrisque subselliis optima et fide et fama iam ante hanc commutationem reipublicae petitioni sese dedit honoremque honestissimum existimavit fructum laboris sui. 3. His autem temporibus a me Brundisio cum litteris et mandatis profectus ad Caesarem est: qua in re et amorem eius in suscipiendo negotio perspexi, et in conficiendo ac renuntiando fidem. Videor mihi, quum

separatim de probitate eius et moribus dicturus fuisssem, si prius caussam, cur eum tanto opere diligerem, tibi exposuissem, in ipsa caussa exponenda satis etiam de probitate dixisse. Sed tamen separatim promitto in meque recipio, fore eum tibi et voluptati et usui. Nam et modestum hominem cognosces, et prudentem, et a cupiditate omni remotissimum, praeterea magni laboris summaeque industriae. 4. Neque ego haec polliceri debeo, quae tibi ipsi, quum bene cognoris, iudicanda sunt; sed tamen in omnibus novis coniunctionibus interest, qualis primus aditus sit, et qua commendatione quasi amicitiae fores aperiuntur. Quod ego his litteris efficere volui: etsi id ipsa per se necessitudo quaesturae effecisse debet. Sed tamen nihilo infirmius illud, hoc addito. Cura igitur, si me tanti facis, quanti et Varro existimat et ipse sentio, ut quam primum intelligam, hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum et ipse sperarit nec ego dubitarim.

XI. ARG. Commendat Bruto vectigalia, quae Arpinates in Gallia habebant, et legatos, qui ad ea exigenda proficiscebantur.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. BRUTO.

4. Quia semper animadverti, studiose te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum: propterea non dubito, quin scias, non solum cuius municipii sim, sed etiam quam diligenter soleam meos municipes, Arpinates, tueri. Quorum quidem omnia commoda omnesque facultates, quibus et sacra conficere et sarta tecta aedium sacrarum locorumque communium tueri possint, consistunt in his vectigalibus, quae habent in provincia Gallia. Ad ea visenda pe-

cuniasque, quae a colonis debentur, exigendas totamque rem et cognoscendam et administrandam legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium, Q. F., M. Faucium, M. F., Q. Mamercum, Q. F. 2. Peto a te in maiorem modum pro nostra necessitudine, ut tibi ea res curae sit, operamque des, ut per te quam commodissime negotium municipii administretur quam primumque conficiatur: ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime pro tua natura et quam liberalissime tractes. 3. Bonos viros ad tuam necessitudinem adiunxeris municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris: mihi vero etiam gratius feceris, quod quum semper tueri municipes meos consuevi, tum hic annus praecipue ad meam curam officiumque pertinet. Nam constituendi municipii caussa hoc anno aedilem filium meum fieri volui, et fratris filium et M. Caesium, hominem mihi maxime necessarium: is enim magistratus in nostro municipio, nec alius ullus creari solet: quos cohonestaris, in primisque me, si res publica municipii tuo studio, diligentia bene administrata erit. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XII. ARG. Commendat Fufidium, legatum Arpinatium, eumque suum quondam in Cilicia trib. mil.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. BRUTO.

4. Alia epistola communiter commendavi tibi legatos Arpinatium, ut potui diligentissime; hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo, non ut aliquid de illa commendatione deminuum, sed ut hanc addam. Nam et privignus est M. Caesii, mei maxime et familiaris

et necessarii, et fuit in Cilicia mecum tribunus militum: quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium viderer, non dedisse. 2. Est praeterea (quod apud te valet plurimum) a nostris studiis non abhorrens. Quare velim eum quam liberalissime complectare operamque des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quam maxime eius excellat industria. Vult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quam maximam laudem quam a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio consequi; quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus.

XIII. ARG. Commendat Castronium.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. BRUTO.

L. Castronius Paetus, longe princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir et quum virtutibus, tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus: meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis observet neminem diligentius. Quare ut et meum amicum et tua dignum amicitia tibi commendo. Cui quibuscumque rebus commodaveris, tibi profecto iucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

XIV. ARG. Petit, ut, quam L. Straboni P. Cornelius debet, pecuniam diligenter exigat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. BRUTO.

1. L. Titio Strabone, equite Romano in primis honesto et ornato, familiarissime utor. Omnia mihi cum

eo intercedunt iura summae necessitudinis. Huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius. Ea res a Volcatio, qui Romae ius dicit, reiecta in Galliam est. 2. Peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare, quam de sua, ut negotium conficiendum cures. Ipse suscipias, transigas operamque des, quoad tibi aequum et rectum videbitur, ut quam commodissima conditione libertus Strabonis, qui eius rei caussa missus est, negotium conficiat ad nummosque perveniat. Id et mihi gratissimum erit, et tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. Quod ut tibi curae sit, ut omnia solent esse, quae me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XV. ARG. Praecilius adolescentem, patre natum Caesaris amicissimo, commendat. (Asturae, Caesar IV. col. s. coll. 709.)

M. T. C. S. P. D. C. CAESARI IMP.

1. Praecilius tibi commendo unice, tui necessarii, mei familiarissimi, viri optimi filium: quem quum adolescentem ipsum propter eius modestiam, humanitatem, animum et amorem erga me singularem mirifice diligo, tum patrem eius re doctus intellexi et didici mihi fuisse semper amicissimum. En, hic ille est, [de illis] maxime qui irridere atque obiurgare me solitus est, quod me non tecum, praesertim quum abs te honorificentissime invitarer, coniungerem.

Ἄλλ' ἔμὸν οὐ ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν.

Ὡς νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα.

Audiebam enim nostros procures clamitantes,

Ἀλκιμος ἔσσι', ἵνα τίς σε καὶ ὀπιγόνων εὖ εἴπῃ.

2. Sed tamen iidem me consolantur: et iam hominem

perustum inani gloria volunt incendere; atque ita loquuntur:

*Μὴ μὰν ἀσπονδί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἰσσομένοισι πνθίσθαι.*

Sed minus iam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta *Εὐριπίδου*.

μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ ἀντιῇ σοφός·

quem versum senex Praecilius laudat egregie, et ait, posse eundem et *ἄμα πρόσσω καὶ ὀπίσω* videre, et tamen nihilominus

αἶν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Sed, ut redeam ad id, unde coepi: vehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tua, quae est singularis, comprehenderis, et ad id, quod ipsorum Praeciliorum caussa te velle arbitror, addideris cumulum commendationis meae. Genere novum litterarum ad te usus, ut intelligeres, non vulgarem esse commendationem.

XVI. ARG. Apollonium, Crassi libertum, Caesari, in Hispania Pompeii filios bello persequenti, commendat.

(Asterac, Caesare IV. cos. 2. coll. 709.)

M. T. C. S. P. D. C. CAESARI IMP.

1. P. Crassum ex omni nobilitate adolescentem dilexi plurimum: et de eo quum ab ineunte eius aetate bene speravissem, tum per me existimare coepi, [ex] iis iudiciis, quae de eo feceram, cognitis. Eius libertum Apollonium iam tum equidem, quum ille viveret, et magni faciebam et probabam. Erat enim et studiosus Crassi, et ad eius optima studia vehementer aptus: itaque ab eo admodum diligebatur. 2. Post mortem autem Crassi eo mihi etiam dignior visus est,

quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se observandos et colendos putabat, quos ille dilexisset et quibus carus fuisset. Itaque et ad me in Ciliciam venit multisque in rebus mihi magno usui fuit et fides eius et prudentia; et, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio et fidelitate consequi potuit, non defuit. 3. Quod quum speraret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te, maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore est profectus. Cui ego commendationem non sum pollicitus; non quin eam valituram apud te arbitrarer: sed neque mihi egere commendatione videbatur, qui et in bello tecum fuisset, et propter memoriam Crassi de tuis unus esset, et, si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse. Testimonium mei de eo iudicii, quod et ipse magni aestimabat, et ego apud te valere eram expertus, ei libenter dedi. 4. Doctum igitur hominem cognovi et studiis optimis deditum, idque a puero. Nam domi meae cum Diodoto Stoico, homine meo iudicio eruditissimo, multum a puero fuit. Nunc autem, incensus studio rerum tuarum, eas litteris Graecis mandare cupit. Posse arbitror: valet ingenio: habet usum: iam pridem in eo genere studii litterarumque versatur: satisfacere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupiebat. Habes opinionis meae testimonium: sed tu hoc facilius multo, pro tua singulari prudentia, iudicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quidquid ei commodaveris, erit id maiorem in modum gratum.

XVII. ARG. Manium Curium Servio Sulpicio, Achaiae praesidi, commendat. Cf. ad Div. VII. 29.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. SER. SULPICIO.

1. M'. Curius, qui Patris negotiatur, multis et magnis de causis a me diligitur. Nam et amicitia pervetus mihi cum eo est, ut primum in forum venit, instituta: et Patris quum aliquoties antea, tum proxime hoc miserrimo bello domus eius tota mihi patuit; qua si opus fuisset, tam essem usus, quam mea. Maximum autem mihi vinculum cum eo est quasi sanctioris cuiusdam necessitudinis, quod est Attici nostri familiarissimus eumque unum praeter ceteros observat ac diligit. 2. Quem si tu iam forte cognosti, puto me hoc, quod facio, facere serius. Ea est enim humanitate et observantia, ut eum tibi iam ipsum per se commendatum putem. Quod tamen si ita est, magno opere a te quaeso, ut ad eam voluntatem, si quam in illum ante has meas litteras contulisti, quam maximus postea commendatione cumulus accedat. 3. Sin autem propter verecundiam suam minus se tibi obtulit, aut nondum eum satis habes cognitum, aut quae causa est, cur maioris commendationis indigeat: sic tibi eum commendo, ut neque maiore studio quemquam, neque iustioribus de causis commendare possim. Faciamque id, quod debent facere ii, qui religiose et sine ambitione commendant. Spondebo enim tibi, vel potius spondeo in meque recipio, eos esse M'. Curii mores eamque quum probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum et amicitia tua, et tam accurata commendatione, si tibi sit cognitus, dignum sis existimaturus. Mihi certe gratissimum feceris, si intellexero,

has litteras tantum, quantum scribens confidebam, apud te pondus habuisse.

XVIII. ARG. Laudat Servii voluntatem erga Atticum, cui ut neque in Epiroticis neque aliis in rebus desit, urbane rogat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO SERVIO S.

1. Non concedam, ut Attico nostro, quem elatum laetitia vidi, iucundiores tuae suavissime ad eum et humanissime scriptae litterae fuerint, quam mihi. Nam etsi utrique nostrum prope aequae gratae erant: tamen ego admirabar magis te, quasi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico respondisses, (quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat,) ultro ad eum scripsisse, eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per litteras detulisse. De quo non modo rogare te, ut eo studiosius mea quoque causa facias, non debeo, (nihil enim cumulatius fieri potest, quam polliceris,) sed ne gratias quidem agere, quod tu et ipsius causa et tua sponte feceris. 2. Illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum. Tale enim tuum iudicium de homine eo, quem unice diligo, non potest mihi non summe esse iucundum. Quod quum ita sit, esse gratum necesse est. Sed tamen, quum mihi pro coniunctione nostra vel peccare apud te in scribendo licet, utrumque eorum, quae negavi mihi facienda esse, faciam. Nam et ad id, quod Attici causa te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessio- nis fieri potest: et, quod modo verebar tibi gratias agere, nunc plane ago, teque ita existimare volo, quibuscumque officiis in Epiroticis reliquisque rebus Atticum obstrinxeris, iisdem me tibi obligatum fore.

XIX. ARG. Rogat, ut Lysonem, iam antea commendatum, in necessitudinem recipiat. (*Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.*)

M. T. C. S. P. D. SER. SULPICIO,

1. Cum Lysonē Patrensi est mihi quidem hospitium vetus: quam ego necessitudinem sancte colendam puto; sed ea causa etiam cum aliis compluribus, familiaritas tanta nullo cum hospite; et ea quum officiis eius multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostra coniunctius. Is quum Romae annum prope ita fuisset, ut mecum viveret, etsi eramus in magna spe, te meis litteris commendationeque diligentissime facturum, id quod fecisti, ut eius rem et fortunas absentis tuere: tamen, quod in unius potestate erant omnia, et quod Lyso fuerat in nostra causa nostrisque praesidiis, quotidie aliquid timebamus. Effectum tamen est et ipsius splendore et nostro reliquorumque hospitum studio, ut omnia, quae vellemus, a Caesare impetrarentur; quod intelliges ex iis litteris, quas Caesar ad te dedit. 2. Nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti iam omnia; sed eo vehementius a te contendimus, ut Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias, cuius dubia fortuna, timidius tecum agebamus, verentes, ne quid accideret eiusmodi, ut ne tu quidem mederi posses; explorata vero eius incolumitate, omnia a te summo studio summaque cura peto. Quae ne singula enumerem, totam tibi domum commendo; in his adolescentem filium eius, quem C. Memmius Gemellus, cliens meus, quum in calamitate exsili sui Patrensis civis factus esset, Patrensiū legibus adoptavit; ut eius ipsius hereditatis ius caussamque tuere. 3. Caput illud est, ut Lysonem, quem ego

virum optimum gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam. Quod si feceris, non dubito, quin in eo diligendo ceterisque postea commendando, idem, quod ego, sis iudicii et voluntatis habiturus. Quod quum fieri vehementer studeo, tum etiam illud vereor, ne, si minus cumulate videbere fecisse aliquid eius caussa, me ille negligenter scripsisse putet, non te oblitum mei. Quanti enim me faceres, quum ex sermonibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere.

XX. ARG. Asclaponem medicum commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO SERVIO S.

Asclapone Patrensi, medico, utor valde familiariter, eiusque quum consuetudo mihi iucunda fuit, tum ars etiam, quam sum expertus in valetudine meorum; in qua mihi quum ipsa scientia, tum etiam fidelitate benevolentiaque satisfecit. Hunc igitur tibi commendo, et a te peto, des operam, ut intelligat, diligenter me scripsisse de sese, meamque commendationem usui magno sibi fuisse. Erit id mihi vehementer gratum.

XXI. ARG. Aemilii absentis quum res ceteras, tum liberum Hammonium commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. SER. SULPICIO.

4. M. Aemilius Avianus ab ineunte adolescentia me observavit semperque dilexit, vir quum bonus, tum perhumanus et in omni genere officii diligendus. Quem si arbitrarer esse Sicyone, et nisi audirem, ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cibyrae commo-

rari, nihil esset necesse, plura me ad te de eo scribere. Perficeret enim ipse profecto suis moribus suaque humanitate, ut sine cuiusquam commendatione diligeretur abs te non minus, quam et a me et a ceteris suis familiaribus. 2. Sed quum illum abesse putem, commendo tibi in maiorem modum domum eius, quae est Sicyone, remque familiarem, maxime Caium Avianum Hammonium, libertum eius: quem quidem tibi etiam suo nomine commendo. Nam quum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio et fide singulari, tum etiam in me ipsum magna officia contulit, mihiq; molestissimis temporibus ita fideliter benevoleque praesto fuit, ut si a me manumissus esset. Itaque peto a te, ut eum [Hammonium,] et in patroni eius negotio sic tueare, ut eius procuratorem, [quem tibi commendo,] et ipsum suo nomine diligas, habeasque in numero tuorum. Hominem pudentem et officiosum cognosces, et dignum, qui a te diligatur.

XXII. ARG. T. Manlium suo et Varronis nomine commendat. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO SERVIO S.

1. T. Manlium, qui negotiatur Thespiis, vehementer diligo. Nam et semper me coluit diligentissimeque observavit, et a studiis nostris non abhorret. Accedit eo, quod Varro Murena magno opere eius caussa vult omnia; qui tamen existimavit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendabat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. Me quidem quum Manlii familiaritas, tum Varronis studium commovit, ut ad te quam accuratissime scriberem. 2. Gratissimum igitur mihi fe-

ceris, si huic commendationi meae tantum tribueris, quantum, cui tribuisti plurimum, id est, si T. Manlium quam maxime, quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris, iuveris atque ornaveris; ex ipsiusque praeterea gratissimis et humanissimis moribus confirmo tibi, te eum, quem soles fructum a bonorum virorum officiis exspectare, esse capturum.

XXIII. ARG. Cossinium Anchialum libertum commendat,
(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO SERVIO S.

1. L. Cossinio, amico et tribuli tuo, valde familiariter utor. Nam et inter nosmetipsos vetus usus intercedit et Atticus noster maiorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit. Itaque tota Cossinii domus me diligit, in primisque libertus eius, L. Cossinius Anchialus, homo et patrono et patroni necessariis, quo in numero ego sum, probatissimus. 2. Hunc tibi ita commendo, ut, si meus libertus esset, eodemque apud me loco esset, quo est apud patronum suum, maiore studio commendare non possem. Quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis, atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, iuveris. Id et mihi vehementer gratum erit, et tibi postea iucundum. Hominem enim summa probitate, humanitate observantiaque cognosces.

XXIV. ARG. Lysonem, quem a se suspicionis offensione liberatum esse gaudet, iterum commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO SERVIO S.

1. Quum antea capiebam ex officio meo volu-

ptatem, quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem et familiarem meum, commendassem; tum vero, posteaquam ex litteris eius cognovi, tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime laetatus sum, me tam diligentem in eo commendando fuisse. Ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adiumento fuisse, quod ad te delatum diceret, sese contra dignitatem tuam Romae de te loqui solitum esse. 2. De quo etsi pro tua facilitate et humanitate purgatum se tibi scribit esse: tamen primum, ut debeo, tibi gratias ago, quum tantum litterae meae potuerunt, ut, his lectis, omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysonē, deponeres; deinde credas mihi affirmanti velim, me hoc non pro Lysonē magis, quam pro omnibus scribere, hominem esse neminem, qui umquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit. Lyso vero quum mecum prope quotidie esset unaque viveret, non solum, quia me libenter audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua et facta et dicta laudabat. 3. Quapropter etsi a te ita tractatur, ut iam non desideret commendationem meam, unisque se litteris meis omnia consecutum putet: tamen a te peto in maiorem modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis et liberalitate complectare. Scriberem ad te, qualis vir esset, ut superioribus litteris feceram, nisi eum iam per seipsum tibi satis esse notum arbitrarer.

XXV. ARG. Hegesaretum commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO SERVIO S.

Hegesaretus Larissaeus, magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo, memor et gratus fuit,

meque postea diligentissime coluit. Eum tibi magno opere commendo, ut et hospitem meum et familiarē, et gratum hominem, et virum bonum, et principem civitatis suae, et tua necessitudine dignissimum. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat, hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse.

XXVI. ARG. Mescinii Rufi negotia Achaica commendat.
(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO SERVIO S.

1. L. Mescinius ea mecum necessitudine coniunctus est, quod mihi quaestor fuit. Sed hanc causam, quam ego, ut a maioribus accepi, semper gravem duxi, fecit virtute et humanitate sua iustiore. Itaque eo sic utor, ut nec familiarius ullo nec libentius. Is quamquam confidere videbatur, te sua causa, quae honeste posses, libenter esse facturum, magnum esse tamen speravit apud te meas quoque litteras pondus habituras. Id quum ipse ita iudicabat; tum pro familiari consuetudine saepe ex me audierat, quam suavis esset inter nos et quanta coniunctio. 2. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario et tam familiari, ut eius negotia, quae sunt in Achaia, ex eo, quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Eli negotiatus est, explices et expedias, quum iure et potestate, quam habes, tum etiam auctoritate et consilio tuo. Sic enim praescripsimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro, et, quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur. Id ut honoris mei causa suscipias, vehementer te

etiam atque etiam rogó. 3. Illud praeterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum, si qui difficiliiores erunt, ut rem sine controversia confici nolint, si eos, quando cum senatore res est, Romam reieceris. Quod quo minore dubitatione facere posses, litteras ad te a M. Lepido consule, non quae te aliquid iuberent, (neque enim id tuae dignitatis esse arbitramur,) sed quodam modo quasi commendatitias sumpsimus. 4. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses, nisi et te scire confiderem et mihi peterem. Sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare, quam ipsum de sua. Sed quum illum studeo quam facillime ad suum pervenire, tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

XXVII. ARG. Avianum, quem commendationis suae causa liberaliter tractatum esse laetatur, iterum commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO SERVIO S.

1. Licet eodem exemplo saepius tibi huius generis litteras mittam, quum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter observes: (quod feci in aliis, et faciam, ut video, saepius:) sed tamen non parcam operae, et ut vos soletis in formulis, sic ego in epistolis de eadem re alio modo. 2. C. Avianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit, et suo et Aemilii Aviani, patroni sui, nomine: nec liberalius, nec honorificentius potuisse tractari nec se praesentem nec rem familiarem absentis patroni sui. Id mihi quum iucundum est eorum causa, quos tibi ego summa necessitudine et summa con-

iunctione adductus commendaveram, quod M. Aemilius unus est ex meis familiarissimis atque intimis, maxime necessarius homo et magnis meis beneficiis devinctus, et prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus; tum multo iucundius, te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego praesens fortasse prodessem; credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum caussa facerem, quam tu, quid mea. 3. Sed hoc non dubito, quin existimes mihi esse gratum. Illud te rogo, ut illos quoque gratos homines esse putes: quod ita esse tibi promitto atque confirmo. Quare velim, quidquid habent negotii, des operam, quod commodum tuo fiat, ut, te obtinente Achaia, conficiant. 4. Ego cum tuo Servio iucundissimo coniunctissime vivo magnamque quum ex ingenio eius singularique studio, tum ex virtute et probitate voluptatem capio.

XXVIII a. ARG. Agit gratias, quod Mescinio commendatio sua profuerit, rogatque, ut pergat ei bene facere.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

CICERO SERVIO S.

1. Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorum cuipiam: tamen multo libentius gratias tibi ago, quum fecisti aliquid commendatione mea; quod semper facis. Incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati: quae mihi omnia grata, sed de L. Mescinio gratissimum. Sic enim est mecum locutus, te, ut meas litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia; multo vero plura et maiora fecisse. Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse) velim existimes mihi te fecisse gratis-

simum. 2. Quod quidem hoc vehementius laetor, quod ex ipso Mescinio te video magnam capturum voluptatem. Est enim in eo quum virtus et probitas et summum officium summaque observantia, tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus. Quod reliquum est, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quae te erunt dignae; sed duo quidem te nominatim rogo: primum, ut, si quid satisfaciendum erit, *AMPLIUS EO NOMINE NON PETI*, cures, ut satisfidetur fide mea; deinde, quum fere consistat hereditas in iis rebus, quas avertit Oppia, quae uxor Mindii fuit, adiuves, in easque rationem, quemadmodum ea mulier Romam perducatur. Quod si putarit illa fore, ut opinio nostra est, negotium conficiemus. Hoc ut assequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo. 3. Illud, quod supra scripsi, id in me recipio, te ea, quae fecisti Mescinii causa, quaeque feceris, ita bene collocaturum, ut ipse iudices, homini te gratissimo, iucundissimo benigne fecisse. Volo enim, ad id, quod mea causa fecisti, hoc etiam accedere.

XXVIII b. (Hic auctore Manutio initium novae epistolae ad eundem Servium scriptae pro Lacedaemoniis.)

CICERO SERVIO S.

1. Nec Lacedaemonios dubitare arbitror, quin ipsi sua maiorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei et iustitiae tuae; et ego, qui te optime novissem, non dubitavi, quin tibi notissima et iura et merita populorum essent. Itaque quum a me peteret Philippus Lacedaemonius, ut tibi civitatem commendarem, etsi memineram, me ei civitati omnia debere, tamen respondi, commendatione Lacedaemo-

nios apud te non egere. 2. Itaque sic velim existimes, me omnes Achaiae civitates arbitrari, pro horum temporum perturbatione, felices, quod his tu praesis eundemque me ita iudicare, te, quod unus optime nesses non nostra solum, sed etiam Graeciae monumenta omnia, tua sponte amicum Lacedaemoniis et esse et fore. Quare tantum a te peto, ut, quum ea facies Lacedaemoniorum caussa, quae tua fides, amplitudo, iustitia postulat, ut his, si tibi videbitur, significes, te non moleste ferre, quod intelligas ea, quae facias, mihi quoque grata esse. Pertinet enim ad officium meum, eos existimare, curae mihi suas res esse. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXIX. ARG. Rogat, ut Capitoni hereditatem Antistii cedendam curet. (Retae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. L. PLANCO.

1. Non dubito, quin scias, in iis necessariis, qui tibi a patre relictis sunt, me tibi esse vel coniunctissimum, non his modo caussis, quae speciem habeant magnae coniunctionis, sed iis etiam, quae familiaritate et consuetudine teneantur: quam scis mihi iucundissimam cum patre tuo et summam fuisse. Ab his initiis noster in te amor profectus, auxit paternam necessitudinem, et eo magis, quod intellexi, ut primum per aetatem iudicium facere potueris, quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis coeptum esse observari, coli, diligere. Accedebat non mediocre vinculum quum studiorum, quod ipsum est per se grave tum eorum studiorum earumque artium, quae per se ipsae eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate devinciunt. 2. Expectare te arbitror, haec tam

longe repetita principia quo spectent. Id primum ergo habeto, non sine magna iustaque caussa hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Capitone utor familiarissime. Notae tibi sunt varietates meorum temporum. In omni genere et honorum et laborum meorum et animus et opera et auctoritas et gratia, etiam res familiaris C. Capitonis praesto fuit et patuit et temporibus et fortunae meae. 3. Huius propinquus fuit T. Antistius: qui quum sorte quaestor Macedoniam obtineret, neque ei successum esset, Pompeius in eam provinciam cum exercitu venit. Facere Antistius nihil potuit. Nam, si potuisset, nihil ei fuisset antiquius, quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti; praesertim quum sciret, quanti is Caesarem faceret semperque fecisset. Sed oppressus tantum attigit negotii, quantum recusare non potuit. 4. Quum signaretur argentum Apolloniae, non possum dicere eum praefuisse, neque possum negare adfuisse, sed non plus duobus an tribus mensibus. Deinde abfuit a castris; fugit omne negotium. Hoc mihi ut testi velim credas: meam enim ille maestitiam in illo bello videbat, mecum omnia communicabat. Itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris, non modo ut non praesent uilli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem. Is post praelium se ad hominem necessarium, A. Plautium, in Bithyniam contulit. Ibi eum Caesar quum vidisset, nihil asperere, nihil acerbe dixit. Romam iussit venire. Ille in morbum continuo incidit: ex quo non convaluit. Aeger Corcyram venit: ibi est mortuus. Testamento, quod Romae Paullo et Marcello consulibus fecerat, heres ex parte dimidia et tertia est Capito: in sextante sunt ii, quorum pars, si-

ne ulla cuiusquam querela, publica potest esse: ea est ad H-S xxx. Sed de hoc Caesar viderit. 5. Te, mi Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis et omni cursu nostro totius vitae simillimo, rogo, et a te ita peto, ut maiore cura, maiore studio nullo possim, ut hanc rem suscipias: meam putes esse: enitare, contendas, efficias, ut mea commendatione, tuo studio, Caesaris beneficio, hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. Omnia, quae potui in hac summa tua gratia ac potentia a te impetrare, si petissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetravero. 6. Illud fore tibi adiumento spero, cuius ipse Caesar esse optimus iudex potest: semper Caesarem Capito coluit et dilexit. Sed ipse huius rei testis est: novi hominis memoriam. Itaque nihil te doceo: tantum tibi sumito pro Capitone apud Caesarem, quantum ipsum meminisse senties. 7. Ego, quod in meipso experiri potui, ad te deferam. In eo quantum sit ponderis, tu videbis. Quam partem in republica caussamque defenderim, per quos homines ordinesque steterim, quibusque munitus fuerim, non ignoras. Hoc mihi velim credas: si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Caesaris voluntate, (quod intellexerim scire ipsum Caesarem, me invitissimum fecisse,) id fecisse aliorum consilio, hortatu, auctoritate: quod fuerim moderatior temperatiorque, quam in ea parte quisquam, id me fecisse maxime auctoritate Capitonis: cuius similes si reliquos necessarios habuissem, reipublicae fortasse nonnihil, mihi certe plurimum profuissem. 8. Hanc rem, mi Plance, si effeceris; meam de tua erga me benevolentia spem confirmaveris, ipsum Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum vi-

rum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adiunxeris.

XXX. ARG. L. Manlii hereditatem fraternam commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

1. L. Manlius est Sosis. Is fuit Catinensis: sed est, una cum reliquis Neapolitanis, civis Romanus factus decurioque Neapoli: erat enim ascriptus in id municipium ante civitatem sociis et Latinis datam. Eius frater Catinae nuper mortuus est. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controversiam eum habiturum; et est hodie in bonis. Sed, quum habet praeterea negotia vetera in Sicilia sua, et hanc hereditatem fraternam, et omnia eius tibi commendo, in primisque ipsum virum optimum mihi que familiarissimum, his studiis litterarum doctrinaeque praeditum, quibus ego maxime delector. 2. Peto igitur abs te, ut eum, sive aderit, sive non venerit in Siciliam, in meis intimis maximeque necessariis scias esse; itaque tractes, ut intelligat, meam sibi commendationem magno adiumento fuisse.

XXXI. ARG. Flavium, Pisonis generi sui pernecessarium, commendat. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

1. C. Flavio, honesto et ornato equite Romano, utor valde familiariter. Fuit enim generi mei, C. Pisonis, pernecessarius, meque diligentissime observat et ipse et L. Flavius, frater eius. Quapropter velim honoris mei caussa, quibus rebus honeste et pro tua dignitate poteris, quam honorificentissime et quam liberalissime C. Flavium tractes. Id mihi sic erit

gratum, ut gratus esse nihil possit. 2. Sed praeterea tibi affirmo, (neque id ambitione adductus facio, sed quum familiaritate et necessitudine, tum etiam veritate,) te ex C. Flavii officio et observantia, et praeterea splendore atque inter suos gratia, magnam voluptatem esse capturum. Vale.

XXXII. ARG. Archagathum et Philonem hospites suos commendat. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

4. In Halesina civitate tam lauta tamque nobili coniunctissimos habeo et hospitio et familiaritate M. et C. Clodios, Archagathum et Philonem. Sed vereor, ne, quia complures tibi praecipue commendo, exaequare videar ambitione quadam commendationes meas. Quamquam a te quidem cumulate satisfit et mihi et meis omnibus. 2. Sed velim sic existimes, hanc familiam et hos mihi maxime esse coniunctos vetustate, officiis, benevolentia. Quamobrem peto a te in maiorem modum, ut his omnibus in rebus, quantum tua fides dignitasque patietur, commodes. Id si feceris, erit mihi vehementissime gratum.

XXXIII. ARG. Nasonis libertos et negotia commendat. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

Cn. Otacilio Nasone utor familiarissime, ita prorsus, ut illius ordinis nullo familiarius. Nam et humanitate eius et probitate in consuetudine quotidiana magno opere delector. Nihil iam opus est expectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. Habet is in provincia tua negotia, quae procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demonstratus,

quos tibi negotiaque omnia Nasonis non secus commendando, ac si mea essent. Gratissimum mihi feceris, si intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse.

XXXIV. ARG. Lysonem Lilybaetanum commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

Avitum mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybaetano, valdeque ab eo observor: cognovi-que dignum et patre et avo: est enim nobilissima familia. Quapropter commendando tibi maiorem in modum rem domumque eius; magnoque opere abs te peto, cures, ut is intelligat, meam commendationem maximo sibi apud te et adiumento et ornamento fuisse. Vale.

XXXV. ARG. Philoxenum hospitem commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

1. C. Avianus Philoxenus antiquus est hospes meus, et praeter hospitium valde etiam familiaris: quem Caesar meo beneficio in Novocomenses retulit. Nomen autem Aviani secutus est, quod homine nullo plus est usus, quam Flacco Aviano, meo, quemadmodum te scire arbitror, familiarissimo. Quae ego omnia collegi, ut intelligeres, non vulgarem esse commendationem hanc meam. 2. Peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodas, habeasque in numero tuorum: perficiasque, ut intelligat has litteras meas magno sibi usui fuisse. Erit id mihi maiorem in modum gratum.

XXXVI. ARG. Demetrium Megam commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

1. Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo civitatem a Caesare impetravit: qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Quumque propter quosdam sordidos homines, qui Caesaris beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina civitate donatorum incisa essent, revelli iussisset: eidem Dolabellae me audiente Caesar dixit nihil esse, quod de Mega vereretur; beneficium suum in eo manere. 2. Hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes, ceterisque in rebus tibi eum ita commendo, ut maiore studio neminem commendarim. Gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat, meam commendationem magno sibi ornamento fuisse.

XXXVII. ARG. Commendat Hippiam.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

Hippiam, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem et necessarium meum, tibi commendo in maiorem modum. Eius bona, quemadmodum ad me delata res est, publice possidentur alieno nomine contra leges Calactinorum. Id si ita est, etiam sine mea commendatione ab aequitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias. Quoquo modo autem se res habet, peto a te, ut honoris mei caussa eum expedias, tantumque ei commodas et in hac re et in ceteris, quantum tua fides dignitasque patietur. Id mihi vehementer gratum erit.

XXXVIII. ARG. Bruttii negotia procuratoresque commendat. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

L. Bruttius, eques Romanus, adolescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis est meque observat diligentissime: cuius cum patre magna mihi fuit amicitia iam inde a quaestura mea Siciliensi. Omnino nunc ipse Bruttius Romae mecum est: sed tamen domum eius et rem familiarem et procuratores tibi sic commendo, ut maiore studio commendare non possim. Gratissimum mihi feceris, si curaris, ut intelligat Bruttius, — id quod ei recepi, — hanc meam commendationem sibi magno adiumento fuisse.

XXXIX. ARG. Titurnium Rufum commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ACILIO PROC.

Cum familia Titurnia necessitudo mihi intercedit vetus: ex qua reliquus est M. Titurnius Rufus, qui mihi omni diligentia atque officio est tuendus. Est igitur in tua potestate, ut ille in me satis sibi praesidii putet esse. Quapropter eum tibi commendo in maiorem modum, et abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intelligat sibi magno adiumento fuisse. Erit id mihi vehementer gratum.

XL. ARG. Aurelios fratres proconsuli Macedoniae commendat. (Pompeio II. Crasso II. cons. 699.)

M. T. C. S. P. D. Q. ANCHARIO Q. F. PROC.

L. et C. Aurelios, L. filios, quibus et ipsis et patre eorum, viro optimo, familiarissime utor, commendo tibi maiorem in modum, adolescentes omnibus opti-

mis artibus ornatos, meos pernecessarios, tua amicitia dignissimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit, — quod scio multas plurimum valuisse, — haec ut valeat, rogo. Quod si eos honorifice liberaliterque tractaris; et tibi gratissimos optimosque adolescentes adiunxeris, et mihi gratissimum feceris. Vale.

XLII. ARG. Lucceium denuo commendat.

(Romae, Caesare, Bibulo coss. 695. aut superiore anno.)

M. T. C. S. P. D. L. CULLEOLO.

1. Quae fecisti L. Lucceii caussa, scire te plane volo, te homini gratissimo commodasse: et quum ipsi, quae fecisti, pergrata sunt, tum Pompeius, quotiescumque me videt, (videt autem saepe,) gratias tibi agit singulares. Addo etiam illud, quod tibi iucundissimum esse certo scio, me ipsum ex tua erga Lucceium benignitate, maxima voluptate affici. 2. Quod superest, quamquam mihi non est dubium, quin quum antea nostra caussa, nunc iam etiam tuae constantiae gratia, mansurus sis in eadem ista liberalitate, tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quae initio ostendisti deincepsque fecisti, ad exitum augeri et cumulari per te velis. Id et Lucceio et Pompeio valde gratum fore, teque apud eos praeclare positurum confirmo et spondeo. De republica, deque his negotiis cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus, easque litteras dederam pueris tuis. Vale.

XLIII. ARG. Lucceium iterum commendat.

(Paullo ante superiorem epist. scr.)

M. T. C. S. P. D. L. CULLEOLO PROC.

4. L. Lucceius meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, quum diceret, omnia te cumulatissime et liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse. Quum oratio tua tam ei grata fuerit; quam gratam rem ipsam existimas fore, quum, ut spero, quae pollicitus es, feceris? Omnino ostenderunt Bulliones, sese Lucceio Pompeii arbitrato satisfacturos. 2. Sed vehementer opus est nobis, et voluntatem et auctoritatem et imperium tuum accedere. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Lucceii procuratores, et ita Lucceius ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus, quam meam. Id ut re experiatur, iterum et saepius te rogo.

XLIII. ARG. Commendat Oppium, Egnatii negotia procurantem. (Ante Caesarem V. Antonium cos. 710.)

M. T. C. S. P. D. QUINTIO GALLO.

4. Etsi plurimis rebus spero fore, ut perspiciam, quod tamen iampridem perspicio, me a te amari: tamen nunc ea caussa tibi datur, in qua facile declarare possis tuam erga me benevolentiam. L. Oppius, M. F. Philomelii negotiatur, homo mihi familiaris. Eum tibi unice commendo, eoque magis, quod quum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii Rufi: quo ego uno equite Romano familiarissime utor, et qui quum consuetudine quotidiana, tum officiis plurimis maximisque mihi coniunctus est. 2. Oppium igitur praesentem ut diligas, Egnatii absentis rem ut tueare, aequae a te peto, ac si mea negotia essent. Velim, memoriae tuae caussa, des litterarum aliquid,

quae tibi in provincia reddantur; sed ita conscribas, ut tum, quum eas leges, facile recordari possis huius meae commendationis diligentiam. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XLIV. ARG. Commendat iterum Oppium una cum Egnatii negotiis. (Scr. Caesare V. Antonio cons. 710. aut antea.)

CICERO GALLO S.

Etsi ex tuis et ex L. Oppii, familiarissimi mei, litteris cognovi, te memorem commendationis meae fuisse, idque, pro tua summa erga me benevolentia proque nostra necessitudine, minime sum admiratus: tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium praesentem et L. Egnatii, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Idque ut facias, vehementer te rogo.

XLV. ARG. Egnatii servum et negotia commendat.

(Romae, ut videtur, Caesare V. Antonio cons. 710. aut antea.)

M. T. C. S. P. D. APPULEIO PROQUAESTORI.

L. Egnatio uno equite Romano vel familiarissime utor. Eius Anchialum servum negotiaque, quae habet in Asia, tibi commendo non minore studio, quam si rem meam commendarem. Sic enim existimes velim, mihi cum eo non modo quotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna et mutua [nostra] inter nos esse. Quamobrem etiam atque etiam a te peto, ut cures, ut intelligat, me ad te satis diligenter scripsisse. Nam de tua erga me

voluntate non dubitabat. Id ut facias, te etiam atque etiam rogo.

XLVI. ARG. Nostium coheredem commendat.

(Scr. eodem tempore, quo ep. superior.)

M. T. C. S. P. D. APPULEIO PROQUAESTORI.

L. Nostius Zoilus est coheres meus, heres autem patroni sui. Ea re utrumque scripsi, ut et mihi cum illo caussam amicitiae scires esse, et hominem probum existimares, qui patroni iudicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic commendo, ut unum ex nostra domo. Valde mihi gratum erit, si curaris, ut intelligat, hanc commendationem sibi apud te magno adiuumento fuisse.

XLVII. ARG. Egnatium, communem amicum, commendat.

(Scr. eodem tempore, quo ep. XLV.)

M. T. C. S. P. D. SILIO.

Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? Sed tamen, ut scires, eum a me non diligere solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo. Omnium tuorum officiorum, quae et multa et magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat, et se a me, et me a te amari. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt. Utamur igitur vulgari consolatione. Quid, si melius hoc? Sed haec coram. Tu fac, quod facis, ut me ames, teque amari a me scias.

XLVIII. ARG. Ciliciae quaestori omnes Cyprios et in primis Paphios commendat. (Caesare dict. Caleno, Vatinius coaz. 707.)

M. T. C. S. P. D. C. SEXTILIO RUFO QUAEST.

Omnes tibi commendo Cyprios, sed magis Pa-

phios : quibus tu quaecumque commodaris, erunt mihi gratissima. Eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod et tuae laudi, cuius ego fautor sum, conducere arbitror, quum primus in eam insulam quaestor veneris, ea te instituere, quae sequantur alii : quae, ut spero, facilius consequere, si et P. Lentuli, necessarii tui, legem, et ea, quae a me constituta sunt, sequi volueris. Quam rem tibi confido magnae laudi fore.

XLIX. ARG. Commendat Q. Pompeium. (Anno incerto.)

CICERO S. P. D. CURIO PROC.

Q. Pompeius, Sext. F. multis et veteribus caussis necessitudinis mihi coniunctus est. Is, quum antea meis commendationibus et rem et gratiam et auctoritatem suam tueri consuerit, nunc profecto, te provinciam obtinente, meis litteris assequi debet, ut nemini se intelligat commendatiorem umquam fuisse. Quamobrem a te maiorem in modum peto, ut, quum omnes meos aequae ac tuos observare, pro nostra necessitudine, debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intelligat, nullam rem sibi maiori usui aut ornamento, quam meam commendationem esse potuisse. Vale.

L. ARG. Commendat M'. Curium, Patris negotiantem.

(Scr. anno fere 710. s. Caesare V. Antonio cosa.)

M. T. C. S. D. AUCTO PROC.

1. Sumpsit hoc mihi, pro tua in me observantia, quam penitus perspexi, quamdiu Brundisii fuimus, ut ad te familiariter et quasi pro meo iure scriberem, si quae res esset, de qua valde laborarem. M'. Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris est, ut nihil

possit esse coniunctius. Multa illius in me officia, multa in illum mea; quodque maximum est, summus inter nos amor et mutuus. 2. Quae quum ita sint; si ullam in amicitia mea spem habes: si ea, quae in me officia et studia Brundisii contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere; quamquam sunt gratissima: si me a tuis omnibus amari vides: hoc mihi da atque largire, ut M'. Curium sartum et tectum, ut aiunt, ab omni-que incommodo, detrimento, molestia sincerum integrumque conserves. Et ipse spondeo, et omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea amicitia et ex tuo in me officio maximum te fructum summamque voluntatem esse capturum.

LI. ARG. Messienum commendat.

(Ser. anno fere 708. Caesare III. Lepido cos.)

M. T. C. S. D. P. CAESIO.

P. Messienum, equitem Romanum, omnibus rebus ornatum meumque perfamiliarem, tibi commendando ea commendatione, quae potest esse diligentissima. Peto a te et pro nostra et pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias eiusque rem famamque tueare. Virum bonum tuaque amicitia dignum tibi adiunxeris mihi que gratissimum feceris.

LII. ARG. Licinium Aristotelem, hospitem suum, commendat. (Ser. anno fere 709. Caesare IV. cos. sine coll.)

CICERO S. D. REGI.

A. Licinius Aristoteles Melitensis antiquissimus est hospes meus, et praeterea coniunctus magno usu familiaritatis. Haec quum ita sint, non dubito, quin tibi satis commendatus sit. Etenim ex multis cognosco, meam commendationem plurimum apud te vale-

re. Hunc ego a Caesare liberavi. Frequens enim fuerat nobiscum; atque etiam diutius in caussa est, quam nos, commoratus: quo melius te de eo existimaturum arbitror. Fac igitur, mi Rex, ut intelligat, has sibi litteras plurimum profuisse.

LIII. ARG. Thermo negotia Curvi commendat.

(In Cilicia, Rufo, Marcello coss. 703.)

CICERO THERMO PROPR. S.

1. L. Genucilio Curvo iam pridem utor familiarissime, optimo viro et homine gratissimo. Eum tibi penitus commendo atque trado: primum, ut omnibus in rebus ei commodus, quoad fides tua dignitasque patietur; patietur autem in omnibus; nihil enim abs te umquam, quod sit alienum tuis aut etiam suis moribus, postulabit. 2. Praecipue autem tibi commendo negotia eius, quae sunt in Hellesponto, primum, ut obtineat id iuris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit et dedit, et quod semper obtinuit sine ulla controversia: deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio controversiae, ut in illam *διοίκησιν* reiicias. Sed non mihi videor, quum tibi totum hominem diligentissime commendarim, singulas ad te eius causas perscribere debere. Summa illa sit: quidquid officii, beneficii, honoris in Genuciliu contuleris, id te existimabo in me ipsum atque in rem meam contulisse.

LIV. ARG. Thermum, a quo liberaliter tractatum esse gaudet Marcilium, rogat, huius ne socrus fiat rea.

(Paullo, Marcello coss. 704.)

M. T. C. S. D. THERMO PROPR.

Quum multa mihi grata sunt, quae tu adductus

mea commendatione fecisti, tum in primis, quod M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberalissime tractavisti. Venit enim Laodiceam et tibi apud me mihiq[ue] propter te gratias maximas egit. Quare, quod reliquum est, a te peto, quum apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius his commodas operamque des, quoad fides tua patietur, ut socrus adolescentis rea ne fiat. Ego quum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc studiosius, quod in longa apparitione singularem et prope incredibilem patris Marcilii fidem, abstinentiam modestiamque cognovi.

LV. ARG. Commendat Anneii, legati sui, quum ceteras res, tum causam Sardiniam. (In Cilicia, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. THERMO PROPR.

1. Etsi mihi videor intellexisse, quum tecum Ephesi de re M. Anneii, legati mei, locutus sum, te ipsius causa vehementer omnia velle: tamen et M. Anneium tanti facio, ut mihi nihil putem praetermittendum, quod illius intersit, et me a te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meae. Nam quum iam diu diligerem M. Anneium, deque eo sic existimarem, ut res declarat, quod ultro ei detulerim legationem, quum multis petentibus denegassem: tum vero, posteaquam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem tantamque erga me benevolentiam cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardinianis habere controversiam scis: causam tibi exposuimus Ephesi: quam tu tamen coram facilius meliusque cognosces.

2. De reliquo mihi, mehercule, diu dubium fuit, quid

ad te potissimum scriberem. Ius enim quemadmodum dicas, clarum et magna cum tua laude notum est. Nobis autem in hac caussa nihil aliud opus est, nisi te ius instituto tuo dicere. Sed tamen quum me non fugiat, quanta sit in praetore auctoritas, praesertim ista integritate, gravitate, clementia, qua te esse inter omnes constat: peto abs te, pro nostra coniunctissima necessitudine plurimisque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo perficias, ut M. Anneius intelligat te et sibi amicum esse, quod non dubitat, (saepe enim mecum locutus est,) et multo amiciores his meis litteris esse factum. In tuo toto imperio atque provincia nihil est, quod mihi gratius facere possis. Iam, apud ipsum gratissimum hominem atque optimum virum quam bene positurus sis studium tuum atque officium, dubitare te non existimo.

LVI. ARG. *Negotia Cluvii commendat.*

(In Cilicia, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. THERMO PROPR.

4. Cluvius Puteolanus valde me observat valdeque est mihi familiaris. Is ita sibi persuadet, quod in tua provincia negotii habeat, nisi, te provinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum. Nunc, quum mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me summis officiis; ita tamen, ut tibi nolim molestus esse. Mylasii et Alabandenses pecuniam Cluvio debent. Dixerat mihi Euthydemus, quum Ephesi essem, se curaturum, ut ecclidi Mylasii Romam mitterentur. Id factum non est. Legatos audio missos esse: sed malo

eclicos, ut aliquid confici possit. Quare peto a te, ut et eos, et Alabandeis iubeas eclicos Romam mittere. 2. Praeterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluvio dedit. Hae commissae sunt. Velim cures, ut aut de hypothecis decedat easque procuratoribus Cluvii tradat, aut pecuniam solvat. Praeterea Heracleotae et Bargyletae, qui item debent, aut pecuniam solvant aut fructibus suis satisfaciant. 3. Caunii praeterea debent: sed aiunt se depositam pecuniam habuisse. Id velim cognoscas: et, si intellixeris, eos neque ex edicto neque ex decreto depositam habuisse, des operam, ut usurae Cluvio, instituto tuo, conserventur. His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeii, etiam nostri necessarii: et quod is magis etiam mihi laborare videtur, quam ipse Cluvius: cui satisfactum esse a nobis valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

LVII. ARG. Petit, ut Anneium, legatum suum, remittat eiusque causam Sarrilianam commendat.

(Laodiceae, Paulo, Marcello cons. 704.)

CICERO THERMO PROPR. S.

1. Quo magis quotidie ex litteris nuntiisque bellum magnum esse in Syria cognosco, eo vehementius a te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas. Nam eius opera, consilio, scientia rei militaris vel maxime intelligo me et rempublicam adiuvari posse. Quod nisi tanta res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset, ut a me discederet, neque ego, ut eum a me dimitterem. Ego in Ciliciam proficisci cogito circiter Kal. Mai. Ante eam diem Anneius ad me redeat oportet. 2. Illud, quod tecum et coram et per lit-

teras diligentissime egi, id et nunc etiam atque etiam rogo curae tibi sit, ut suum negotium, quod habet cum populo Sardonio, pro causae veritate et pro sua dignitate conficiat. Intellexi ex tua oratione, quum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius M. Anneii causa omnia velle. Sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam si intellexero, per te illum ipsum negotium ex sententia conficisse; idque quam primum ut efficias, te etiam atque etiam rogo.

LVIII. ARG. Commendat Custidium.

(In Cilicia, Paulo, Marcello cons. 704.)

**M. CICERO C. TITIO L. F. RUFO PR.
URBANO S.**

L. Custidius est tribulis et municeps et familiaris meus. Is causam habet; quam causam ad te deferet. Commendo tibi hominem, sicuti tua fides et meus pudor postulat: tantum, ut faciles ad te aditus habeat: quae aequa postulabit, ut libente te impetret: sentiatque meam sibi amicitiam, etiam quum longissime absim, prodesse in primis apud te.

LIX. ARG. Commendat M. Fabium.

(In Cilicia, Paulo, Marcello cons. 704.)

**M. T. C. C. CURTIO PEDUCAEANO,
PRAETORI S. D.**

M. Fabium unice diligo, summaque mihi cum eo consuetudo et familiaritas est pervetus. In eius controversiis quid decernas, a te non peto; (servabis, ut tua fides et dignitas postulat, edictum et institutum tuum,) sed ut quam facillimos ad te aditus habeat, quae erunt aequa, libente te impetret: ut meam ami-

citiam sibi, etiam quum procul absim, prodesse sentiat, praesertim apud te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

LX. ARG. Commendat Livineium libertum.

(Romae, post exsilium ante a. 700. a. Domitium, App. Pulchrum cos.)

M. T. C. S. D. MUNATIO C. F.

1. L. Livineius Trypho est omnino L. Reguli, familiarissimi mei, libertus: cuius calamitas etiam officiosiore me facit in illum. Nam benevolentior, quam semper fui, esse non possum. Sed ego libertum eius per se ipsum diligo: summa enim eius erga me officia exstiterunt his nostris temporibus, quibus facillime bonam benevolentiam hominum et fidem perspicere potui. 2. Eum tibi ita commendo, ut homines grati et memores bene meritos de se commendare debent. Pergratum mihi feceris, si ille intellexerit, se, quod pro salute mea multa pericula adierit, saepe hieme summa navigarit, pro tua erga me benevolentia gratum etiam tibi fecisse.

LXI. ARG. Pinnii Bithyniae propraetori commendat negotium.

(In Cilicia, Rufo, Marcello cos. 703.)

M. T. C. S. D. P. SILIO PROPR.

T. Pinnio familiarissime me usum esse, scire te arbitror: quod quidem ille testamento declaravit; qui me quum tutorem, tum etiam secundum heredem instituerit. Eius filio mire studioso et erudito et modesto pecuniam Nicaeenses grandem debent, ad H-S octogies: et, ut audio, in primis ei volunt solvere. Pergratum igitur mihi feceris, quando non modo reliqui tutores, qui sciunt, quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit, te omnia mea caussa factu-

rum esse, si dederis operam, quoad tua fides dignitasque patietur, ut quam primum pecunia Pinnio solvatur Nicaeensium nomine.

LXII. ARG. Gratias agit de Attilio: fratrem suum commendat. (In Cilicis, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. P. SILIO PROPR.

Et in Attilii negotio te amavi. Quum enim sero venissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conservavi. Et mehercule semper sic in animo habui, te in meo aere esse propter Lamiae nostri coniunctionem et singularem necessitudinem. Itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestia liberas: deinde impudentia prosequor: sed idem sarciam. Te enim semper sic colam et tuebor, ut quem diligentissime. Quintum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me. Ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris.

LXIII. ARG. Commendat Laenium.

(Laodiceae, Paullo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. P. D. P. SILIO PROPR.

1. Non putavi fieri posse, ut mihi verba deessent: sed tamen in C. Laenio commendando desunt. Itaque rem tibi exponam paucis verbis; sed tamen, ut plane perspicere possis voluntatem meam. Incredibile est, quanti faciamus et ego et frater meus, qui mihi carissimus est, M. Laenium. Id fit quum plurimis eius officiis, tum summa probitate et singulari modestia. Eum ego a me invitissimus dimisi, quum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem, tum quod consilio eius fideli ac bono libenter utebar. 2. Sed vereor, ne iam mihi superesse verba putes, quae dixe-

ram defutura. Commendo tibi hominem, sicut intelligis, me, de quo ea supra scripserim, debere commendare: a teque vehementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tua provincia negotii, expedias, quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. Hominem facilimum liberalissimumque cognosces. Itaque te rogo, ut eum solutum, liberum, confectis eius negotiis per te, quam primum ad me remittas. Id mihi fratrique meo gratissimum feceris.

LXIV. ARG. Commendat Neronem.

(In Cilicia, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. P. SILIO PROPR.

4. Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibiles, ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui a te praetermissus esset. Magnum fructum ex ipso capies: nihil est enim illo adolescente gratius. Sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti: pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. Itaque, si ea feceris, quae ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris. Primum de Pausania Alabandensi, sustentens rem, dum Nero veniat. Vehementer eius caussa cupere eum intellexi: itaque hoc valde te rogo. Deinde Nysaeos, quos Nero in primis habet necessarios diligentissimaeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos: ut intelligat illa civitas, sibi in Neronis patrocinio summum esse praesidium. Strabonem Servilium tibi saepe commendavi: nunc eo facio id impensius, quod eius caussam Nero suscepit. Tantum a te petimus, ut agas eam rem, ne relinquant hominem innocentem ad alicuius tui dissimilis quaestum. Id quum gratum mihi erit, tum etiam existimabo, te

humanitate tua esse usum. 2. Summa huius epistolæ hæc est, ut ornes omnibus rebus Neronem, sicut instituisti atque fecisti. Magnum theatrum habet ista provincia [non ut hæc nostra] ad adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem atque gloriam. Quare, si te fautore usus erit, sicuti profecto et utetur et usus est, amplissimas clientelas, acceptas a maioribus, confirmare poterit et beneficiis suis obligare. Hoc in genere si eum adiuveris eo studio, quo ostendisti: apud ipsum praeclarissime posueris; sed mihi etiam gratissimum feceris.

LXV. ARG. Petit, ut Silius Hispani adsit in pactioribus cum civitatibus de scriptura conficiendis.

(In Cilicia, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. P. SILIO PROPR.

1. Cum P. Terentio Hispone, qui operas in scriptura pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetudoque est, multaque et magna inter nos officia paria et mutua intercedunt. Eius summa existimatio agitur in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. Non me praeterit, nos eam rem Ephesi expertos esse, neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse. Sed quoniam, quemadmodum omnes existimant, et ego intelligo, tua quum summa integritate, tum singulari humanitate et mansuetudine consecutus es, ut, libentissimis Graecis, nutu, quod velis, consequare: peto a te in maiorem modum, ut honoris mei causa hac laude Hispanem affici velis. Praeterea cum sociis scripturae mihi summa necessitudo est, non solum ob eam causam, quod ea societas universa in mea fide est, sed etiam quod plerisque sociis utor familiarissime. Ita et Hispanem meum per

me ornaris et societatem mihi coniunctiorem feceris, tuque ipse et ex huius observantia gratissimi hominis, et ex sociorum gratia, hominum amplissimorum, maximum fructum capies, et me summo beneficio affeceris. Sic enim velim existimes, ex tota tua provincia omnique isto imperio, nihil esse, quod mihi gratius facere possis.

LXVI. ARG. Servilium rogat, ut Caecinam in colligendis Asiaticae negotiationis reliquiis adiuvet.

(Caesare III. Lepido coss. 708.)

M. T. C. S. D. P. SERVILIO PROPR.

1. A. Caecinam, maxime proprium clientem familiae vestrae, non commendarem tibi, quum scirem, qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soles esse, nisi me et patris eius, quo sum familiarissime usus, memoria, et huius fortuna ita moveret, ut hominis, omnibus mecum studiis officiisque coniunctissimi, movere debebat. A te hoc omni contentione peto, sic, ut maiore cura, maiore animi labore petere non possim, ut ad ea, quae tua sponte sine cuiusquam commendatione faceres in hominem tantum et talem, calamitosum, aliquem afferant cumulum meae litterae, quo studiosius eum, quibuscumque rebus possis, iuves. 2. Quod si Romae fuisses, etiam salutem A. Caecinae essemus (ut opinio mea fert) per te consecuti. De qua tamen magnam spem habemus, freti clementia collegae tui. Nunc, quum, tuam iustitiam secutus, tutissimum sibi portum provinciam istam esse duxit, etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum et in reliquiis veteris negotiationis colligendis iuves et ceteris rebus tegas atque tueare. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

LXVII. ARG. Commendat Andronem Laodicensem,
(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. P. SERVILIO PROPR.

1. Ex provincia mea Ciliciensi, cui scis *τοῦς διοικήσεις* Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus, quam Androne, Artemonis filio, Laodicensi, eumque habui in ea civitate quum hospitem, tum vehementer ad meae vitae rationem et consuetudinem accommodatum. Quem quidem multo etiam pluris postea, quam decessi, facere coepi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem meique memorem. Itaque eum Romae libentissime vidi. Non te enim fugit, qui plurimis in ista provincia benigne fecisti, quam multi grati reperiantur. 2. Haec propterea scripsi, ut et me non sine caussa laborare intelligeres et tu ipse eum dignum hospitio tuo iudicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis, quanti me facias: id est, si receperis eum in fidem tuam et, quibuscumque rebus honeste ac sine molestia tua poteris, adiuveris. Hoc mihi erit vehementer gratum: idque ut facias, te etiam atque etiam rogo.

LXVIII. ARG. Servilii litteras sibi datas esse scribit; ut de provinciae statu scribat, petit; officia sua promittit.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. P. SERVILIO ISAURICO
PROC. COLLEGAE.

1. Gratae mihi vehementer tuae litterae fuerunt; ex quibus cognovi cursus navigationum tuarum. Significabas enim memoriam tuam nostrae necessitudinis, qua mihi nihil poterat esse iucundius. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de re-

publica, id est de statu provinciae, de institutis tuis familiariter scribes. Quae quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen libentissime ex tuis litteris cognoscam. 2. Ego ad te, de reipublicae summa quid sentiam, non saepe scribam, propter periculum eiusmodi litterarum. Quid agatur autem, scribam saepius. Sperare tamen videor, Caesari, collegae nostro, fore curae et esse, ut habeamus aliquam rempublicam; cuius consiliis magni referebat te interesse. Sed si tibi utilius est, id est gloriosius, Asiae praeesse et istam partem reipublicae male affectam tueri: mihi quoque idem, quod tibi et laudi tuae profuturum est, optatius debet esse. 3. Ego, quae ad tuam dignitatem pertinere arbitrabor, summo studio diligentiaque curabo, in primisque tuebor omni observantia clarissimum virum, patrem tuum; quod et pro vetustate necessitudinis, et pro beneficiis vestris, et pro dignitate ipsius facere debeo.

LXIX. ARG. Rogat, ut Curtium in fidem recipiat.

(Romae, Caesare III. Lepido coss. 708.)

M. T. C. S. D. P. SERVILIO COLLEGAE.

4. C. Curtius Mithres, est ille quidem, ut scis, libertus Postumi, familiarissimi mei: sed me colit et observat aequae atque illum ipsum patronum suum. Apud eum ego sic Ephesi fui, quotiescumque fui, tamquam domi meae: multaque acciderunt, in quibus et benevolentiam eius erga me experirer et fidem. Itaque si quid aut mihi, aut meorum cuipiam in Asia opus est, ad hunc scribere consuevi, huius quum opera et fide, tum domo et re uti, tamquam mea? Haec ad te eo pluribus scripsi, ut intelligeres, me non vulgari-ter, nec ambitiose, sed ut pro homine intimo ac mihi

pernecessario scribere. 2. Peto igitur a te, ut in ea controversia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, et in ceteris rebus, quantum fides tua patietur, quantumque tuo commodo poteris, tantum et honoris mei caussa commodes: etsi, ut eius modestiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit. Si et mea commendatione et sua probitate assecutus erit, uti de se bene existimes; omnia se adeptum arbitrabitur. Ut igitur eum recipias in fidem, habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. Ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitror, omnia studiose diligenterque curabo.

LXX. ARG. Menandrum Balbi libertum commendat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. P. SERVILIO COLLEGAE.

Quia non est obscura tua in me benevolentia, sic fit, ut multi per me tibi velint commendari. Ego autem tribuo nonnumquam in vulgus, sed plerumque necessariis in hoc tempore. Nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas necessitudoque est. Eius libertum, T. Ampium Menandrum, hominem frugi et modestum et patrono et nobis vehementer probatum, tibi commendo maiorem in modum. Vehementer mihi gratum feceris, si, quibuscumque rebus sine tua molestia poteris, ei commodaris. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

LXXI. ARG. Commendat Agusium.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. P. SERVILIO COLLEGAE.

Multos tibi commendem necesse est, quando omnibus nota nostra necessitudo est tuaque erga me

benevolentia. Sed tamen etsi omnium caussa, quos commendo, velle debeo: tamen cum omnibus non eadem mihi caussa est. T. Agusius et comes meus fuit illo miserrimo tempore et omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum socius: neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem. Quare sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis et maxime necessariis. Pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat, hanc commendationem sibi magno usu atque adiumento fuisse.

LXXII. ARG. Caerelliae negotia et procuratores commendat. (Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. P. SERVILIO COLLEGAE.

1. Caerelliae, necessariae meae, rem, nomina, possessiones Asiaticas commendavi tibi praesens in hortis tuis, quam potui diligentissime: tuque mihi, pro tua consuetudine, proque tuis in me perpetuis maximisque officiis, omnia te facturum liberalissime recepisti. Meminisse te id spero: scio enim solere. Sed tamen Caerelliae procuratores scripserunt, te propter magnitudinem provinciae multitudinemque negotiorum etiam atque etiam esse commonefaciendum.

2. Peto igitur, ut memineris, te omnia, quae tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. Equidem existimo, habere te magnam facultatem (sed hoc est tui consilii et iudicii) ex eo senatus consulto, quod in heredes C. Vennonii factum est, Caerelliae commodandi. Id senatus consultum tu interpretabere pro tua sapientia. Scio enim, eius ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. Quod reliquum est, sic

velim existimes, quibuscumque rebus Caerelliae benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum.

LXXIII. ARG. Salvum ex provincia rediisse gratulatur, Egnatii et Oppii caussa gratias agit, et ut Antipatri filios sibi condonet, rogat. (Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. T. C. S. D. Q. PHILIPPO PROCOS.

1. Gratulor tibi, quod ex provincia salvum te ad tuos recepisti, incolumi fama et republica. Quod si Romae te vidissem, coram gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familiarissimus meus, absens, L. Oppius praesens curae fuisset. 2. Cum Antipatro Derbete mihi non solum hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit. Ei te vehementer succensusse audivi, et moleste tuli. De re nihil possum iudicare, nisi illud mihi certe persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse. A te autem, pro vetere nostra necessitudine, etiam atque etiam peto, ut eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones: nisi quid existimas in ea re violari existimationem tuam. Quod ego si arbitrarer, numquam te rogarem: mihi que tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est. Sed mihi ita persuadeo, (potest fieri, ut fallar,) eam rem laudi tibi potius, quam vituperationi fore. Quid fieri possit, et quid mea caussa facere possis, (nam, quin velis, non dubito,) velim, si tibi grave non erit, certio rem me facias.

LXXIV. ARG. Oppium praesentem et absentis Egnatii negotia commendat. (Romae, Pompeio II. Crasso II. cons. 699.)

M. T. C. S. D. Q. PHILIPPO PROCOS.

Etsi non dubito, pro tua in me observantia, proque nostra necessitudine, quin commendationem

meam memoria teneas: tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium, familiarem meum, praesentem, et L. Egnatii, familiarissimi mei, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Itaque ut facias, te vehementer rogo.

LXXV. ARG. Titio legato commendat Aviani Flacci causam frumentariam. (Romae, Pompeio, Metello coa. 702.)

M. T. C. S. D. T. TITIO T. F. LEGATO.

1. Etsi non dubito, quin apud te mea commendatio prima satis valeat, tamen obsequor homini familiarissimo, C. Aviano Flacco: cuius causa omnia tum cupio, tum mehercule etiam debeo. De quo et praesens tecum egi diligenter, quum tu mihi humanissime respondisti, et scripsi ad te accurate antea: sed putat interesse sua, me ad te quam saepissime scribere. Quare velim mihi ignoscas, si illius voluntati obtemperans minus videbor meminisse constantiae tuae.

2. A te idem illud peto, ut de loco, quo deportet frumentum, et de tempore Avanio commodus: quorum utrumque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompeius isti negotio praefuit. Summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris, ut Avianius, quando se a me amari putat, me a te amari sciat. Erit id mihi pergratum. Vale.

LXXVI. ARG. Petit, ut IVviri Valgio possessionis in agro Fregellano emptae immunitatem praestent.

(Anno incerto.)

M. T. C. S. D. QUATT. VIRIS ET DECURIONIBUS.

1. Tanta mihi cum Q. Hippii caussae necessitudinis sunt, ut nihil possit esse coniunctius, quam nos inter nos sumus. Quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut vobis nulla in re molestus essem. Et enim vos mihi optimi testes estis, quum mihi persuasum esset, nihil esse, quod a vobis impetrare non possem, numquam me tamen gravem vobis esse voluisse. 2. Vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, ut honoris mei causa liberalissime C. Valgii Hippiani tractetis, remque cum eo conficiatis, ut, quam possessionem habet in agro Fregellano, a vobis emptam, eam liberam et immunem habere possit. Id si a vobis impetraro, summo me beneficio vestro affectum arbitror.

LXXVII. ARG. Officio suo in supplicatione decernenda narrato, commendat Bolanum, rogatque, ut servum fugitivum restituendum curet. (Romae, Caesar IV. cos. s. coll. 709.)

M. T. C. S. D. P. SULPICIO IMP.

1. Quum his temporibus non sane in senatum ventitarem, tamen, ut tuas litteras legi, non existima- vi me salvo iure nostrae veteris amicitiae multorum- que inter nos officiorum facere posse, ut honori tuo deessem. Itaque adfui, supplicationemque tibi liben- ter decrevi: nec reliquo tempore ullo aut rei, aut exi- stimationi aut dignitati tuae deero. Atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per litteras certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi iure suo denuntiare. 2. M. Bo- lanum, virum bonum et fortem et omnibus rebus or- natum, meumque veterem amicum, tibi magno opere commendo. Pergratum mihi feceris, si curaris, ut

is intelligat, hanc commendationem sibi magno adiumento fuisse. Ipsumque virum optimum gratissimumque cognosces. Promitto tibi, te ex eius amicitia magnam voluptatem esse capturum. 3. Praeterea a te peto in maiorem modum pro nostra amicitia et pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elaborares: Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractavit, quum multos libros surripuisset nec se impune laturum putaret, aufugit. Is est in provincia tua. Eum et M. Bolanus, familiaris meus, et multi alii Naronae viderunt: sed quum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit. Res ipsa parva, sed animi mei dolor magnus est. Ubi sit, et quid fieri possit, Bolanus te docebit. Ego si hominem per te recipiaro, summo me a te beneficio affectum arbitror.

LXXVIII. ARG. Petīt, ut Democritum in fidem recipiat.

(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. D. ALLIENO PROCOS.

4. Democritus Sicyonius non solum hospes meus est, sed etiam, quod non multis contingit, Graecis praesertim, valde familiaris. Est enim in eo summa probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas et observantia: meque praeter ceteros et colit et observat et diligit. Eum tu non modo suorum civium, verum paene Achaiae principem cognosces. 2. Huic ego tantummodo aditum ad tuam cognitionem patefacio et munio: cognitum per te ipsum, quae tua natura est, dignum tua amicitia atque hospitio iudicabis. Peto igitur a te, ut, his litteris lectis, recipias eum in

tuam fidem, polliceare omnia te facturum mea causa.
De reliquo, si, id quod confido, fore dignum eum tua
amicitia hospitioque cognoveris: peto, ut eum com-
plectare, diligas, in tuis habeas. Erit id mihi maio-
rem in modum gratum. Vale.

LXXIX. ARG. C. et M. Avianios, fratres, commendat.
(Romae, Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. ALLIENO PROCOS.

Et te scire arbitror, quanti fecerim C. Avia-
nium Flaccum, et ego ex ipso audieram, optimo et
gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tracta-
tus. Eius filios, dignissimos illo patre meosque ne-
cessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic,
ut maiore studio nullos commendare possim. C. Avia-
nius in Sicilia est. Marcus est nobiscum. Ut illius
dignitatem praesentis ornes, rem utriusque defendas,
te rogo. Hoc mihi gratius in ista provincia facere
nihil potes. Idque ut facias, te vehementer etiam at-
que etiam rogo. Vale.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER DECIMUS QUARTUS.

ARG. Scribit de calamitatis suae magnitudine, de spe restitutionis, de familia, de Plancii officiis, de Pisonis humanitate, de componendis discordiis domesticis, de dote retinenda, de itinere sui rationibus.

(Inchoata Thessalonicae, finita Dyrrhachii, Pisonis, Gabiois cons. 696.)

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE, TULLIOLAE SUAE, CICERONI SUO.

1. Et litteris multorum et sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem et fortitudinem esse teque nec animi, neque corporis laboribus defatigari. Me miserum! te, ista virtute, fide, probitate, humanitate, in tantas aerumnas propter me incidisse! Tulliolamque nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui quum primum sapere coepit, acerbissimos dolores miserasque percepit. Quae si, ut tu scribis, fato facta putarem, ferrem paullo facilius: sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab iis me amari putabam, qui invidebant, eos non sequebar, qui petebant. 2. Quod si nostris consiliis

usi essemus, neque apud nos tantum valuisset sermo aut stultorum amicorum aut improborum, beatissimi viveremus. Nunc, quoniam sperare nos amici iubent, dabo operam, ne mea valetudo tuo labori desit. Res quanta sit, intelligo, quantoque fuerit facilius manere domi, quam redire. Sed tamen, si omnes tribunos plebis habemus, si Lentulum tam studiosum, quam videtur, si vero etiam Pompeium et Caesarem, non est desperandum. 3. De familia, quomodo placuisse amicis scribis, faciemus. De loco nunc quidem iam abiit pestilentia, sed quamdiu fuit, me non attigit. Plancius, homo officiosissimus, me cupit esse secum et adhuc retinet. Ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque ipse veniret nec milites; sed adhuc Plancius me retinet. Sperat posse fieri, ut mecum in Italiam decedat. Quem ego diem si videro et si in vestrum complexum venero ac si et vos et me ipsum recuperaro, satis magnum mihi fructum videbor percepisse et vestrae pietatis et meae. 4. Pisonis humanitas, virtus, amor in omnes nos tantus est, ut nihil supra possit. Utinam ea res ei voluptati sit! gloriae quidem video fore. De Q. fratre nihil ego te accusavi: sed vos, quum praesertim tam pauci sitis, volui esse quam coniunctissimos. 5. Quibus me voluisti agere gratias, egi, et me a te certiore factum esse scripsi. Quod ad me, mea Terentia, scribis, te vicum vendituram: quid, obsecro te, (me miserum!) quid futurum est? Et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Non queo reliqua scribere, (tanta vis lacrimarum est,) neque te in eundem fletum adducam. Tantum scribo: si erunt in officio amici, pecunia non deerit: si non erunt, tu efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas miseras nostras, vide,

ne puerum perditum perdamus. Cui si aliquid erit: ne egeat, mediocri virtute opus est, et mediocri fortuna, ut cetera consequatur. 6. Fac valeas et ad me tabellarios mittas, ut sciam quid agatur, et vos quid agatis. Mihi omnino iam brevis expectatio est. Tulliolae et Ciceroni salutem dic. Valete. D. a. d. vi. Kalendaras Decembres Dyrrhachii.

7. Dyrrhachium veni, quod et libera civitas est, et in me officiosa et proxima Italiae. Sed si offendet me loci celebritas, alio me conferam et ad te scribam.

II. ARG. Pisonis generi officia laudat, dolet Terentiae vicem, hortatur, ut doti parcat et valetudini consulat.

(Pisone, Gabinio coa. 696.)

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE, TULLIOLAE ET CICERONI SUIS.

1. Noli putare me ad quemquam longiores epistolas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere. Nec enim habeo, quid scribam, nec hoc tempore quidquam difficilius facio. Ad te vero et ad nostram Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis scribere. Vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui, idque praestare debui et, nisi tam timidi fuissetis, praestitissem. 2. Pisonem nostrum merito eius amo plurimum. Eum, ut potui, per litteras cohortatus sum gratiasque egi, ut debui. In novis tribunis plebis intelligo spem te habere. Id erit firmum, si Pompeii voluntas erit: sed Crassum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video: nec miror: sed maereo casum eiusmodi, ut tantis tuis miseriis meae miseriae sublevantur. Nam ad me P. Va-

lerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quemadmodum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses. Hem, mea lux, meum desiderium, unde omnes opem petere solebant! te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic iacere in lacrimis et sordibus! idque fieri mea culpa, qui ceteros servavi, ut nos periremus! 3. Quod de domo scribis, hoc est de area: ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta. Verum haec non sunt in nostra manu. Illud doleo, quae impensa facienda est, in eius partem te miseram et despoliatam venire. Quod si conficitur negotium, omnia consequemur: sin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas misera proicies? Obsecro te, mea vita, quod ad sumptum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere, et valetudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare. Nam mihi ante oculos dies noctesque versaris. Omnes labores te excipere video: timeo, ut sustineas. Sed video in te esse omnia. Quare, ut id, quod speras et quod agis, consequamur, servi valetudini. 4. Ego, ad quos scribam, nescio, nisi ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, quoniam ita vobis placet, non discedam: sed velim, quam saepissime litteras mittatis, praesertim, si quid est firmitus, quod speremus. Valet, mea desideria, valet. A. d. iii. Nonas Octobr. Thessalonica.

III. ARG. Sua se culpa exulem esse queritur; Dyrrhachii se recte et posse et velle eorum, quae de salute sua agantur, exitum expectare scribit, uxorem autem Romae manere iubet.

(Dyrrhachii, Pisone, Gabinio cois. 696.)

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIO-
LAE ET CICERONI SUIS.

1. Accepi ab Aristocrito tres epistolas, quas ego lacrimis prope delevi. Conficior enim maerore, mea Terentia, nec meae me miseriae magis excruciant, quam tuae vestraeque. Ego autem hoc miserior sum, quam tu, quae es miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrum: sed culpa mea propria est. Meum fuit officium vel legatione vitare periculum, vel diligentia et copiis resistere, vel cadere fortiter. Hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit. 2. Quare quum dolore conficior, tum etiam pudore. Pudet enim me uxori meae optimae, suavissimis liberis virtutem et diligentiam non praestitisse. Nam mi ante oculos dies noctesque versatur squalor vester et maeror et infirmitas valetudinis tuae; spes autem salutis pertenuis ostenditur. Inimici sunt multi, invidi paene omnes. Eiicere nos magnum fuit, excludere facile est. Sed tamen quamdiu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur. 3. Ut tuto sim, quod laboras, id mihi nunc facillimum est, quem etiam inimici volunt vivere in his tantis miseriis. Ego tamen faciam, quae praecipis. Amicis, quibus voluisti, egi gratias: et eas litteras Dexippo dedi: meque de eorum officio scripsi a te certiore esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos et officio, et ego perspicio et omnes praedicant. Dii faxint, ut tali genero mihi praesenti tecum simul et cum liberis nostris frui liceat! Nunc spes reliqua est in novis tribunis plebis et in primis quidem diebus: nam si inveterarit, actum est. 4. Ea re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia rerum et rationem totius negotii

posses scribere; etsi Dexippo quoque ita imperavi, statim ut recurreret: et ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret. Nam ego eo nomine sum Dyrrhachii hoc tempore, ut quam celerrime, quid agatur, audiam, et sum tuto: civitas enim haec semper a me defensa est. Quum inimici nostri venire dicentur, tum in Epirum ibo. 5. Quod scribis, te, si velim, ad me venturam: ego vero, quum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficitis, quod agitis: me ad vos venire oportet: sin autem —: sed nihil opus est reliqua scribere. Ex primis aut summum secundis litteris tuis constituere poterimus, quid nobis faciendum sit. Tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas: etsi magis iam rem, quam litteras debeo exspectare. Cura, ut valeas et ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse, nec umquam fuisse. Vale, mea Terentia, quam ego videre videor, itaque debilitor lacrimis. Vale. *Pridie Kalendas Decembr.*

IV. ARG. Scribit, se Brundisio per Macedoniam Cyzicum proficisci et sollicitum esse de coniuge et liberis; de servis manumittendis, de doloris sui solatio, et de libertorum quorundam fide. (*Pisone, Gabinio cons. 696.*)

TULLIUS S. P. D. TERENTIAE ET TULLIOLAE ET CICERONI SUIS.

1. Ego minus saepe ad vos do litteras, quam possum, propterea quod quum omnia mihi tempora sunt misera, tum vero, quum aut scribo ad vos aut vestras lego, conficior lacrimis, sic ut ferre non possim. Quod utinam minus vitae cupidi fuissemus! certe nihil, aut non multum in vita mali vidissemus. Quod si nos ad aliquam alicuius commodi aliquando recu-

perandi spem fortuna reservavit, minus est erratum a nobis: sin haec mala fixa sunt, ego vero te quam primum, mea vita, cupio videre et in tuo complexu emori: quando neque dii, quos tu castissime coluisti, neque homines, quibus ego semper servivi, nobis gratiam retulerunt. 2. Nos Brundisii apud M. Laenium Flaccum dies XIII fuimus, virum optimum, qui periculum fortunarum et capitis sui prae mea salute neglexit, neque legis improbissimae poena deductus est, quo minus hospitii et amicitiae ius officiumque praestaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus! habebimus quidem semper. 3. Brundisio profecti sumus a. d. v. Kalendas Maii. Per Macedoniam Cyzicum petebamus. O me perditum! O afflictum! quid nunc rogem te, ut venias, mulierem aegram, et corpore et animo confectam? Non rogem? sine te igitur sim? Opinor, sic agam. Si est spes nostri reditus, eam confirmes et rem adiuves: sin, ut ego metuo, transactum est, quoquo modo potes, ad me fac venias. Unum hoc scito: si te habebo, non mihi videbor plane perisse. Sed quid de Tulliola mea fiet? iam id vos videte: mihi deest consilium. Sed certe, quoquo modo se res habebit, illius misellae et matrimonio et famae serviendum est. Quid? Cicero meus quid aget? Iste vero sit in sinu semper et complexu meo. Non queo plura iam scribere: impedit maeror. Tu quid egeris, nescio: utrum aliquid teneas, an, quod metuo, plane sis spoliata. 4. Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata nihil est, quod te moveat. Primum, tuis ita promissum est, te facturam esse, ut quisque esset meritis. Est autem in officio adhuc Orpheus: praeterea magno opere nemo. Ceterorum servorum ea causa est, ut,

si res a nobis abisset *, liberti nostri essent, si obtinere potuissent: sin ad nos pertinerent, servirent, praeterquam oppido pauci. Sed haec minora sunt. 5. Tu quod me hortaris, ut animo sim magno et spem habeam recuperandae salutis: id velim sit eiusmodi, ut recte sperare possimus. Nunc, miser, quando tuas iam litteras accipiam? quis ad me perferet? quas ego exspectassem Brundisii, si esset licitum per nautas, qui tempestatem praetermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes. Honestissime viximus: floruimus. Non vitium nostrum, sed virtus nostra nos afflixit. Peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus. Sed si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere: cetera, quamquam ferenda non sunt, feramus. Atque ego, qui te confirmo, ipse me non possum. 6. Clodium Philetaerum, quod valetudine oculorum impediabatur, hominem fidelem, remisi. Sallustius officio vincit omnes. Pescennius est perbenevolus nobis: quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat, se mecum fore: sed Brundisio discessit. Cura, quoad potes, ut valeas: et sic existimes, me vehementius tua miseria, quam mea commoveri. Mea Terentia, fidissima atque optima uxor, et mea carissima filiola, et spes reliqua nostra, Cicero, valete. Pri die Kalendas Maii Brundisio.

V. ARG. Terentiae et reditum e Cilicia provincia et, se omnes eius epistolas accepisse, nuntiat: significat, sibi, si quam longissime obviam veniat, gratum fore, et hereditatis Precianae curam demandat. (Paullo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE ET TULL. SUIS.

1. Si tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et sua-

vissimus Cicero valemus. Pridie Idus Octobres Athenas venimus, quum sane adversis ventis usi essemus tardeque et incommode navigassemus. De nave exeuntibus nobis Acastus cum litteris praesto fuit uno et vicesimo die, sane strenue. Accepi tuas litteras, quibus intellexi te vereri, ne superiores mihi redditae non essent. Omnes sunt redditae diligentissimeque a te perscripta sunt omnia: idque mihi gratissimum fuit. Neque sum admiratus hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse. Iam enim me ipsum exspectas, sive nos ipsos, qui quidem quam primum ad vos venire cupimus: etsi, in quam rempublicam veniamus, intelligo. Cognovi enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare, ut mihi, quum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam. Sed, quando subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam, ut veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. 2. Tu velim, quod commodo valetudinis tuae fiat, quam longissime poteris, obviam nobis properes. 3. De hereditate Preciana, quae quidem mihi magno dolori est, (valde enim illum amavi,) hoc velim cures: si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius aut, si is minus poterit, Camillus nostrum negotium curet. Nos quum salvi venerimus, reliqua per nos agemus: sin tu iam Roma profecta eris, tamen curabis, ut hoc ita fiat. Nos si dii adiuvabunt, circiter Idus Novembres in Italia speramus fore. Vos, mea suavissima et optatissima Terentia et Tulliola, si nos amatis, curate ut valeatis. Athenis, a. d. xv. Kalendas Novembr.

VI. ARG. Excusat infrequentiam litterarum, Terentiae in Tulliam officia laudat, Pollicem exspectat.

(In castris Pompeii, Caesare II. Serv. Isaurico cons. 706.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE ET TULLIAE.

Nec saepe est, cui litteras demus: nec rem habemus ullam, quam scribere velimus. Ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognovi praedium nullum venire potuisse. Quare videatis velim, quomodo satisfiat ei, cui scitis me satisfieri velle. Quod nostra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc non est profectus, quam primum fac extrudas. Cura, ut valeas. Idibus Quintil.

VII. ARG. Sollicitudinem se deposuisse significat. Uxorem ad fortitudinem animi et ad valetudinis curam hortatur.

(In porta Caietano, Marcello, Lentulo cons. 705.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE SUAE ET TULL.

1. Omnes molestias et sollicitudines, quibus et te miserrimam habui, id quod mihi molestissimum est, Tulliolamque, quae nobis nostra vita dulcior est, deposui et eieci. Quid caussae autem fuerit, postridie intellexi, quam a vobis discessi: *χολήν ἀκρατοῦ* noctu eieci. Statim ita sum levatus, ut mihi deus aliquis medicinam fecisse videatur. Cui quidem tu deo, quemadmodum soles, pie et caste satisfacias, id est Apollini et Aesculapio. 2. Navem spero nos valde bonam habere: in eam simulatque conscendi, haec scripsi. Deinde conscribam ad nostros familiares multas epistolas, quibus te et Tulliolam nostram diligentissime commendabo. Cohortarer vos, quo animo fortiore essetis, nisi vos fortiores cognossem, quam quemquam virum. Et tamen eiusmodi spero nego-

tia esse, ut et vos istic commodissime sperem esse, et me aliquando cum similibus nostri rempublicam defensurum. 3. Tu primum valetudinem tuam velim cures: deinde, tibi si videbitur, villis iis utere, quae longissime aberunt a militibus. Fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. Etiam atque etiam vale. D. III. Idus Iun.

VIII. ARG. Hortatur, ut valetudinem curet et, si quid novi, pergat scribere. (Paullo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE.

Si vales, bene est: ego valeo. Valetudinem tuam velim cures diligentissime. Nam mihi et scriptum et nuntiatum est, te in febrim subito incidisse. Quod celeriter me fecisti de Caesaris litteris certior, fecisti mihi gratum. Item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit novi, facies ut sciam. Cura, ut vales. Vale. D. IV. Nonas Iun.

IX. ARG. Dolet suorum valetudinem.

(Brundisii, post pugnam Pharsalicam, Caesare II. Serv. Isaurico cons. 705.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE.

Ad ceteras meas miseras accessit dolor e Dolabella valetudine et Tulliae. Omnino de omnibus rebus, nec quid consilii capiam, nec quid faciam, scio. Tu velim tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

X. ARG. Iubet uxorem de consilio cum Attico loqui.

(Brundisii, Caesare dictatore 707.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE SUAE.

Quid fieri placeret, scripsi ad Pomponium serius, quam oportuit. Cum eo si locuta eris, intelliges,

quid fieri velim. Apertius scribi, quando ad illum scripseram, necesse non fuit. De ea re et de ceteris rebus quam primum velim nobis litteras mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. Septimo Idus Quintil.

XI. ARG. Tulliam ad se venisse dicit, sibi autem in animo esse filium ad Caesarem mittere.

(Brundisii, Caesare dictatore 707.)

M. T. C. S. P. D. TERENCEAE SUAE.

Si vales, bene est: ego valeo. Tullia nostra venit ad me pridie Idus Iunii: cuius summa virtute et singulari humanitate graviore etiam sum dolore affectus, nostra factum esse negligentia, ut longe alia in fortuna esset, atque eius pietas ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo, Ciceronem ad Caesarem mittere, et cum eo Cn. Sallustium. Si profectus erit, faciam te certiore. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. xvii. Kalendas Quintil.

XII. ARG. Terentiae salvus in Italiam reversus ad gratulationem respondet. (Caesare dict. 707.)

M. T. C. S. P. D. TERENCEAE.

Quod nos in Italiam salvos venisse gaudes, perpetuo gaudeas velim. Sed, perturbati dolore animi magnisque iniuriis, metuo ne id consilii ceperimus, quod non facile explicare possimus. Quare, quantum potes, adiuva. Quid autem possis, mihi in mentem non venit. In viam quod te des hoc tempore, nihil est: et longum est iter, et non tutum; et non video, quid prodesse possis, si veneris. Vale. D. prid. Nonas Novemb. Brundisio.

XIII. ARG. Permittit uxori, ut de nuntio remittendo consilium capiat ex tempore. (Brundisii, Caesare dictatore 707.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE.

Quod scripsi ad te proximis litteris de nuntio remittendo: quae sit istius vis hoc tempore, et quae concitatio multitudinis, ignoro. Si metuendus iratus est, quies tamen ab illo fortasse nascetur. Totum iudicabis, quale sit; et quod in miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies. Vale. vi. Idus Quintil.

XIV. ARG. Quum, Caesare adventante, Pompeius fugisset cum senatu ex Urbe, iubet suas deliberare, maneatne in Urbe, necne. (Marcello, Lentulo cons. 705.)

TULLIUS TERENTIAE ET PATER TULLIOLAE
DUABUS ANIMIS SUIS ET CICERO MATRI OPTI-
MAE SUAVISS. SORORI S. P. D.

1. Si vos valetis, nos valemus. Vestrum iam consilium est, non solum meum, quid sit vobis faciendum. Si ille Romam modeste venturus est: recte in praesentia domi esse potestis: sin homo amens diripiendam Urbem daturus est, vereor, ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Etiam illud metuo, ne iam intercludamur, ut, quum velitis exire, non liceat. Reliquum est, quod ipsae optime considerabitis, vestri similes feminae sintne Romae. Si enim non sunt, videndum est, ut honeste vos esse possitis. Quomodo quidem nunc se res habet, modo ut haec nobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum, vel in nostris praediis esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne brevi tempore fames in Urbe sit. 2. His de rebus velim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vo-

bis videbitur, consideretis: ad summam, animo fortis sitis. Labienus rem meliorem fecit. Adiuvat etiam Piso, quod ab Urbe discedit et sceleris condemnat generum suum. Vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite, et vos quid agatis, et quid istic agatur. Quintus pater et filius et Rufus vobis salutem dicunt. Valete. viii. Kalend. Quintil. Minurnis.

XV. ARG. Liberos se apud se retenturum, cetera Terentiam ex Sicca audituram scribit. (Brundisii, Caesare dictatore 707.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE SUAE.

Si vales, bene est. Constitueramus, ut ad te antea scripseram, obviam Ciceronem Caesari mittere; sed mutavimus consilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. De ceteris rebus, etsi nihil erat novi, tamen, quid velimus et quid hoc tempore putemus opus esse, ex Sicca poteris cognoscere. Tulliam adhuc mecum teneo. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. xii. Kalendas Quintil.

XVI. ARG. De litteris, de Volumnia, de suo dolore.

(Brundisii, Caesare II. Serv. Isaurico cons. 706.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE SUAE.

Si vales, bene est: valeo. Etsi eiusmodi tempora nostra sunt, ut nihil habeam, quod aut a te litterarum exspectem aut ipse ad te scribam: tamen nescio quomodo et ipse vestras litteras exspecto, et scribo ad vos, quum habeo, qui ferat. Volumnia debuit in te officiosior esse, quam fuit, et id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere et cautius. Quamquam alia sunt, quae magis curemus magisque doleamus: quae me ita conficiunt, ut ii voluerunt, qui me de mea sen-

tentia detruserunt. Cura, ut valeas. Pridie Nonas Ianuar.

XVII. ARG. Quomodo ipse sit affectus, Terentiam ex Lepta et Trebatio cognoscere iubet.

(Brundisii, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. D. TERENTIAE SUAE.

S. V. B. E. V. Si quid haberem, quod ad te scriberem, facerem id et pluribus verbis et saepius. Nunc quae sint negotia, vides. Ego autem quomodo sim affectus, ex Lepta et Trebatio poteris cognoscere. Tu fac, ut tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

XVIII. ARG. Permittit suis, quid Caesare ad Urbem adventante faciendum videatur. Cf. ep. 14.

(Brundisii, Marcello, Lentulo cons. 705.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE ET PATER SUAVISS. FILIAE TULLIOLAE, CICERO MATRI ET SORORI S. P. D.

4. Considerandum vobis etiam atque etiam, animae meae, diligenter puto, quid faciatis: Romaenesis, an mecum in aliquo tuto loco. Id non solum meum consilium est, sed etiam vestrum. Mihi veniunt in mentem haec: Romae vos esse tuto posse per Dolabellam, eamque rem posse nobis adiumento esse, si quae vis, aut si quae rapinae fieri coeperint. Sed rursus illud me movet, quod video, omnes bonos abesse Roma, et eos mulieres suas secum habere. Haec autem regio, in qua ego sum, nostrorum est quum oppidorum, tum etiam praediorum: ut et multum esse mecum, et, quum abieritis, commode et in nostris esse possitis. Mihi plane non satis constat adhuc, utrum sit melius. Vos videte, quid aliae faciant isto loco fe-

minae, et ne, quum velitis, exire non liceat: id velim diligenter etiam atque etiam vobiscum et cum amicis consideretis. Domus ut propugnacula et praesidium habeat, Philotimo dicetis. Et velim tabellarios institutis certos, ut quotidie aliquas a vobis litteras accipiam. Maxime autem date operam, ut valeatis, si nos vultis valere. IX. Kal. Febr. Formiis.

XIX. ARG. Quum alia, tum valetudinem filiae, quam post cladem Pharsalicam secum habebat, sibi impedimento esse scribit, ne propius ad Urbem accedat.

(Brundisii, Caesare II. Serv. Isaurico cons. 706.)

M. T. C. S. D. TERENTIAE.

In maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliae nostrae. De qua nihil est, quod ad te plura scribam: tibi enim aequae magnae curae esse certo scio. Quod me propius vultis accedere: video ita esse faciendum. Etiam ante fecissem; sed me multa impederunt, quae ne nunc quidem expedita sunt. Sed a Pomponio expecto litteras, quas ad me quam primum perferendas cures velim. Da operam, ut valeas.

XX. ARG. In Tusculano se expectari et res necessarias parari iubet. (Caesare dictatore 707.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE SUAE.

In Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis aut postridie. Ibi ut sint omnia parata. Plures enim fortasse nobiscum erunt, et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur. Labrum si in balineo non est; ut sit. Item cetera, quae sunt ad victum et ad valetudinem necessaria. Vale. Kal. Octobr. de Venusino.

XXI. ARG. Terentiam res diligenter administrare et litteras scribere iubet. (Pauilo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE SUAE.

Si vales, bene est: valeo. Da operam, ut convalescas. Quod opus erit, ut res tempusque postulat, provideas atque administres: et ad me de omnibus rebus quam saepissime litteras mittas. Vale.

XXII. ARG. Quid faciendum sit, se mox scripturum promittit. (Brundisii, Caesare dictatore 707.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE SUAE.

Si vales, bene est: valeo. Nos quotidie tabellarios nostros expectamus: qui si venerint, fortasse erimus certiores, quid nobis faciendum sit, faciemusque te statim certiolem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. Kalendis Septembrib.

XXIII. ARG. Se a Caesare litteras accepisse nuntiat. (Brundisii, Caesare dictatore 707.)

M. T. C. TERENTIAE SUAE S. P. D.

Si vales, bene est: valeo. Redditae mihi tandem sunt a Caesare litterae satis liberales: et ipse opinione celerius venturus esse dicitur. Cui utrum obviam procedam, an hic eum expectem, quum constituero, faciam te certiolem. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pridie Idus Sext.

XXIV. ARG. De Caesaris ex Aegypto et Asia adventu certior fieri cupit. (Brundisii, Caesare dictatore 707.)

M. T. C. S. P. D. TERENTIAE.

Si vales, bene est: valeo. Nos neque de Caesa-

ris adventu, neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. Si quid erit certi, faciam te statim certiozem. Valetudinem tuam fac ut cures. Vale. III. Idus Sextiles.

85.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER DECIMUS QUINTUS.

I. ARG. De bello Parthico ad senatum perscribit.

(In Cilicia, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. P. D.
COSS. PRAETT. TRIBB. PL. SENATUI.

1. Si vos V. B. E. E. Q. V. Etsi non dubie mihi nuntiabatur, Parthos transisse Euphraten cum omnibus fere suis copiis; tamen, quod arbitrabar, a M. Bibulo proconsule certiora de his rebus ad vos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea, quae de alterius provincia nuntiarentur. Postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, litteris sum certior factus: vel quod tanta res erat, vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam venisse, vel quia administratio huius belli mihi cum Bibulo paene est communis: quae ad me

delata essent, scribenda ad vos putavi. 2. Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt, Parthorum magnas copias Euphraten transire coepisse. Quo nuntio allato, quum essent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius afferretur. A. d. xiii. Kalendas Octobr. quum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniae et Cappadociae mihi litterae redditae sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum amicissimusque populi Romani existimatur: Pacorum, Orodi, regis Parthorum, filium, cum permagno equitatu Parthico transisse Euphraten, et castra posuisse Tybae, magnumque tumultum esse in provincia Syria excitatum. Eodem die ab Iamblichō, phylarcho Arabum, quem homines opinantur bene sentire amicumque esse reipublicae nostrae, litterae de eisdem rebus mihi redditae sunt. 3. His rebus allatis, etsi intelligebam socios infirme animatos esse et novarum rerum expectatione suspensos, sperabam tamen, eos, ad quos iam accesseram, quique nostram mansuetudinem integritatemque perspexerant, amiciores populo Romano esse factos; Ciliciam autem firmiorem fore, si aequitatis nostrae particeps facta esset. Et ob eam causam, et ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in armis essent, et ut hostis is, qui esset in Syria, sciret, exercitum populi Romani non modo non cedere his nuntiis allatis, sed etiam propius accedere, exercitum ad Taurum institui ducere. 4. Sed, si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet, in iis praesertim rebus, quas vos audistis, ego paene cerno; magno opere vos et hortor et moneo, ut his provinciis serius vos quidem, quam decuit, sed aliquando tamen consulatis. Nos quemad-

modum instructos et quibus praesidiis munitos ad tanti belli opinionem miseritis, non estis ignari: quod ego negotium non stultitia obcaecatus, sed verecundia deterritus, non recusavi. Neque enim umquam ullum periculum tantum putavi, quod subterfugere mallet, quam vestrae auctoritati obtemperare. 5. Hoc autem tempore res sese sic habet, ut, nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere solentis, mature in has provincias miseritis, summum periculum sit, ne amittendae sint omnes hae provinciae, quibus vectigalia populi Romani continentur. Quamobrem autem in hoc provinciali delectu spem habeatis aliquam, caussa nulla est. Neque multi sunt, et diffugiunt, qui sunt, metu oblato: et, quod genus hoc militum sit, iudicavit vir fortissimus M. Bibulus in Asia; qui, quum vos ei permisissetis delectum habere, noluerit. Nam sociorum auxilia propter acerbitem atque iniurias imperii nostri aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos iuvare possint, aut ita alienata a nobis, ut neque expectandum ab iis neque committendum iis quidquam esse videatur. 6. Regis Deiotari et voluntatem et copias, quantaecumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. Reliqui reges tyrannique neque opibus satis firmi, nec voluntate sunt. Mihi in hac paucitate militum animus certe non deerit: spero, ne consilium quidem. Quid casurum sit, incertum est. Utinam salutis nostrae consulere possimus! Dignitati certe consulemus.

II. ARG. Exponit primo, qui, audito Parthorum adventu, et provinciam tuendam, et socios in fide continendos curaverit; deinde de rege Ariobarzane insidiis liberato.

(In itinere ex castris ad Cybistra in Ciliciam, Rufo, Marcello coos. 703.)

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. P. D.
COSS. PRAETT. TRIBB. PL. SENAT.

1. S. V. V. B. E. E. Q. V. Quum pridie Kalend. Sext. in provinciam venissem, neque maturius propter itinerum et navigationum difficultatem venire potuissem; maxime convenire officio meo, reiue publicae conducere putavi, parare ea, quae ad exercitum, quaeque ad rem militarem pertinerent. Quae quum essent a me, cura magis et diligentia, quam facultate et copia, constituta, nuntiiue et litterae de bello a Parthis in provinciam Syriam illato quotidie ferre afferrentur: iter mihi faciendum per Lycaoniam et per Isauros et per Cappadociam arbitratus sum: erat enim magna suspicio, Parthos, si ex Syria egredi atque irrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, esse facturos. 2. Itaque cum exercitu per Cappadociae partem eam, quae cum Cilicia continens est, iter feci, castraue ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi: ut Artuades, rex Armenius, quocumque animo esset, sciret, non procul a suis finibus exercitum populi Romani esse, et Deiotarum, fidelissimum regem atque amicissimum reipublicae nostrae, maxime coniunctum haberem, cuius et consilio et opibus adiuvari posset respublica. 3. Quo quum in loco castra haberem equitatumque in Ciliciam misissem, ut et meus adventus, iis civitatibus, quae in ea parte essent, nuntiatus, firmiores animos omnium faceret, et ego mature, quid ageretur in Syria, scire possem, tempus eius tridui, quod in his castris morabar, in magno officio et necessario mihi ponendum putavi. 4. Quum enim vestra auctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem, euseben et philoro-

maeum tuerer, eiusque regis salutem, incolumitatem regnumque defenderem: regi regnoque praesidio essem: adiunxissetisque, salutem eius regis populo senatuique magnae curae esse, quod nullo umquam de rege decretum esset a nostro ordine: existimavi, me iudicium vestrum ad regem deferre debere eique praesidium meum et fidem et diligentiam polliceri, ut, quum salus ipsius, incolumitas regni mihi commendata esset a vobis, diceret, si quid vellet. 5. Quae quum essem in consilio meo cum rege locutus: initio ille orationis suae vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias egit, quod ei permagnum et perhonorificum videbatur, S. P. Q. R. tantae curae esse salutem suam: meque tantam diligentiam adhibere, ut et mea fides et commendationis vestrae auctoritas perspicere posset. Atque ille primo, quod mihi maximae laetitiae fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque vitae suae neque regno, diceret, se aut intelligere fieri, aut etiam suspicari. Quum ego ei gratulatus essem, idque me gaudere dixissem; cohortatus, ut recordaretur casum illum interitus paterni, et vigilanter se tueretur, atque admonitu senatus consuleret saluti suae: tum a me discessit in oppidum Cybistra. Postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, et cum paternis amicis, maioribus natu, ad me in castra venit: perturbatusque et flens, quum idem et frater faceret, et amici, meam fidem, vestram commendationem implorare coepit. Quum admirarer, quid accidisset novi: dixit ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quae essent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuisissent: eo autem tempore, spe mei praesidii, complures ea, quae scirent,

audacter ad se detulisse; in his amantissimum sui, summa pietate praeditum, fratrem dicere ea, quae is me quoque audiente dicebat, se sollicitatum esse, ut regnare vellet: id vivo fratre suo accidere non potuisse: se tamen ante illud tempus eam rem numquam in medium, propter periculummetum, protulisse. Quae quum esset locutus: monui regem, ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet; amicosque, patris eius atque avi iudicio probatos, hortatus sum, regis sui vitam, docti casu acerbissimo patris eius, omni cura custodiaque defenderent. 7. Quum rex a me equitatum cohortesque de exercitu meo postularret; etsi intelligebam, vestro senatus consulto non modo posse me id facere, sed etiam debere: tamen, quum respublica postularet, propter quotidianos ex Syria nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciae fines adducerem: quumque mihi rex, patefactis iam insidiis, non egere exercitu populi Romani, sed posse se suis opibus defendere videretur, illum cohortatus sum, ut in sua vita conservanda primum regnare disceret: a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos uteretur iure regio: poena afficeret eos, quos necesse esset: reliquos metu liberaret: praesidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius, quam ad contentionem uteretur: fore autem, ut omnes, quum senatusconsultum nossent, intelligerent, me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra praesidio futurum. 8. Ita confirmato illo, ex eo loco castra movi, iter in Ciliciam facere institui: quum hac opinione e Cappadocia discederem, ut consilio vestro, casu incredibili ac paene divino, regem, quem vos honorificentissime appellassetis, nullo postulante, quemque meae fidei commendassetis, et cuius sa-

ludem magnae vobis curae esse decrevissetis, meus adventus praesentibus insidiis liberarit. Quod ad vos a me scribi non alienum putavi, ut intelligeretis ex iis, quae paene acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providisse: eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenii, fidei, benevolentiaeque erga vos perspexisse, ut non sine caussa tantam curam diligentiamque in eius vos salutem videamini contulisse.

III. ARG. Scribit de belli Parthici rumore et, cur non scripserit publice, explicat.

(In castris ad Iconium, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. S. D. M. CATONI.

1. Quum ad me legati, missi ab Antiocho Commageno, venissent in castra ad Iconium a. d. iii. Kal. * Septembr., iique mihi nuntiassent, regis Parthorum filium, quocum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphraten cum maximis Parthorum copiis multarumque praeterea gentium magna manu venisse, Euphratenque iam transire coepisse, dicique Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum: putavi, pro nostra necessitudine, me hoc ad te scribere oportere. 2. Publice propter duas causas nihil scripsi; quod et ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum statim nuntios litterasque misisse, et existimabam, M. Bibulum proconsulem, qui circiter Idus Sextiles ab Epheso in Syriam navibus profectus erat, quod secundos ventos habuisset, iam in provinciam suam pervenisse; cuius litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum putabam. Mihi, ut in huiusmodi re tantoque bello, maximae curae est, ut, quae copiis et opibus tenere vix possimus, ea mansuetu-

dine et continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. Tu velim, ut consuesti, nos absentes diligas et defendas.

IV. ARG. Rebus, quas in provincia gesserat, ordine expositis, petit, ut in senatu supplicationes sibi decernendas curet.

(Paullo, Marcello coas. 704.)

M. T. C. IMP. S. D. M. CATONI.

4. Summa tua auctoritas fecit, meumque perpetuum de tua singulari virtute iudicium, ut magni mea interesse putarem, et res eas, quas gessissem, tibi notas esse, et non ignorari a te, qua aequitate et continentia tuerer socios provinciamque administrarem. His enim a te cognitis, arbitrabar facilius me tibi, quae vellem, probaturum. 2. Quum in provinciam pridie Kal. Sext. venissem, et propter anni tempus ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem, biduum Laodiceae fui, deinde Apameae quatrimum, triduum Synnadis, totidem dies Philomelii. Quibus in oppidis quum magni conventus fuissent, multas civitates acerbissimis tributis et gravissimis usuris et falso aere alieno liberavi. Quumque ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus, quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo apud Philomelium consedisent, reliquus exercitus esset in Lycaonia: M. Anneio legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret, coactoque in unum locum exercitu, castra in Lycaonia apud Iconium faceret. 3. Quod quum ab illo diligenter esset actum; ego in castra a. d. vii. Kal. Septemb. veni: quum interea superioribus diebus ex senatus-consulto, et evocatorum firmam manum, et equitatum

sane idoneum, et populorum liberorum regumque sociorum auxilia voluntaria comparavissem. Interim quum, exercitu lustrato, iter in Ciliciam facere coepissem: III. * Kal. Septemb. legati, a rege Commageno ad me missi, pertumultuose, neque tamen non vere, Parthos in Syriam transisse nuntiaverunt. 4. Quo audito, vehementer sum commotus quum de Syria, tum de mea provincia, de reliqua denique Asia. Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociae regionem eam, quae Ciliciam attingeret, putavi. Nam si me in Ciliciam demissem, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani naturam facile tenuissem: (duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria; quorum uterque parvis praesidiis propter angustias intercludi potest, nec est quidquam Cilicia contra Syriam munitius:) sed me Cappadocia movebat, quae patet a Syria regesque habet finitimos, qui, etiamsi sunt amici nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent. Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, ut et Ciliciam tuerer et, Cappadociam tenens, nova finitimorum consilia impedirem. 5. Interea in hoc tanto motu tantaque expectatione maximi belli rex Deiotarus, cui non sine caussa plurimum semper et meo et tuo et senatus iudicio tributum est, vir quum benevolentia et fide erga populum Romanum singulari, tum praesentia et magnitudine et animi et consilii, legatos ad me misit, se cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cuius ego studio officioque commotus egi ei per litteras gratias: idque ut maturaret, hortatus sum. 6. Quum autem ad Cybistra propter rationem belli quinque dies essem moratus: regem Ariobarzanem, cuius salutem a senatu te auctore commendatam habebam, prae-

sentibus insidiis necopinantem liberavi: neque solum ei saluti fui, sed etiam curavi, ut cum auctoritate regnaret. Metram, et eum, quem tu diligenter mihi commendaras, Athenaeum, importunitate Athenaidis exsilio mulctatos, maxima apud regem auctoritate gratiaeque constitui. Quumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se, quod facturus putabatur, defenderet, adolescens et equitatu et peditatu et pecunia paratus actutum^{*} iis, qui novari aliquid volebant: perfeci, ut e regno ille discederet, rexque sine tumultu ac sine armis, omni auctoritate aulae communita, regnum cum dignitate obtineret.

7. Interea cognovi multorum litteris atque nuntiis, magnas Parthorum copias et Arabum ad oppidum Antiochiam accessisse, magnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam transisset, ab equitum meorum turmis et a cohorte praetoria, quae erat Epiphaniae praesidii caussa, occidione occisum. Quare quum viderem a Cappadocia Parthorum copias aversas non longe a finibus esse Ciliciae: quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi. Quo ut veni, hostem ab Antiochia recessisse, Bibulum Antiochiae esse cognovi: Deiotarumque confestim, iam ad me venientem cum magno et firmo equitatu et peditatu, et cum omnibus suis copiis, certiozem feci, non videri esse caussam, cur abesset a regno, meque ad eum, si quid novi forte accidisset, statim litteras nuntiosque missurum esse. 8. Quumque eo animo venissem, ut utrique provinciae, si ita tempus ferret, subvenirem: tum id, quod iam ante statueram, vehementer interesse utriusque provinciae, pacare Amanum et perpetuum hostem ex eo monte tollere, agere perrexī. Quumque me discedere ab eo monte simulassem, et

alias partes Ciliciae petere, abessemque ab Amano iter unius diei, et castra apud Epiphaniam fecissem: a. d. quartum Idus Octobres, quum advesperasceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut a. d. tertium Idus Octobres, quum lucisceret, in Amanum ascenderem; distributisque cohortibus et auxiliis, quum aliis Q. frater, legatus, mecum simul, aliis C. Pomptinius, legatus, reliquis M. Anneius et L. Tulleius, legati, praecessent: plerosque nec opinantes oppressimus, qui occisi captique sunt, interclusi fuga. Eranam autem, quae fuit non vici instar, sed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram et Commorin, acriter et diu repugnantibus, Pomptinio illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore usque ad horam diei decimam, magna multitudine hostium occisa, cepimus: castellaque sex capta: complura incendimus.

9. His rebus ita gestis, castra in radicibus Amani habuimus apud Aras Alexandri quatrimum: et in reliquiis Amani delendis agrisque vastandis, quae pars eius montis meae provinciae est, id tempus omne consumpsimus.

10. Confectis his rebus, ad oppidum Eleutherocilicum Pindenissum exercitum adduxi; quod quum esset altissimo et munitissimo loco, ab iisque incoletur, qui ne regibus quidem umquam paruissent; quum et fugitivos reciperent, et Parthorum adventum acerrime expectarent: ad existimationem imperii pertinere arbitratus sum, comprimere eorum audaciam; quo facilius etiam ceterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur. Vallo et fossa circumdedi: sex castellis, castrisque maximis sepsi: aggere, vineis, turribus oppugnavi: ususque tormentis multis, multis sagittariis, magno labore meo, sine ulla molestia sumptuve sociorum, septimo

quinquagesimo die rem confeci: ut, omnibus partibus
 urbis disturbatis aut incensis, compulsi in potestatem
 meam pervenirent. His erant finitimi pari scelere et
 audacia Tibarani: ab his, Pindenisso capto, obsides
 accepi: exercitum in hiberna dimisi. Q. fratrem ne-
 gotio praeposui, ut in vicis aut captis aut male pacatis
 exercitus collocaretur. 44. Nunc velim tibi sic per-
 suadeas, si de his rebus ad senatum relatum sit, me
 existimaturum, summam mihi laudem tributam, si tu
 honorem meum sententia tua comprobaris. Idque,
 etsi talibus de rebus gravissimos homines et rogare
 solere et rogari scio, tamen admonendum potius te a
 me, quam rogandum puto. Tu es enim is, qui me
 tuis sententiis saepissime ornasti: qui oratione, qui
 praedicatione, qui summis laudibus in senatu, in con-
 cionibus ad caelum extulisti: cuius ego semper tanta
 esse verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo, cum
 mea laude coniuncto, omnia assequi me arbitrarer.
 Te denique memini, quum cuidam clarissimo atque
 optimo viro supplicationem non decerneres, dicere, te
 decreturum, si referretur ob eas res, quas is consul in
 urbe gessisset. Tu idem mihi supplicationem decre-
 visti togato, non ut multis, republica bene gesta, sed,
 ut nemini, republica conservata. 42. Mitto, quod in-
 vidiam, quod pericula, quod omnes meas tempestates
 et subieris, et multo etiam magis, si per me licuisset,
 subire paratissimus fueris, quod denique inimicum
 meum tuum inimicum putaris: cuius etiam interitum,
 ut facile intelligerem, mihi quantum tribueres, Milonis
 caussa in senatu defendenda, approbaris. A me autem
 haec sunt profecta, quae ego in beneficii loco non po-
 no, sed in veri testimonii atque iudicii; ut praestan-
 tissimas tuas virtutes non tacitus admirarer, (quis enim

in te id non facit?) sed in omnibus orationibus, sententiis dicendis, causis agendis, omnibus scriptis, Graecis, Latinis, omni denique varietate litterarum mearum, te non modo iis, quos vidissemus, sed iis, de quibus audissemus, omnibus anteferebam. 13. Quaeres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis et honoris a senatu tanti aestimem. Agam iam tecum familiariter, ut est et studiis et officiis nostris mutuis et summa amicitia dignum, et necessitudine etiam paterna. Si quisquam fuit umquam remotus et natura, et magis etiam, ut mihi quidem sentire videor, ratione atque doctrina, ab inani laude et sermonibus vulgi, ego profecto is sum. Testis est consulatus meus: in quo, sicut in reliqua vita, fateor, ea me studiose secutum, ex quibus vera gloria nasci posset: ipsam quidem gloriam per se numquam putavi expetendam. Itaque et provinciam ornatam et spem non dubiam triumphi neglexi. Sacerdotium denique, quum (quemadmodum te existimare arbitrator) non difficillime consequi possem, non appetivi. Idem post iniuriam acceptam, (quam tu reipublicae calamitatem semper appellas, ego* meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam,) studui quam ornatissima senatus populique Romani de me iudicia intercedere. Itaque et augur postea fieri volui, quod antea neglexeram, et eum honorem, qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum a me olim, nunc mihi expetendum puto. 14. Huic meae voluntati, in qua inest aliqua vis desiderii ad sanandum vulnus iniuriae, ut faveas adiutorque sis, quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo, sed ita, si non ieiunum hoc nescio quid, quod ego gessi, et contemnendum videbitur, sed tale atque tantum, ut

multi, nequaquam paribus rebus, honores summos a senatu consecuti sint. Equidem etiam mihi illud animum advertisse videor, (scis enim, quam attente te audire solem:) te non tam res gestas, quam mores, instituta atque vitam imperatorum spectare solere in habendis aut non habendis honoribus. Quod si in mea caussa considerabis, reperies, me exercitu imbecillo, contra metum maximi belli, firmissimum praesidium habuisse aequitatem et continentiam. His ego subsidiis ea sum consecutus, quae nullis legionibus consequi potuissem, ut ex alienissimis sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem, animosque novarum rerum expectatione suspensos ad veteris imperii benevolentiam traducerem. 45. Sed nimis haec multa de me, praesertim ad te, a quo uno omnium sociorum querelae audiuntur; cognosces ex iis, qui meis institutis se recreatos putant. Quumque omnes uno prope consensu de me apud te ea, quae mihi optatissima sunt, praedicabunt, tum duae maximae clientelae tuae, Cyprus insula et Cappadociae regnum, tecum de me loquentur: puto etiam regem Deiotarum, qui uni tibi est maxime necessarius. Quae si etiam maiora sunt et in omnibus saeculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias vincerent: est profecto tuum, quum ad res bellicas haec, quae rariora et difficiliora sunt, genera virtutis adiunxeris, ipsas etiam illas res gestas iustiores et maiores putare. 46. Extremum illud est, ut, quasi diffidens rogationi meae, philosophiam ad te allegem, qua nec mihi carior ulla umquam res in vita fuit, nec hominum generi maius a diis munus ullum est datum. Haec igitur, quae mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium

nostrarum, quibus a pueritia dediti ac devincti, soli propemodum nos philosophiam illam veram et antiquam, quae quibusdam otii esse ac desidia videtur, in forum atque in rempublicam atque in ipsam aciem paene deduximus, tecum agit de mea laude, cui negari a Catone fas esse non puto. Quamobrem tibi sic persuadeas, velim: si mihi tua sententia tributus honos ex meis litteris fuerit, me sic existimaturum, quum auctoritate tua, tum benevolentia erga me, mihi, quod maxime cupierim, contigisse. Vale.

V. ARG. Gaudet decretam esse supplicationem; quam quod, qui honorificentius sensisset, non ipse quoque decreverit, excusandi sui causa exponit.

(Romae, Paulo, Marcello cos. 704.)

M. CATO S. P. D. M. T. C. IMP.

1. Quod et respublica me et nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam, cognitam in maximis rebus, domi togati, armati foris, pari industria administrari gaudeam. Itaque, quod pro meo iudicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem, sententia mea et decreto laudarem, feci. 2. Supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito, sed summa tua ratione et continentia, reipublicae provisum est, diis immortalibus gratulari nos, quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo. Quod si triumphi praerogativam putas supplicationem, et idcirco casum potius, quam te laudari mavis: neque supplicationem sequitur semper triumphus, et triumpho multo clarius est, senatum iudicare, potius mansuetudine et innocentia imperatoris provinciam, quam

vi militum aut benignitate deorum retentam atque conservatam esse: quod ego mea sententia censebam. 3. Atque haec ego idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime volo, existimes, me laborare, ut tibi persuadeam, me et voluisse de tua maiestate, quod amplissimum sim arbitratus, et quod tu maluisti, factum esse gaudere. Vale, et nos dilige, et instituto itinere severitatem diligentiamque sociis et reipublicae praesta.

VI. ARG. Magnam se ex Catonis laudatione voluptatem cepisse profitetur, petitque ut, si favere noluerit in adipiscendo triumpho, saltem, si adipiscatur, gaudeat.

(In Asia, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. S. P. D. M. CATONI.

1. *Laetus sum laudari me,*
inquit Hector, opinor, apud Naevium,

abs te, pater, a laudato viro.

Ea est enim profecto iucunda laus, quae ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Ego vero vel gratulatione litterarum tuarum, vel testimoniis sententiae dictae, nihil est, quod me non assecutum putem. Idque mihi quum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitiae dedisse, quod liquido veritati dares. Et, si non modo omnes, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum exstitisse mirabile est: quem ego currum, aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? Nam ad meum sensum et ad illud sincerum ac subtile iudicium nihil potest esse laudabilius, quam ea tua oratio, quae est ad me perscripta a meis necessariis. 2. Sed causam meae voluntatis, non enim dicam cupiditatis, exposui tibi superioribus litteris: quae etiam-

si parum iusta tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur. Spero autem, illum ordinem, pro meis ob rempublicam susceptis laboribus, me non indignum honore, usitato praesertim, existimaturum. Quod si ita erit, tantum ex te peto, quod amicissime scribis, ut, quum tuo iudicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris, si id, quod maluero, acciderit, gaudeas. Sic enim fecisse te, et sensisse, et [verius] scripsisse video: resque ipsa declarat, tibi illum honorem nostrum supplicationis iucundum fuisse, quod scribendo adfuisti. Haec enim senatus consulta non ignoro ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te prope diem videbo; atque utinam republica meliore, quam timeo!

VII. ARG. C. Marcello, patrueli, consuli des., gratulatur suamque dignitatem commendat.

(In castris ad Cybistra, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. PROCOS. S. P. D. C. MARCELLO
COS. DES.

Maxima sum laetitia affectus, quum audiui, te consulem factum esse: eumque honorem tibi deos fortunare volo, atque a te pro tua parentisque tui dignitate administrari. Nam quum te semper amavi dilexique, tum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum; tum patris tui pluribus beneficiis, vel defensu tristibus temporibus vel ornatus secundis, et sum totus vester et esse debeo; quum praesertim matris tuae, gravissimae atque optimae feminae, maiora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexe-

rim. Quapropter a te peto in maiorem modum, ut me absentem diligas atque defendas.

VIII. ARG. C. Marcello auguri de filii consulatu gratulatus, petit ut se absentem defendat.

(In castris ad Cybistra, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. PROC. S. P. D. MARCELLO COLLEGAE.

Marcellum tuum consulem factum, teque ea laetitia affectum esse, quam maxime optasti, mirandum in modum gaudeo: idque quum ipsius causa, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum iudico: cuius erga me singularem benevolentiam vel in labore meo vel in honore perspexi: totam denique domum vestram vel salutis vel dignitatis meae studiosissimam cupidissimamque cognovi. Quare gratum mihi feceris, si uxori tuae Iuniae, gravissimae atque optimae feminae, meis verbis eris gratulatus. A te id, quod suesti, peto, me absentem diligas atque defendas.

IX. ARG. M. Marcello gratulatus de fratris patruelis consulatu, petit, ne provincia sibi prorogetur.

(In castris ad Cybistra, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. PROCOS. S. P. D. M. MARCELLO COS.

1. Te et pietatis in tuos, et animi in rempublicam, et clarissimi atque optimi consulatus, C. Marcello consule facto, fructum cepisse, vehementer gaudeo. Non dubito, quid praesentes sentiant: nos quidem longinqui, et a te ipso missi in ultimas gentes, ad caelum mehercule tollimus verissimis ac iustissimis laudibus. Nam quum te a pueritia tua unice dilexerim, tuque me in omni genere semper amplissimum esse et volueris et iudicaris, tum hoc vel tuo facto, vel

populi Romani de te iudicio, multo acrius vehementiusque diligo: maximaque laetitia afficior, quum ab hominibus prudentissimis virisque optimis, omnibus dictis, factis, studiis, institutis, vel me tui similem esse audio vel te mei. 2. Unum vero si addis ad praeclarissimas res consulatus tui, ut aut mihi succedat quam primum aliquis, aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi et senatus consulto et lege finisti; omnia me per te consecutum putabo. Cura ut valeas, et me absentem diligas atque defendas. 3. Quae mihi de Parthis nuntiata sunt, quia non putabam a me etiam nunc scribenda esse publice, propterea ne pro familiaritate quidem nostra volui ad te scribere: ne, quum ad consulem scripsissem, publice viderer scripsisse.

X. ARG. C. Marcello cos. existimationem suam in decernenda supplicatione commendat.

(In Cilicia, Paulo, Marcello coss. 704.)

M. T. C. IMP. S. P. D. MARCELLO C. F. COS.

1. Quando id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam, (mirificus enim generis ac nominis vestri fuit erga me semper animus,) quando ergo ita accidit, ut omnium vestrum studio tuus consulatus satisfacere posset, in quem meae res gestae, lausque et honos earum potissimum incideret: peto a te id, quod facillimum factu est, non aspernante, ut confido, senatu, ut quam honorificentissimum senatus consultum, litteris meis recitatis, faciundum cures. 2. Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima: neque

enim saluti meae neque honori amicior quisquam dici potest. Frater tuus quanti me faciat semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. Domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est. Neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum. Quare a te peto in maiorem modum, ut me per te quam ornatissimum velis esse, meamque et in supplicatione decernenda, et in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes.

XI. ARG. Gratiis pro supplicatione decreta actis, propediem ad Urbem se fore significat.

(In Cilicia, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. IMP. S. P. D. C. MARCELLO COS.

1. Quantae curae tibi meus honos fuerit, et quam idem exstiteris consul in me ornando et amplificando, qui fueras semper cum parentibus tuis et cum tota domo, etsi res ipsa loquebatur, cognovitamen ex meorum omnium litteris. Itaque nihil est tantum, quod ego non tua caussa debeam, facturisque sim quum studiose tum libenter. 2. Nam magni interest, cui debeas: debere autem nemini malui, quam tibi, cui me quum studia communia, beneficia paterna tuaque iam ante coniunxerant, tum accedit mea quidem sententia maximum vinculum, quod ita rempublicam geris atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantumdem ego unus debeam, non recusem. Quamobrem tibi velim hi sint exitus, quos mereris et quos fore confido. Ego, si me navigatio non morabitur, quae incurrebat in ipsos Etesias, propediem te, ut spero, videbo.

XII. ARG. Gratulatur Paulo de consulatu, et, ne sibi provincia prorogetur, rogat.

(In castris ad Cybistra, Rufo, Marcello cons. 703.)

M. T. C. IMP. S. P. D. L. PAULO COS.

1. Etsi mihi numquam fuit dubium, quin te populus Romanus, pro tuis summis in rempublicam meritis et pro amplissima familiae dignitate, summo studio, cunctis suffragiis consulem facturum esset: tamen incredibili laetitia sum affectus, quum id mihi nuntiatum est; eumque honorem tibi deos fortunare volo, a teque ex tua maiorumque tuorum dignitate administrari. 2. Atque utinam praesens illum diem mihi optatissimum videre potuissem, proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque navare! Quam mihi facultatem quoniam hic nec opinatus et improvisus provinciae casus eripuit, tamen, ut te consulem, rempublicam pro tua dignitate gerentem, videre possim, magno opere a te peto, ut operam des efficiasque, ne quid mihi fiat iniuriae, neve quid temporis ad meum annum munus accedat. Quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet.

XIII. ARG. Paullum rogat, ut supplicationes sibi decernat, et suam existimationem in ceteris commendat.

(In Cilicia, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. IMP. S. P. D. L. PAULO COS.

1. Maxime mihi fuit optatum Romae esse tecum multas ob causas, sed praecipue, ut et in petendo, et in gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspicere posses. Ac petitionis quidem tuae ratio mihi semper fuit explorata: sed tamen navare operam volebam. In consulatu vero cupio equidem te minus

habere negotii: sed moleste fero, me consulem studium tuum adolescentis perspexisse, te meum, quum id aetatis sim, perspicere non posse. 2. Sed ita, fato nescio quo, contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil suppetat praeter voluntatem. Ornasti consulatum, ornasti redditum meum. Incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. Itaque quum et tua summa amplitudo et dignitas, et meus magnus honos magnaue existimatio postulare videatur, ut a te plurimis verbis contendam ac petam, ut quam honorificentissimum senatus consultum de meis rebus gestis faciendum cures, non audeo vehementer a te contendere, ne aut ipse tuae perpetuae consuetudinis erga me oblitus esse videar, aut te oblitum putem. 3. Quare, ut te velle arbitror, ita faciam, atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breviter petam. Si alii consules essent, ad te potissimum, Paulle, mitterem, ut eos mihi quam amicissimos redderes. Nunc, quum tua summa potestas summaque auctoritas, notaque omnibus nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut et quam honorificentissime cures decernendum de meis rebus gestis, et quam celerrime. Dignas res esse honore et gratulatione, cognosces ex iis litteris, quas ad te et collegam et senatum publice misi: omniumque mearum reliquarum rerum maximeque existimationis meae procuracionem susceptam velim habeas. In primisque tibi curae sit, quod abs te superioribus quoque litteris petivi, ne mihi tempus prorogetur. Cupio te consulem videre omniaque, quae spero, quum absens, tum etiam praesens te consule assequi. Vale.

XIV. ARG. Cassio Fadum commendanti se satisfacturum pollicetur; sibi non contigisse dolet, ut eum e provincia redeuntem videret; rogat, operam det, ne sibi tempus prorogetur.

(In Cilicia, Paulo, Marcello coss. 704.)

M. T. C. IMP. S. P. D. C. CASSIO PROQUAEST.

1. M. Fadum quod mihi amicum tua commendatione das, nullum in eo facio quaestum. Multi enim anni sunt, quum ille in aere meo est, et a me diligitur propter summam humanitatem et observantiam. Sed tamen, quod ab eo te egregie diligi sensi, multo amicior ei sum factus. Itaque quamquam profecerunt litterae tuae: tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te mihi perspectus et cognitus. 2. Sed de Fadio faciemus studiose quae rogas: tu multis de caussis vellem me convenire potuisses: primum, ut te, quem iamdiu plurimi facio, tanto intervallo viderem: deinde, ut tibi, quod feci per litteras, possem praesens gratulari: tum, ut, quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis inter nos communicaremus; postremo, ut amicitia nostra, quae summis officiis ab utroque culta est, sed longis intervallis temporum interruptam consuetudinem habuit, confirmaretur vehementius. 3. Id quoniam non accidit, utemur bono litterarum, et eadem fere absentes, quae, si coram essemus, consequemur. Unus scilicet ille fructus, qui in te videndo est, percipi litteris non potest. Alter gratulationis, est is quidem exilior, quam si tibi teipsum intuens gratularer; sed tamen et feci ante, et facio nunc, tibi quum pro rerum magnitudine, quas gessisti, tum pro opportunitate temporis gratulor, quod te de provincia decedentem summa laus et summa gratia provinciae prosecuta est. 4. Tertium est, ut id, quod de nostris rebus coram com-

municassemus inter nos, conficiamus idem litteris. Ego ceterarum rerum caussa tibi Romam properandum magno opere censeo. Nam et ea, quae reliqui, tranquilla de te erant, et hac tua recenti victoria tanta clarum adventum tuum fore intelligo. Sed si quae sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis, propera: nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius: sin maiora, considera, ne in alienissimum tempus cadat adventus tuus. Huius rei totum consilium tuum est. Tu enim scis, quid sustinere possis. Si potes, laudabile atque popolare est. Sin plane non potes, absens hominum sermones facilius sustinebis. 5. De me autem idem tecum his ago litteris, quod superioribus egi, ut omnes tuos nervos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam et senatus et populus annuam esse voluit, temporis prorogetur. Hoc a te ita contendo, ut in eo fortunas meas positas putem. Habes Paullum nostrum nostri cupidissimum: est Curio: est Furnius. Sic velim enitare, quasi in eo sint mihi omnia. 6. Extremum illud est de iis, quae proposueram, confirmatio nostrae amicitiae: de qua pluribus verbis nihil opus est. Tu puer me appetisti: ego autem semper ornamento te mihi fore duxi. Fuisti etiam praesidio tristissimis meis temporibus. Accessit post tuum discessum familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima. Itaque in vestro ingenio et industria mihi plurimum et suavitatis et dignitatis constitutum puto. Id tu ut tuo studio confirmes, te vehementer rogo, litterasque ad me et continuo mittas, et, quum Romam veneris, quam saepissime.

XV. ARG. Consilium suum a bello discedendi demonstrat et, quid Cassio agendum videatur, interrogat.

(Caesare dictatore 707.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

1. Etsi uterque nostrum, spe pacis et odio civilis sanguinis, abesse a belli necessarii pertinacia voluit: tamen, quando eius consilii princeps ego fuisse videor, plus fortasse tibi praestare ipse debeo, quam a te exspectare. Etsi, ut saepe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum, et item mecum tuus, adduxit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno praelio putarem, si non totam caussam, at certe nostrum iudicium definiri convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam vere umquam reprehendit, praeter eos, qui arbitrantur melius esse, deleri omnino rempublicam, quam imminutam et debilitatam manere. Ego autem ex interitu eius nullam spem scilicet mihi proponebam: ex reliquiis magnam. 2. Sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit, accidero illa potuisse, quam nos non vidisse ea futura, nec, homines quum essemus, divinare potuisse. Equidem fateor, meam coniecturam hanc fuisse, ut, illo quasi quodam fatali praelio facto, et victores communi salutis consuli vellent, et victi suae: utrumque autem positum esse arbitrabar in celeritate victoris. Quae si fuisset, eandem clementiam experta esset Africa, quam cognovit Asia, quam etiam Achaia, te, ut opinor, ipso allegato ac deprecatore. Amissis autem temporibus, quae plurimum valent, praesertim in bellis civilibus, interpositus annus alios induxit, ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram

huic bello adiunctum iri, aut nescio quem istum Pharnacem Asiae terrorem illaturum putaret? 3. Nos tamen, in consilio pari, casu dissimili usi sumus. Tu enim eam partem petisti, ut et consiliis interesses, et, quod maxime curam levat, futura animo prospicere posses. Ego, qui festinavi, ut Caesarem in Italia viderem, (sic enim arbitrabamur,) eumque, multis honestissimis viris conservatis, redeuntem, ad pacem currentem, ut aiunt, incitarem: ab illo longissime et absum et abfui. Versor autem in gemitu Italiae, et in Urbis miserrimis querelis: quibus aliquid opis fortasse ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisset, si auctor adfuisset. 4. Quare velim pro tua perpetua erga me benevolentia scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid expectandum, quid agendum nobis existimes. Magni erunt mihi tuae litterae; atque utinam primis illis, quas Luceria miseris, paruissem! sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem. Vale.

XVI. ARG. Ridet opiniones Epicureorum et Cassium, eorum philosophiae studiosum. (Romae, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

4. Puto te iam suppudere, quum haec tertia iam epistola ante te oppresserit, quam tu syllabam aut litteram. Sed non urgeo. Longiores enim expectabo, vel potius exigam. Ego, si semper haberem, cui darem, vel ternas in hora darem. Fit enim nescio qui, ut quasi coram adesse videre, quum scribo aliquid ad te: neque id κατ' εἰδῶλον φαντασίας, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam διανοητικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari. Nam, ne te fugiat, Catius Insuber, Epicureus, qui nuper est mortuus, quae ille

Gargettius, etiam ante Democritus, εἰδῶλα, hic spectra nominat. 2. His autem spectris etiamsi oculi possint feriri, quod vel ipsa occurrunt: animus qui possit, ego non video. Doceas tu me oportebit, quum salvus veneris, in meane potestate sit spectrum tuum, ut, simulac mihi collibitum sit de te cogitare, illud occurrat: neque solum de te, qui mihi haeres in medullis; sed, si insulam Britanniam coepero cogitare, eius εἰδῶλον mihi advolet ad pectus. 3. Sed haec posterius. Tento enim te, quo animo accipias. Si enim stomachabere et moleste feres, plura dicemus; postulabimusque, ex qua αἰρίσσει vi hominibus armatis deiectus sis, in eam restituare. In hoc interdicto non solet addi, *in hoc anno*. Quare si iam biennium aut triennium est, quum virtuti nuntium remisisti, delinitus illecebris voluptatis: in integro res nobis erit. Quamquam quicum loquor? cum uno fortissimo viro: qui, posteaquam forum attigisti, nihil fecisti, nisi plenissimum amplissimae dignitatis. In ista ipsa αἰρίσσει, metuo, ne plus nervorum sit, quam ego putarim, si modo eam tu probas. Quid tibi in mentem venit? inquires. Quia nihil habebam aliud, quod scriberem. De republica enim nihil scribere possum: neque enim, quod sentio, libet scribere.

XVII. ARG. Queritur de tabellariis: narrat de P. Sullae morte, de bello Hispaniensi, de Pansae profectione in provinciam; Cassii consilium probat Brundisinae mansionis; litteras mutuas poscit. (Romae, Caesar IV. cos. s. coll. 709.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

1. Praeposteros habes tabellarios; etsi me quidem non offendunt: sed tamen, quum a me discedunt, flagitant litteras; quum ad me veniunt, nullas afferunt.

Atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatii ad scribendum darent: sed petasati veniunt: comites ad portam exspectare dicunt. Ergo ignoscas: alteras habebis has breves: sed exspecta πάντα περί πάντων. Etsi quid ego me tibi purgo, quum tui ad me inanes veniant, ad te cum epistolis revertantur? 2. Nos hic (tamen ad te scribam aliquid) [D.] Sullam patrem mortuum habebamus. Alii a latronibus, alii cruditate dicebant. Populus non curabat. Combustum enim esse constabat. Hoc tu pro sapientia tua feres aequo animo. Quamquam πρόσωπον πόλεως amisimus. Caesarem putabant moleste laturum, verentem, ne hasta refrixisset. Mindius Marcellus et Attius pigmentarius valde gaudebant se adversarium perdidisse. 3. De Hispania novi nihil: sed exspectatio valde magna: rumores tristiores, sed ἀδίσποτοι. Pansa noster paludatus a. d. iii. Kalend. Ian. profectus est, ut quivis intelligere posset id, quod tu nuper dubitare coepisti, τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἰρετόν esse. Nam quod multos miseriis levavit, et quod se in his malis hominem prae-buit, mirabilis eum virorum bonorum benevolentia prosecuta est. 4. Tu quod adhuc Brundisii moratus es, valde probo et gaudeo: et mehercule puto te sapienter facturum, si ἀειρόσπονδος fueris. Nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. Et, amabo te, quum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei memineris. Ego numquam quemquam ad te, quum sciam, sine meis litteris ire patiar.

XVIII. ARG. Tristitiam temporum accusat, nihil ex Hispania adferri significat. (Romae, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

M. T. C. S. P. D. C. CASSIO.

1. Longior epistola fuisset, nisi eo ipso tempore

petita esset a me, quum iam iretur ad te: longior etiam, si *φλέαρον* aliquem habuisset: nam *σπουδάξαι* sine periculo vix possumus. Ridere igitur, inquis, possumus. Non mehercule facillime. Verumtamen aliam aberrationem a molestiis nullam habemus. Ubi igitur, inquires, philosophia? Tua quidem in culina, mea in palaestra est: pudet enim servire. Itaque facio me alias res agere, ne convicium Platonis audiam. 2. De Hispania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abesse, mea caussa moleste fero, tua gaudeo. Sed flagitat tabellarius. Valebis igitur, meque, ut a puero fecisti, amabis.

XIX. ARG. Respondet duabus Ciceronis epistolis huius libri 17 et 18. Epicureos laudat a virtutis studio. Caesari favet ob clementiam. (Brundisii, Caesare IV. cos. s. coll. 709.)

C. CASSIUS S. P. D. M. T. C.

1. S. V. B. Non mehercule in hac mea peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad te: videor enim cum praesente loqui et iocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana: pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas. 2. Pansam nostrum secunda voluntate hominum paludatum ex Urbe exisse, quum ipsius caussa gaudeo, tum mehercule etiam omnium nostrorum. Spero enim, homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas, et quanto sit amoris probitas et clementia: atque ea, quae maxime mali petant et concupiscant, ad bonos pervenire. Difficile est enim persuadere hominibus, τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἰστέον esse: ἡδονήν vero et ἀταραξίαν virtute, iustitia, τῷ καλῷ parari, et verum et probabile est. Ipse enim Epicurus, a quo omnes Catii et Ama-

finii, mali verborum interpretes, proficiscuntur, dicit: οὐκ ἔστιν ἡδέως ἀνέν τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν. 3. Itaque et Pansa, qui ἡδονήν sequitur, virtutem retinet: et ii, qui a vobis φιλήδονοι vocantur, sunt φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι, omnesque virtutes et colunt et retinent. Itaque Sulla, cuius iudicium probare debemus, quum dissentire philosophos videret, non quaesiit, quid bonum esset; sed omnia bona coëmit: cuius ego mortem forti mehercules animo tuli. Nec tamen Caesar diutius nos eum desiderare patietur. Nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituat, nec ipse sectorem desiderabit, quum filium viderit. 4. Nunc, ut ad rempublicam redeam, quid in Hispaniis geratur, rescribe. Peream, nisi sollicitus sum, ac malo veterem et clementem dominum habere, quam novum et crudelem experiri. Scis, Cnaeus quam sit fatuus: scis, quomodo crudelitatem virtutem putet: scis, quam se semper a nobis derisum putet. Vereor, ne nos rustice gladio velit ἀντιμνηστῆρῃσαι. Quid fiat, si me diligis, rescribe. Hui, quam velim scire, utrum ista sollicito animo an soluto legas! sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior sim, vale: me, ut facis, ama. Si Caesar vicit, celeriter me exspecta.

XX. ARG. Trebonio *Oratoris* sui exemplum mittit; crebriores litteras postulat. (Antonio, Dolabella cons. 710.)

M. T. C. S. P. D. TREBONIO.

1. Oratorem meum (sic enim inscripsi) Sabino tuo commendavi. Natio me hominis impulit, ut ei recte putarem: nisi forte, candidatorum licentia hic quoque usus, hoc subito cognomen arripuit: etsi modestus eius vultus sermoque constans habere quiddam a

Curibus videbatur. Sed de Sabino satis. 2. Tu, mi Treboni, quando ad amorem meum aliquantum olim discedens addidisti; quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos litteris appellato: atque ita, si idem fiet a nobis. Quamquam duae caussae sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas, quam nos; primum, quod olim solebant, qui Romae erant, ad provinciales amicos de republica scribere: nunc tu nobis scribas oportet. Res enim publica istic est: deinde, quod nos aliis officiis tibi absenti satisfacere possumus, tu nobis, nisi litteris, non video, qua re alia satisfacere possis. 3. Sed cetera scribes ad nos postea. Nunc haec primo cupio cognoscere: iter tuum cuiusmodi sit: ubi Brutum nostrum videris: quamdiu simul fueris: deinde, quum processeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio; ut existimare possimus, quo statu simus. Ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis litteris habebam cognitum. Cura ut valeas, meque ames amore illo tuo singulari.

XXI. ARG. Rogat, ut sui absentis desiderium epistolis crebris et longis leniat: de Calvo oratore iam mortuo quid sentiat, exponit. (Romae, Caesare dictatore 707.)

M. T. C. S. P. D. C. TREBONIO.

1. Et epistolam tuam legi libenter, et librum libentissime; sed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod, quum incendisses cupiditatem meam consuetudinis nostrae augendae, (nam ad amorem quidem nihil poterat accedere,) tum discedis a nobis meque tanto desiderio afficis, ut unam mihi consolationem relinquas, fore ut utriusque nostrum absentis desiderium crebris et longis epistolis leniatur. Quod

ego non modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi. Nullam enim apud me reliquisti dubitationem, quantum me amares. 2. Nam, ut illa omit-
tam, quae civitate teste fecisti, quum mecum inimici-
tias communicasti, quum me concionibus tuis defen-
disti, quum quaestor in mea atque in publica caussa
consulum partes suscepisti, quum tribuno plebis
quaestor non paruisti, cui tuus praesertim collega pa-
reret: ut haec recentia, quae meminero semper, obli-
viscar; quae tua sollicitudo de me in armis, quae lae-
titia in reditu, quae cura, qui dolor, quum ad te curae
et dolores mei perferrentur! Brundisium denique te
ad me venturum fuisse, nisi subito in Hispaniam mis-
sus esses; ut haec igitur omittam, quae mihi tanti ae-
stimanda sunt, quanti vitam aestimo et salutem
meam: liber iste, quem mihi misisti, quantam habet
declarationem amoris tui! primum, quod tibi facetum
videtur, quidquid ego dixi: quod aliis fortasse non
item: deinde, quod illa, sive faceta sunt sive secus,
fiunt, narrante te, venustissima. Quin etiam ante,
quam ad me veniatur, risus omnis paene consumitur.
3. Quod si in iis scribendis nihil aliud, nisi, quod ne-
cesse fuit, de uno me tamdiu cogitavisses: ferreus es-
sem, si te non amarem. Quum vero ea, quae scriptu-
ra persecutus es, sine summo amore cogitare non po-
tueris: non possum existimare, plus quemquam a se
ipso, quam me a te amari. Cui quidem ego amor
utinam ceteris rebus possem! amore certe responde-
bo: quo tamen ipso tibi confido futurum satis. 4.
Nunc ad epistolam venio, cui copiose et suaviter scri-
ptae nihil est quod multa respondeam. Primum enim
ego illas Calvo litteras misi, non plus, quam has, quas
nunc legis, existimans exituras. Aliter enim scribi-

mus, quod eos solos, quibus mittimus, aliter, quod multos lecturos putamus. Deinde ingenium eius melioribus extuli laudibus, quam tu id vere potuisse fieri putas. Primum, quod ita iudicabam, acute movebatur: genus quoddam sequebatur; in quo iudicio lapsus, quo valebat, tamen assequebatur, quod probaret. Multae erant et reconditae litterae: vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem et in acuendo plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere. Habes de Calvo iudicium et consilium meum: consilium, quod hortandi causa laudavi; iudicium, quod de ingenio eius valde existimavi bene. 5. Reliquum est, ut tuam profectionem amore prosequar, redditum spe exspectem, absentem memoria colam, omne desiderium litteris mittendis accipiendisque leniam. Tu velim tua in me studia et officia multum tecum recordere: quae quum tibi liceat, mihi nefas sit oblivisci, non modo virum bonum me existimabis, verum etiam te a me amari plurimum iudicabis. Vale.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD DIVERSOS
LIBER DECIMUS SEXTUS.

I. ARG. Tironi, quem, quum ex provincia domum rediret, Patris aegrotum reliquerat, magno se eius desiderio teneri significat. (Paullo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. ET CICERO MEUS ET FR. ET FRAT-
TRIS FIL. S. P. D. TIRONI.

1. Paulo facilius putavi posse me ferre desiderium tui: sed plane non fero: et quamquam magni ad honorem nostrum interest, quam primum ad Urbem me venire, tamen peccasse mihi videor, qui a te discesserim: sed quia tua voluntas ea videbatur esse, ut prorsus, nisi confirmato corpore, nolles navigare, approbavi tuum consilium, neque nunc muto, si tu in eadem es sententia. Sin autem postea, quam cibum cepisti, videris tibi posse me consequi, tuum consilium est. Marionem ad te eo misi, ut aut tecum ad me quam primum veniret, aut, si tu morarere, statim ad me rediret. 2. Tu autem hoc tibi persuade, si commodo valetudinis tuae fieri possit, nihil me malle, quam te esse mecum: si autem intelliges opus esse te Patris convalescendi causa paullum commorari, nihil me malle, quam te valere. Si statim navigas, nos Leucade consequere: sin te confirmare vis, et comites et tempestates et navem idoneam ut habeas, diligenter videbis. Unum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis adventus et hae litterae moveant. Quod valetudini tuae maxime conducet, si feceris; maxime obtemperaris voluntati meae. Haec pro tuo ingenio considera. Nos ita te desideramus, ut amemus: amor, ut valentem videamus, hortatur: desiderium, ut quam primum. Illud igitur potius. Cura ergo potissimum, ut valeas: de tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III. Nonas Novembres.

II. ARG. Valetudinem ut curet, rogat.

(Paulo, Marcello cons. 704.)

TULLIUS S. P. D. TIRONI SUO.

Non queo ad te nec lubet scribere, quo animo sim affectus: tantum scribo, et tibi et mihi maximae voluptati fore, si te firmum quam primum videro. Tertio die abs te ad Alyziam accesseramus. Is locus est citra Leucadem stadia cxx. Leucade aut te ipsum, aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me scis diligere. Nonis Novembr. Alyzia.

III. ARG. Rogat, ut omni cura valetudini serviat.

(Leucade, Paulo, Marcello cons. 704.)

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. D.
ET Q. PATER ET Q. FILIUS.

1. Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quintus nos consecutus non erat. Is dies fuit Nonae Novembr. Inde ante lucem proficiscentes, ante diem viii. Idus Novembr. has litteras dedimus. Tu, si nos omnes amas et praecipue me, magistrum tuum, confirma te. 2. Ego valde suspenso animo exspecto, primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. Omnes cupimus, ego in primis, quam primum te videre, sed, mi Tiro, valentem. Quare nihil properaris: satis quotidie videro, si valebis. Utilitatibus tuis possum carere: te valere, tua caussa primum volo, tum mea, mi Tiro. Vale.

IV. ARG. Tironem hortatur ad curandam valetudinem.

(Leucade, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. C. ET Q. FR. ET Q. FIL. TIRONI S.

1. Varie sum affectus tuis litteris: valde priore pagina perturbatus, paullum altera recreatus. Quare

nunc quidem non dubito, quin, quoad plane valeas, te neque navigationi neque viae committas. Satis te mature videro, si plane confirmatum videro. De medico et tu bene existimari scribis, et ego sic audio. Sed plane curationes eius non probo. Ius enim dandum tibi non fuit, quum *κακοστόμαχος* esses: sed tamen et ad illum scripsi accurate, et ad Lysonem. 2. Ad Curium vero, suavissimum hominem et summi officii summaeque humanitatis, multa scripsi; in his etiam, ut, si tibi videretur, te ad se transferret. Lyso enim noster, vereor, ne negligentior sit: primum, quia omnes Graeci; deinde, quod, quum a me litteras accepisset, mihi nullas remisit. Sed eum tu laudas. Tu igitur, quid faciendum sit, iudicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, sumptu ne parcas ulla in re, quod ad valetudinem opus sit. Scripsi ad Curium, quod dixisses, daret. Medico [ipsi] puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. 3. Innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana, provincialia: in re privata, in publica, in studiis, in litteris nostris. Omnia viceris, si, ut spero, te validum videro. Ego puto, te bellissime, si recte erit, cum quaestore Messinio decursurum. Non inhumanus est teque, ut mihi visus est, diligit. Et quum valetudini tuae diligentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulito navigationi. Nulla in re iam te festinare volo. Nihil laboro, nisi ut salvus sis. 4. Sic habeto, mi Tiro, neminem esse, qui me amet, quin idem te amet: et quum tua et mea maxime interest te valere, tum multis est curae. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, numquam te confirmare potuisti. Nunc te nihil impedit. Omnia depone; corpori servi. Quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri a te iudicabo.

Vale, mi Tiro, vale, vale, et salve. Lepta tibi salutem dicit et omnes. Vale. VII. Idus Novembr. Leucade.

V. ARG. Rogat, ut Tiro valetudinem curet et saepe litteras mittat. (Paullo, Marcello cons. 704.)

TULLIUS ET CICERO ET QQ. S. P. D.
TIRONI HUMANISS. ET OPT.

1. Vide, quanta sit in te suavitas. Duas horas Thyrei fuimus. Xenomenes hospes tam te diligit, quam si vixerit tecum. Is omnia pollicitus est, quae tibi essent opus. Facturum puto. Mihi placebat, si firmitior esses, ut te Leucadem deportaret, ut ibi te plane confirmares. Videbis, quid Curio, quid Lysoni, quid medico placeat. Volebam ad te Marionem remittere: quem, quum meliuscule tibi esset, ad me mitteres: sed cogitavi, unas litteras Marionem afferre posse, me autem crebras expectare. 2. Poteris igitur, et facies, si me diligis, ut quotidie sit Acastus in portu. Multi erunt, quibus recte litteras dare possis, qui ad me libenter perferant. Equidem Patras euntem neminem praetermittam. Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo. Nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri amantius. Ei te totum trade. Malo te paullo post valentem, quam statim imbecillum videre. Cura igitur nihil aliud, nisi ut tu valeas: cetera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiscens, VII. Idus Novembr.

VI. ARG. Rogat, ut operam det restituendae valetudini et, quo successu utatur, saepe scribat. (Paullo, Marcello cons. 704.)

M. TULLIUS CIC. PATER ET FIL. ET
Q. Q. S. D. TIRONI.

1. Tertiam ad te hanc epistolam scripsi eodem

die, magis instituti mei tenendi caussa, quia nactus eram, cui darem, quam, quo haberem, quod scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiae. Ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium. Quum valetudinis rationem, ut spero, habueris, habeto etiam navigationis. 2. In Italiam euntibus omnibus ad me litteras dabis, ut ego euntem Patras neminem praetermitto. Cura, cura te, mi Tiro; quando non contigit, ut simul navigares, nihil est, quod festines: nec quidquam cures, nisi ut valeas. Etiam atque etiam vale. VII. Idus Novembr. Actio, vesperi.

VII. ARG. Adversis ventis se teneri scribit: hortaturque, ut valetudinem curet, nec nisi confirmatus naviget.

(Paullo, Marcello *cons.* 704.)

M. T. C. S. P. D. TIRONI.

Septimum iam diem Corcyrae tenebamur: Quintus autem pater et filius Buthroti. Solliciti eramus de tua valetudine mirum in modum: nec mirabamur, nihil a te litterarum. Iis enim ventis istinc navigatur, qui si essent, nos Corcyrae non sederemus. Cura igitur te et confirma et, quum commode et per valetudinem et per anni tempus navigare poteris, ad nos, amantissimos tui, veni. Nemo nos amat, qui te non diligat: carus omnibus exspectatusque venies. Cura, ut valeas etiam atque etiam, Tiro noster. Vale. xv. Kalend. Decembr. * Corcyra.

VIII. ARG. Monet, ne Tiro nisi confirmatus naviget.

(Marcello, Lentulo *cons.* 705.)

Q. C. TIRONI S.

1. Magnae nobis est sollicitudini valetudo tua.

Nam, tametsi qui veniunt, ἀκίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ nuntiant, tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius a nobis abfuturus est is, cuius usum et suavitatem desiderando sentimus. Attamen quamquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longae navigationi et viae per hiemem, nisi bene firmum, committas: neve naviges, nisi explore. 2. Vix in ipsis tectis et oppidis frigus infirma valetudine vitatur: nedum in mari et via sit facile abesse ab iniuria temporis.

Ψυχὸς δὲ λεπτῷ χρόνῳ πολέμιώτατον, inquit Euripides. Cui tu quantum credas, nescio. Ego certe singulos eius versus singula testimonia puto. Effice, si me diligis, ut valeas, et ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. Ama nos, et vale. Q. F. tibi salutem dicit.

IX. ARG. Descriptio navigationis et ad curandam valetudinem cohortatio. (Brundisii, Paulo, Marcello cons. 704.)

M. T. ET C. ET Q. S. P. D. TIRONI.

1. Nos a te, ut scis, discessimus a. d. iv. Non. Novembr.; Leucadem venimus a. d. viii. Idus Novembr.; a. d. vii. Actium: ibi propter tempestatem a. d. vi. Idus morati sumus. Inde a. d. quintum Idus Corcyram bellissime navigavimus. Corcyrae fuimus usque a. d. xvi. Kalend. Decembr., tempestatibus retenti. A. d. xv. Kalend. Decembr. in portum Corcyraeorum ad Cassiopen stadia cxx processimus. Ibi retenti ventis sumus usque a. d. ix. Kalendas. Interea, qui cupide profecti sunt, multi naufragia fecerunt. 2. Nos eo die caenati solvimus. Inde austro lenissimo, caelo sereno, nocte illa et die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi pervenimus, eodemque vento

postridie (id erat a. d. vii. Kalend. Decembr.) hora quarta Brundisium venimus: eodemque tempore simul nobiscum in oppidum introiit Terentia: quae te facit plurimi. A. d. v. Kalend. Decembr. servus Cn. Plancii Brundisii tandem aliquando mihi a te expectatissimas litteras reddidit, datas Idibus Novembr., quae me molestia valde levarunt: utinam omnino liberassent! Sed tamen Asclapo medicus plane confirmat, propediem te valentem fore. 3. Nunc quid ego te hortor, ut omnem diligentiam adhibeas ad convalescendum? Tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me novi: scio te omnia facturum, ut nobiscum quam primum sis. Sed tamen ita velim, ut ne quid properes. Symphoniam Lysonis vellem vitasses, ne in quartam hebdomada incideres. Sed, quoniam pudori tuo maluisti obsequi, quam valetudini, reliqua cura. Curio misi, ut medico honos haberetur, et tibi daret, quod opus esset: me, cui iussisset, curaturum. Equum et mulum Brundisii tibi reliqui. Romae, vereor, ne ex Kal. Ian. magni tumultus sint. Nos agemus omnia modice. 4. Reliquum est, ut te hoc rogem et a te petam, ne temere naviges. Solent nautae festinare quaestus sui caussa. Cautus sis, mi Tiro. Mare magnum et difficile tibi restat. Si poteris, cum Mescinio: caute is solet navigare. Si minus, cum honesto aliquo homine, cuius auctoritate navicularius moveatur. In hoc omnem diligentiam si adhibueris, teque nobis incolumem stiteris, omnia a te habebo. Etiam atque etiam, noster Tiro, vale. Medico, Curio, Lysoni de te scripsi diligentissime. Vale, salve.

X. ARG. Tironem ad se venire cupit, sed timet, ne via noceat valetudini. (In Cumano, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. T. C. S. P. D. TIRONI.

1. Ego vero cupio te ad me venire: sed viam timeo. Gravissime aegrotasti: inedia et purgationibus et vi ipsius morbi consumptus es. Graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, si quae culpa commissa est. Iam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano a. d. III. Kalend. esse volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice.

2. Litterulae meae, sive nostrae, tui desiderio oblaquerunt. Hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paullum sustulerunt. Pompeius erat apud me, quum haec scribebam, hilare et libenter. Ei cupienti audire nostra dixi sine te omnia mea muta esse. Tu Musis nostris para ut operas reddas. Nostra ad diem dictam fient. Docui enim te, fides ἱερῶν quod haberet. Fac plane ut valeas. Nos ad summum. Vale.

XIV. Kal.

XI. ARG. Rogat, ut valetudini prospiciat. De turbata rep. et de triumpho ac Campana praefectura significat.

(Ad Urbem, Marcello, Lentulo cons. 705.)

M. T. ET C. TERENTIA ET TULLIA, Q.
FRATER ET Q. F. S. P. D. TIRONI.

1. Etsi opportunitatem operae tuae omnibus locis desidero: tamen non tam mea, quam tua caussa doleo, te non valere. Sed quum in quartanam conversa vis est morbi, (sic enim scribit Curius,) spero te, diligentia adhibita, etiam firmiorem fore. Modo fac, id quod est humanitatis tuae, ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quam commodissime convalescas. Non ignoro, quantum ex desiderio labores, sed erunt omnia facilia, si valebis. Festinare te nolo, ne nau-

seae molestiam suscipias aeger, et periculose hieme naviges. 2. Ego ad Urbem accessi pridie Nonas Ianuar. Obviam mihi sic est proditum, ut nihil potuerit fieri ornatus. Sed incidi in ipsam flammam civilis discordiae vel potius belli: cui quum cuperem mederi et, ut arbitror, possem, cupiditates certorum hominum (nam ex utraque parte sunt, qui pugnare cupiant,) impedimento mihi fuerunt. Omnino et ipse Caesar, amicus noster, minaces ad senatum et acerbis litteras miserat, et erat adhuc impudens, qui exercitum et provinciam invito senatu teneret, et Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noster et Q. Cassius, nulla vi expulsi, ad Caesarem cum Curione profecti erant. 3. Posteaquam senatus consulibus, praetoribus, tribunis plebis et nobis, qui proconsules sumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid res publica detrimenti caperet; numquam maiore in periculo civitas fuit: numquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem. Omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur. Id fit auctoritate et studio Pompeii nostri, qui Caesarem sero coepit timere. Nobis inter has turbas senatus tamen frequens flagitavit triumphum: sed Lentulus consul, quo maius suum beneficium faceret, simul atque expedisset, quae essent necessaria de republica, dixit se relaturum. Nos agimus nihil cupide, eoque est nostra pluris auctoritas. 4. Italiae regiones descriptae sunt, quam quisque partem tueretur. Nos Capuam sumpsimus. Haec te scire volui. Tu etiam atque etiam cura, ut valeas, litterasque ad me mittas, quotiescumque habebis, cui des. Etiam atque etiam vale. D. pridie Idus Ian.

XII. ARG. Deplorata rep. initia belli civilis exponit: Tironem ad valetudinis curam hortatur.

(Marcello, Lentulo cons. 705.)

M. T. C. S. P. D. TIRONI SUO.

1. Quo in discrimine versetur salus mea et bonorum omnium atque universae reipublicae, ex eo scire potes, quod domos nostras, et patriam ipsam vel diripiendam vel inflammandam reliquimus. In eum locum res deducta est, ut, nisi qui deus vel casus aliquis subvenerit, salvi esse nequeamus. 2. Equidem ut veni ad Urbem, non destiti omnia et sentire et dicere et facere, quae ad concordiam pertinerent: sed mirus invaserat furor non solum improbis, sed etiam his, qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante, nihil esse bello civili miserius. Itaque quum Caesar amentia quadam raperetur et, oblitus nominis atque honorum suorum, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, Urbem reliquimus: quam sapienter aut quam fortiter, nihil attinet disputare. 3. Quo quidem in casu simus, vides. Feruntur omnino conditiones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam; delectus, qui sunt habiti, et praesidia nostra dimittantur; se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum: ad consulatus petitionem se venturum: neque se iam velle, absente se, rationem haberi sui: se praesentem trinum nundinum petiturum. Accepimus conditiones: sed ita, ut removeat praesidia ex his locis, quae occupavit, ut sine metu de iis ipsis conditionibus Romae senatus haberi possit. 4. Id ille si fecerit, spes est pacis non honestae: leges enim imponuntur. Sed quidvis est melius, quam sic esse, ut sumus. Sin autem ille suis conditionibus stare no-

luerit: bellum paratum est; eiusmodi tamen, quod sustinere ille non possit, praesertim quum a suis conditionibus ipse fugerit: tantummodo ut eum intercludamus, ne ad Urbem possit accedere; quod sperabamus fieri posse. Delectus enim magnos habebamus: putabamusque illum metuere, si ad Urbem ire coepisset, ne Gallias amitteret: quas ambas habet inimicissimas, praeter Transpadanos: ex Hispaniaque sex legiones, et magna auxilia Afranio et Petreio ducibus habet a tergo. Videtur, si insaniet, posse opprimi, modo ut Urbe salva. Maximam autem plagam accepit, quod is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius sceleris esse noluit; reliquit illum et nobiscum est: multique idem facturi esse dicuntur. 5. Ego adhuc orae maritimae praesum a Formiis. Nullum maius negotium suscipere volui, quo plus apud illum meae litterae cohortationesque ad pacem valerent. Sin autem erit bellum, video me castris et certis legionibus praefuturum. Habeo etiam illam molestiam, quod Dolabella noster apud Caesarem est. Haec tibi nota esse volui; quae cave ne te perturbent et impedian valetudinem tuam. 6. Ego A. Varroni, quem quum amantissimum mei cognovi, tum etiam valde tui studiosum, diligentissime te commendavi, ut et valetudinis tuae rationem haberet et navigationis, et totum te susciperet ac tueretur: quem omnia facturum confido. Recepit enim, et mecum locutus est suavissime. Tu, quum eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam et fidelitatem desideravi tuam, cave festines aut committas, ut aut aeger aut hieme naviges. Numquam sero te venisse putabo, si salvus veneris. Adhuc neminem videram, qui te postea vidisset, quam

M. Volusius, a quo tuas litteras accepi: quod non mirabar: neque enim meas puto ad te litteras tanta hie-me perferri. Sed da operam, ut valeas: et, si valebis, quum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia et Tullia Romae. Cura, ut valeas. iv. Kalendas Febr. Capua.

XIII. ARG. Cohortatio ad valetudinem curandam.

(In Cumano, Domitio, App. Pulchro cost. 700.)

M. T. C. S. P. D. TIRONI.

Omnia a te data mihi putabo, si te valentem videro. Summa cura expectabam adventum Menandri, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, ut valeas: et, quum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. iv. Idus April.

XIV. ARG. De Tironis valetudine ob serum adventum Menandri (quem domus Tullia per iocum vocabat Andricum) se sollicitum fuisse scribit, hortaturque ut Tiro curet valetudinem.

(In Cumano, Domitio, App. Pulchro cost. 700.)

M. T. C. S. P. D. TIRONI.

1. Andricus postridie ad me venit, quam expectaram. Itaque habui noctem plenam timoris ac miseriae. Tuis litteris nihilo sum factus certior, quomodo te haberes; sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione litterisque omnibus careo; quas ante, quam te videro, attingere non possum. Medico mercedis, quantum poscet, promitti iubeto. Id scripsi ad Ummium. 2. Audio te animo angere et medicum dicere, ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno tuas litteras humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. Nunc opus est te animo valere, ut corpore possis. Id quum tua, tum mea caussa facias, a

te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. Conserva te mihi: dies promissorum adest: quem etiam repraesentabo, si adveneris. Etiam atque etiam vale. iv. Idus hora vi.

XV. ARG. Suam de Tironis valetudine sollicitudinem significat. (In Cumano, Domitio, App. Pulchro coas. 700.)

M. T. C. S. P. D. TIRONI.

1. Aegyptia ad me venit pridie Idus Apriles. Is etsi mihi nuntiavit, te plane febri carere et belle habere: tamen, quod negavit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit; et eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. Incredibili sum sollicitudine de tua valetudine: qua si me liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura scriberem, si iam putarem libenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi tibiue conservandum. Cura te etiam atque etiam diligenter. Vale. 2. Scripta iam epistola, Hermia venit. Accepi tuam epistolam, vacillantibus litterulis: nec mirum, tam gravi morbo. Ego ad te Aegyptam misi, quod nec inhumanus est et te visus est mihi diligere; ut is tecum esset: et cum eo coquum, quo uterere. Vale.

XVI. ARG. Quintus fratri de Tirone manumisso et gratias agit et gratulatur. (In Britannia, Domitio, App. Pulchro coas. 700.)

Q. C. S. P. D. M. CICERONI FRATRI.

1. De Tirone, mi Marce, ita te meumque Ciceronem et meam Tulliolam tuumque filium videam, ut mihi gratissimum fecisti, quum eum, indignum illa fortuna, nobis amicum, quam servum esse maluisti. Mi-

hi crede, tuis et illius litteris perlectis, exsilii gaudio. Tibi et ago gratias et gratulor. 2. Si enim mihi Statii fidelitas est tantae voluptati: quanti esse in isto haec eadem bona debent, additis litteris, sermonibus, humanitate, quae sunt his ipsis commodis potiora! Amo te omnibus equidem maximis de causis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, ut debuisti, nuntiasti. Te totum in litteris vidi. Sabini pueris et promisi omnia, et faciam.

XVII. ARG. Tironem reprehendit, *fideliter* adverbio non recte usum, et, ut valetudini serviat, admonet.

(Caesare III. Lepido cons. 708.)

M. T. C. S. P. D. TIRONI.

Video, quid agas: tuas quoque epistolas vis ferri in volumina. Sed heus tu, qui *χαρών* esse meorum scriptorum soles, unde illud tam *ἄνθρωπον*, *valetudini fideliter inserviando*? Unde in istum locum *fideliter* venit? cui verbo domicilium est proprium in officio, migrationes in alienum multae. Nam et doctrina et domus et ars et ager etiam fidelis dici potest, ut sit, quomodo Theophrasto placet verecunda translatio. Sed haec coram. Demetrius venit ad me, quo quidem comitatu! *Ἀφωμίλησα*, satis scis. Tu eum videlicet non potuisti videre. Cras aderit; videbis igitur. Nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me valde sollicitat: sed inservi, et fac omnia. Tum te mecum esse, tum mihi cumulatissime satisfacere putato. Cuspicio quod operam dedisti, mihi gratum est. Valde enim eius causa volo. Vale.

XVIII. ARG. De curanda Tironis valetudine: et de rebus quibusdam domesticis. (Caesare IV. eos. s. coll. 709.)

esse nimium, aut suspiciosum velim. Nam si quis est eorum, qui tibi biennii spatio numquam in suspicionem avaritiae venerit, (ut ego Caesium et Chaerippum et Labeonem et audio et, quia cognovi, existimo,) nihil est, quod non et iis, et si quis est alius eiusdemmodi, et committi et credi rectissime putem. Sed si quis est, in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris; huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuae commiseris. XV. 45. In provincia vero ipsa, si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus; huic quantum credendum sit, vide: non quin possint multi esse provinciales viri boni; sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est. Multis enim simulationum involucris tegitur, et quasi velis quibusdam obtenditur unius cuiusque natura: frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur, oratio vero saepissime. Quamobrem, qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti careant his rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus, te autem, alienum hominem, ament ex animo, ac non sui commodi caussa simulent? Mihi quidem permagnum videtur; praesertim si iidem homines privatum non fere quemquam, praetores semper omnes amant. Quo ex genere si quem forte tui cognosti amantiorum, (fieri enim potuit) quam temporis, hunc vero ad tuorum numerum libenter ascribito: sin autem id non perspicias, nullum erit genus in familiaritate cavendum magis: propterea quod et omnes vires pecuniae norunt, et omnia pecuniae caussa faciunt, et, quicum victuri non sunt, eius existimationi consulere non curant. 46. Atque etiam e Graecis ipsis diligenter cavendae sunt quaedam familiaritates, prae-

ter hominum perpaucorum, si qui sunt vetere Graecia digni. Sic vero fallaces sunt permulti et leves, et diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditi; quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque coniungi dico oportere: nimiae familiaritates eorum neque tam fideles sunt, (non enim audent adversari nostris voluntatibus,) et invident non nostris solum, verum etiam suis. VI. 17. Iam qui in eiusmodi rebus, in quibus vereor etiam, ne durior sim, cautus esse velim ac diligens, quo me animo in servos esse censes? quos quidem quum omnibus in locis, tum praecipue in provinciis regere debemus. Quo de genere multa praecipi possunt: sed hoc et brevissimum est, et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via faceres: neve interesse quidquam putent, utrum Tralles an Formias venerint. At, si quis est ex servis egregie fidelis; sit in domesticis rebus, et privatis: quae res ad officium imperii tui atque ad aliquam partem reipublicae pertinebunt, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quae recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandae causa committenda non sunt. 18. Sed, nescio quo pacto, ad praecipiendi rationem delapsa est oratio mea, quum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei praecipiam, quem ego in hoc praesertim genere intelligam prudentia non esse inferiorem, quam me, usu vero etiam superiorem? Sed tamen si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsa illa putavi fore iucundiora. Quare sint haec fundamenta dignitatis tuae; tua primum integritas et continentia: deinde omnium, qui tecum sunt, pudor: delectus in familiaritatibus

et provincialium hominum et Graecorum, percautus et diligens: familiae gravis et constans disciplina. 49. Quae quum honesta sint in his privatis nostris quotidianisque rationibus; in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia, divina videantur necesse est. Haec institutio atque haec disciplina potest sustinere in rebus statuendis decernendisque eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus nonnullas similitates cum magna mea laetitia susceptas habemus. Nisi forte me Paconii nescio cuius, hominis ne Graeci quidem, at Mysii aut Phrygis potius, querelis moveri putas, aut Tuscenii hominis furiosi ac sordidi vocibus, cuius tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti summa cum aequitate. VII. 20. Haec, et cetera plena severitatis, quae statuisti in ista provincia, non facile sine summa integritate sustineremus. Quare sit summa in iure dicundo severitas, dummodo ea ne varietur gratia, sed conservetur aequabilis. Sed tamen parvi refert abs te ipso ius dici aequabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota iurisdictione maxime sustineri. In qua scientiae praesertim provincialis ratio ipsa expedita est: constantia est adhibenda et gravitas, quae resistat non solum gratiae, verum etiam suspicioni. 24. Adiungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in satisfaciendo ac disputando diligentia. His rebus nuper C. Octavius iucundissimus fuit: apud quem primus lictor quievit, tacuit accensus, quoties quisque voluit, dixit, et quam voluit diu. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis

videretur, nisi haec lenitas illam severitatem tueretur. Cogebantur Sullani homines, quae per vim et metum abstulerant, reddere. Qui in magistratibus iniuriose decreverant, eodem ipsis privatis erat iure parendum. Haec illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. 22. Quod si haec lenitas grata Romae est, ubi tanta arrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, tanta vis populi*, tanta senatus auctoritas: quam iucunda tandem praetoris comitas in Asia potest esse, in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur? ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla concio? Quare quum permagni hominis est, et quum ipsa natura moderati, tum vero etiam doctrina atque optimarum artium studiis eruditi, sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus ipse praesit, desideretur. VIII. 23. Cyrus ille a Xenophonte non ad historiae fidem scriptus, sed ad effigiem iusti imperii: cuius summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniungitur: (quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat: nullum est enim praetermissum in his officium diligentis et moderati imperii:) eaque si sic coluit ille, qui privatus futurus numquam fuit; quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent, et ab his legibus datum est, ad quas revertendum est? 24. Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui praesunt aliis, ut ii, qui erunt eorum in imperio, sint quam beatissimi: quod tibi et esse antiquissimum, et ab initio fuisse, ut primum

Asiam attigisti, constante fama atque omnium sermone celebratum est. Est autem non modo eius, qui sociis et civibus, sed etiam eius, qui servis, qui mutis pecudibus praesit, eorum, quibus praesit, commodis utilitatique servire. 25. Cuius quidem generis constare inter omnes video abs te summam adhiberi diligentiam: nullum aes alienum novum contrahi civitatibus: vetere autem magno et gravi multas abs te esse liberatas: urbes complures, dirutas ac paene desertas, (in quibus unam Ioniae nobilissimam, alteram Cariae, Samum et Halicarnassum,) per te essere creatas: nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias: provideri abs te, ut civitates optimatum consiliis administrantur: sublata Mysiae latrocinia: caedes multis locis repressas: pacem tota provincia constitutam: neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura et maiora oppidorum et fanorum furta et latrocinia esse depulsa: remotam a fama et a fortunis et ab otio locupletum illam acerbissimam ministram praetorum avaritiae, calumniam: sumptus et tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari aequabiliter: facillimos esse aditus ad te: patere aures tuas querelis omnium, nullius inopiam ac solitudinem, non modo illo populari accessu ac tribunali, sed ne domo quidem et cubiculo esse exclusam; tuo toto denique imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiae, mansuetudinis, humanitatis.

✓ IX. 26. Quantum vero illud est beneficium tuum, quod iniquo et gravi vectigali aedilicio, magnis nostris simultatibus, Asiam liberasti! Enimvero, si unus homo nobilis queritur palam, te, quod edixeris, NE AD LUDOS PECUNIAE DECERNERENTUR, H-S CC sibi eri-

puisse: quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Romae ludos facerent, quod erat iam institutum, erogaretur? Quamquam has querelas hominum nostrorum illo consilio oppressimus, quod in Asia nescio quo modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod, quum ad templum monumentumque nostrum civitates pecunias decrevissent; quumque id et pro magnis meis meritis, et pro tuis maximis beneficiis summa sua voluntate fecissent; nominatimque lex exciperet, UT AD TEMPLUM MONUMENTUMQUE CAPERE LICERET; quumque id, quod dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius, quam populo Romano ac diis immortalibus datum videretur: tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi; quum aliis de caussis, tum etiam, ut animo aequiore ferrent ii, quibus nec deberetur nec liceret. 27. Quapropter incumbe toto animo et studio omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuae fidei potestatique senatus populusque Romanus commisit et credidit, diligas et omni ratione tueare, ut esse quam beatissimos velis. Quod si te sors Afris aut Hispanis aut Gallis praefecisset, immanibus ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tuae, consulere eorum commodis, et utilitati salutique servire. Quum vero ei generi hominum praesimus, non modo in quo ipsa sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse putetur humanitas: certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus. 28. Non enim me hoc iam dicere pudebit, praesertim in ea vita atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertiae aut levitatis ulla suspicio, nos ea, quae

consecuti sumus, his studiis et artibus esse adeptos, quae sint nobis Graeciae monumentis disciplinisque traditae. Quare praeter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea nos isti hominum generi praecipue debere videmur, ut, quorum praeceptis eruditi simus, apud eos ipsos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere. X. 29. Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinae, Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, si aut docti ac sapientes homines eas regere coepissent, aut, qui regerent, omne suum studium in doctrina ac sapientia collocassent. Hanc coniunctionem videlicet potestatis ac sapientiae saluti censuit civitatibus esse posse: quod fortasse aliquando universae reipublicae nostrae, nunc quidem profecto isti provinciae contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plurimum a pueritia studii fuisset et temporis. 30. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiae prorogatus esse videatur.

¶ Quoniam in te retinendo, fuit Asia felicior, quam nos in deducendo, perficeret, ut laetitia provinciae desiderium nostrum leniatur. Etenim si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus: multo maiorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes. 31. Et quidem de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad te ante. Semper eos putavi, si vulgares essent, viles, si temporis causa constituerentur, leves: si vero (id quod ita factum est) meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in his tuendis operam esse ponendam. Quare quoniam in istis urbibus cum summo imperio et po-

testate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas et in deorum numero collocatas vides: in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis, tantis honoribus debeas, cogitabis. Id autem erit eiusmodi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas saluti, ut te parentem Asiae et dici et haberi velis. XI. 32. Atque huic tuae voluntati ac diligentiae difficultatem magnam afferunt publicani: quibus si adversamur, ordinem de nobis optime meritum et per nos cum republica coniunctum et a nobis et a republica diiungemus: sin autem omnibus in rebus obsequemur, funditus eos perire patiemur, quorum non modo saluti, sed etiam commodis consulere debemus. Haec est una (si vere cogitare volumus) in toto imperio tuo difficultas. Nam esse abstinentem, continere omnes cupiditates, suos coercere, iuris aequabilem tenere rationem, facilem se* in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis admittendisque praebere, praeclarum magis est, quam difficile. Non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi atque voluntate. 33. Illa caussa publicanorum quantam acerbilitatem afferat sociis, intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis non tam de portorio, quam de nonnullis iniuriis portitorum querebantur. Quare non ignoro, quid sociis accadat in ultimis terris, quum audierim in Italia querelas civium. Hic te ita versari, ut et publicanis satisfacias, praesertim publicis male redemptis, ac socios perire non sinas, divinae cuiusdam virtutis esse videtur, id est, tuae. Ac primum Graecis, id quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acerbum videri debet, propterea

quod sine imperio populi Romani, suis institutis, per se ipsi ita fuerunt. Nomen autem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano non potuerunt, quod his aequaliter Sulla descripserat. Non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Graecos, quam nostros publicanos, hinc intelligi potest, quod Caunii nuper, omnesque ex insulis, quae erant ab Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad senatum, nobis ut potius vectigal, quam Rhodiis penderent. ¶ Quare nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vectigales fuerunt, neque ii aspernari, qui per se pendere vectigal non potuerunt, neque ii recusare, qui postulaverunt. 34. Simul et illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur. Id autem imperium quum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, aequo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.

XII. 35. Quod si genus ipsum et nomen publicani non iniquo animo sustinebunt: poterunt iis, consilio et prudentia tua, reliqua videri mitiora. Possunt in pactionibus faciendis non legem spectare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi negotii et liberationem molestiae. Potes etiam tu id facere, quod et fecisti egregie et facis, ut commemores, quanta sit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio ac vi potestatis et fascium publicanos cum Graecis gratia atque auctoritate coniungas. ¶ Sed et ab iis, de quibus optime tu meritus es, et qui tibi omnia debent, hoc petas, ut facilitate sua nos eam necessitudinem, quae est nobis cum publicanis, obtinere et conservare patiantur.

36. Sed quid ego te haec hortor, quae tu non modo facere potes tua sponte sine cuiusquam praeceptis, sed etiam magna iam ex parte perfecisti? Non enim desistunt nobis agere quotidie gratias honestissimae et maximae societates: quod quidem mihi idcirco iucundius est, quod idem faciunt Graeci. Difficile est autem, ea, quae commodis, utilitate et prope natura diversa sunt, voluntate coniungere. At ea quidem, quae supra scripta sunt, non ut te instituerem, scripsi, (neque enim prudentia tua cuiusquam praecepta desiderat,) sed me in scribendo commemoratio tuae virtutis delectavit: quamquam in his litteris longior fui, quam aut vellem, aut quam me putavi fore.

XIII. 37. Unum est, quod tibi ego praecipere non desinam, neque te patiar (quantum in me erit) cum exceptione laudari. Omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis laudibus excipiant unam iracundiam. Quod vitium quum in hac privata quotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur, tum vero nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbitem naturae adiungere. Quare illud non suscipiam, ut, quae de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea tibi nunc exponam, quum et nimis longus esse nolim, et ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere; illud, quod est epistolae proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, praetermittendum esse non puto. 38. Sic ad nos omnes fere deferunt, nihil, quum absit iracundia, te fieri posse iucundius: sed quum te alicuius improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua consideretur humanitas. Quare quoniam in eam ratio-

nem vitae nos non tam cupiditas quaedam gloriae, quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit; caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego hoc nunc contendo, quod fortasse quum in omni natura, tum iam in nostra aetate difficile est, mutare animum et, si quid est penitus insitum moribus, id subito evel-
 lere: sed te illud admoneo, ut, si hoc plane vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur, ut te ante compares, quotidieque meditere, resistendum esse iracundiae; quumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam: quae quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quam omnino non irasci. Nam illud non solum est gravitatis, sed nonnumquam etiam lentitudinis: moderari vero et animo et orationi, quum sis iratus, aut etiam tacere et tenere in sua potestate motum animi et dolorem, etsi non est perfectae sapientiae, tamen est non mediocris ingenii. 39. Atque in hoc genere multo te esse iam commodiorem mitioremque nuntiant. Nullae tuae vehementiores animi concitationes, nulla maledicta ad nos, nullae contumeliae perferuntur: quae quum abhorrent a litteris, ab humanitate, tum vero contraria sunt imperio ac dignitati. Nam si implacabiles iracundiae sint, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas: quae tamen (ut in malis) acerbitati anteponenda est. XIV. 40. Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis, credo propterea, quod tibi hominum iniuriae, quod avaritiae, quod insolentia praeter opinionem accidebat et intolerabilis videbatur; secundus

autem multo lenior, quod et consuetudo et ratio et (ut ego arbitror) meae quoque litterae te patientiorem lenioremque fecerunt: tertius annus ita esse debet emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. 41. Ac iam hoc loco non hortatione neque praeceptis, sed precibus tecum fraternis ago: totum ut animum, curam cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quod si in mediocri statu sermonis ac praedicationis nostrae res essent: nihil abs te eximium, nihil praeter aliorum consuetudinem postularetur. Nunc vero, propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem et magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni quum faveant, tum etiam a nobis omnem diligentiam virtutemque et postulent et expectent, omnes autem improbi (quod cum his bellum suscepimus sempiternum) vel minima re ad reprehendendum contenti esse videantur. 42. Quare quoniam eiusmodi theatrum tuis virtutibus est datum, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum, iudicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut usque Romam significationes vocesque referantur: contende, quaeso, atque elabora, non modo ut his rebus dignus fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse videre. XV. 43. Et quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem reipublicae, tibi provincialem dedit; et si mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat. Simul et illud cogita, nos non de reliqua et sperata gloria iam laborare, sed de parta dimicare. Quae quidem non tam expectanda nobis fuit, quam tuenda est. Ac si mihi quid-

quam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi iam partus est. Nunc vero res sic sese habet, ut, nisi omnia tua facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me meis tantis laboribus tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum putem. Quod si, ut amplissimum nomen consequeremur, unus praeter ceteros adiuvisi: certe idem, ut id retineamus, praeter ceteros elaborabis. Non est tibi his solis utendum existimationibus ac iudiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt: quamquam illorum erit verius iudicium, obtreptione et malevolentia liberatum. 44. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quaerere: quod si esset, tamen non negligeres, praesertim quum amplissimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui: sed ea tibi est communicanda mecum, prodenda liberis nostris. In qua cavendum est, ne, si negligentior fueris, non solum tibi parum consuluisse, sed etiam tuis invidisse videaris. XVI. 45. Atque haec non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitasse, sed potius, ut currentem incitasse videatur. Facies enim perpetuo, quae fecisti, ut omnes aequitatem tuam, temperantiam, severitatem integritatemque laudarent. Sed me quaedam tenet, propter singularem amorem, infinita in te aviditas gloriae: quamquam illud existimo, quum iam tibi Asia, sicut uni cuique sua domus, nota esse debeat, quum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem attineat, quod non tu optime perspicias et tibi non sine cuiusquam hortatione in mentem veniat quotidie. Sed ego, qui, quum tua lego, te audire, et qui, quum ad te scribo, tecum loqui videor, idcirco et tua

longissima quaque epistola maxime delector, et ipse in scribendo saepe sum longior. 46. Illud te ad extremum et oro et hortor, ut, tamquam poetae boni et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui, tamquam tertius actus, perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id facillime facies, si me (cui semper uni magis, quam universis, placere voluisti) tecum semper esse putabis et omnibus iis rebus, quas dices ac facies, interesse. Reliquum est, ut te orem, ut valetudini tuae, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias. Vale.

II. ARG. De adventu Statii, unius de Quinti libertis, hominumque de eo sermonibus scribit. Deinde et Graecorum provincialium et negotiatorum Romanorum de Quinto querelas memorat. Ipse orationis acerbitatem et litterarum ad alios missarum indiligentiam fugiendam censet. L. Flavii, praetoris des., querelas exponit et suas obiurgationes excusat. Attali Iphemeni et Aesopi tragoedi negotium commendat. De rep. et de sua Clodii vincendi spe addit. (Caesare, Bibulo cons. 695.)

M. CICERO Q. FRATRI S.

I. 4. Statius ad me venit a. d. viii. Kalend. Novembr. Eius adventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis, dum is abesset, molestus mihi fuit. Quod autem expectationem tui concursumque eum, qui erat futurus, si una tecum decederet, neque antea visus esset, sustulit; id mihi non incommode visum est accidisse. Exhaustus enim est sermo hominum, et multis emissae iam eiusmodi voces, ἄλλ' αἰεὶ ἴνα φῶ-
τα μίγαν: quae te absente confecta esse laetor. 2. Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se purga-

ret, id necesse minime fuit. Primum enim numquam ille mihi fuit suspectus: neque ego, quae ad te de illo scripsi, scripsi meo iudicio, sed quum ratio salusque omnium nostrum, qui ad rempublicam accedimus, non veritate solum, sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum semper, non mea iudicia perscripsi. Qui quidem quam frequentes essent et quam graves, adventu suo Statius ipse cognovit. Etenim intervenit nonnullorum querelis, quae apud me de illo ipso habebantur: et sentire potuit, sermones iniquorum in suum potissimum nomen erumpere. 3. Quod autem me maxime movere solebat, quum audiebam, illum plus apud te posse, quam gravitas illius aetatis et imperii prudentia postularet, (quam multos enim mecum egisse putas, ut se Statio commendarem? quam multa autem ipsum ἀπελῶς mecum in sermone ita protulisse?) id mihi non placuit: monui, suasi, deterrui. Quibus in rebus etiamsi fidelitas summa est, (quod prorsus credo, quoniam tu ita iudicas,) tamen species ipsa tam gratiosi liberti aut servi dignitatem habere nullam potest. Atque hoc sic habeto, (nihil enim nec temere dicere, nec astute reticere debeo,) materiam omnem sermonum eorum, qui de te detrahere velint, Statium dedisse: antea tantum intelligi potuisse, iratos tuae severitati esse nonnullos: hoc manumisso, iratis, quod loquerentur, non defuisse. II. 4. Nunc respondebo ad eas epistolas, quas mihi reddidit L. Caesius, (cui, quoniam ita te velle intelligo, nullo loco deero,) quarum altera est de Blaudentio Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me intime commendari. Qua de re, et de hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce. Ego quum Graecorum querelas nimium

valere sentirem, propter hominum ingenia ad fallendum parata: quoscumque de te queri audivi, quacumque potui ratione placavi. Primum Dionysopolitas, qui erant inimicissimi mei, lenivi: quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate devinxi. Ego Apameensem Hephaestum, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omni mea comitate sum complexus, Nymphontem etiam Colophonium. Quae feci omnia, non quo me aut ii homines, aut tota natio delectaret: pertaesum est levitatis, assentationis, animorum non officiis, sed temporibus servientium. 5. Sed, ut ad Zeuxim revertar: quum is de M. Cascellii sermone secum habito, quae tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti eius sermoni, et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quae fuerit cupiditas tanta, nescio, quod scribis cupuisse te, quoniam Smyrnae duo Mysos insuisses in culeum, simile in superiore parte provinciae edere exemplum severitatis tuae et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse: quem adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerat; conquiri vero, et elici blanditiis (ut tu scribis) ad iudicium, necesse non fuit; eum praesertim hominem, quem ego et ex suis civibus, et ex multis aliis quotidie magis cognosco nobiliorem esse prope, quam civitatem suam. 6. At enim Graecis solis indulgeo. Quid? L. Caecilium nonne omni ratione placavi? quem hominem! qua ira! quo spiritu! Quem denique, praeter Tuscenium, cuius caussa sanari non potest, non mitigavi? Ecce supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus: etiam is lenietur. Cuius tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo: certo enim scio,

te fecisse cum caussa. Sed quid opus fuit eiusmodi litteris, quas ad ipsum misisti? illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses: te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia. Quid vero ad C. Fabium, nescio quem? (nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat.) Renuntiari tibi Licinium plagiarium cum suo pullo milvino tributa exigere? Deinde rogas Fabium, ut et patrem et filium vivos comburat, si possit: sin minus, ad te mittat, uti iudicio comburantur. Hae litterae abs te per iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, quum leguntur, invidiosam atrocitatem verborum habent. 7. Ac, si omnium mearum litterarum praecepta repetes; intelliges, nihil esse a me, nisi orationis acerbitatem et iracundiam et, si forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea, quam tua sive natura paullo acrior, sive quaedam dulcedo iracundiae, sive dicendi sal facetaeque valuisent, nihil sane esset, quod nos poeniteret. Et mediocri me dolore putas affici, quum audiam, qua sit existimatione Virgilius, qua tuus vicinus C. Octavius? Nam si te interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco, anteponis, valde magnum facis. Atque is dolor est, quod quum ii, quos nominavi, te innocentia non vincant, vincunt tamen artificio benevolentiae colligendae, qui neque Cyrum Xenophontis neque Agesilaum noverint: quorum regum summo in imperio nemo umquam verbum ullum asperius audivit. Sed haec a principio tibi praecepiens, quantum profecerim, non ignoro. III. 8. Nunc tamen decedens (id quod mihi iam facere videris) relinque, quaeso, quam iucundissimam memoriam tui. Successorem habes

perblandum: cetera valde illius adventu tua requirerentur. In litteris mittendis (ut saepe ad te scripsi) nimium te exorabilem prae buisti. Tolle omnes, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Statius mihi narravit, scriptas ad te solere afferri, ab se legi: et, si iniquae sint, fieri te certio rem: antequam vero ipse ad te venisset, nullum delectum litterarum fuisse: ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quae reprehendi solerent. 9. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo. Sero est enim: ac scire potes, multa me varie diligenterque monuisse. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, quum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantes tui, quod est facile, ut haec genera tollantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego haec tam esse, quam audio, non puto: et si sunt occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam: legi nonnullas iracundas. 10. Sed tempore ipso de epistolis. Nam quum hanc paginam tenerem, L. Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores suos litteras misisse, quae mihi visae sunt iniquissimae; ne quid de bonis, quae L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent ante, quam C. Fundanio pecuniam solvissent. Itemque misisse ad Apollonidenses, ne de bonis, quae Octavii fuissent, deminui paterentur, priusquam Fundanio debitum solutum esset. Haec mihi verisimilia non videntur. Sunt enim a prudentia tua remotissima. Ne deminuat heres? Quid si infitiatur? Quid si omnino non debetur?

Quid? praetor solet iudicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non misericordia moveor? Nemo magis: sed via iuris eiusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiae. Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum, aut quasi inimicis incommoda laturum. 41. Quid multa? ferebat graviter, id vehementer mecum querebatur, orabatque, ut ad te quam diligentissime scriberem: quod facio, et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de deminuendo, et de Apollonidensibus, ne quid perscribas, quod contra Flavium sit, amplius, et Flavii caussa et scilicet Pompeii, facies omnia. Nolo mediis fidiis ex tua iniuria in illum tibi liberalem me videri: sed et te oro, ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti aut litterarum tuarum relin-
 quas, quod sit ad Flavii rem et ad causam accommodatum. Fert enim graviter homo, et mei observantissimus et sui iuris dignitatisque retinens, se apud te neque amicitia, neque iure valuisse: et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Caesar tibi commendarunt: et ipse ad te scripserat Flavius, et ego certe. Quare si ulla res est, quam tibi me faciendam petente putes, haec ea sit. Si me amas, cura, elabora, perface, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. Hoc te ita rogo, ut maiore studio rogare non possim. IV. 42. Quod ad me de Hermia scribis, mihi mehercule valde etiam molestum fuit. Litteras ad te parum fraterne conscripseram: quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram et revocare cupiebam. Huic tu epistolae, non fraterne scriptae,

fraterne debes ignoscere. 13. De Censorino, Antonio, Cassiis, Scaevola, te ab his diligere (ut scribis) vehementer gaudeo. Cetera fuerunt in eadem epistola graviora; quam vellem, ὁρθαὶ τὰν ναῦν, et ἀναξ θαλάσσης. Maiora ista erunt: meae obiurgationes fuerunt amoris plenissimae; quae sunt nonnulla, sed tamen mediocria, et parva potius. Ego te numquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, quum te sanctissime gereres, nisi inimicos multos haberemus. Quae ad te aliqua admonitione aut obiurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meae, in qua et maneo et manebo, et, idem ut facias, non desistam rogare. 14. Attalus Iphemenus mecum egit, ut se ne impedires, quo minus, quod ad Q. Publiceni statuam decretum est, erogaretur: quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri, tamque nostri necessarii, honorem minui per te aut impediri velis. Praeterea Aesopi tragoedi, nostri familiaris, Licinius servus, tibi notus, aufugit. Is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit: inde in Asiam venit. Postea Plato quidam Sardinianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum, et qui tum Athenis fuerat, quum Licinius eo venisset, quum eum fugitivum postea esse ex Aesopi litteris cognosset, hominem comprehendit et in custodiam Ephesi tradidit: sed in publicam, an in pistrinum, non satis ex litteris eius intelligere potuimus. Tu, quoquo modo, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim, summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare, quanti homo sit: parvi enim pretii est, qui iam nihili sit: sed tanto dolore Aesopus est affectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius facere possis, quam si illum per te recuperarit. V. 15. Nunc ea cognosce, quae maxime exo-

ptas. Rempublicam funditus amisimus; adeo ut Cato, adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugerit *; quod, quum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque praetores diebus aliquot adiri possent vel potestatem sui facerent, in concionem ascendit et Pompeium privatus dictatorem appellavit. Propius nihil est factum, quam ut occideretur. Ex hoc, qui sit status totius reipublicae, videre potes. 46. Nostrae tamen caussae non videntur homines defuturi. Mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur: et quidem quum spesum maxima, tum maiore etiam animo; [spero superiores fore nos: confido animo,] ut in hac republica ne casum quidem ullum pertimescam: sed tamen res sic se habet. Si diem nobis Clodius dixerit, tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus: sin autem vi agere conabitur, spero fore, studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum, ut vi resistamus. Omnes et se et suos liberos, amicos, clientes, liberos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore. Si qui antea aut alieniores fuerant, aut languidiore, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompeius omnia pollicetur et Caesar: quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuum. Tribuni plebis designati sunt nobis amici. Consules se optime ostendunt. Praetores habemus amicissimos et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios: sed hos singulares. Quare magnum fac animum habeas et spem bonam. De singulis tamen rebus, quae quotidie gerantur, faciam te crebro certiozem.

III. ARG. Quinto de pueris sine epistola missis se excusat, queritur de exilio, pro oblati facultatibus gratias agit, monet de quorundam fide, suosque commendat.

(Pisone, Gabinio cons. 696.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Mi frater, mi frater, mi frater, tunc id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine litteris miserim? aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? Scilicet. Tu enim me afflixisti: tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te misere perdidi. Meus ille laudatus consulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas, tibi velim ne quid eripuerit, praeter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt; a me tibi luctus meae calamitatis, metus tuae, desiderium, maeror, solitudo. Ego te videre noluerim? Immo vero me a te videri nolui. Non enim vidisses fratrem tuum: non eum, quem reliqueras: non eum, quem noras: non eum, quem flens flentem, prosequenter proficiscens dimiseras: ne vestigium quidem eius, nec simulacrum; sed quamdam effigiem spirantis mortui. Atque utinam me mortuum prius vidisses aut audisses! utinam te non solum vitae, sed etiam dignitatis meae superstitem reliquissem! 2. Sed testor omnes deos, me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant. Quare peccavi scelerateque feci. Nam si occidissem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet. Nunc commisi, ut vivo me careres, vivo me aliis indigeres; mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quae saepe alienissimis praesidio fuisset. Nam quod ad te pueri sine litteris venerunt; quoniam

vides non fuisse iracundiam caussam *, certe pigritia fuit, et quaedam infinita vis lacrimarum et dolorum.

3. Haec ipsa me quo fletu putas scripsisse? Eodem, quo te legere certo scio. An ego possum aut non cogitare aliquando de te, aut umquam sine lacrimis cogitare? Quum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego vero suavitate prope aequalem, obsequio filium, consilio parentem. Quid mihi sine te umquam aut tibi sine me iucundum fuit? Quid, quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio? effigiem oris, sermonis, animi mei? Quid filium venustissimum mihiq; dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimisi meo, sapientiozem puerum quam vellem. Sentiebat enim miser iam, quid ageretur. Quid vero tuum filium? quid imaginem tuam, quam meus Cicero et amabat, ut fratrem, et iam, ut maiorem fratrem, verebatur? Quid? quod mulierem miserrimam, fidelissimam coniugem, me prosequi non sum passus, ut esset, quae reliquias communis calamitatis, communes liberos, tueretur? 4. Sed tamen, quoquo modo potui, scripsi, et dedi litteras ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse: in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes. Primum enim te praesidio esse volui, si qui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata. Deinde congressus nostri lamentationem pertimui: digressum vero non tulissem: atque etiam idipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. His de caussis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil amantissimis et coniunctissimis fratribus acerbius ac miserius videtur accidere potuis-

se, minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset quum congressio, tum vero digressio nostra. 5. Nunc, si potes, id quod ego, qui fortis tibi semper videbar, non possum, erige te et confirma, si qua subeunda dimicatio erit. Spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam, et amorem in te civitatis, et aliquid etiam misericordiam nostri praesidii laturam. Sin eris ab isto periculo vacuus: aget scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. De quo scribunt ad me quidem multi multa, et se sperare demonstrant: sed ego, quid sperem, non dispicio, quum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint: qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescant. Sed ista qualia sint, tu velim perspicias mihi que declares. Ego tamen, quamdiu tibi opus erit, si quid periculi subeundum videbis, vivam. Diutius in hac vita esse non possum. Neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia aut doctrina, ut tantum dolorem possit sustinere. 6. Scio fuisse et honestius moriendi tempus, et utilius, sed non hoc solum, multa alia praetermisi: quae si queri velim praeterita, nihil agam, nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est, nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus aut firma spes postulabit, in tam misera tamque turpi vita commorari, ut, qui modo fratre fuerim, liberis, coniuge, copiis, genere ipso pecuniae beatissimus, dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non inferior, quam qui umquam fuerunt amplissimi: is nunc, in hac tam afflicta perditaeque fortuna, neque me neque meos lugere diutius possim. 7. Quare quid ad me scripsisti de permutatione? quasi vero nunc me non tuae facultates susti-

neant. Qua in re ipsa video miser et sentio, quid sceleris admiserim, quum de visceribus tuis et filii tui satisfactorius sis, quibus debes: ego acceptam ex aulario pecuniam tuo nomine frustra dissiparim. Sed tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, et Caepioni tantumdem solutum est: mihi ad id, quod cogito, hoc, quod habeo, satis est. Sive enim restituihur sive desperamur, nihil amplius opus est. Tu, si forte quid erit molestiae, te ad Crassum et ad Calpurnium conferas, censeo. 8. Quantum Hortensio credendum sit, nescio. Me summa simulatione amoris summaque assiduitate quotidiana sceleratissime insidiosissimeque tractavit, adiuncto quoque Arrio: quorum ego consiliis, promissis, praeceptis destitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed haec occultabis, ne quid obsint. Illud caveto: et eo puto, per Pomponium fovendum tibi esse ipsum Hortensium, ne ille versus, qui in te erat collatus, quum aedilitatem petebas, de lege Aurelia, falso testimonio confirmetur. Nihil enim tam timeo, quam ne, quum intelligant homines, quantum misericordiae nobis tuae preces et tua salus allatura sit, oppugnent te vehementius. 9. Messalam tui studiosum esse arbitror: Pompeium etiam simulatorem puto. Sed haec utinam ne experiare! quod precarer deos, nisi meas preces audire desissent. Verum tamen precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint: in quibus non modo tamen nullius inest peccati infamia, sed omnis dolor est, quod optime factis poena est maxima constituta. 10. Filiam meam et tuam, Ciceronemque nostrum quid ego, mi frater, tibi commendem? Quin illud maereo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas afferet, quam mihi. Sed, te incolumi, orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus

aliqua detur, potestasque in patria moriendi, ut me lacrimae non sinunt scribere. Etiam Terentiam velim tueare, mihiq[ue] de omnibus rebus rescribas. Sis fortis, quoad rei natura patietur. Idibus Iuniis, Thessalonicae.

IV. ARG. Dolet sibi amicorum fidem et consilium defuisse. Rogat, ut, quam reditus spem in novis tribunis pl. habere possit, frater sibi aperiat. (Thessalonicae, Pisone, Gabinio cois. 696.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Amabo te, mi frater, ne, si uno meo fato et tu et omnes mei corruistis, improbitati et sceleri meo potius, quam imprudentiae miseriaeque assignes. Nul- lum est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus nefas putabam esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. Intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertimuit, aut mihi invidit. Ita mihi nihil misero praeter fidem amicorum, cautum meum consilium defuit *. 2. Quod si te satis innocentia tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a molestia: perspicis profecto, equaenam nobis spes salutis relinquatur. Nam me Pomponius et Sestius et Piso noster adhuc Thessalonicae retinuerunt, quum longius discedere propter nescio quos motus vetarent. Verum ego magis exitum illorum litteris, quam spe certa expectabam. Nam quid sperem, potentissimo inimico, dominatione obtrectatorum, infidelibus amicis, pluribus invidis? 3. De novis autem tribunis plebis est ille quidem in me officiosissimus Sestius, et, spero, Curius, Milo, Fadius, Fabricius *, sed valde adversante Clodio: qui etiam privatus eadem manu poterit conciones concitare: deinde etiam intercessor parabitur. 4. Haec

mihi proficiscenti non proponebantur: sed saepe tri-
 duo summa cum gloria dicebar esse rediturus. Quid
 tu igitur? inquires. Quid? multa convenerunt, quae
 mentem exturbarent meam: subita defectio Pompeii,
 alienatio consulum, etiam praetorum, timor publi-
 canorum, arma. Lacrimae meorum me ad mortem
 ire prohibuerunt: quod certe et ad honestatem et
 ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptissimum.
 Sed de hoc scripsi ad te in ea epistola, quam Phae-
 thonti dedi. Nunc tu, quoniam in tantum luctum
 et laborem detrusus es, quantum nemo umquam: si
 relevare potes communem casum misericordia homi-
 num, scilicet incredibile quiddam assequeris: sin
 plane occidimus, (me miserum!) ego omnibus meis
 exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. 5. Sed
 tu, ut ante ad te scripsi, perspice rem et pertenta,
 et ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert,
 vere perscribe. Ego vitam, quoad putabo tua inter-
 esse, aut ad spem servandam esse, retinebo. Tu no-
 bis amicissimum Sestium cognosces: credo tua caus-
 sa velle Lentulum, qui erit consul. Quamquam sunt
 facta verbis difficiliora. Tu et quid opus sit, et quid
 sit, videbis. Omnino si tuam solitudinem commu-
 nemque calamitatem nemo despexerit: aut per te
 confici aliquid, aut nullo modo poterit. Sin te quo-
 que inimici vexare coeperint, ne cessaris. Non enim
 gladiis mecum, sed litibus agetur. Verum haec ab-
 sint velim. Te oro, ut ad me de omnibus rebus scri-
 bas, et in me animi potius aut consilii putes minus
 esse, quam antea, amoris vero et officii non minus.

M. TULLII CICERONIS
E P I S T O L A R U M
A D
Q U I N T U M F R A T R E M
L I B E R S E C U N D U S.

I. ARG. Fratri tum in Sardinia degenti scribit, quid in senatu sit actum, referente primum Lupo de lege C. Caesaris, qua agrum Campanum plebi Romanae dividendum censuerat, deinde Racilio de iudiciis, utrum ante, an vero post aedilicia comitia habenda sint. (Romae, Lentulo, Metello cons. 697.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Epistolam, quam legisti, mane dederam. Sed fecit humanitet Licinius, quod ad me, misso senatu, vesperi venit, ut, si quid esset actum, ad te, si mihi videretur, perscriberem. Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri sub dies festos. Consulares nos fuimus, et duo consules designati, P. Servilius, M. Lucullus, Lepidus, Volcatius, Glabrio praetores. Sane frequentes fuimus: omnino ad ducentos. Commorat expectationem Lupus. Egit caussam agri Campani sane accurate. Auditus est magno silentio. Materiam rei non ignoras.

Nihil ex nostris actionibus praetermisit. Fuerunt nonnulli aculei in C. Caesarem, contumeliae in Gellium, expostulationes cum absente Pompeio. Causa sero perorata, sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret. Ex superiorum temporum conviciis, et ex praesenti silentio, quid senatus sentiret, se intelligere dixit. Illico coepit dimittere. Tum Marcellinus, noli, inquit, ex taciturnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore aut improbemus, iudicare. Ego, quod ad me attinet, idemque arbitror ceteros, idcirco taceo, quod non existimo, quum Pompeius absit, causam agri Campani agi convenire. Tum ille: se senatum negavit tenere. 2. Racilius surrexit, et de iudiciis referre coepit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is quum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus questus esset, sententiam dixit, ut ipse iudices per praetorem urbanum sortiretur; iudicum sortitione facta, comitia haberentur: qui iudicia impedivisset, eum contra rempublicam esse facturum. Approbata valde sententia, C. Cato contra dixit, et Cassius maxima acclamatione senatus, quum comitia iudiciis anteferebat. Philippus assensit Lentulo. 3. Postea Racilius de privatis me primum sententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodii: eum, tamquam reum, accusavi, multis et secundis admurmurationibus cuncti senatus. Orationem meam collaudavit satis multis verbis, non mehercule indiserte, Vetus Antistius: isque iudiciorum causam suscepit, antiquissimamque se habiturum dixit. Ibatur in eam sententiam. Tum Clodius rogatus, diem dicendo eximere coepit. Furebat, a Racilio se contumaciter inurbaneque vexatum.

Deinde eius operae repente a Graecostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatae. Eo metu iniecto, repente, magna querimonia omnium, discessimus. Habes acta unius diei. Reliqua, ut arbitror, in mensem Ianuarium reiicientur. De tribunis plebis longe optimum Racilium habemus. Videtur etiam Antistius amicus nobis fore. Nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

IL ARG. Respondet de Lentuli et Sesti nominibus exigendis et Pomponianis inde dissolvendis, de Culleonis auctione, de fratris aedificatione, de Clodii aedilitatis expectatione, de caussa Ptolemaei regis reducendi; ut frater quam primum e Sardinia redeat, rogat. (Romae, Marcellino, Philippo cons. 698.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Non occupatione, qua eram sane impeditus, sed parvula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso. Me enim adhuc nemo rogavit, num quid in Sardiniam vellem: te puto saepe habere, qui, num quid Romam velis, quaerant. Quod ad me Lentuli et Sesti nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio. Quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem praeteritae memoriae. Nam, ut ille Gracchus augur, posteaquam in istam provinciam venit, recordatus est, quid sibi, in campo Martio comitia consulum habenti, contra auspicia accidisset: sic tu mihi videris in Sardinia de forma Nusiana et de hominibus Pomponianis in otio recogitasse. Sed ego adhuc emi nihil.

Culleonis auctio facta est. Tusculano emptor nemo fuit. Si conditio valde bona fuerit, fortasse non omit-
tam. 2. De aedificatione tua Cyrum urgere non cesso.
Spero eum in officio fore. Sed omnia sunt tardiora,
propter furiosae aedilitatis expectationem. Nam
comitia sine mora futura videntur. Edicta sunt a. d.
xi. Kal. Febr. Te tamen sollicitum esse nolo. Omne
genus a nobis cautionis adhibebitur. 3. De rege
Alexandrino factum est senatus consultum, cum mul-
titudine eum reduci, periculosum reipublicae videri.
Reliqua quum esset in senatu contentio, Lentulusne
an Pompeius reduceret; obtinere causam Lentulus
videbatur. In ea nos et officio erga Lentulum miri-
fice, et voluntati Pompeii praeclare satisfacimus. Sed
per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta est.
Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus ha-
beri non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribu-
norum, non divino: sed tamen suspicor, per vim ro-
gationem Caninium perlaturum. In ea re Pompeius
quid velit, non dispicio. Familiares eius quid cupiant,
omnes vident. Creditores vero regis aperte pecu-
nias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a
Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore.
Quamquam multa fecit, quare, si fas esset, iure ei
succensere possemus. Tu, si ita expedit, velim
quam primum bona et certa tempestate conscendas ad
meque venias. Innumerabiles enim res sunt, in qui-
bus te quotidie in omni genere desiderem. Tui no-
strique valent. xiv. Kal. Febr.

III. ARG. De Milonis a Clodio de vi accusati iudicio, de
actis in senatu, de Sestio bis accusato, de oratione sua pro
Bestia habita, de rebus domesticis.

(Honnas, Marcellinus, Philippo cons. 695.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Scripsi ad te antea superiora: nunc cognosce, postea quae sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiiciebantur. Eo die res confecta non est. A. d. iv. Non. Febr. Milo adfuit. Ei Pompeius advocatus venit. Dixit Marcellus, a me rogatus. Honeste discessimus. Producta dies est in iv. Id. Febr. Interim reiectis legationibus in Idus, referebatur de provinciis quaestorum et de ornandis praetoribus. Sed res, multis querelis de republica interponendis, nulla transacta est. Cato legem promulgavit de imperio Lentuli abrogando. Vestitum filius mutavit. 2. A. d. viii. Id. Febr. Milo adfuit. Dixit Pompeius, sive voluit: nam, ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt: idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convicio et maledictis impediretur. Qui ut peroravit: nam in eo sane fortis fuit: non est deterritus, dixit omnia: atque interdum etiam silentio: cum auctoritate peregerat: sed ut peroravit, surrexit Clodius, Ei tantus clamor a nostris, (placuerat enim referre gratiam,) ut neque mente neque lingua neque ore consisteret. Ea res acta est, quum H. vi. vix Pompeius perorasset, usque ad H. viii., quum omnia maledicta, versus etiam obscenissimi in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille furens et exsanguis interrogabat suos, in clamore ipso, quis esset, qui plebem fame necaret. Respondebant operae, Pompeius. Quis Alexandriam recuperet. Respondebant, Pompeius. Quem ire vellet. Respondebant, Crassum. Is aderat tum, Miloni animo non amico. H. fere ix., quasi signo dato, Clodiani nostros consputare coeperunt. Exarsit dolor. Urgere illi, ut loco nos moverent. Factus est

a nostris impetus: fuga operarum. Eiectus de rostris Clodius: ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in curiam: Pompeius domum. Neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem, aut in Pompeio defendendo (nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio,) animos honorum virorum offenderem. Res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia produxit diem. 3. A. d. vi. Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut Pompeius adesset. Acta res est graviter a Pompeio. Eo die nihil perfectum est. A. d. v. Id. ad Apollinissenatus consultum factum est, EA, QUAE FACTA ESSENT A. D. VIII. ID., CONTRA REMPUBLICAM ESSE FACTA. Eo die Cato est vehementer in Pompeium invectus, et cum oratione perpetua tamquam reum accusavit. De me multa, me invito, cum mea summa laude dixit. Quum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malevolorum. Respondit ei vehementer Pompeius Crassumque descripsit: dixitque aperte, se munitiorem ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset; quem C. Carbo interemisset. 4. Itaque magnae mihi res iam moveri videbantur. Nam Pompeius haec intelligit, nobiscumque communicat, insidias vitae suae fieri: C. Catonem a Crasso sustentari: Clodio pecuniam suppeditari: utrumque et ab eo, et a Curione, Bibulo ceterisque suis obrectatoribus confirmari: vehementer esse providendum, ne opprimatur, concionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimica, non aequo senatu, iuventute improba. Itaque se comparat, homines ex agris arcessit. Operas autem suas Clodius confirmat. Manus ad Quirinalia paratur: in eo multo sumus superiores ipsius copiis. Sed magna

manus ex Piceno et Gallia expectatur, ut etiam Catonis rogaionibus de Milone et Lentulo resistamus. 5. A. d. iv. Id. Febr. Sestius ab indice Cn. Nerio, Pupinia, de ambitu est postulatus, et eodem die a quodam M. Tullio de vi. Is erat aeger. Domum (ut debuimus) ad eum statim venimus, eique nos totos tradidimus: idque fecimus praeter hominum opinionem, qui nos ei iure succensere putabant; ut humanissimi gratissimique et ipsi et omnibus videremur: itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad allegatos, Cn. Lentulum Vacciam et C. Cornelium. Eodem die senatus consultum factum est, UT SODALITATES DECURIATIQUE DISCEDERENT: LEIQUE DE IIS FERRETUR, UT, QUI NON DISCESSISSENT, EA POENA, QUAE EST DE VI, TENERENTUR. 6. A. d. iii. Id. dixi pro Bestia de ambitu apud praetorem Cn. Domitium in foro medio maximo conventu: incidique in eum locum in dicendo, quum Sextius, multis in templo Castoris vulneribus acceptis, subsidio Bestiae servatus esset. Hic προοικονομησάμην quiddam *εὐχαιῶς* de his, quae in Sestium apparabantur crimina, et eum ornavi veris laudibus, magno assensu omnium. Res homini fuit vehementer grata. Quae tibi eo scribo, quod me de retinenda Sestii gratia litteris saepe monuisti. 7. Prid. Id. haec scripsi ante lucem. Eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram caenaturus. Cetera sunt in rebus nostris huiusmodi (ut tu mihi fere diffidenti praedicabas) plena dignitatis et gratiae: quae quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam, tibi mihi sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Liciniana conducta est. Sed, ut spero, paucis mensibus post Kalend. Quint. in tuam commigrabis. Tuam in Ca-

rinis mundi habitatores Lamiae conduxerunt. A te post illam Olbiensem epistolam nullas litteras accepi. Quid agas et ut te oblectes, scire cupio, maximeque teipsum videre quamprimum. Cura, mi frater, ut valeas: et quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. xv. Kalend. Mart.

IV. ARG. De Sestio absoluto, de Vatino vexato, de filii studiiis, de suae et fraternae domus aedificatione, de Tullia Craspedi despondenda. (Romae, Marcellino, Philippo cons. 798.)

M. CICERO Q. FRATRI S.

1. Sestius noster absolutus est a. d. iv. Id. Mart.; et, quod vehementer interfuit reipublicae, nullam videri in eiusmodi caussa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi saepe curae esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus: scito hoc nos in eo iudicio consecutos esse, ut omnium gratissimi iudicaremur. Nam in defendendo moroso homine cumulatissime satisfacimus, et (id quod ille maxime cupiebat) Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitrato nostro concidimus diis hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paullus noster quum testis productus esset in Sestium, confirmavit, se nomen Vatini delaturum, si Macer Licinius cunctaretur: et Macer a Sestii subselliis surrexit, ac se illi non defuturum affirmavit. Quid quaeris? homo petulans et audax, Vatinius, valde perturbatus debilitatusque discessit. 2. Quintus tuus, puer optimus, eruditur egregie. Hoc nunc magis animadverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrum aedificatur strenue. Redem-

ptori tuo dimidium pecuniae curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi; ceteroqui * confectum erat; Latiar erat exiturus.

V. ARG. De pecunia Pompeio in rem frumentariam decreta; de agro Campano quid in senatu actum sit, et de M. Furio Flacco de collegiis eiecto. (Romae, Marcellino, Philippo cons. 698.)

MARCUS Q. FRATRIS.

1. Dederam ad te litteras antea, quibus erat scriptum, Tulliam nostram Crassipedi prid. Non. April. esse desponsatam: ceteraque de re publica privataque perscripseram. Postea sunt haec acta. Non. Apr. senatus consulto Pompeio pecunia decreta est in rem frumentariam ad H-S cccc. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus prope concionali. Acriorem causam inopia pecuniae faciebat et annonae caritas. 2. Non praetermittam ne illud quidem: M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini et Mercuriales de collegio eiecerunt, praesentem, ad pedes unius cuiusque iacentem.

VI. ARG. De filiae et Crassipedis sponsalibus, et de fratris aedificatione scribit; invitat fratrem, ut redeat; deinde quum alia quaedam de rep. tum qualis sit Lentuli Marcellini cos. in coercendo Clodio opera, refert.

(Romae, Marcellino, Philippo cons. 698.)

M. CICERO Q. FRATRIS.

1. A. d. viii. Id. Apr. sponsalia Crassipedi prae-bui. Huic convivio puer optimus, Quintus tuus

meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit: a. d. vi. Id. April. veni ad Quintum, eumque vidi plane integrum, multumque is mecum sermonem habuit et perhumanum de discordiis mulierum nostrarum. Quid quaeris? nihil festivius. Pomponia autem etiam de te quæstæ est. Sed hæc coram agemus. 2. A puero ut discessi, in aream tuam veni. Res agebatur multis structoribus. Longilium redemptorem cohortatus sum. Fidem mihi faciebat, se velle nobis placere. Domus erit egregia. Magis enim cerni iam poterat, quam quantum ex forma iudicabamus. Itemque nostra celeriter aedificabatur. Eo die caenavi apud Crassipedem. Caenatus in hortos ad Pompeium lectica latus sum. Lucceium convenire non potueram, quod abfuerat. Videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus, et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni et ab eo petivi, ut quamprimum te nobis redderet. Statim dixit. Erat autem iturus (ut aiebat) a. d. iii. Id. Apr., ut aut Labrone*, aut Pisis conscenderet. 3. Tu, mi frater, simul ut ille venerit, primam navigationem, (dummodo idonea tempestas sit) ne omiseris. *Ἀυγίαν* autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem excipiam libenter, latentem etiam nunc non excitem. Tribus locis aedifico, reliqua reconcinno; vivo paullo liberalius, quam solebam. Opus erat, si te haberem, paullisper fabris locum dare. Sed et hæc (ut spero) brevi inter nos communicabimus. 4. Res autem Romanæ sese sic habent. Consul est egregius Lentulus, non impediēte collega: sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. Dies comitiales exemit omnes. Nam etiam Latinae instaurantur: nec tamen deerant supplica-

tionem. 5. Sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis: cui tamen egregie imposuit Milo noster. Nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios: nec sine his armatis umquam in publico fuerat. Hos alere non poterat. Itaque vix tenebat. Sensit Milo. Dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspitione emeret eam familiam a Catone: quae simul atque abducta est, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus plebis, rem patefecit, eosque homines sibi emptos esse dixit (sic enim placuerat) et tabulam proscripsit, SE FAMILIAM CATONIANAM VENDITURUM. In eam tabulam magni risus consequebantur. Nunc igitur Catonem Lentulus a legibus removet, et eos, qui de Caesare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo. Nam quod de Pompeio Caninius agit, sanequam refrixit. Neque enim res probatur, et Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur, et hercule non est idem. Nam apud illam perditissimam atque infimam faecem populi propter Milonem suboffendit; et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satisfacit, quod eum nimis aspere tractat: quamquam id senatu non invito facit: quo ego me libentius a curia et ab omni parte reipublicae subtraho. 6. In iudiciis ii sumus, qui fuimus. Domus celebratur ita, ut quum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode, de S. Clodio*: quem neque hoc tempore, neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. Ei tres sententiae taeterrimae in consilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat et retrahatur necesse est. Non enim ferunt homines. Et quia, quum apud suos diceret, paene

damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pompeii offensio nobis obstitit. Senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt. Sed hoc incommodum consolantur quotidianae damnationes inimicorum, in quibus me perlubente Servius allisus est, ceteri conciduntur. C. Cato concionatus est, comitia haberi non siturum, si sibi cum populo dies agendi essent exempti. Appius a Caesare nondum redierat. 7. Tuas mirifice litteras exspecto: atque adhuc clausum mare scio fuisse: sed quosdam venisse tamen Ostia dicebant, qui te unice laudarent plurimique in provincia fieri dicerent. Eosdem aiebant nuntiare, te prima navigatione transmissurum. Id cupio: et, quamquam teipsum scilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exspecto. Mi frater. vale.

VII. ARG. M. Cicero scribit de suo itinere, de Arcani aedificatione et de expectatione Quinti.

(Antii, Mercedino, Philippo cois. 698.)

MARCUS Q. FRATRI S.

A. d. III. Id. April. ante lucem hanc epistolam conscripseram, scripseramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem. Postridie autem in Laterio cogitabam: inde, quum in Arpinati quinque dies fuisset, ire in Pompeianum: rediens aspicere Cumanum, ut, quoniam in Non. Maias Miloni dies prodita est, prid. Non. Romae essem, teque, mi carissime et suavissime frater, ad eam diem (ut sperabam) viderem. Aedificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas quamprimumque venias.

VIII. ARG. De supplicatione Gabinio negata et suo fratris vivendi desiderio. (Romae, Marcellino, Philippo cons. 698.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. O litteras mihi tuas iucundissimas, expectatas, ac primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has scito litteras me solas accepisse post illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. Sed cetera (ut scribis) praesenti sermoni reserventur. Hoc tamen non queo differre. Id. Maiis senatus frequens divinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. Adiurat Procilius hoc nemini accidisse. Foris valde plauditur. Mihi quum sua sponte iucundum, tum iucundius, quod me absente (est enim εἰλικρινές iudicium) sine oppugnatione, sine gratia nostra. Eram Antii. 2. Quod Idibus et postridie fuerat dictum, de agro Campano actum iri, non est actum. In hac causa mihi aqua haeret. Sed plura quam constitueram. Coram enim. Vale, mi optime et optatissime frater, et advola. Idem te nostri rogant pueri: illud scilicet, caenabis, quum veneris.

IX. ARG. Librum suum de temporibus suis fratri placuisse gaudet, eius se negotium Pompeio commendasse et de ambitu SCtum in Afranii sententiam factum esse scribit.

(Romae, Pompeio II. Crasso II. cons. 699.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Placitum tibi esse librum meus suspicabar: tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. Quod me admones de nostra Urania, suadesque, ut meminerim Iovis orationem, quae est in extremo illo libro: ego vero memini, et illa omnia mihi magis scripsi, quam ceteris. 2. Sed tamen postridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad

Pompeium: quumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit: magnam spem attulit. Cum Crasso se dixit loqui velle: mihiq; ut idem facerem, suasit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi: suscepit rem: dixitque esse, quod Clodius hoc tempore cuperet per se et per Pompeium consequi: putare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione, quod vellem. Totum ei negotium permisi meque in eius potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus, adolescens nostri (ut scis) studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua: si minus per senatum, per populum libera, aut Byzantium aut ad Brogitarum aut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non nimium laboro, etiamsi minus assequor, quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est. Videntur negotium suscepisse. Si perficiunt, optime: sin minus, ad nostrum Iovem revertamur. 3. A. d. m. Id. Maii senatus consultum est factum de ambitu in Afranii sententiam, quam ego dixeram, quum tu adesses; sed magno cum gemitu senatus. Consules non sunt persecuti eorum sententias: qui Afranio quum essent assensi, addiderunt, ut praetores ita crearentur, ut dies LX privati essent. Eo die Catonem plane repudiarunt. Quid multa? tenent omnia: idque ita omnes intelligere volunt.

X. ARG. Respondet epistolae Quinti, qua se metuere scripserat, ne fratrem litteris suis interpellaret.

(Pompeio II. Crasso II. cons. 699.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Tu metuis, ne me interpellas? Primo, si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. An te Ate-

ius? Mehercule mihi docere videbaris istius generis humanitatem: qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero, ut me et appelles et interpelles et obloquare et colloquare, velim. Quid enim mihi suavius? Non mehercule quisquam *μονσοπάτακτος* libentius sua recentia poemata legit, quam ego te audio quacumque de re, publica, privata, rustica, urbana. Sed mea factum est insulsa verecundia, ut te proficiscens non tollerem. Opposuisti semel *ἀναντίλεκτον* * caussam, Ciceronis nostri valetudinem; conticui: iterum Cicerones; quievi. 2. Nunc mihi iucunditatis plena epistola hoc aspersit molestiae, quod videris, ne mihi molestus esses, veritus esse atque etiam nunc vereri. Litigare tecum, fas si esset: sed mehercule istuc si umquam suspicatus ero, nihil dicam aliud, nisi verebor, ne quando ego tibi, quum sum una, molestus sim. Video te ingemuisse. Sic fit, εἰ δ' ἐν αἰῶνι ἔζησας. Numquam enim dicam, ἔα πάσας. Marium autem nostrum in lecticam mehercule coniecissem, non illam regis Ptolemaei Anicianam. Memini enim, quum hominem portarem ad Baias, Neapoli, octophoro Aniciano, machaerophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, quum ille, ignarus sui comitatus, repente aperuit lecticam, et paene ille timore, ego risu corruui. Tunc, ut dico, certe sustulissem, ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis et humanissimi sermonis attingerem. Sed hominem infirmum in villam apertam, ac ne rudem quidem etiam nunc, invitare nolui. 3. Hoc verò mihi peculiare fuerit, hic etiam isto frui. Nam illorum praediorum scito mihi vicinum Marium lumen esse. Apud Anicium videbimus ut paratum sit. Nos enim ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus.

Habemus hanc philosophiam non ab Hymetto, sed ab area [Syra.] Marius [et] valetudine est et natura imbecillior. 4. De interpellatione tantum sumam a vobis temporis ad scribendum, quantum dabitis. Utinam nihil detis, ut potius vestra iniuria, quam ignavia mea cessem! De republica nimium te laborare doleo, et meliorem civem esse, quam Philoctetam, qui, accepta iniuria, illa spectacula quaerebat, quae tibi acerba esse video. Amabo te, advola: consolabor te et omnem abstergebo dolorem: et adduc, si me amas, Marium. Sed adproperate. Hortus domi est.

XI. ARG. De libertate Tenediis negata, de laudibus Quinti et de Lucretii ac Sallustii carminibus.

(Domitio, App. Pulchro coas. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Epistolam hanc convicio efflagitarunt codicilli tui. Nam res quidem ipsa et is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat. Sed quemadmodum, coram quum sumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolae nostrae debent interdum halucinari. 2. Tenediorum igitur libertas securi Tenedia praecisa est, quum eos praeter me et Bibulum et Calidium et Favonium nemo defenderet. 3. De te a Magnetibus * ab Sipylo mentio est honorifica facta, quum te unum dicerent postulationi L. Sextii Pansae restitisse. 4. Reliquis diebus, si quid erit, quod te scire opus sit, aut etiamsi nihil erit, tamen scribam quotidie aliquid. Prid. Id. (Aprilis) neque tibi, neque Pomponio deero. 5. Lucretii poemata, ut scribis, ita sunt, non multis luminibus ingenii, multae tamen artis. Sed quum veneris, virum te putabo,

si Sallustii Empedoclea legeris: hominem non putabo.
Vale.

XII. ARG. De Commageni regis causa a se acta et de litteris a Caesare ad se missis. (Domitio, App. Palchro cons. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Gaudeo tibi iucundas esse meas litteras, nec tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissem. Nam prid. Id., quum Appius senatum infrequentem coegisset, tantum fuit frigus, ut populi convicio coactus sit nos dimittere. 2. De Commageno rege, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et per se et per Pomponium blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum: eumque lusi iocose satis, neque solum illud extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrati Zeugmate, sed praeterea togam sum eius praetextam, quam erat adeptus Caesare consule, magno hominum risu cavillatus. 3. Quod nos * vult, inquam, renovare honores eisdem, quo minus togam praetextam quotannis interpolet, decernendum nihil censeo. Vos autem homines nobiles, qui Bostrenum praetextatum non ferebatis, Commagenum feretis? Genus vides et locum iocandi. Multa dixi in ignobilem regem: quibus totus est explosus. Quo genere commotus (ut dixi) Appius, totum me amplexatur. Nihil est enim facilius, quam reliqua discutere. Sed non faciam, ut illum offendam, ne imploret fidem Iovis Hospitalis, Graios omnes convocet, per quos mecum in gratiam rediit. 4. Theopompo satisfaciemus. De Caesare fugerat me ad te scribere. Video enim, quas tu litteras exspectaris. Sed ille scripsit ad Balbum, fasciculum illum episto-

larum, in quo fuerat et mea et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse: ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. Sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quae rescripsit his verbis: De Cicerone video te quiddam scripsisse, quod ego non intellexi: quantum autem coniectura consequerbar, id erat eiusmodi, ut magis optandum, quam sperandum putarem. 5. Itaque postea misi ad Caesarem eodem illo exemplo litteras. Iocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus. Ad quem ego rescripsi, nihil esse, quod posthac arcae nostrae fiducia conturbaret: lusique in eo genere et familiariter, et cum dignitate. Amor autem eius erga nos perferitur omnium nuntiis singularis. Et litterae quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu iungentur; reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu praebebis. Quamquam eiusmodi frigus impendebat, ut summum periculum esset, ne Appio suae aedes urerentur. [Vale.]

XIII. ARG. De rebus Id. Febr. in senatu actis, de Callisthene et Philisto historicis.

(Romae, Domitio, App. Pulchro cos. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Risi nivem atram: teque hilari animo esse et prompto ad iocandum, valde me iuvat. De Pompeio assentior tibi, vel tu potius mihi. Nam, ut scis, iampridem istum canto Caesarem. Mihi crede, in sinu est, neque ego discingor. 2. Cognosce nunc Idus. Decimus erat Caelio dies. Domitius ad numerum iudices non habuit. Vereor, ne homo taeter et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat. Nam noster Caelius valde oppugnatur a gente Clodia. Certi nihil

est adhuc: sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens: frequentes contra Syriaci publicani. Vehementer vexatus Gabinius: exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis persecuti. C. noster Lamia paullo ferocius, quum Domitius dixisset, Vestra culpa haec acciderunt, equites Romani: dissolute enim iudicatis: Nos iudicamus, vos laudatis, inquit. Actum est eo die nihil: nox dirimit. 3. Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, et quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi, ex Kal. Febr. usque ad Kal. Mart. legatis senatum quotidie dari. Ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. Sed tamen his comitialibus tribuni plebis de Gabinio se acturos esse dicunt. Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te. Sed, ut vides, res me ipsa deficit. 4. Itaque ad Callisthenem et ad Philistum redeo, in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium, quemadmodum Graeci aliquot locuti sunt. Siculus ille, capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides, sed utros eius habueris libros, (duo enim sunt corpora,) an utrosque, nescio. Me magis de Dionysio delectat. Ipse est enim veterator magnus, et perfamiliaris Philisto Dionysius. Sed quod ascribis, aggredierisne ad historiam? Me auctore potes. Et, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

XIV. ARG. Nuntiat se de *Republica* opus componere: Quinto operam suam in rebus eius pollicetur, M. Orfium et Trebatium commendat. (Domitio, App. Palschro cuss, 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Duas adhuc a te accepi epistolas: [quarum] alteram in ipso discessu nostro, alteram Arimino datam. Plures, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam: et eram in iisdem locis usque ad Kal. Iun. futurus. Scribebam illa, quae dixeram, πολιτικά: spissum sane opus et operosum: sed si ex sententia successerit, bene erit opera posita: sin minus, in illud ipsum mare deliciemus, quod spectantes scribimus. Aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus. 2. Tua mandata persequar diligenter et adiungendis hominibus et quibusdam non alienandis. Maximae mihi vero curae erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam, scilicet quotidie: sed inspiciam, quid discat, quam saepissime: et, nisi ille contemnet, etiam magistrum me ei profitebor: cuius rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio, Cicerone nostro minore perdocendo. 3. Tu, quemadmodum scribis, quod etiamsi non scriberes, facere te diligentissime tamen sciebam, facies scilicet, ut mea mandata digeras, persequare, conficias. Ego, quum Romam venero, nullum praetermittam Caesaris tabellarium, cui litteras ad te non dem. His diebus (ignosces) cui darem, fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, nostrum et pernecessarium, et quod est ex municipio Atellano: quod scis esse in fide nostra. Itaque eum tibi commendo in maiorem modum, hominem domi splendidum, gratiosum etiam extra domum: quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. Est tribunus militum in exercitu nostro. Gratum homi-

nem observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo. Vale.

XV a. ARG. Caesaris liberalitatem laudat, eius se studiosissimum proficitur. De eiusdem favore in Trebatium et Curtium. De reip. statu. (Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. A. d. iv. Non. Iun., quo die Romam veni, accepi tuas litteras, datas Placentiae: deinde alteras postridie, datas Laude* Nonis, cum Caesaris litteris, refertis omni officio, diligentia, suavitate. Sunt ista quidem magna, vel potius maxima. Habent enim vim magnam ad gloriam et ad summam dignitatem. Sed mihi crede, quem nosti, quod in istis rebus ego plurimi aestimo, id iam habeo, te scilicet primum tam inservientem communi dignitati: deinde Caesaris tantum in me amorem, quem omnibus his honoribus, quos me a se exspectare vult, antepono. Litterae vero eius una datae cum tuis; quarum initium est, quam suavis ei tuus adventus fuerit, et recordatio veteris amoris, deinde, se effecturum, ut ego in medio dolore ac desiderio tui te, quum a me abesses, potissimum secum esse laetarer: incredibiliter delectarunt. 2. Quare facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego vero ardenti quidem studio hoc fortasse efficiam, quod saepe viatoribus, quum properant, evenit, ut, si serius, quam voluerunt, forte surrexerint, properando etiam citius, quam si de multa nocte vigilassent, perveniant, quo velint: sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule saepe excitante, cursu corrigam tarditatem, tum equis, tum vero (quoniam

scribis poema ab eo nostrum probari) quadrigis poeticis. Modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? Sed videro. Fortasse enim (ut fit) vincet tuus amor omnes difficultates. 3. Trebatium quod ad se miserim, persalse et humaniter etiam gratias mihi agit. Negat enim, in tanta multitudine eorum, qui una essent, quemquam fuisse, qui vadium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi, (nam Domitius se derideri putasset, si esset a me rogatus: hoc enim est eius quotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu lusit Appium collegam, propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret:) sed in alterum annum. Id et Curtius ita volebat. 4. Tu, quemadmodum te censes oportere esse in republica et in nostris inimicitiis; ita et esse, et fore, auricula infima scito molliorem. 5. Res Romanae se sic habebant. Erat nonnulla spes comitiorum, sed incerta: erat aliqua suspicio dictaturae, ne ea quidem certa: summum otium forense, sed senescentis magis civitatis, quam acquiescentis. Sententia autem nostra in senatu eiusmodi, magis ut alii nobis assentiantur, quam nosmetipsi.

Τοιαῦθ' ὁ πλέμων πόλεμος ἐξεργάζεται.

XV b. ARG. Fratrem non vult ante tempus e provincia in Urbem redire: ac de ambitu iam admodum ingravescente conqueritur. (Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. ** Calamo et atramento temperato, charta etiam dentata res agetur. Scribis enim, te meas litteras superiores vix legere potuisse: in quo nihil eorum, mi

frater, fuit, quae putas. Neque enim occupatus eram, neque perturbatus nec iratus alicui: sed hoc facio semper, ut, quicumque calamus in manus meas venerit, eo sic utar, tamquam bono. 2. Verum attende nunc, mi optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quae tu in hac eadem brevi epistola *πραγματικῶς* valde scripsisti. De quo petis, ut ad te, nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens, germane fraterneque rescribam, id est, utrum voles, ut dixerimus, an ad expediendum te, si caussa sit, commorere: si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in qua sciscitarere, quid vellem: tamen, quum tibi permisurus essem, ut faceres, quod velles; ego ipse, quid vellem, ostenderem. In hac vero re hoc profecto quaeris, cuiusmodi illum annum, qui sequitur, exspectem: plane aut tranquillum nobis, aut certe munitissimum: quod quotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant, nec laborant * *, quod mea conscientia copiarumstrarum, quod Caesaris, quod Pompeii gratiam tenemus. Haec me, ut confidam, faciunt. Sin aliquis erumpet amentis hominis furor, omnia sunt ad eum frangendum expedita. 3. Haec ita sentio, iudico, ad te explorato scribo. Dubitare te, non assentatorie, sed fraterne veto. Quare suavitatis equidem nostrae fruendae caussa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras: sed illud malo tamen, quod putas, magis etiam; illa [me] etiam magni aestimo *ἀμφιλαφίαν* illam tuam, et expectationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius. Parva sunt, quae desunt, quo nostris quidem moribus, et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus. 4. Ambitus reddit immanis. Numquam fuit par. Idib.

Quint. foenus fuit - S - ex == coitione Memmii, quam cum Domitio habuit, Scaurum ut vinceret *. Messalla flaccet. Non dico *ὑπερβολικῶς*: vel H-S centies constituunt in praerogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunicii candidati compromiserunt, H-S quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere eius arbitratu, ut, qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. Quae quidem comitia gratuita si fuerint, ut putantur, plus unus Cato fuerit, quam omnes leges omnesque iudices.

XVI. ARG. Scribit de negotiis suis; quid in senatu actum; quae iudicia habita sint aut instent; materiam carminis scribendi, superata a Caesare Britannia, fratri gratulatur et, quid de suis versibus Caesar indiret, sciscitatur.

(Romae, Domitio, App. Pulchro cost. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Quum a me litteras librarii manu acceperis, ne paullum otii me habuisse iudicato, quum autem mea, paullum. Sic enim habeto, numquam me a caussis et iudiciis districtiorem fuisse, atque id anni tempore gravissimo et caloribus maximis. Sed haec (quoniam tu ita praescribis) ferenda sunt; neque committendum, ut aut spei, aut cogitationi vestrae ego videar defuisse: praesertim quum, tametsi id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam magnamque dignitatem sim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cuius animum offendamus, atque ut etiam ab his ipsis, qui nos cum Caesare tam coniunctos dolent, diligamur, ab aequis vero, aut etiam a propensis in hanc partem, vehementer et colamur et amemur. 2. De ambitu quum atrocissime ageretur in senatu multos dies, quod ita erant progres-

si candidati consulares, ut non esset ferendum: in senatu non fui. Statui ad nullam medicinam reipublicae sine magno praesidio accedere. 3. Quo die haec scripsi, Drusus erat de praevaricatione a tribunis aeriariis absolutus, in summa, quattuor sententiis, quum senatores et equites damnassent. Ego eodem die post meridiem Vatinius aderam defensurus. Ea res facilis est. Comitia in mensem Sept. reiecta sunt. Scauri iudicium statim exercebitur, cui nos non deerimus. *Συνδείπνους Σοφοκλείους*, quamquam a te actam fabellam video esse festive, nullo modo probavi. 4. Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit. O iucundas mihi tuas de Britannia litteras! Timebam Oceanum, timebam littus insulae. Reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei, quam timoris, magisque sum sollicitus expectatione ea, quam metu. Te vero *ὑπόθεσιν* scribendi egregiam habere video. Quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem vero ipsum imperatorem habes! Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis, adiuvabo et tibi versus, quos rogas, *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας* mittam. 5. Sed heus tu, celari videor a te. Quomodonam, mi frater, de nostris versibus Caesar? nam primum librum se legisse scripsit ad me ante, et prima sic, ut neget, se ne Graeca quidem meliora legisse. Reliqua ad quemdam locum *ῥαθυμότερα*. Hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum, aut *χαρακτήρ* non delectat? Nihil est, quod vereare. Ego enim ne pilo quidem minus me amabo. Hac de re *φιλαλήθως* et, ut soles, scribe fraterne.

M. TULLII CICERONIS
E P I S T O L A R U M
A D
Q U I N T U M F R A T R E M
L I B E R T E R T I U S .

I. ARG. In praediis Quinti se quaedam, maxime in aedificandi ratione correxisse commemorat, et ad quinque Quinti de variis rebus epistolas respondet; simul quaedam de rebus Romanis perscribit.

(Partim in Arpinati, partim Romae scr. Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

I. 4. Ego ex magnis caloribus (non enim meminimus maiores) in Arpinati summa cum amoenitate fluminis me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano a. d. iv. Idus Sept. fui. Ibi Messidium cum Philoxeno, aquamque, quam ii ducebant non longe a villa, belle sane fluentem vidi, praesertim maxima siccitate, uberioresque aliquanto sese collecturos esse dicebant. Apud Herum recte erat. In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorum. Sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia et ambulationem et aviarium. Villa mihi valde placuit,

propterea quod summam dignitatem pavementata porticus habebat: quod mihi nunc denique apparuit, posteaquam et ipsa tota patet et columnae politae sunt. Totum in eo est, (quod mihi erit curae,) tectorium ut concinnum sit. Pavimenta recte fieri videbantur. Camaras quasdam non probavi mutarique iussi. 2. Quo loco in porticu te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi, ut est, magis placebat. Neque enim satis loci esse videbatur atriolo: neque fere solet, nisi in his aedificiis fieri, in quibus est atrium maius: nec habere poterat adiuncta cubicula et eiusmodi membra. Nunc hoc vel honestate testudinis, vel valde bonum aestivum locum obtinebit. Tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. In balneariis assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, esset subiectum cubiculis. Subgrande cubiculum autem et hibernum altum valde probavi, quod et ampla erant et loco posita ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas, neque e regione Diphilus collocarat. Eas scilicet demolietur. Aliquando perpendiculo et linea discet uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore. Curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit. II. 3. Ex eo loco recta Vitularia via profecti sumus in Fufidianum fundum, quem tibi proximis nuntiis Arpini de Fufidio H-S cccccc emeramus. Ego locum aestate umbrosiorem vidi numquam, permultis locis aequam profluentem, et eam uberem. Quid quaeris? Iugera L prati Caesius irrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, mirifica suavitate te villam habiturum, piscina et salientibus additis, pa-

laestra, et silva viridicata. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. De eo quid videatur, ipse constitues. Calvus aiebat, aqua dempta, et eius aquae iure constituto, et servitute fundo illi imposita, tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Messidium mecum habui. Is se ternis nummis in pedem tecum transegisse dicebat: sese autem mensum pedibus aiebat passuum III CIO. Mihi plus visum est. Sed praestabo, sumptum nusquam melius posse poni. Chilonem arcessieram Venafro. Sed eo ipso die quattuor eius conservos et discipulos Venafri cuniculus oppresserat. 4. Idibus Sept. in Laterio fui. Viam perspexi, quae mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, praeter CL pass. Sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est ad Furinae, Satricum versus. Eo loco pulvis, non glarea iniecta est, et mutabitur, et ea viae pars valde acclivis est, sed intellexi aliter duci non potuisse, praesertim quum tu neque per Locustae, neque per Varronis velles ducere. Veluinus ante suum fundum prope munierat. Locusta non attigerat: quem ego Romae aggrediar et, ut arbitror, commovebo, et simul M. Taurum, quem tibi audio promisisse, qui nunc Romae erat, de aqua per fundum eius ducenda rogabo. 5. Nicephorum, villicum tuum, sane probavi; quaesivique ex eo, ecquid ei de illa aedificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandavisses. Tum is mihi respondit, se ipsum eius operis H-S XVI conductorem fuisse: sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium: itaque id se omisisse. Mihi hercule valde placet, te illa, ut constituerbas, addere: quamquam ea villa, quae nunc est, tamquam philosopha videtur esse, quae obiurget ceterarum villarum insaniam. Verumtamen illud additum

delectabit. Topiarium laudavi: ita omnia convestit hedera, qua basim villae, qua intercolumnia ambulationis; ut denique illi palliati topiariam facere videantur et hederam vendere. Iam ἀποδυτηρίῳ nihil alius, nihil muscosius. 6. Habes fere de rebus rusticis. Urbanam expolitionem urget ille quidem et Philotimus et Cincius: sed etiam ipse crebro intervisto: quod est facile factu. Quamobrem ea te cura liberatum volo. III. 7. De Cicerone quod me semper rogas, ignosco equidem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas. Non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam ipse amo. Atque utinam his diebus in Arpinati, quod et ipse cupierat, et ego non minus, mecum fuisset. Quod ad Pomponiam: si tibi videtur, scribas velim, quum aliquo exhibimus, eat nobiscum, puerumque ducat. Clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosum. Nam Romae respirandi non est locus. Id me scis antea gratis tibi esse pollicitum: quid nunc putas, tanta abs te mihi mercede proposita? 8. Venio nunc ad tuas litteras: quas pluribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati. Nam mihi uno die tres sunt redditae, et quidem, ut videbantur, eodem abs te datae tempore: una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset ascripta litteris, quam in Caesaris. Id facit Oppius nonnumquam necessario, ut, quum tabellarios constituerit mittere, litterasque a nobis acceperit, aliqua re nova impediatur, et necessario serius, quam constituerat, mittat, neque nos datis iam epistolis diem commutari curemus. 9. Scribis de Caesaris summo in nos amore. Hunc et tu fovebis et nos, quibuscumque poterimus, rebus augebimus. De Pompeio et facio diligenter et faciam quod mones. Quod tibi mea permissio man-

sionis tuae grata est, id ego, summo meo dolore et desiderio, tamen ex parte gaudeo. In Hippodamis et nonnullis aliis arcessendis quid cogites, non intelligo. Nemo istorum est, quin abs te munus, fundi suburbanis instar, exspectet. Trebatium vero meum quod isto admisceas, nihil est. Ego illum ad Caesarem misi, quia mihi iam satisfecit: si ipsi minus, praestare nihil debeo, teque item ab eo vindico et libero. Quod scribis te a Caesare quotidie plus diligi, immortaliter gaudeo. Balbum vero, qui est istius rei (quemadmodum scribis) adiutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari, teque ab illo, pergaudeo. 10. De tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio, et mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum esse rescripsit, meamque in rogando verecundiam obiurgavit. Si cui praeterea petiero, (id quod etiam Oppio dixi, ut ad illum scriberet,) facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui mihi * molesti sunt, sibi negari a me non facile patiuntur. Ego Curtium (id quod ipsi dixi) non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo diligo, quod litteris tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi. De Britannicis rebus, cognovi ex tuis litteris, nihil esse, nec quod metuamus, nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quae vis ad te Tironem scribere, negligentius ad te ante scribebam, quod omnia, minima, maxima, ad Caesarem mitti sciebam. IV. 11. Rescripsi epistolae maximae. Audi nunc de minuscule: in qua primum est de Clodii ad Caesarem litteris: in quo Caesaris consilium probo, quod tibi, amantissime petenti, veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum rescriberet. Alterum est de Calventii Marii oratione. Quod scribis, miror, tibi placere, me ad eum rescribere, praesertim quum il-

lam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes, tamquam dictata, perdiscant. Libros meos, quos exspectas, inchoavi: sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro et pro Plancio absolvi. Poema ad Caesarem, quod composueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam. 42. Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam bene comitatum esse venturum mecumque assidue usque ad Id. Maias futurum, id mihi pergratum perque iucundum erit. Quod me in eadem epistola, sicut saepe antea, cohortaris ad ambitionem et ad laborem; faciam equidem: sed quando vivemus? 43. Quarta epistola mihi reddita est Id. Sept., quam a d. iv. Id. Sext. * ex Britannia dederas. In ea nihil sane erat novi, praeter Erigonam: quam si ab Oppio accepero, scribam ad te, quid sentiam: nec dubito, quin mihi placitura sit. Et, quod praeterii, de eo, quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Caesarem: ego vero facile patior ita Caesarem existimare, illum quam maximum fuisse plausum. Et prorsus ita fuit: et tamen ille plausus, qui illi datur, quodammodo nobis videtur dari. 44. Reddita est etiam mihi pervetus epistola, sed sero allata, in qua de aede Telluris et de porticu Catuli me admones. Fit utrumque diligenter. Ad Telluris quidem etiam tuam statuam locavi. Item de hortis quod me admones: nec fui umquam valde cupidus, et nunc domus supeditat mihi hortorum amoenitatem. Romam quum venissem a. d. xiii. Kal. Octob., absolutum offendi in aedibus tuis tectum: quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum: id non honeste vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster,

dum ego absum, non cessavit apud rhetorem. De eius eruditione quod labores, nihil est, quoniam ingenium eius nosti: studium ego video. Cetera eius suscipio, ut me putem praestare debere. V. 45. Gabinium tres adhuc factiones postulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui iam de maiestate postulavit: Ti. Nero cum bonis subscriptoribus: C. Memmius tribunus plebis cum L. Capitone. Ad Urbem accessit a. d. xii. Kal. Octobr. Nihil turpius, nec desertius. Sed his iudiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis non erat postulatus. Pompeius a me valde contendit de reditu in gratiam: sed adhuc nihil profecit: nec, si ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas litteras vehementer expecto. 46. Quod scribis te audisse, in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est. Eiusmodi enim pactiones in ea coitione factae sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse debuerit: et simul mihi committendum non fuit, ut his coitionibus interesssem, quibus Messalla excluderetur; cui quidem vehementer satisfacioribus omnibus: ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi multa iam feci, quae voluit, quaeque a me petivit. Scaurum beneficio defensionis valde obligavi. Adhuc erat valde incertum, et quando comitia, et qui consules futuri essent. 47. Quum hanc iam epistolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt a. d. xi. Kal. Oct. * vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis litteris! sed quo erant suaviores, eo maiorem dolorem illius ille casus afferebat. Sed ad tuas venio litteras. Primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, praesertim quum, ut scribis, cum Caesare communicaris. Op-

pium miror quidquam cum Publilio: mihi enim non placuerat. 18. Quod interiore epistola scribis, me Idib. Sept. Pompeio legatum iri: id ego non audiui, scripsique ad Caesarem, Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse, nec ad Oppium. Quo consilio? Quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Bibuli erant. Cum eo enim coram Caesare egerat, ad Oppium scripserat. Ego vero nullas *δεντέρας* *απορίδας* habere possum in Caesaris rebus. Ille mihi secundum te et liberos nostros ita est, ut sit paene par. Videor id iudicio facere. Iam enim debeo: sed tamen amore sum incensus.

VI. 19. Quum scripsissem haec infima, quae sunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad caenam, quum Pomponia foras caenaret. Dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paullo ante acceperat, Aristophaneo modo vaide mehercule et suavem et gravem: qua sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes eum mihi esse affixum, tamquam magistro. Quam illum epistolae illae delectarunt! quam me! Nihil puero illo suavius, nihil nostri amanti. Hoc inter caenam Tironi dictavi, ne mirerem alia manu esse. 20. Annali litterae tuae pergratae fuerunt, quod et curares de se diligenter, et tamen consilio severissimo iuwares. P. Servilius pater ex litteris, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Caesarem humanissime diligentissimeque locutus esses. 21. Quum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est, Hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere, me miratum esse, illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis litteris ad te profisceretur: illud scribo, mihi molestum fuisse. Iam

enim diu cogitaveram, ex eo, quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset, quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem: quod mehercule hisce litteris, quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod si in alicuius manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me et Salvio et Labeoni reservabam. Labeo aut tarde proficiscetur aut hic manebit. Hippodamus ne nuncquidem, quid velim, rogavit. 22. T. Pinarius amabiles ad me de te litteras mittit: se maxime litteris, sermonibus, caenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit, fraterque eius mecum est multum. Quare, ut instituisti, complectere adolescentem. VII. 23. Quod multos dies epistolam in manibus habui, propter commorationem tabellariorum, ideo multa coniecta sunt, aliud alio tempore, velut hoc. T. Anicius mihi saepe iam dixit, sese tibi, suburbanum si quod invenisset, non dubitaturum esse emere. In eius sermone ego utrumque soleo admirari, et te de suburbano emendo, quum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam aliam in sententiam scribere, et, quum ad illum scribas, nihil te recordari de se, de epistolis illis, quas in Tusculano eius tu mihi ostendisti, nihil de praeceptis Epicharmi, γνῶθι, πῶς ἄλλω κίχρηται: totum denique vultum, animum, sermonem eius: quemadmodum coniicio, quasi—: sed haec tu videris. 24. De suburbano, cura, ut sciam, quid velis: et simul, ne quid ille turbet, vide. Quid praeterea? Quid? etiam. Gabinius a. d. iv. Kal. Octobr. noctu in Urbem introivit: et hodie H. viii., quum edicto C. Alfii de maiestate eum adesse oporteret, concursu magno et odio universi populi paene afflictus est. Nihil illo turpius. Proximus est tamen Piso. Itaque mirifi-

cum *ἐμβόλιον* cogito in secundum librorum meorum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset: quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset. 25. Ex Britannia Caesar ad me Kal. Sept. dedit litteras: quas ego accepi a. d. iv. Kalend. Octobr. satis commodas de Britannicis rebus: quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, scribit, se sine te fuisse, quum ad mare accesserit. Ad eas ego ei litteras nihil rescripsi, ne gratulandi quidem caussa, propter eius luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

II. ARG. Gabinium et in senatu, et a Memmio tribuno pl. in concionibus vexatum esse, ac de iudicio eius proxime futuro, commemorat. Deinde, qui de ambitu rei sint, quae comitiorum spes sit, demonstrat. (Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. A. d. vi. Id. Octob. Salvius Ostiam vesperinavi profectus erat cum his rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius, sic, ut Calidio verbum facere pro eo non lieuerit. Postridie autem eius diei, qui erat tum futurus, quum haec scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium et Ti. Neronem et C. et L. Antonios, M. F. Putabamus fore, ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quaeris? Probe premitur, nisi noster Pompeius, diis hominibusque invitis, negotium everterit. 2. Cognosce nunc hominis audaciam, et aliquid in republica perditum delectare. Quum Gabinius, quacumque veniebat, triumphum se postulare dixisset, subitoque bonus

imperator noctu in Urbem, hostium plane, invasis-
 set, in senatum se non committebat. Interim ipso
 decimo die, quo ipsum oportebat hostium numerum
 et militum renuntiare, in re haesit, summa infre-
 quentia. Quum vellet exire, a consulibus retentus
 est: introducti publicani. Homo undique actus quum
 a me maxime vulneraretur, non tulit, et me trementi
 voce exsulem appellavit. Hic, (o dii! nihil umquam
 honorificentius nobis accidit,) consurrexit senatus
 cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus eius accede-
 ret: pari clamore atque impetu publicani. Quid
 quaeris? omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt.
 Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen
 teneo ab accusando vix mehercule: sed tamen teneo,
 vel quod nolo cum Pompeio pugnare, (satis est, quod
 instat de Milone,) vel quod iudices nullos habemus.
 Ἀπότρυγχα formido: addo etiam malevolentiam ho-
 minum, et timeo, ne illi, me accusante, aliquid acci-
 dat; nec despero rem et sine me et nonnihil per me
 confici posse. 3. De ambitu postulati sunt omnes,
 qui consulatum petunt: a Memmio Domitius, a Q.
 Curtio, bono et erudito adolescente, Memmius, a
 Q. Pompeio Messalla, a Triario Scaurus. Magna in
 motu res est, propterea quod aut hominum aut legum
 interitus ostenditur. Opera datur, ut iudicia ne fiant.
 Res videtur spectare ad interregnum. Consules co-
 mitia habere cupiunt: rei nolunt, et maxime Mem-
 mius, quod Caesaris adventu sperat se futurum con-
 sulem. Sed mirum in modum iacet. Domitius cum
 Messalla certus esse videbatur. Scaurus refrixerat.
 Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro
 successurum: qui quidem mirificus illo die (quod
 paene praeterii) fuit in Gabinium: accusavit maie-

statis; nomina data, quum ille verbum nullum. Habes forensia. Domi recte, et ipsa domus a redemptoribus tractatur non indiligenter. Vale.

III. ARG. De rebus domesticis nonnulla: comitiorum dilationes: Gabinius de ambitu reus: et Ciceronis Q. filii in rethore audiendo diligentia. (Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Occupationum mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. Ita, quidquid conficio aut cogito, in ambulationis fere tempus confero. Negotia nostra sic se habent: domestica vero, ut volumus. Valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur: et nos, et inter se amant. Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus: sed tua ad perfectum iam res rustica Arcani et Laterii. Praeterea de aqua et via nihil praetermisi quadam epistola, quin enucleate ad te perscriberem. Sed me illa cura sollicitat angitque vehementer, quod dierum iam amplius L. intervallo nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis, non modo litterarum, sed ne rumoris quidem affluxit. Me autem iam et mare istuc et terra sollicitat: neque desino (ut fit in amore) ea, quae minime volo, cogitare. Quare non equidem iam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis scribas, (numquam enim, quum potes, praetermittis,) sed hoc te scire volo, nihil fere umquam me sic exspectasse, ut, quum haec scribebam, litteras tuas. 2. Nunc cognosce ea, quae sunt in republica. Comitiorum quotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus, magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia sunt consules propter suspicionem patetorum a candidatis praemiorum. Candidati consu-

lares quattuor, omnes rei; caussae sunt difficiles: sed enitemur, ut Messalla noster salvus sit, quod est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente privigno Memmio, fratre Caecilio Sullae filio. Contradixit L. Torquatus: omnibusque libentibus non obtinuit. 3. Quaeris, quid fiat de Gabinio? Sciemus de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum, maxime testibus caeditur: accusatoribus frigidissimis uritur*: consilium varium; quaesitor gravis et firmus, Alfius; Pompeius vehemens in iudicibus rogandis. Quid futurum sit, nescio: locum tamen illi in civitate non video. Animum praebeo ad illius perniciem moderatum, ad rerum eventum lenissimum. 4. Habes fere de omnibus rebus. Unum illud addam. Cicero tuus nosterque summo studio est Paeonii sui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati et boni. Sed nostrum instituendi genus esse paullo eruditius et *ῥητορικώτερον*, non ignoras. Quare neque ego impediri Ciceronis iter atque illam disciplinam volo, et ipse puer magis illo declamatorio genere duci et delectari videtur. In quo quoniam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris itineribus; eodem enim perventurum esse confidimus. Sed tamen, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nostram rationem consuetudinemque inducemus. Magna enim nobis a te proposita merces est, quam certe nostra culpa numquam minus assequemur. Quibus in locis et qua spe hie-maturus sis, ad me quam diligentissime scribas velim. Vale.

IV. ARG. De Gabinio absoluto perscribit et, quare nec eum accusarit, nec defenderit, sed tantum testimonium contra eum dixerit, ostendit: addit de versibus Quinti et bibliotheca.

(Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Gabinius absolutus est. Omnino nihil accusatore Lentulo subscriptoribusque eius infantius; nihil illo consilio sordidius. Sed tamen nisi incredibilis contentio, et preces Pompeii, dictaturae etiam rumor plenus timoris fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui tamen illo accusatore, illoque consilio sententiis condemnatus sit XXXII, quum LXX tulissent. Est omnino tam gravi fama hoc iudicium, ut videatur reliquis iudiciis periturus, et maxime de pecuniis repetundis. Sed vides nullam esse rempublicam, nullum senatum, nulla iudicia, nullam in nullo nostrum dignitatem. Quid plura de iudiciis? Duo praetorii sederunt, Domitius Calvinus, is aperte absolvit, ut omnes viderent, et Cato, is, diremptis tabellis, de circulo se subduxit et Pompeio primus nuntiavit. 2. Aiunt nonnulli, Salustius item, me oportuisse accusare. Iis ego iudiciis committerem? Quid essem, si me agente esset elapsus? Sed me alia moverunt. Non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen: in Urbem introisset: ad inimicitias res venisset: cum Aesernino Samnite Pacidianus comparatus viderer, auriculam fortasse mordicus abstulisset. Cum Clodio quidem certe rediisset in gratiam. Ego vero meum consilium (si praesertim tu non improbas) vehementer approbo. Ille, quum a me singularibus meis studiis ornatus esset, quumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia, tamen in republica me a se

dissentientem non tulit, (nihil dicam gravius,) et minus potens eo tempore, quid in me florentem posset, ostendit. Nunc, quum ego ne curem quidem multum posse, res quidem publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? Sic enim faciendum fuisset. Non existimo te putare, id mihi suscipiendum fuisse. 3. Alterutrum, inquit idem Salustius, defendisses: idque Pompeio contenti dedisses. Etenim vehementer orabat. Lepidum amicum Salustium, qui mihi inimicitias putet periculosas subeundas fuisse aut infamiam sempiternam! Ego vero hac mediocritate delector: ac mihi illud iucundum est, quod, quum testimonium secundum fidem et religionem gravissime dixissem, reus dixit, si in civitate licuisset sibi esse, mihi se satisfacturum, neque me quidquam interrogavit. 4. De versibus, quos tibi a me scribi vis, deest mihi quidem opera, quae non modo tempus, sed etiam animum vacuum ab omni cura desiderat; sed abest etiam *ἐργασιασμός*: non enim sumus omnino sine cura venientis anni: etsi sumus sine timore. Simul et illud (sine ulla mehercule ironia loquor) tibi istius generis in scribendo priores partes tribuo, quam mihi. 5. De bibliotheca tua Graeca supplenda, libris commutandis, Latinis comparandis: valde velim ista confici, praesertim quum ad meum quoque usum spectent. Sed ego, mihi ipsi ista per quem agam, non habeo. Neque enim venalia sunt, quae quidem placeant, et confici, nisi per hominem et peritum et diligentem, non possunt. Chrysippo tamen imperabo, et cum Tyrannione loquar. De fisco quid egerit Scipio, quaeram. Quod videbitur rectum esse, curabo. De Ascatione, tu vero, quod voles, facies: me nihil interpono.

De suburbano, quod non properas, laudo: ut tu habeas, hortor. 6. Haec scripsi a. d. ix. Kalend. Novemb., quo die ludi mittebantur, in Tusculanum proficiscens, ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis: ea re non longius, quam vellem, quod Pomptinio ad triumphum a. d. iii. Non. Novemb. volebam adesse. Etenim erit nescio quid negotioli. Nam Cato et Servilius praetores prohibitu-
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000
 1005
 1010
 1015
 1020
 1025
 1030
 1035
 1040
 1045
 1050
 1055
 1060
 1065
 1070
 1075
 1080
 1085
 1090
 1095
 1100
 1105
 1110
 1115
 1120
 1125
 1130
 1135
 1140
 1145
 1150
 1155
 1160
 1165
 1170
 1175
 1180
 1185
 1190
 1195
 1200
 1205
 1210
 1215
 1220
 1225
 1230
 1235
 1240
 1245
 1250
 1255
 1260
 1265
 1270
 1275
 1280
 1285
 1290
 1295
 1300
 1305
 1310
 1315
 1320
 1325
 1330
 1335
 1340
 1345
 1350
 1355
 1360
 1365
 1370
 1375
 1380
 1385
 1390
 1395
 1400
 1405
 1410
 1415
 1420
 1425
 1430
 1435
 1440
 1445
 1450
 1455
 1460
 1465
 1470
 1475
 1480
 1485
 1490
 1495
 1500
 1505
 1510
 1515
 1520
 1525
 1530
 1535
 1540
 1545
 1550
 1555
 1560
 1565
 1570
 1575
 1580
 1585
 1590
 1595
 1600
 1605
 1610
 1615
 1620
 1625
 1630
 1635
 1640
 1645
 1650
 1655
 1660
 1665
 1670
 1675
 1680
 1685
 1690
 1695
 1700
 1705
 1710
 1715
 1720
 1725
 1730
 1735
 1740
 1745
 1750
 1755
 1760
 1765
 1770
 1775
 1780
 1785
 1790
 1795
 1800
 1805
 1810
 1815
 1820
 1825
 1830
 1835
 1840
 1845
 1850
 1855
 1860
 1865
 1870
 1875
 1880
 1885
 1890
 1895
 1900
 1905
 1910
 1915
 1920
 1925
 1930
 1935
 1940
 1945
 1950
 1955
 1960
 1965
 1970
 1975
 1980
 1985
 1990
 1995
 2000
 2005
 2010
 2015
 2020
 2025
 2030
 2035
 2040
 2045
 2050
 2055
 2060
 2065
 2070
 2075
 2080
 2085
 2090
 2095
 2100
 2105
 2110
 2115
 2120
 2125
 2130
 2135
 2140
 2145
 2150
 2155
 2160
 2165
 2170
 2175
 2180
 2185
 2190
 2195
 2200
 2205
 2210
 2215
 2220
 2225
 2230
 2235
 2240
 2245
 2250
 2255
 2260
 2265
 2270
 2275
 2280
 2285
 2290
 2295
 2300
 2305
 2310
 2315
 2320
 2325
 2330
 2335
 2340
 2345
 2350
 2355
 2360
 2365
 2370
 2375
 2380
 2385
 2390
 2395
 2400
 2405
 2410
 2415
 2420
 2425
 2430
 2435
 2440
 2445
 2450
 2455
 2460
 2465
 2470
 2475
 2480
 2485
 2490
 2495
 2500
 2505
 2510
 2515
 2520
 2525
 2530
 2535
 2540
 2545
 2550
 2555
 2560
 2565
 2570
 2575
 2580
 2585
 2590
 2595
 2600
 2605
 2610
 2615
 2620
 2625
 2630
 2635
 2640
 2645
 2650
 2655
 2660
 2665
 2670
 2675
 2680
 2685
 2690
 2695
 2700
 2705
 2710
 2715
 2720
 2725
 2730
 2735
 2740
 2745
 2750
 2755
 2760
 2765
 2770
 2775
 2780
 2785
 2790
 2795
 2800
 2805
 2810
 2815
 2820
 2825
 2830
 2835
 2840
 2845
 2850
 2855
 2860
 2865
 2870
 2875
 2880
 2885
 2890
 2895
 2900
 2905
 2910
 2915
 2920
 2925
 2930
 2935
 2940
 2945
 2950
 2955
 2960
 2965
 2970
 2975
 2980
 2985
 2990
 2995
 3000
 3005
 3010
 3015
 3020
 3025
 3030
 3035
 3040
 3045
 3050
 3055
 3060
 3065
 3070
 3075
 3080
 3085
 3090
 3095
 3100
 3105
 3110
 3115
 3120
 3125
 3130
 3135
 3140
 3145
 3150
 3155
 3160
 3165
 3170
 3175
 3180
 3185
 3190
 3195
 3200
 3205
 3210
 3215
 3220
 3225
 3230
 3235
 3240
 3245
 3250
 3255
 3260
 3265
 3270
 3275
 3280
 3285
 3290
 3295
 3300
 3305
 3310
 3315
 3320
 3325
 3330
 3335
 3340
 3345
 3350
 3355
 3360
 3365
 3370
 3375
 3380
 3385
 3390
 3395
 3400
 3405
 3410
 3415
 3420
 3425
 3430
 3435
 3440
 3445
 3450
 3455
 3460
 3465
 3470
 3475
 3480
 3485
 3490
 3495
 3500
 3505
 3510
 3515
 3520
 3525
 3530
 3535
 3540
 3545
 3550
 3555
 3560
 3565
 3570
 3575
 3580
 3585
 3590
 3595
 3600
 3605
 3610
 3615
 3620
 3625
 3630
 3635
 3640
 3645
 3650
 3655
 3660
 3665
 3670
 3675
 3680
 3685
 3690
 3695
 3700
 3705
 3710
 3715
 3720
 3725
 3730
 3735
 3740
 3745
 3750
 3755
 3760
 3765
 3770
 3775
 3780
 3785
 3790
 3795
 3800
 3805
 3810
 3815
 3820
 3825
 3830
 3835
 3840
 3845
 3850
 3855
 3860
 3865
 3870
 3875
 3880
 3885
 3890
 3895
 3900
 3905
 3910
 3915
 3920
 3925
 3930
 3935
 3940
 3945
 3950
 3955
 3960
 3965
 3970
 3975
 3980
 3985
 3990
 3995
 4000
 4005
 4010
 4015
 4020
 4025
 4030
 4035
 4040
 4045
 4050
 4055
 4060
 4065
 4070
 4075
 4080
 4085
 4090
 4095
 4100
 4105
 4110
 4115
 4120
 4125
 4130
 4135
 4140
 4145
 4150
 4155
 4160
 4165
 4170
 4175
 4180
 4185
 4190
 4195
 4200
 4205
 4210
 4215
 4220
 4225
 4230
 4235
 4240
 4245
 4250
 4255
 4260
 4265
 4270
 4275
 4280
 4285
 4290
 4295
 4300
 4305
 4310
 4315
 4320
 4325
 4330
 4335
 4340
 4345
 4350
 4355
 4360
 4365
 4370
 4375
 4380
 4385
 4390
 4395
 4400
 4405
 4410
 4415
 4420
 4425
 4430
 4435
 4440
 4445
 4450
 4455
 4460
 4465
 4470
 4475
 4480
 4485
 4490
 4495
 4500
 4505
 4510
 4515
 4520
 4525
 4530
 4535
 4540
 4545
 4550
 4555
 4560
 4565
 4570
 4575
 4580
 4585
 4590
 4595
 4600
 4605
 4610
 4615
 4620
 4625
 4630
 4635
 4640
 4645
 4650
 4655
 4660
 4665
 4670
 4675
 4680
 4685
 4690
 4695
 4700
 4705
 4710
 4715
 4720
 4725
 4730
 4735
 4740
 4745
 4750
 4755
 4760
 4765
 4770
 4775
 4780
 4785
 4790
 4795
 4800
 4805
 4810
 4815
 4820
 4825
 4830
 4835
 4840
 4845
 4850
 4855
 4860
 4865
 4870
 4875
 4880
 4885
 4890
 4895
 4900
 4905
 4910
 4915
 4920
 4925
 4930
 4935
 4940
 4945
 4950
 4955
 4960
 4965
 4970
 4975
 4980
 4985
 4990
 4995
 5000
 5005
 5010
 5015
 5020
 5025
 5030
 5035
 5040
 5045
 5050
 5055
 5060
 5065
 5070
 5075
 5080
 5085
 5090
 5095
 5100
 5105
 5110
 5115
 5120
 5125
 5130
 5135
 5140
 5145
 5150
 5155
 5160
 5165
 5170
 5175
 5180
 5185
 5190
 5195
 5200
 5205
 5210
 5215
 5220
 5225
 5230
 5235
 5240
 5245
 5250
 5255
 5260
 5265
 5270
 5275
 5280
 5285
 5290
 5295
 5300
 5305
 5310
 5315
 5320
 5325
 5330
 5335
 5340
 5345
 5350
 5355
 5360
 5365
 5370
 5375
 5380
 5385
 5390
 5395
 5400
 5405
 5410
 5415
 5420
 5425
 5430
 5435
 5440
 5445
 5450
 5455
 5460
 5465
 5470
 5475
 5480
 5485
 5490
 5495
 5500
 5505
 5510
 5515
 5520
 5525
 5530
 5535
 5540
 5545
 5550
 5555
 5560
 5565
 5570
 5575
 5580
 5585
 5590
 5595
 5600
 5605
 5610
 5615
 5620
 5625
 5630
 5635
 5640
 5645
 5650
 5655
 5660
 5665
 5670
 5675
 5680
 5685
 5690
 5695
 5700
 5705
 5710
 5715
 5720
 5725
 5730
 5735
 5740
 5745
 5750
 5755
 5760
 5765
 5770
 5775
 5780
 5785
 5790
 5795
 5800
 5805
 5810
 5815
 5820
 5825
 5830
 5835
 5840
 5845
 5850
 5855
 5860
 5865
 5870
 5875
 5880
 5885
 5890
 5895
 5900
 5905
 5910
 5915
 5920
 5925
 5930
 5935
 5940
 5945
 5950
 5955
 5960
 5965
 5970
 5975
 5980
 5985
 5990
 5995
 6000
 6005
 6010
 6015
 6020
 6025
 6030
 6035
 6040
 6045
 6050
 6055
 6060
 6065
 6070
 6075
 6080
 6085
 6090
 6095
 6100
 6105
 6110
 6115
 6120
 6125
 6130
 6135
 6140
 6145
 6150
 6155
 6160
 6165
 6170
 6175
 6180
 6185
 6190
 6195
 6200
 6205
 6210
 6215
 6220
 6225
 6230
 6235
 6240
 6245
 6250
 6255
 6260
 6265
 6270
 6275
 6280
 6285
 6290
 6295
 6300
 6305
 6310
 6315
 6320
 6325
 6330
 6335
 6340
 6345
 6350
 6355
 6360
 6365
 6370
 6375
 6380
 6385
 6390
 6395
 6400
 6405
 6410
 6415
 6420
 6425
 6430
 6435
 6440
 6445
 6450
 6455
 6460
 6465
 6470
 6475
 6480
 6485
 6490
 6495
 6500
 6505
 6510
 6515
 6520
 6525
 6530
 6535
 6540
 6545
 6550
 6555
 6560
 6565
 6570
 6575
 6580
 6585
 6590
 6595
 6600
 6605
 6610
 6615
 6620
 6625
 6630
 6635
 6640
 6645
 6650
 6655
 6660
 6665
 6670
 6675
 6680
 6685
 6690
 6695
 6700
 6705
 6710
 6715
 6720
 6725
 6730
 6735
 6740
 6745
 6750
 6755
 6760
 6765
 6770
 6775
 6780
 6785
 6790
 6795
 6800
 6805
 6810
 6815
 6820
 6825
 6830
 6835
 6840
 6845
 6850
 6855
 6860
 6865
 6870
 6875
 6880
 6885
 6890
 6895
 6900
 6905
 6910
 6915
 6920
 6925
 6930
 6935
 6940
 6945
 6950
 6955
 6960
 6965
 6970
 6975
 6980
 6985
 6990
 6995
 7000
 7005
 7010
 7015
 7020
 7025
 70

que dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat. Hi libri quum in Tusculano mihi legerentur audiente Salustio: admonitus sum ab illo, multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de republica, praesertim quum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis et is, qui in maximis versatus in republica rebus essem. Quae tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse. Oratorium sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle a me removisse; ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem: Aristotelem denique, quae de republica et praestante viro scribat, ipsum loqui. 2. Commovit me, et eo magis, quod maximos motus nostrae civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores, quam illorum aetas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne, in nostra tempora incurrens, offenderem quempiam. Nunc et id vitabo, et loquar ipse tecum, et tamen illa, quae institueram, ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim te existimaturum a me libros illos non sine aliquo meo stomacho esse relictos. 3. Caesaris amore, quem ad me perscripsit, unice delector: promissis his, quae ostendit, non valde pendeo: nec honores sitio nec desidero gloriam; magisque eius voluntatis perpetuitatem, quam promissorum exitum exspecto. Vivo tamen in ea ambitione et labore, tamquam id, quod non postulo, exspectem. 4. Quod me de faciendo versibus rogas, incredibile est, mi frater, quam egeam tempore: nec sane satis commoveor animo ad ea, quae vis, canenda. Ὑποθίσκεις vero ad ea, quae ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnes isto eloquendi et exprimendi genere superasti, a me petis? Facerem tamen, ut possem: sed (quod te

minime fugit) opus est ad poema quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco equidem me ab omni reipublicae cura, dedoque litteris: sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor, nullam esse rempublicam, nulla iudicia; nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari, aut domesticis litteris sustentari; illud vero, quod a puero adamaram,

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπεύροχον ἔμμεναι ἄλλων,

totum occidis: inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos, meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum: unumque ex omnibus Caesarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam (sicut alii putant) hunc unum esse, qui vellet. Quorum tamen nihil est eiusmodi, ut ego me non multa consolatione quotidie leniam: sed illa erit consolatio maxima, si una erimus: nunc ad illa vel gravissimum accedit tui desiderium. 5. Gabinium si, ut Pansa putat oportuisse, defendissem, concidissem: qui illum oderunt, (hi sunt toti ordines,) propter quem oderunt, meipsum odisse coepissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent. Et in omni summa, ut mones, valde me ad otium pacemque converto. 6. De libris Tyrannio est cessator. Chrysippo dicam. Sed res operosa est et hominis perdiligentis. Sentio ipse, qui in summo studio nihil assequor. De Latinis vero, quo vertam me, nescio; ita mendose et scribuntur et veneunt: sed tamen, quod fieri poterit, non negligam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est: et qui omnia adiu-

rant, debere tibi valde renuntiant. Ab aerario pute confectum esse, dum absum.

(Quae sequitur pars epistolae, vulgo locum habet epistolae sextae, sed ob verba ultima a Schützio recte superiori adiuncta est.)

7. Quattuor tragoedias xvi diebus absolvisse quum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? et κλέος quæris, quum Electram et Troadem scripseris? Cessator esse noli: et illud γνῶθι σεαυτίον noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus. Sed et istas et Erigonam mihi velim mittas. Habes ad duas epistolas proximas.

VII. ARG. Romae ingentem proluviem fuisse scribit.
(In Tusculano, Demitio, App. Palchro coss. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Romae, et maxime Appia ad Martis, mira proluviæ. Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ: magna vis aquæ usque ad piscinam publicam. Viget illud Homeri,

Ἥμαί' ὀπωρινῶ, ὅτε λαβρότατον χεῖρ ὕδωρ
Ζεὺς, ὅτε δὴ γ' ἄνδρεςσι κοτεσσάμενος χαλεπαίνει,

Cadit enim in absolutionem Gabinii

οἱ βίη εἰν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
ἐκ δὲ δίκην ἐλάσσωσι, θεῶν ὅπιν οὐκ ἀλέγοντες.

Sed hæc non curare decrevi. 2. Romam quum venero, quæ perspexerō, scribam ad te, et maxime de dictatura, et ad Labienum et ad Ligurium litteras dabo. Hanc scripsi ante lucem, ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, quum esses Sami, curasse faciendum. Vale, mi suavissime et optime frater.

VIII. ARG. De perferendis militiae molestiis et cautione in litteris dandis adhibenda; de carmine ad Caesarem componendo; de spe candidatorum consulatus; de dictaturae timore; de Serrani funere, et de Milonis ludis.

(Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

1. Superiori epistolae quod respondeam, nihil est, quae plena stomachi et querelarum est: quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labienodidisse; qui adhuc non venerat. Delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo, ut in istis molestiis et laboribus et desideriis recordere, consilium nostrum quod fuerit perfectionis tuae. Non enim commoda quaedam sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat, quod discessu nostro emendum putaremus? Praesidium firmissimum petebamus et optimi et potentissimi viri benevolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. Plura ponuntur in spe, quam in pecuniis: reliqua ad iacturam struantur. Quare si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri et spei, facilius istos militiae labores ceteraque, quae te offendant, feres: et tamen, quum voles, depones. Sed eius rei maturitas nequedum venit, et tamen iam appropinquat. 2. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis litteris committas, quod, si prolatum sit, moleste feramus. Multa sunt, quae ego nescire malo, quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo scribam, quum (ut spero) se Cicero meus belle habebit. Tu velim cures, ut sciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus: Caesarisne tabellariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni. Ubi enim isti sint Nervii, et quam longe

absint, nescio. 3. De virtute et gravitate Caesaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua accepi voluptatem. Quod me institutum ad illum poema iubes perficere; etsi distentus quum opera, tum animo sum multo magis; quoniam tamen ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Caesar, me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum, idque perficiam his supplicationum otiosis diebus: quibus Messallam iam nostrum reliquosque molestia levatos, vehementer gaudeo: eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messallam Caesari praestabo. Sed Memmius in adventu Caesaris habet spem: in quo illum puto errare: hic quidem friget. Scaurum autem iampridem Pompeius abiecit. 4. Res prolatae. Ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris iniucundus bonis: mihi etiam magis, quae loquuntur. Sed tota res et timetur et refrigescit. Pompeius plane se negat velle: antea ipse mihi non negabat. Hirrus auctor fore videtur. O dii, quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iunianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. Velit, nolit, scire difficile est. Hirro tamen agente, nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de republica nihil loquebantur. Agebatur quidem certe nihil. 5. Serrani Domestici filii funus perluctuosum fuit a. d. viii. Kalend. Decemb. Laudavit pater scripto meo. 6. Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit, et omnia Guttae, dicitque se perfecturum, ut in illo Caesar incumberet. Hoc horret Milo, nec iniuria, et, si ille dictator factus sit, paene diffidit. Intercessorem dictaturae si iuverit manu et praesidio suo, Pompeium metuit inimicum; si non iuverit, timet, ne per vim perferatur. Ludos

apparat magnificentissimos: sic, inquam, ut nemo sumptuosiores: stulte bis terque, non postulatus: vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, [vel quia magister,] vel quia potuerat magistrum se, non aedilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

IX. ARG. De Gabinio a se non defenso, de Milonis in iudiciis instituendis profusione, de anni venientis motibus, de mancipiis emendis, de Vatinius epistola, de poemate ad Caesarem absoluto, de Quinti aedificiis, de Felicis testamento, de Quinti filio. (Romae, Domitio, App. Pulchro cons. 700.)

M. CICERO S. D. Q. FRATRI.

4. De Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quae amantissime cogitata sunt. *Tότε μοι χάροι.* Feci summa cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa cum lenitate, quae feci. Illum neque ursi neque levavi. Testis vehemens fui, praeterea quievi. Exitum iudicii foedum et perniciosum levissime tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut his malis reipublicae licentiaque audacium, quae ante rumpebar, nunc ne movear quidem. Nihil est enim perditius his hominibus, his temporibus. 2. Itaque, ex republica quoniam nihil iam voluptatis capi potest, cur stomacher, nescio. Litterae me et studia nostra et otium villaeque delectant, maximeque pueri nostri. Angit unus Milo. Sed velim finem afferat consulatus: in quo enitar non minus, quam sum enissus in nostro: tuque istinc, quod facis, adiuvabis. De quo, cetera (nisi plane vis eripuerit) recte sunt: de re familiari timeo.

— — *Ὁ δὲ παίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς,*
qui ludos H-S cccī. comparet. Cuius in hoc uno in-

considerantiam et ego sustinebo, ut potero, et, tu ut possis, est tuorum nervorum. 3. De motu temporum venientis anni, nihil te intelligere volueram domestici timoris, sed de communi reipublicae statu: in quo etiamsi nihil procuro, tamen nihil curare vix possum. Quam autem te velim cautum esse in scribendo, ex hoc conicito, quod ego ad te ne haec quidem scribo, quae palam in republica turbantur, ne cuiusquam animum meae litterae interceptae offendant. Quare domestica cura te levatum volo. In republica scio quam sollicitus esse soleas. Video Messallam nostrum consulem, si per interregem, sine iudicio: si per dictatorem, tamen sine periculo. Odii nihil habet. Hortensii calor multum valebit. Gabinii absolutio lex impunitatis putatur. *Ἐν παρίστω*: de dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompeius abest: Appius miscet: Hirrus parat: multi intercessores numerantur: populus non curat: principes nolunt: ego quiesco. 4. De mancipiis, quod mihi polliceris, valde te amo: et sum equidem, ut scribis, et Romae et in praediis infrequens. Sed cave, amabo, quidquam, quod ad meum commodum attineat, nisi maximo tuo commodo et maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. 5. De epistola Vatinii risi. Sed me ab eo ita observari scio, ut eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam. 6. Quod me hortaris, ut absolvam: habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur, *ἔπος* ad Caesarem: sed quaero locupletem tabellarium, ne accidat, quod Erigonae tuae: cui soli, Caesare imperatore, iter ex Gallia tutum non fuit. 7. **Quid? si caementum bonum non habeam, deturbem aedificium? quod quidem quotidie mihi magis placet, in primisque inferior porticus et eius

conclavia fiunt recte. De Arcano, Caesaris opus est vel mehercule etiam elegantioris alicuius. Imagines enim istae, et palaestra, et piscina, et nilus multorum Philotimorum est, non Diphilorum. Sed et ipsi ea adibimus, et mittemus et mandabimus. 8. De Felicis testamento tum magis querare, si scias. Quas enim tabulas se putavit obsignare, in quibus in unciis firmissimum tenuerat, (lapsus est per errorem et suum et Sicurae servi,) non obsignavit: quas noluit, eas obsignavit. *Ἀλλ' οἰμωζέτω!* nos modo valeamus. 9. Ciceronem, et ut rogas, amo, et ut meretur, et ut debeo. Dimitto autem a me, et ut a magistris ne abducam, et quod mater Porcia discedit, sine qua edacitatem pueri pertimesco. Sed sumus una tamen valde multum. Rescripsi ad omnia, mi suavissime et optime frater. Vale.

ADNOTATIO

locorum emendatorum in Epistolis ad Diversos.

Hæc adnotatio indicat discrimina huius editionis cum priore mea discrepantia, cum (E.) Ernestii, (B.) Benedicti, (M.) Martyni-Lagunæ ad librum usque VI., (S.) Schützi, (O.) Orellii editionibus collata.

Ad (71.) Lib. I.

Ep. I. §. 1, Va. 4. *quoniam* Ma. Guelf. Oliv. MSO. *quia* EB. — II. 1, 15. *cui* MSO. *cuique* EB. — II. 4, 13. *omni* MO. *omnia* EBS. — IV. 2, 12. *etiam* BO. *iam* ESM. Va. 2, 8. *resistemus* O. *resistimus* EBMS. — VII. 8, 3. *iam* BMSO. *etiam* E. — VII. 8, 4. *dignitatisque* BSO. *dign. virtutisque* EM. — VII. 8, 7. *illi esse* EB. *etsi illi* O. (*tamenetsi* MS.) — IX. 4, 15. *alicui* O. *aliquo* EBMS. — IX. 15, 1. *sint* BMO. *sunt* ES. — IX. 22, 4. *quum* O. *tum* EBMS. — IX. 25, 5. *paraturum* cum collega BO. *paraturum* EMS.

Ad (72.) Lib. II.

Ep. I. §. 2, Va. 2. *consuet.* BO. *consuet. tuæ* EMS. — III. 1, 6. *ea* MSO. *eam* EB. — III. 2, 4. *summam* s. *tui expectationem* O. *summa* s. *in expectatione te* EBM. ab ecd 8. — IV. 1, 5. *expectas* BO. *expetis* EMS. — VI. 1, 2. *Ser. Fillium* EBO. *Seruilium* S. *Sext. Seru.* M. — VI. 2, 8. *merita* MS. om. EBO. — VI. 2, 11. *cumulare* atque O. *cu-*

mulandoque EBMS. — VIII. 2, 10. *Quare* da etc. hexameter dactyllicus apud O. — IX. 1, 8. *quæ* MS. *quem* EBO. — X. 4, 1. *sperares* O. *speres* EBMS. — XIII. 2, 6. *cui iam* MSO. *quoniam* EB. — XIII. 2, 14. *non nihil* MO. *nihil* EBS. — XIII. 4, 6. *militemque* O. *militaremque* rem EBMS. — XVII. 5, 6. *tarde* BMO. *tandem* ES.

Ad (73.) Lib. III.

Ep. II. §. 1, Va. 13. *et consulas* BMOS. *cons.* E. — II. 2, 11. *a te provisum* BM. *cab* O. *meis* ES. — V. 1, 16. *praestitueresque* O. *restitueresq.* EBM. *statueresq.* 8. — V. 4, 4. *Pridie* MO. *Prope* EBS. — V. 5, 6. *Ac sane* O. *At sane* M. *Sane* ESB. — VI. 3, 7. *tis* O. *illis* EMS. om. B. — VII. 5, 20. *quid sit* rty. *quid* lloy MS. *quid* s. rty. *quid sit nobilitas* EBO. — VIII. 2, 11. *sollicitudine significationis* MO. *significatione* ES. *soll. significatione* B. — VIII. 5, 17. *si* O. *quum* EBMS. — XI. 2, 11. *etsi* BMO. *ut* E. — XIII. 2, 7. *ut, quanti* — *tanti* BSO. *quanti* — *uti* EM.

Ad (74.) Lib. IV.

Ep. III. §. 2, Vs. 3. *sint* BO. *sunt* EMS. — IV. 2, 10. (et VIII. 1, 9.) *et sibi* O. *ut sibi* EBMS. — V. 4, 12. sq. Versus monstrat forma *oppidam*. Illud *iaceant* EM S. pro vulgato *iacent* et poscit versus et confirmat. — V. 4, 18. *populi Rom.* O. *praeterea* EBMS. — VII. 7, 8. cuiusmodi MSO. cuiusmodi EB. — XII. 1, 10. *invis* Mss. Lamb. e Mss. suis. Matthiae MS. *supra Maleas* (forma soloeca) EB. *supra Maleam* O. — XII. 2, 1. *Post diem tertium e.* d. O. *Postridie e.* d. EMS. *Postridie* B. — XIII. 6, 13. *te esse* BS. cod. Ox. & O. *esse* EM. — XIV. 3, 10. *vel etiam* BMSO. *etiam* E. — XV. 2, 6. *ac praec.* MS. *et praec.* EO. *aut praec.* BN1.

Ad (75.) Lib. V.

Ep. II. §. 3, Vs. 13. *Addam illud* MO. *Addam et ill.* EBS. — XII. 3, 7. *flecti* O. *affici* EBMS. — XIV. 1, 4. *a me discesseras* BM. *disc.* ES. *decesserat* O. — XIV. 2, 1. *hinc discesseras* MO. *hic dum eras* EBS. — XV. 2, 6. (*quaeres*) B. ego parenthesis feci. *quae res* M. om. E. *si quaeris* S. *quasi* O. — XVI. 4, 16. *et pest.* BO. *ac pest.* M. *pest.* ES. — XVII. 5, 5. *conscientia* MO. *conscientiae* EBS. — XVII. 5, 6. *et illud* O. *cui et ill.* MS. *si et ill.* EB. — XX. 1, 1. *Quoquo* MSO. *Quo* EB. — XX. 2, 2. *quando* BM. *quum* ES. *quoniam* O. — XX. 5, 16. (et 6, 11.) *quoniam* MO. *quum* EB. — XX. 6, 7. *de Luccio p. gratum visum est* S. *legio* (de loco eo B. de locello M.) *p. gratiosum est* EO (sit) B.

Ad (76.) Lib. VI.

(*Hic liber eorum, quos edidit Martyni-Laguna, est ultimus.*)

Ep. I. §. 7, Vs. 6. *quin, si* — *poss.* O. *qui* — *non poss.* EBMS. — III. 3, 4. *ut tum* BMSO. *ut non* E. — VI. 7, 1. *quoniam* O. *quum* EBMS. — VIII. 1, 10. *inter verba rogationi* * *potius excidisse* quaedam M. suspicatur. — Xa. 1, 1. *quantique me* EBO. *quanti me* ESM. — Xa. 1, 10. *haec his* BO. *iis* E. *haec iis* S. *hoc his* M. — XIII. 2, 9. *virtute et pietate* BMO. *virtus et pietas* ES.

Ad (77.) Lib. VII.

Ep. I. §. 1, Vs. 12. *Misenum* SO. *Seianum* Lamb. E. *scenam* B. — I. 2, 10. *quid?* BO. *qui* ES. — I. 4, 11. *exsp.* BO. *ex his exsp.* ES. — I. 6, 4. *cium.* BO. *huius.* ES. — II. 1, 6. *illicitatorem* BSO. cf. Off. III. 15. *licit.* E. — V. 2, 6. *Orfium* EBO. *Rufum* S. — V. 2, 7. *si vis.* Tu SO. *Si vis tu* EB. — VIII. 2, 3. (et XXX. 2, 7.) *quando* ed. Iensoniana 1470. *ut saepe alias.* quum EBS. *quoniam* O. — XVIII. 3, 6. *M. Aemilii* O. *Metritii* EBS. — XIX. Vs. 13. *lumenque* * *Manut.* 1572. *nonnumquam* O. *nam q. c.* Manut. BS. *unum quem* E. — XXIII. 1, 9. *Ac tamen* BO. *Attamen* ES. — XXXI. 1, 3. *quoniam* O. *quum* EBS. — XXXII. 3, 6. *idque* O. *id* EBS. — XXXIII. 2, 10. *litt. meis* B. [*meis*] O. *litt.* ES. — XXXIII. 2, 17. *pluribus* BO. *perinritus* ES.

Ad (78.) Lib. VIII.

Ep. III. §. 1, Vs. 19. *ut si* BO. *quod si* ES. — III. 1, 20. *sed tanti?* *sed* meh. BO. *sed tanti meh.* ES. — IV. 4, 9. *interrogatus est* SO. *interrogatus* EB. — IV. 5, 4. *re*

hantur BO. venentur ES. — VIII. 2, 4. *maximae* — *invidiae* O. — *mediae* E. — *ma-dia* N1. — VIII. 3, 17. *Sext. Tettio* BO. *Tettio* ES. — VIII. 5, 16. *sex* EBO. eos Manut. S. — VIII. 5, 17. *quid de* BO. *quid* E. quo S. — VIII. 6, 1. *I. N. lens*. L. V. EB. om. SO. — VIII. 6, 2. *Metellus Q. F. Fabius* O. *Caecilius Q. F. Met.* EBS. — IX. 2, 10. *quando lens*. 1470. B. *quum* ES. *quoniam* O. — IX. 3, 10. *hoc. Curare sol.* O. *hoc curae*. Sol. EBS. — X. 4, 2. *afferet*; O. *afferre* et EBS. — XI. 2, 17. *qui inique* BO. *quidem, qui neque* ES. — XI. 4, 8. *quoniam* O. *quum* EBS. — XII. 2, 8. *excanduit* BO. *incanduit* ES. — XII. 4, 4. [committere] O. sine uncis S. om. EB. — XII. 4, 7. *proinde* BO. *perinde* ES. — XIII. 2, 1. *Foles*. *Cicero, Cur.* BO. *Velles C. Cur. E. Foles C. Cur. S.* — XIV. 3, 9. *esse omnino. Modo* O. *esse. Omnino* EBS. — XV. 1, 8. *videntur* BSO. *videantur* E. — XVI. 5, 7. *quae iam erunt confecta* SO. om. EB. — XVII. 1, 3. *aut* BO. *ut* ES. — XVII. 1, 6. *Tu, tu* BO. *Tum tu* ES. — XVII. 1, 7. *Arimino* BO. *Ariminum* ES. — XVII. 2, 9. [haec] *adhuc* O. sine uncia B. *adhuc* ES. — XVII. 2, 9. *qua* — *qua* BO. *quam* — *quam* S. — XVII. 2, 15. *Vale* addit O. om. EBS.

Ad (79.) Lib. IX.

Ep. 1. §. 2, Vs. 10. *quoniam* — *his* O. *quando* — *his* ES. *quum* — *his* B. — II. 4, 2. *effervescit* BO. *deffervesceat* ES. — VII. 1, 3. [te] O. om. EBS. — XIV. 2, 7. *Et tamen n. al. est* O. (*est* om. B.) *Est t. n. al.* ES. — XV. 1, 1. *quatrifiduo* BO. *triduo* ES. — XV. 3, 3. *moderationis* BO. *demorationis* Guilielm. S. *commor.* E. — XV. 4, 5. *ad*

scribendum EBO. *adfulare scribendo* ej. Manut. S. — XVI. 2, 1. (et 7, 2. item XVIII. 4, 7.) *quoniam* O. *quum* EBS. — XVI. 2, 4. *potuerit* O. *poterit* EBS. — XVI. 2, 9. et 10. *his* O. *his* EBS. — XX. 1, 11. *Nunc* O. *Nam* EBS. — XXII. 1, 10. *Modo forte* ad verum retuli cum O. *modo* [forte] om. S. — XXII. 1, 17. *usurpat* N2. *usurpat[is]* O. sine uncis B. *usurpat ea* S. — XXV. 2, 3. *atque ita deinceps* *Fadio* O. *Fabio* EBS.

Ad (80.) Lib. X.

Ep. II. §. 2, Vs. 6. *poterunt* O. *possunt* EBS. — III. 2, 3. *es* O. *esses* EBS. — III. 2, 7. *debere esse* O. *habere* EBS. — V. 3, 7. *proprium* BO. *proprie* ES. — VI. 3, 14. [in] N. sine uncis ES. om. BO. — XIV. 2, 4. *et cum rep.* O. *reip. satis* EBS. — XV. 3, 9. et 14. (cf. XVII. 1, 1.) *Maias* O. *Maii* EBS. — XVIII. 3, 12. *nisi* EBO. *et* ej. Manut. S. — XXX. 2, 4. *potueramus* BO. *poteramus* ES. — XXXI. 4, 2. *litteris suis* B. *litteris* ES. — XXXI. 5, 8. *putare esse* B. *putare* ES. — XXXIV. 1, 6. *Voconis* O. *Vocontium* EBS. — XXXIV b. Hanc ep. separandam esse primus vidit Victor. O.

Ad (81.) Lib. XI.

Ep. II. §. 1, Vs. 3. *quando* od. Ienson. 1470. *quum* EBS. *quoniam* O. — IV. 2, 6. *fecies* BO. *feceris* ES. — VII. 3, 5. *ita* O. *scu* EBS. — IX. 2, 2. *animadvertere* BO. *advertere* ES. — X. 2, 3. *peditum* O. *militum* EBS. — XIII b. *epistolae* fragm. adiecit ante me h. l. O. — XXVIII. 3, 5. *quando* O. *quum* EBS.

Ad (82.) Lib. XII.

Ep. X. §. 1, Vs. 6. *maxime spe BO. maxima spes ES.* — X. 2, 2. *Maiis BO. Maii ES.* — XIII. Titul. *Cassius Q. (l. e. Quaestor) BO. Q. om. ES.* — XV. Titul. *Sen. P. P. (l. e. Plebi) Q. R. Orell. Sen. P. Q. R. S. P. D. Ern. S.* — XXVI. 2, 8. *a me BO. haec om. ES.* — XXX. 2, 8. *cogamur O. conamur EBS.* — XXX. 3, 10. *unum a te litt. O. unum litt. EBS.*

Ad (83.) Lib. XIII.

Ep. I. §. 2, Vs. 14. *mihî commendatusque O. mihique comm. EBS.* — IV. 1, 4. *nec in lab. add. pr. Ox. Oliv. S. nec [in] O. lab. EB.* — VIa. 3, 11. *quoniam O. quum EBS.* — VIa. 4, 5. *valeant BO. valent ES.* — VIII. 1, 8. (cf. 3, 3.) *Albinii EBO. Albinî S.* — XII. 1, 5. *deminuam SO. comminuam EB.* — XVI. 1, 4. [ex] *his O. sine uncis B. his (ex om.) ES.* — XVI. 4, 9. *cupiebat Medic. al. cupit c. EBSO.* — XVII. 3, 10. *quum O. tum EBS.* — XXVI. 3, 8. *arbitramur BO. arbitrabamur ES.* — XXXIX. Vs. 8. *Erit id O. id om. EBS.* — XLIII. 1, 9. *qui quum O. qui EBS.* — LVI. 2, 5. *Barylettæ EBS. Barylettæ O.* — LXI. Vs. 9. *quoad O. quod EBS.* — LXV. 1, 8. *quoniam O. quum EBS.* — LXVI. 1, 2. *vestrae BSO. nostrae E.* — LXXV. 1, 3. et 2, 2. cf. LXXIX. Vs. 1. et 6. *Arianis O. Ariano EBS.*

Ad (84.) Lib. XIV.

Ep. I. §. 2, Vs. 4. *quoniam O. quum EBS.* — IV. 1, 12. *semper servi BO. servi ES.* — V. 3, 8. *Nos si dii EO. cab BS.* — XI. Vs. 1. *ego O. om. EBS.* — XVI. Vs. 10. *Prid. Nonas Ian. O. Prid. Kalend. Ian. ES. om. B.*

Ad (85.) Lib. XV.

Ep. I. §. 5, Vs. 12. *noluerit BO. noluit ES.* — IV. 2, 5. et 11. *Philomeli BO. -li ES.* — IV. 12, 11. *in te id O. idem EBS.* — XII. 2, 5. et XIV. 3, 1. *quoniam O. quum EBS.* — XV. 1, 2. *belli necessarii O. belli EBS.* — XV. 2, 11. *te SO. et EB.* — XV. 2, 12. *alleg. Gronov. SO. legato EB.* — XVI. 1, 1. *te iam BO. te ES.* — XVI. 2, 8. *ad pectus BSO. adspectus E.* — XVIII. 1, 8. *in palaestra Manut. SO. molesta EB.* — XIX. 2, 3. *nostrorum BO. nostrum ES.* — XIX. 3, 3. *vobis BSO. nobis E.* — XIX. 3, 7. *sed omnia O. omnia ES. et om. B.* — XX. 2, 5. *fiet BO. fiat ES.* — XXI. 3, 1. *his O. his EBS.*

Ad (86.) Lib. XVI.

Ep. IV. §. 4, Vs. 7. *a te BO. haec om. ES.* — IX. 3, 7. *quoniam O. quum EBS.* — XXIII. 2, 9. et N. ed. N2. et a. O. *Etenim EBS.* — XXIV. 1, 11. *eius O. om. EBS.* — XXIV. 2, 6. *sed quid egerint... O. aut lacuna est, aut ellipsis; seu B. sciemus S. seu quod egerint E.* — XXV. Vs. 1. *intermissionis O. de intermissione EBS.*

ADNOTATIO

locorum emendatorum in Epistolis ad Q. Fratrem.

Hæc adnotatio indicat, ubi ista a priore editione mea discrepet, collata cum (L.) Iensoniana anni 1470. (E.) Ernestii, (S.) Schützii, (O.) Orellii editionibus.

Ad (87.) Lib. I.

Ep. I. §. 13. Vs. 5. *eo etiam I. eo ESO. — I. 19. 5. discernendis- que I. et dec. ESO. — I. 23. 7. et 11. his I. illis ESO. — I. 28. 7. traditæ IO. tradita ES. — I. 37. 13. illud IO. om. ES. — I. 45. 5. laudarent IO. laudent ES. — II. 1. 5. antea ISO. ante E. — II. 3. 13. veliat IO. vellent ES. — II. 3. 14. antea IO. et antea ES. — II. 5. 10. oportuerat O. oportuerit ES. potuerit I. — II. 7. 7. valuisse I. valuisse ESO. — II. 10. 8. et 11. 6. Apollonidenses IO. -dientes ES. — II. 11. 8. facies IO. facias E. — II. 11. 10. et te IDEO. te Lamb. S. — II. 12. 2. etiam IO. om. ES. — II. 12. 3. conscrips. IO. scrips. ES. — II. 13. 2. Cassii — his IO. Cassio — his ES. — II. 13. 6. nonnulla — mediocria et parva IO. nonnullæ — mediocres et parvæ ES. — III. 2. 5. occidisse IO. occidisse ES. — III. 9. 3. ne IO. non ES. — III. 10. 9. quoad ISO.*

quod E. — III. 10. 9. patietur IO. patiatur ES.

Ad (88.) Lib. II.

(Huius libri epistolas nostro ordine 6. et 7. cum 5. coniunxit Mommsen in Bergkii et Cæsarii Diurnis anni 1844. p. 605.)

Ep. I. §. 1. Vs. 18. *Illico IO. In illo ES. — II. 1. 7. me Lent. IO. me de Lent. ES. — II. 1. 13. Numisiana (non Nustiana) IO. Minuciana ES. — III. 2. 28. vicorum IO. om. ES. — III. 5. 1. Id. Febr. IO. Id. ES. — III. 4. 9. erat ISO. erant E. — V. 1. 5. decreta est I. est om. ESO. — VI. 2. 14. Labrone * EIO. Salabrone N1. Salebrone cj. Wesseling S. — VI. 3. 1. simul ut O. simul ac IES. — VII. 1. 2. conscripseram, scripseramque Ald. Manut. O. dictaveram scripseramque IE. dictaveram, eramque S. — XI. 4. 3. Id. (Aprilis) I. Id. ESO. — XII. 2. 6. Eu-*

phrati Zeugm. O. *Euphrati et Zeugm.* I. *Euphrate et Zeugm.* E. *Euphrate* S. — XII. 3, 3. *Bostrenum* O. *Buzrenum* ES. *Buscenum* I. — XII. 4, 11. *eiusm.* O. *Amisum.* ES. — XIII. 4, 9. *Dionysius* IO. om. ES. — XIV. 1, 10. *spectantes scribinus* IO. *scribentes spectamus* ES. — XVb. epistola cum XVa. cohaeret apud E. disjuncta est ap. SO. — XVb. 2, 6. *germane* IO. *geniue* ES. — XVb. 3, 6. *illa* [ue] N2. *illa esse e re tua* Lambin. N1. *illa* O. *illa (etenim)* E. — XVb. 3, 6. *aestimo* Lambin. N2. *aestimo* [ue] O. sine uncis E. — XVb. 3, 10. *quo* IO. om. ES. — XVb. 4, 3. *S-ex* - IO. *ZZ ex* Z ES. — XVI. 1, 5. *paulum* IO. *nullum* E. *nonnullum* S. — XVI. 1, 12. *At* I. *is* ESO.

Ad (89.) Lib. III.

Ep. I. §. 2. Vs. 7. *hoc* E. *haec* S. — I. 2, 7. *bonum aestivum* I. *boni aestivi* ES. *boni aestivum* O. — IV. 1, 6. *tamen* IO. *tum* E. [tum] N1. om. S. — IV. 1, 6. *illo-* que IS. *illorumque* E. — IV. 2, 6. *introisset* IO. *intresset* ES. — VII. 1, 6. Verba *des — gulem* auctore O. post *Zic* posui. Apud ceteros Gabini nomen excipiunt. — IX. 2, 11. *CCCI* IO. *CCC* E. *CCCI* S. — IX. 9, 2. *ne* ES. *nos* VII. typ. N1. — IX. 9, 3. *Porcia* IO. [Pomponia] N1. sine uncis E. om. S. — IX. 9, 6. *Vale* IO. om. ES.

R, 01